

รายงานการวิจัย
อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณี
ของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง

วิภาพรรณ อุปนิสากร และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณี
ของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง

The Principle of Aruakkhasampadha Dhamma for the Existence
Promotion and Development to the Community
Traditional of Northeastern Lower Region

วิภาพรรณ อุปนิสากร
วรเชษฐ์ โทอิน
วิภาชน์ เทศน์ธรรม
นิคม ปาทะวงศ์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2562

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานวิจัยโครงการวิจัยชุด ปิงบประมาณ 2562
เรื่อง อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชน
ภาคอีสานตอนล่าง

1. บทนำ

ปัจจุบันความเป็นท้องถิ่นนิยมเริ่มได้รับความสนใจจากหลายภาคส่วน ในขณะเดียวกันนั้น การไหลบ่าทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็เริ่มปรากฏให้เห็นในเชิงประจักษ์ กล่าวคือ การเคลื่อนจากโลกในศตวรรษที่ 20 มาสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดชุดของโอกาส ภัยคุกคาม เงื่อนไข และข้อจำกัดชุดใหม่ กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทางวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการดำรงอยู่ การเรียนรู้ และวิถีชีวิต เป็นต้น นโยบายไทยแลนด์ 4.0 เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าจะเป็นเกาะป้องกัน สามารถต้านแรงเสียดทานที่จะพึงมีพียงเกิดด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะได้เล็งเห็นความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้การกระทำที่ติดอยู่ในโมเดล (Model) แบบเดิมที่ “ทำมาก ได้น้อย” จึงต้องการปรับเปลี่ยนให้มาเป็น “ทำน้อย ได้มาก” นโยบายการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่กล่าวอยู่บ่อยครั้งแต่ไร้ผล เริ่มมีความชัดเจนและปฏิบัติได้จริงเมื่อนโยบายภาครัฐและส่วนงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงถึงด้านศักยภาพในท้องถิ่น การเปิดเผย การรื้อฟื้น การประกอบสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นมาตามแรงนิยมหรือปรารถนา เพื่อตอบสนองสังคมบริโภคนิยมจนบดบังข้อเท็จจริงบางประการที่แผงมากับวัฒนธรรมประเพณีด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การชิงความหมายทางวัฒนธรรม การพัฒนาจึงเป็นไปในรูปแบบ “Power of Shared Knowledge” ไม่ใช่ “Power of Knowledge” ดังเช่นในศตวรรษที่ผ่านมา การได้มาซึ่งความรู้ (Producing Knowledge) ในศตวรรษนี้ไม่เพียงพอเพราะต้องควบคู่กับการสร้างความหมาย และนัยยะในองค์ความรู้เท่านั้น และที่สำคัญคนในยุคนี้จำต้องค้นหา “ข้อดีในสิ่งที่เสีย” (Positive Side of the Bad) ไม่ใช่หาข้อเสียในสิ่งที่ดี (Negative Side of the Good) จากที่กล่าวมาเพื่อจะบ่งบอกให้ทราบว่าโลกยุคปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนทุกรื่องราว ข้อมูลบางอย่างอาจจะ “จริงคือเท็จ เท็จคือจริง เท็จคือเท็จ จริงคือจริง” นี่เป็นตรรกะที่จำต้องอยู่ร่วมกันในยุคข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีสารสนเทศ

การสร้างเกาะป้องกันตัวเองก็เป็นสิ่งจำเป็น ชุมชนภาคอีสานเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายทางประเพณีวัฒนธรรม และจารีตในรอบ 12 เดือน คือข้อยืนยันจารีตประเพณี ประจำเดือน การสืบสาน การสร้างคุณค่า การพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นจะนำไปสืบต่อในลักษณะของงานประจำปี ประจำท้องถิ่น ประจำอำเภอ ประจำจังหวัดและดำเนินตามวิถีท้องถิ่น เช่น การนำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ มาฆบูชา วิสาขบูชา และวันออกพรรษา เป็นต้น

วันสำคัญเหล่านี้ก่อให้เกิดประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ “วันมาฆบูชา” ก่อนให้เกิด “ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก” ส่วน “วันวิสาขบูชา” ก่อให้เกิด “ประเพณีบุญบั้งไฟ” ในหลายจังหวัด และวันออกพรรษาก่อให้เกิดภูมิปัญญาด้าน “การทำไฟตูมกา” เป็นต้น ฉะนั้นเพื่อเป็นกระบวนการ “เสริมสร้างและสืบสาน” ในชุดวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ตามแนวหลักธรรมคือ “หลักอารักขสัมปทา” เพื่อเป็นการสร้างเกาะป้องกันตนเองที่เหมาะสม จากสภาพการณดังกล่าว คณะผู้วิจัยเห็นว่าวิถีการบริโภคนิยมถือเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นสำคัญ ในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงการเปิดกระบวนการทัศน์ในการทำความเข้าใจต่อองค์ความรู้ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตด้านการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” เพื่อการรู้เท่าทันและการเข้าใจที่ถูกต้องต่อประเพณีที่เป็นวิถีปฏิบัติ เพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ตามสถานการณ์ปัจจุบัน

2. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยในโครงการชุดวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” ในครั้งนี้ มีรูปแบบเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 3 โครงการ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยและองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและบูรณาการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนนวัตกรรมท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการด้านวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1. วัตถุประสงค์หลัก

1) เพื่อเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ตามแนวอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง

2.2. วัตถุประสงค์รอง (ตามโครงการย่อย)

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์
- 3) เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์
- 4) เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น

- 5) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร
- 6) เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
- 7) เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
- 8) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร
- 9) เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร
- 10) เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

2.3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยการใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ควบคู่กันตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) พร้อมทั้งแปลผลการวิจัยเชิงปริมาณตามสถิติ การวิจัยและการอภิปรายผลเชิงพรรณนา

2.4. อภิปรายผลการวิจัยโครงการชุด

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยชุด คือ เพื่อเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธรรตามแนวอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง ผลการวิจัย พบว่า

1) ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพณีที่ทรงคุณค่าของชุมชนทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีความสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน และแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี แห่งมาลัยข้าวตอกควรเริ่มต้นที่การสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน, การถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความประณีตงดงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก และระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาวุโสต่อเยาวชนนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและอยู่คู่กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้ดีในชุมชนประกอบด้วย (1) ผู้นำทางศาสนาต้องมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น (2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี และผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถ

ประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย เช่น วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2) วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิธีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการ ประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน แนวทางในการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว (2) เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน

3) มีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ที่เข้าถึงและเข้าใจ ได้ง่าย ส่วนประเด็นการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นนั้น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละคร อนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม (2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน และ (3) เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยายควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย และผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่อวัฒนธรรมประเภทการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 ชุด พร้อมทั้งการนำสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3) ชุมชนมีองค์ความรู้จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากคนในชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องอยู่บ้าง แต่สิ่งเหล่านั้นถือว่าเป็นหนทางการของงานประเพณีซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร เป็นการสืบสานความเชื่อ ความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธุบวงษา ธรรมบูชา และสังฆบูชาที่เป็นปัจจัยสำคัญ

ที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสาน และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุมกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตุมกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือของที่ระลึก จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย

การวิจัยโครงการชุดวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 3 โครงการ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยและองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและบูรณาการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนนวัตกรรมที่ท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการด้านวัฒนธรรมประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุมกาจังหวัดยโสธร เป็นต้น คณะผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ (New Finding) จากผลการวิจัยในครั้งนี้ และขอนำเสนอต่อไปนี้

1) ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพณีที่ทรงคุณค่าของชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีความสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน

2) แนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกควรเริ่มต้นที่การสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน การถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความประณีตงดงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก และระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาวุโสต่อเยาวชน นับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและอยู่คู่กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

3) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้ดีในชุมชนประกอบด้วย (1) ผู้นำทางศาสนาต้องมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น (2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี

4) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎี

ธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ใน กลุ่มเป้าหมาย เช่น วัด ชุมชน สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

5) วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมี วิธีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี และความ เป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงาน ภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการ ประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาค ส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน

6) แนวทางในการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การบูรณาการประวัติ ประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว (2) เนื้อหา ในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน และ (3) มีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ที่เข้าใจและเข้าใจได้ง่าย

7) ส่วนการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในท้องถิ่นนั้น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์หรือสิ่งที่ทำ ให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม (2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของ ประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน และ (3) เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) หรือเสียงประกอบการบรรยาย ควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

8) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่อวัฒนธรรมประเภทการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 แผ่น พร้อมทั้งการนำสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย โดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

9) ชุมชนมีองค์ความรู้จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากคน ในชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องอยู่บ้าง แต่สิ่งเหล่านั้นถือว่าเป็น นวัตกรรมของงานประเพณีซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ

10) การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร เป็นการ สืบสานความเชื่อ ความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธุบชา ธรรมบูชา และสังฆบูชาที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็น เรื่องของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะใน พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึง

คุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกัน ก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสาน และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตูมกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม

11) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตูมกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือของที่ระลึก จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

4. การนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือ นวัตกรรมสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) และผลิตภัณฑ์ของใช้ในชีวิตประจำวันหรือของที่ระลึกไปประยุกต์ใช้ ดังต่อไปนี้

1) คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิตวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย เช่น วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2) คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่ออนิเมชันประเภทการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 แผ่น พร้อมทั้งการนำสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3) คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตูมกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือสิ่งของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์ด้านรูปแบบและลวดลายท้องถิ่น จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

5. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถขยายต่อไปในทัศนะที่กว้างมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาองค์ความรู้และสร้างรูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง ผู้ทำวิจัยจึงขอเสนอแนะประเด็นสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งได้จากโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ ในประเด็นต่อไปนี้

1) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครื่องมือ (นวัตกรรม) ในการผลิตมาลัยข้าวตอกหรือ การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความคงทน เป็นต้น

2) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับจังหวัดอื่นๆ พร้อมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์สินค้ามาลัยข้าวตอกอย่างต่อเนื่องในระดับชาติและระดับโลก

3) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและการอบรมทักษะเกี่ยวกับนวัตกรรมมาลัยข้าวตอก

4) ควรมีการศึกษาวิจัยการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนวัดวิถีมาลัยข้าวตอกอย่างยั่งยืนในระดับจุลภาคและมหภาค

5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมจากประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกในสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หรือระบบออนไลน์ (Online)

6) ควรมีการศึกษาวิจัยการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนวัดวิถีประเพณีท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระดับจุลภาคและมหภาค

7) ควรศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมจากประเพณีใน สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หรือระบบออนไลน์ (Online)

8) ควรมีการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเปรียบเทียบประเพณีจุดไฟตูมกากับประเพณีที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น ไหลเรือไฟ เป็นต้น

9) ควรมีการวิจัยเรื่องสุนทรียภาพในประเพณีท้องถิ่น เช่น สุนทรียภาพในประเพณีจุดไฟตูมกา

วิภาพรรณ อุปนิสากร
หัวหน้าโครงการวิจัยชุดและคณะ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และการสืบสานและสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร ตามแนวอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 3 โครงการ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยและองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและบูรณาการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการด้านวัฒนธรรมประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพื่ิที่ทรงคุณค่าของชุมชนทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน และแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกควรเริ่มต้นที่การสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน การถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชน ระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาวุโสต่อเยาวชนนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่วนรูปแบบส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้ดีในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย (1) ผู้นำทางศาสนาต้องมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น (2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี และผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย เช่น วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2. ประเพณีบุญบั้งไฟสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนานับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงาม แนวทางในการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชันอย่างลงตัว (2) เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน และ (3) ควรมีการกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชันที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

ส่วนการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation)

ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม (2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน และ (3) ระบบเสียงของสื่อและเสียงประกอบการบรรยายควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติ ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย และผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่อวัฒนธรรมประเภทการ์ตูนอนิเมชันประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 ชุด พร้อมทั้งการนำสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3. ชุมชนมีองค์ความรู้จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตูมกาได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากคนในชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี แต่ยังมีกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องอยู่บ้าง สิ่งเหล่านั้นถือว่าเป็นต้นทุนการของงานประเพณี ซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธรเป็นการสืบสานความเชื่อความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสานและสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตูมกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตูมกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือของที่ระลึก จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

คำสำคัญ: 1. อารักขสัมปทา, 2. การดำรงอยู่, 3. การส่งเสริมพัฒนาประเพณี,
4.ชุมชนอีสานตอนล่าง

ABSTRACT

This research aimed to strengthen traditional values of the popped rice garland parade tradition for cultural tourism, production and development of innovative media for inheriting rocket festival, preservation and creation of traditional values of thoomka lantern festival of yasothon province following the principle of Aruakkhasampadha dhamma for the existence and promoting local tradition in lower Northeastern region. This mixed method research consisted of 3 sub-projects. These studies investigated in order to apply the results of the research and knowledge for strengthening the community and integrating them with economic, social, cultural and traditional environment of the local community through process of the popped rice garland parade tradition, rocket festival, and thoomka lantern festival in Yasothon province. The research results can be discussed as follows.

1. The popped rice garland parade tradition is a valuable cultural heritage of a community which leads the community a way of well-being, creating mental value, mental morality, unity, morality, ethics, and well-being in a community. Guidelines for promoting culture and popped rice garland parade tradition should begin with supporting activities that promote culture and traditions by community leaders, transferring knowledge and arts of making popped rice garland by experts, and a variety of community products. Knowledge transfer level on culture and tradition of the elders to the youth is a significant motivation, and it is a way to promote the popped rice garland tradition for sustainable development. For the promotion patterns of the tradition value of the popped rice garland parade tradition for cultural tourism, it can be applied well in the local area consisting of (1) religious leaders must create better cultural and traditional awareness.(2) the ritual leader must be a role model for inheriting culture and traditions in the community (3) local administrative organizations and educational institutions in the community should be ready to support activities and traditions. Results of the study lead to a manual created by the researchers to enhance the value of the popped rice garland parade for tourism, and it was published around 250 copies which were also used in the target groups such as temples, communities, schools, and local government organization.

2. The rocket create pride, well-being, mental value, mental morality, and unity in the community. Therefore, promoting and creating cooperation from communities, schools, government agencies, religious institutions are very significant

factors to carry on a good tradition. Media production should be emphasized on 3 aspects which are 1) integrating the history of the rocket festival with current situations in animation media perfectly, 2) Contents in the animation media should promote ecotourism that connects to the ASEAN Community, and 3) mentioning the history of the rocket festival in animation media that is easily accessible and understandable.

The content that is linked to the ASEAN community should be described in order to promote ecotourism. And the results of this research The research team created 300 innovative cartoon animation media, Bun Rocket Festival, as well as media usage for the target group by publicizing online such as Youtube, facebook, and places such as villages, temples, communities. education and local government organizations, etc.

Creation of innovative media related to the rocket festival should focus on 3 elements: 1) creating taste, charm, or the cause of believing in the animation characters should consist of appropriate local literature, 2) animation media illustrations should be blended with the nature and unique of current local traditions, and 3) soundtrack and narrative audio should be folk music or natural sounds in the presentation. Contents should be related to ASEAN community for supporting ecotourism. Results from this study lead to production of innovative media of animation about the rocket festival by the researchers. There are 300 sets as well as applying them to the target group by online publicizing such as Facebook, YouTube, places like village, temple, community, institute, and local government organization.

3. The community has accurate knowledge in organizing Thoomka Lantern Festival due to the original people in the community, but some activities are quite inconsistent. Those things are considered a recreation of tradition in which the contested meaning usually occurs in different ethnic groups. The inheritance and value enhancement of Thoomka Lantern Festival in yasothon province is the inheritance of the belief that are displayed in terms of buddhism, dharma and sangha. Besides, it is also the birthplace of beautiful fine arts and culture that should be inherited, and it is able to enhance value from Thoomka Lantern Festival suitable for the period. The results of this research leads the research team to create innovations from Thoomka Lantern Festival which are 10 sets of household items or souvenirs. This was also applied to the target group by online publicizing such as Facebook, YouTube, places like village, temple, community, institute, and local government organization.

Keywords: 1. Aruakkhasampadha Dhamma, 2. Existence, 3. Promoting the Development of Traditions, 4. Lower Northeastern Region Community

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยโครงการชุดในครั้งนี้ สำเร็จลงได้เพราะได้รับความอนุเคราะห์และการให้ความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สก.สว) ที่ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อให้ดำเนินการวิจัยในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามกรอบการพัฒนาของประเทศ ดังที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกรอบภาระงานของมหาวิทยาลัย คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัยและพัฒนา การบริการทางวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย พระครูประสิทธิ์ศีลคุณ, ดร. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน, ดร.บรรจง ลาวะลี, ดร.สุวัฒน์ จิตจันทร์, ดร.พวงคำ ทองทั่ว, ดร.สมปอง จันทคง, ดร.วรวัฒน์ บุญดี และ ดร.สุวิมล สมไชย ที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจแบบสอบถาม การให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาจนงานวิจัยเกิดความสำเร็จครั้งนี้ ผู้วิจัยขอบคุณคณาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา คณะศึกษาศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ที่ช่วยเป็นธุระในการศึกษาค้นคว้า หาข้อมูลที่เกี่ยวข้องและได้ช่วยประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้

คุณค่าของงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาต่อคุณพระรัตนตรัย พ่อ แม่ ครู อาจารย์ทุกรูป/ท่านที่ประสิทธิ ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา อนึ่ง คณะผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นที่จะนำเอาจุดบกพร่องที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมาปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

วิภาพรรณ อุปนิสาร
หัวหน้าโครงการวิจัยชุดและคณะ

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	1-7
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 สมมติฐานการวิจัย	4
1.5 สมมติฐานทางสถิติ	4
1.6 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
1.9 หน่วยงานที่นำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์	11
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับอารักขสัมปทา	12
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี	26
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก	34
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ	41
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกา	52
2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	57
2.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	61
2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	63
2.9 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	71
2.10. แนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม	78
2.11 พื้นที่ที่ศึกษา	93
2.12 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	97
2.13 กรอบแนวคิดของการวิจัย	104
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	105
3.1 การเลือกพื้นที่วิจัย	105
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population & Sample)	106
3.3 ตัวแปร (Variable)	107

3.4 ประเภทของข้อมูล	108
3.5 กระบวนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย	108
3.6 วิธีการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	109
3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล	110
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล	111
3.9 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	111
3.10 การรับรองจริยธรรมการวิจัย	112
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	113
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	113
4.2 ขั้นตอนการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	113
4.3 การสร้างคู่มือและนวัตกรรม	140
4.4 การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ	143
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	145
5.1 สรุปผลการวิจัย	146
5.2. อภิปรายผลการวิจัย	149
5.3 องค์ความรู้ใหม่	158
5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	161
บรรณานุกรม	162
ภาคผนวก	167
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ	168
ภาคผนวก ก : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 1 ชุดที่ 1	174
ภาคผนวก ข : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 1 ชุดที่ 2	180
ภาคผนวก ค : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 2 ชุดที่ 1	183
ภาคผนวก ง : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 2 ชุดที่ 2	189
ภาคผนวก จ : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 2 ชุดที่ 3	192
ภาคผนวก ฉ : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 3 ชุดที่ 1	193
ภาคผนวก ช : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 3 ชุดที่ 2	196
ภาคผนวก ซ : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 3 ชุดที่ 3	200
ภาคผนวก ฌ : แบบสอบถามการวิจัย โครงการวิจัยย่อย 3 ชุดที่ 4	205
ภาคผนวก ซ. แบบสนทนากลุ่ม (ชุดที่ 3)	206
ภาคผนวก ฎ. แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (ชุดที่ 4)	208
ประมวลภาพการวิจัย โครงการวิจัยย่อยที่ 1	211
ประมวลภาพการวิจัย โครงการวิจัยย่อยที่ 2	221
ประมวลภาพการวิจัย โครงการวิจัยย่อยที่ 3	230
ประวัติคณะผู้วิจัย	

ตารางที่	สารบัญตาราง	หน้า
2.1	ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน	30
2.2	ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)	31
2.3	ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)	32
2.4	ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)	33
2.5	กรอบแนวคิดในการวิจัย	104
4.1	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน	126
4.2	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (ต่อ)	127
4.3	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน	137
4.4	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (ต่อ)	138

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันความเป็นท้องถิ่นนิยมเริ่มได้รับความสนใจจากหลายภาคส่วน ในขณะเดียวกันนั้น การไหลบ่าทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็เริ่มปรากฏให้เห็นในเชิงประจักษ์ กล่าวคือ การเคลื่อนจากโลกในศตวรรษที่ 20 มาสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดชุดของโอกาส ภัยคุกคาม เงื่อนไข และข้อจำกัดชุดใหม่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาชุดของขีดความสามารถชุดใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง (กองบริหารงานวิจัย และประกันคุณภาพการศึกษา, 2559 หน้า 4) นโยบาย “ไทยแลนด์ 4.0” นับว่าเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยหรือโมเดล (Model) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาลบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” เพื่อการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างเร็วรุนแรงในศตวรรษที่ 21 ได้

ในศตวรรษที่ 21 นี้ กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทางวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการดำรงอยู่ การเรียนรู้ และวิถีชีวิต เป็นต้น นโยบายไทยแลนด์ 4.0 เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าจะเป็นเกาะป้องกัน สามารถต้านแรงเสียดทานที่จะพึงมีพึงเกิดด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะได้เล็งเห็นความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้การกระทำที่ติดอยู่ในโมเดล (Model) แบบเดิมที่ “ทำมาก ได้น้อย” จึงต้องการปรับเปลี่ยนเป็น “ทำน้อย ได้มาก” นโยบายการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่กล่าวอยู่บ่อยครั้งแต่ก็ไร้ผล เริ่มมีความชัดเจนและปฏิบัติได้จริงเมื่อมีนโยบายภาครัฐและส่วนงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเริ่มมีการส่งเสริมความเป็นท้องถิ่นนิยมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงศักยภาพในท้องถิ่น การเปิดเผย การรื้อฟื้น การประกอบสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นมาตามแรงนิยมหรือปรารถนา (Desire) เพื่อตอบสนองสังคมบริโภคนิยม (Consumption) จนบดบังข้อเท็จจริงบางประการที่แฝงมากับวัฒนธรรมประเพณีด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การชิงความหมายทางวัฒนธรรม การพัฒนาจึงเป็นไปในรูปแบบ “Power of Shared Knowledge” ไม่ใช่ “Power of Knowledge” ดังเช่นในศตวรรษที่ผ่านมา การได้มาซึ่งความรู้ (Producing Knowledge) ในศตวรรษนี้ไม่เพียงพอเพราะต้องควบคู่กับการสร้างความหมายและนัยยะในองค์ความรู้เท่านั้น (Producing Meaning) และที่สำคัญคนในยุคนี้จำต้องค้นหา “ข้อดีในสิ่งที่เสีย” (Positive Side of the Bad) ไม่ใช่หาข้อเสียในสิ่งที่ดี (Negative Side of the Good) (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559 หน้า 5) จากที่กล่าวมาเพื่อจะบ่งบอกให้ทราบว่าโลกยุคปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนทุกเรื่อง ข้อมูลบางอย่างอาจจะ “จริงคือเท็จ เท็จคือจริง เท็จคือเท็จ จริงคือจริง” นี่เป็นตรรกะที่จำต้องอยู่ร่วมกันในยุคข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีสารสนเทศ

ความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว คือความเป็นไปของสังคมบริโภคในศตวรรษที่ 21 นี้ ถือได้ว่าเป็นท่าทีที่แผ่ขยายเข้าสู่สังคมทุกสังคม แนวคิดนี้แฝงตัวอยู่ในสถาบันการศึกษา เศรษฐกิจ

การเมืองการปกครอง การศาสนา และสถาบันอื่นอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดปัญหาหลายประการที่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้หรือการไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท้และไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจรองรับการขยายตัวแนวคิดนี้ จึงปรากฏเป็นช่องว่างมากมายที่เป็นปัญหาและควรได้รับการแก้ไข เช่น ปัญหาการไหลบ่าทางวัฒนธรรม ปัญหาการเอาัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ เอาัดเอาเปรียบสังคม และเอาัดเอาเปรียบธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัดกลายเป็นสังคมที่ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ซึ่งบรรยากาศแบบนี้ได้แพร่กระจายอย่างรวดเร็วด้วยสิ่งสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การแพร่กระจายวัฒนธรรมและการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมอาจสร้างความขัดแย้งถ้าสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์วรรณนาที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และภาษาพูดร่วมกันมักจะไม่มี ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะหรือสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกัน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองชุด ทั้งนี้อาจเกิดจากการชิงความหมายทางวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย

จากสภาพปัญหาที่จะพึงมีพึงเกิดจึงปรากฏแนวคิดหลายอย่างที่มีอยู่ตั้งแต่เดิมมาและที่เกิดขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการป้องกันภัยคุกคามโดยเฉพาะภัยคุกคามทางวัฒนธรรมประเพณี เช่น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “หลักกาลามสูตร” ที่ย้ำถึงการตรวจสอบความคิด ความเชื่อ อนึ่งนโยบายไทยแลนด์ 4.0 (Thailand 4.0) ก็เป็นแนวคิดหนึ่งที่เป็นความมุ่งหวังในฐานะเป็นเกาะป้องกันความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ด้วย นอกจากนี้ การสร้างเกาะป้องกันตัวเองก็เป็นสิ่งจำเป็น ชุมชนภาคอีสานเป็นชุมชนใหญ่ที่มีความหลากหลายทางประเพณีวัฒนธรรม และจารีต 12 เดือนก็คือข้อยืนยันจารีตประเพณีประจำเดือน การสืบสาน การสร้างคุณค่า การพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นจะนำไปสืบต่อในลักษณะของงานประจำปี ประจำท้องถิ่น ประจำอำเภอ ประจำจังหวัดและดำเนินตามวิถีท้องถิ่น เช่น การนำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ มาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น วันสำคัญเหล่านี้ก่อให้เกิดประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ “วันมาฆบูชา” ก่อนให้เกิด “ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก” ส่วน “วันวิสาขบูชา” ก่อนให้เกิด “ประเพณีบุญบั้งไฟ” และวันออกพรรษาก่อให้เกิดภูมิปัญญาด้าน “การทำไฟตุ้มกา” เป็นต้น ฉะนั้น เพื่อเป็นกระบวนการ “เสริมสร้างและสืบสาน” ในชุดวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอ การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร ตามแนวหลักธรรมคือ “หลักอารักขสัมปทา” เพื่อเป็นการสร้างเกาะป้องกันตนเองที่เหมาะสม

จากสภาพการณ์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยเห็นว่าวิถีการบริโภคนิยมถือเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นสำคัญ ในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงการเปิดกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการทำความเข้าใจต่อองค์ความรู้ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีคิดด้านการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” เพื่อการรู้เท่าทันและการเข้าใจที่ถูกต้องต่อประเพณีที่เป็นวิถี

ปฏิบัติ เพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ตามสถานการณ์ปัจจุบัน

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 ปัจจัยเชิงสาเหตุด้านการเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่างและรูปแบบการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนมีความสัมพันธ์กับหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ในทางพุทธศาสนาอย่างไร

1.2.2 หลักธรรม คือ ทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับรูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1. วัตถุประสงค์หลัก

3.1.1.1. เพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ตามแนวอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง

1.3.2. วัตถุประสงค์รอง (ตามโครงการย่อย)

1.3.2.1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร

1.3.2.2. เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

1.3.2.3. เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

1.3.2.4. เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น

1.3.2.5. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร

1.3.2.6. เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

1.3.2.7. เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

1.3.2.8. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

1.3.2.9. เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

1.3.2.10. เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

1.4. สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยเชิงสาเหตุด้านการเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่างและรูปแบบการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีหม่อมลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.5 สมมติฐานทางสถิติ

$$H_0 : \rho = 0$$

$$H_1 : \rho \neq 0$$

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควบคู่กัน สำหรับวิธีการสืบค้นข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะได้เลือกใช้วิธีการสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Internet. Online) และการลงพื้นที่สำรวจ (Survey) นวัตกรรมชุมชน (Inno-Life) ก่อนการดำเนินการวิจัยและในช่วงเวลาของการวิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นตามกระบวนการของระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ด้านข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับกลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างต่อไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) และผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.6.1 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และพื้นที่การวิจัย

ก. โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีหม่อมลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. ประชากร (Population)

สำหรับประชากร (Population) ที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ จะประกอบไปด้วยกลุ่มชุมชนนวัตกรรม (Inno-Life) ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จำนวน 10 ชุมชน ประชากร (Population) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด จำนวน 15,376 คน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จำนวน 375 คน และมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) รายบุคคล จำนวน 20 คน ทั้งนี้ เพราะประเพณีหม่อมลัยข้าวตอกได้จัดขึ้นแห่งเดียวในประเทศไทย คือ เขตพื้นที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึงทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่อาศัยอยู่จริงในเขตพื้นที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จำนวน 375 คน สำหรับใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ซึ่งได้มาจากวิธีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, อ้างถึงใน เทพศักดิ์ บุญรัตน์ 2550, หน้า 110) และใช้กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีแบบเชิงลึก (In-depth Interviews) ในการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นรายบุคคล จำนวน 20 คน ซึ่งได้คัดเลือกมาจาก 10 ตำบล โดยใช้ตัวตำบลละ 2 คน ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย เท่านั้น ทั้งนี้ เพราะสาเหตุที่ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้จัดขึ้นแห่งเดียวคือในเขตพื้นที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

3. พื้นที่การวิจัย (Research Area)

โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใช้เขตพื้นที่ในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่หลักในการวิจัย

ข. โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

1. ประชากร (Population)

ประชากร (Population) และกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ให้ข้อมูลเชิงปริมาณและตอบคำถามปลายเปิด ประกอบด้วยประชาชนในชุมชนวัฒนธรรมนวัตวิถีที่มีสำเนาทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่จริงในเขตพื้นที่อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จำนวน 23 ชุมชน มีประชากรจำนวน 20,283 คน โดยมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 377 คน ตามตารางการคำนวณของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) (เทพศักดิ์ บุญรัตน์, 2550, หน้า 110)

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้วิจัยเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล จำนวน 23 คน จากตัวแทนชุมชน จำนวน 23 ชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแบบโควตา (Quota) ให้เพียงชุมชนละ 1 คน เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อความเสมอภาคและความเป็นกลางในการได้ข้อมูลเชิงลึก โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างต่อไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling)

3. พื้นที่การวิจัย (Research Area)

โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ใช้เขตพื้นที่ในอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่หลักในการวิจัย

ค. โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร

การวิจัย เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เท่านั้น

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample)

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากประชากรทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ในตำบลทุ่งแต้ โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นกลุ่มที่ให้สัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกา จำนวน 9 รูป/คน

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Practitioner Information) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์ประเพณีจุดไฟตุ้มกา จำนวน 36 คน

2. พื้นที่การวิจัย (Research Area)

โครงการวิจัยย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร ใช้เขตพื้นที่ตำบลทุ่งแต้ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่ในการวิจัย เท่านั้น

1.6.2 ด้านเนื้อหา/ตัวแปรที่วิจัย

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ผู้วิจัยและคณะได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์คัดเลือกตัวแปร (Variable) ที่เกี่ยวข้องประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยมุ่งศึกษาเฉพาะตัวแปร (Variable) ดังนี้ คือ

- 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ, อายุ, การศึกษา, อาชีพ, และรายได้
- 2) ปัจจัยด้านบริบทชุมชน ประกอบด้วย วัฒนธรรมประเพณี, ผู้นำทางศาสนา, ผู้นำชุมชน, การรวมกลุ่มทางสังคม, การมีส่วนร่วม, นโยบายภาครัฐ, การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การรวมกลุ่มของชุมชน, และนวัตกรรมวิถีชุมชน (Inno-Life)
- 3) หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ประกอบด้วย อุฏฐานะสัมปทา, อารักขสัมปทา, กัลยาณมิตตตา, และสมชีวิตา

ซึ่งตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยได้มาจากวิธีการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การศึกษา ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์จากแนวคิดสำคัญของปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและผู้วิจัยได้นำกรอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “หลักอารักขสัมปทา/ทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์” มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัย

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถีชุมชน (Inno-Life)

1.6.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ตั้งแต่เริ่มโครงการ โดยใช้เวลา 1 ปีงบประมาณ คือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2562 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2563

1.6.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าไคสแควร์ (X^2) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Parson's Correlation Coefficient). ประมวลผลข้อมูลจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ วิวิวิเคราะห์ เชิงพรรณนา วิวิวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและวิวิวิเคราะห์อุปนัย โดยผ่านกระบวนการตรวจสอบ 3 เค้า คือ 1) ตรวจสอบด้านข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล 2) ตรวจสอบด้านกรอบระยะเวลา และ 3) ด้านผู้วิจัย แล้วสรุปบรรยายเชิงพรรณนา

1.7. นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” ในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในประเด็นของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

คุณค่า หมายถึง หลักการหรือมาตรฐานของพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล เป็นเรื่องของการตัดสินใจหรือการเลือกของบุคคลว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต คุณค่าคือขั้นพื้นฐานที่ใช้ในการตัดสินใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิดและเป็นสิ่งที่เรายึดถือว่าน่าชื่นชมหรือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต

การเสริมสร้าง หมายถึง เพิ่มพูนให้ดีขึ้นหรือมั่นคงยิ่งขึ้น เช่น เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ เสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดี เป็นต้น และคำว่า “การเสริมสร้าง” ในการวิจัยครั้งนี้ จะหมายถึงความถึงการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เพิ่มพูนขึ้น ให้ดีขึ้น หรือให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น เท่านั้น

นวัตกรรม หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแตกต่างจากเดิมซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการหรืออุปกรณ์ เป็นต้น รวมทั้งการทำให้สิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ๆ และยังอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคนหรือการพัฒนาต่อยอด

หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือความมั่นคงทางเศรษฐกิจทำให้มีทรัพย์สินเงินทองพึ่งตนเองได้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน บางทีเรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อคือ “อุ” “อา” “กะ” “สะ”

อุฏฐานะสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยบคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี

อารักขสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่างๆ

กัลยาณมิตตตา หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้นๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่างๆ ในการทำงาน ทนต่อ เหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกมิตรชั่วชักจูงไปในทางอบายมุขซึ่ง จะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูนหรือมีแต่จะหดหายไป

สมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่พอดีหรือความเป็นอยู่สมควรคือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ พุ่มเฟิย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

นวัตวิถี หมายถึง โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP ซึ่งนวัตวิถีถูกขับเคลื่อนออกมาเพื่อ พัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน ของรัฐบาลโดยมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่ มุ่งสร้างรายได้ ความเจริญ และความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจได้ โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกันภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ การดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ในภูมิภาค ทั่วประเทศ และคณะรัฐบาลได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการส่งเสริม และการดำเนินงาน OTOP โดยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ

วิถีชุมชน หมายถึง แนวคิดแนวทางในการทำงานเพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชุมชน ให้มีความสุข 3 ดี ซึ่งจะประกอบด้วย สื่อดี พื้นที่ดี และภูมิดี

สื่อดี หมายถึง สื่อที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี มีสุขภาวะ มีสื่อ ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น ดนตรีพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน หุ่น สื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น ขนบ อาหารพื้นบ้าน ของเล่นพื้นบ้าน ตำนาน ประวัติศาสตร์ เป็นต้น สื่อที่เป็นบุคคล ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ ชุมชน สื่อกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ เช่น ค่ายอาสา และกิจกรรมการเล่นต่างๆ เป็นต้น และยังรวม ไปถึงสื่อออนไลน์ (Online) สมัยใหม่ สื่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม รวมถึงสื่อกิจกรรม ในระดับต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

พื้นที่ดี หมายถึง พื้นที่ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบและใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งบุคคล ครอบครัวและชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี เสริมพลังซึ่งและกัน เป็นได้ทั้ง พื้นที่สร้างสรรค์ทางกายภาพ ความคิด มีบรรยากาศที่เปิดกว้างให้ผู้คนได้เรียนรู้ ซึ่งรวมถึงศูนย์เรียนรู้ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือสถานที่ต่างๆ โดยอาจเป็นใต้ถุนบ้าน ลานกิจกรรมในชุมชน เป็นต้น

ภูมิดี หมายถึง ภูมิปัญญาในการฉลาดรู้ ซึ่งหมายถึงการรู้เท่าทันสื่อ รู้จักตัวเอง และสามารถ รู้เท่าทันสังคม โดยมีทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวเอง ครอบครัวและชุมชนในการป้องกันภัยจากรอบด้าน และชุมชนสามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างเหมาะสม

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการกระทำความคิดของมนุษย์เพื่อเกิดให้เป็นสิ่ง ต่างๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานและที่จำเป็นของมนุษย์ ได้แก่ วิถีชีวิต ภาษา ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย และประเพณี เป็นต้น แล้วกลายเป็นมรดกตกทอดต่อรุ่นลูก และรุ่นหลานในสังคมต่อไป

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อชื่นชมสิ่ง ที่มนุษย์เป็นผู้ริเริ่มขึ้น จนกลายเป็นมรดกตกทอด (Heritage) จากรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ วิถีชีวิต ภาษา

ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม วัฒนธรรม จารีตประเพณี และกฎหมาย เป็นต้น โดยรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเป็นการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้มีการวางแผนการอนุรักษ์และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการระดมความคิด ในการวางแผนการอนุรักษ์ และการปกป้องแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นๆ ให้คงไว้ซึ่งคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งค้นคว้าหาประสบการณ์สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนสืบไป

การพัฒนา หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน จะต้องมีการมีผู้นำกลุ่มและผู้ตามคือประชาชนหรือคนในกลุ่ม ซึ่งในชุมชนย่อมมีผู้นำกลุ่มที่คอยควบคุมและดูแลสิ่งต่างๆ ภายในชุมชน การบริหารหรือการพัฒนาภายในชุมชนเป็นไปเพื่อให้เกิดความสงบ เรียบร้อย และความสุข ในบางกรณีการควบคุม ดูแลอาจจะเกี่ยวข้องกับภายนอกด้วย ซึ่งการพัฒนาต้องอาศัยวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปฏิบัติการทางสังคม และความขัดแย้งทางสังคมเพื่อเสริมสร้างแรงกระตุ้นให้ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเต็มศักยภาพ

การสืบสาน หมายถึง การสืบทอด สืบต่อประเพณีให้ยั่งยืนต่อไป

การสร้างคุณค่า หมายถึง การเพิ่มพูน การต่อยอดภูมิปัญญาให้มีคุณค่าทางจิตใจและทางเศรษฐกิจให้คนในชุมชน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลายและธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอและอย่างเพียงพอ

ข้าวตอก หมายถึง ข้าวเปลือก (ข้าวเจ้า) ที่นำมาคั่วให้เปลือกแตกออกและเมล็ดข้าวบานเป็นดอกสีขาวคล้ายดอกมะลิ. ข้าวตอกใช้ในงานมงคล เช่น ใส่ในกระทงหรือพานดอกไม้ที่นักเรียนนำไปไหว้ครู โดยมีคติว่าสติปัญญา ความรู้ที่ได้รับจากครูจะได้แตกฉานเหมือนข้าวตอก และในพิธีบวงสรวงบูชาเทพยดาจะใช้ข้าวตอกและดอกไม้เป็นส่วนประกอบด้วย นอกจากนี้ ข้าวตอกยังใช้รับประทานเป็นของหวานและทำเป็นขนมได้ เช่น ในงานมงคลนิยมรับประทานข้าวตอกกับน้ำกะทิที่เรียกกันว่า “มะลิลอย”. ข้าวตอกบดหยาบที่นำไปกวนกับมะพร้าว น้ำตาลปีบ น้ำตาลทราย แล้วปั้น (Mold) เป็นก้อนกลมๆ หรือแบน คลุกกับข้าวตอกบดละเอียดแล้วอบควันเทียน เรียกว่า “ข้าวตอกตั้ง”

มาลัยข้าวตอก หมายถึง พวงมาลัยที่ทำด้วยข้าวตอกหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าข้าวตอกแตก ทำมาจากข้าวเปลือกที่คั่วให้แตกออกเป็นดอกสีขาว ใช้ข้าวเปลือกที่ผึ่งแห้งสนิทแล้วมาคั่วไฟอ่อนๆ ให้ร้อนเสมอกัน เมื่อร้อนถึงขีดหนึ่งเนื้อในจะขยายบานออกดันเปลือกให้ขาดจากกัน เมื่อฝัดเอาเปลือกทิ้งไปจะได้ข้าวตอกแตกไว้ใช้ในการทำพิธีต่างๆ เช่น นำมาร้อยมาลัยหรือปรุงเป็นอาหารได้

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องและยึดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคมหนึ่งๆ จนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีต

ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก หมายถึง ประเพณีที่จัดขึ้นในทุกๆ ปี ก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน ซึ่งจะนำข้าวตอกมาร้อยเป็นมาลัยสายยาวแทน “ดอกมณฑารพ” อันเป็นดอกไม้แห่งสรวงสวรรค์

แล้วจัดขบวนแห่มาลัยข้าวตอกไปถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในเทศกาลวันมาฆบูชา มาลัยข้าวตอกดังกล่าวสื่อความหมายแทนดอกมณฑารพ ซึ่งเป็นดอกไม้แห่งสรวงสวรรค์ที่จะบานเฉพาะในวันที่มีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ซึ่งได้แก่ วันประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ และวันที่ทรงแสดงธรรมจกัปปวัตนสูตร การแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในวันมาฆบูชา เป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนบ้านฟ้าหยาด ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน ในการแห่มาลัยข้าวตอกนั้น พวงมาลัยที่ทำเสร็จแล้วจะนำไปแห่ในวันเวลาที่นัดหมายกัน คือแห่ไปถวายวัดฟ้าหยาด ช่วงจัดงานบุญประจำปี บุญคุณลานและบุญพวงมาลัยข้าวตอกซึ่งจัดทำพร้อมกันในช่วงเดือนยี่ (เดือนสอง) พร้อมทั้งการแห่ไปถวายวัดหอก่อง ในวันขึ้นสิบสี่ค่ำเดือนสาม ก่อนวันมาฆบูชาหนึ่งวัน

ประเพณีบุญบั้งไฟ หมายถึง ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือน 6 ของทุกปี

ประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร หมายถึง ประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นประจำปี ณ อำเภอเมืองยโสธร โดยการมีส่วนร่วมของ 9 อำเภอ ในจังหวัดยโสธร

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยมีประโยชน์ต่อฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.8.1 ประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการวิจัยชุด

- 1) ได้ทราบถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แฝงอยู่ในประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก
- 2) ได้ทราบถึงความรู้ที่เป็นแนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนวัตกรรมชุมชน (Inno-Life)
- 3) ได้ทราบถึงความรู้ลึก ความต้องการหรือข้อเสนอแนะของนวัตกรรมชุมชน (Inno-Life) จากประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 4) สามารถนำผลการวิจัยและข้อเสนอแนะมาพัฒนาเป็นคู่มือ (Handbook) หรือรูปแบบ (Model) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 5) การนำคู่มือ (Handbook) การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนวัตกรรมชุมชน (Inno-Life) ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น
- 6) ได้สื่อและนวัตกรรมเกี่ยวกับการสืบสานประเพณีของชุมชน
- 7) ได้เผยแพร่คุณค่าทางประเพณีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผ่านสื่อมัลติมีเดียที่ทันสมัย
- 8) ได้เอกสารข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไป
- 9) ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ไฟตูมกาส่งเสริมให้ประชาชนนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายได้
- 10) ได้สืบทอดประเพณีโบราณอันดีงามของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

1.8.2 ประโยชน์ด้านการเผยแพร่

- 1) นำผลงานวิจัยไปเขียนบทความวิจัยเพื่อลงในเว็บไซต์ (Website) มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัย และหน่วยงานการศึกษาต่างๆ เป็นต้น
- 2) นำผลงานวิจัยไปเขียนบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ
- 3) นำผลงานวิจัยไปเสนอบนเวทีสัมมนาวิชาการ หรือ Symposium เป็นต้น
- 4) นำผลงานวิจัยไปเผยแพร่บนสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ
- 5) นำผลงานวิจัยไปเผยแพร่ในชุมชนต่างๆ
- 6) นำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

1.9 หน่วยงานที่นำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน
- 2) กระทรวงวัฒนธรรม
- 3) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- 4) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร
- 5) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
- 6) ศาสนสถาน
- 7) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 8) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
- 9) โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ
- 10) ชุมชนต่างๆ และประชาชนผู้ที่มีความสนใจทั่วไป
- 11) เผยแพร่ผลการวิจัยทางสถานีวิทยุของ กรมประชาสัมพันธ์ (สวท.) ประจำจังหวัด เครือข่ายสถานีวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และสถานีวิทยุท้องถิ่น

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” ผู้วิจัยและคณะได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับอารักขสัมปทา
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกา
- 2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.7. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- 2.9 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.10 แนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม
- 2.11 พื้นที่ที่ศึกษา
- 2.12 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.13 กรอบแนวคิดของการวิจัย

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับอารักขสัมปทา

2.1.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับอารักขสัมปทา

คำว่า “อารักขสัมปทา” หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการป้องกัน ความคุ้มครอง ความดูแล การรักษา อารักขสัมปทา (อง.อรรถก. 23/15/295–297) ปรากฏในหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ข้อที่ 2 ที่ส่งเสริมให้มนุษย์เป็นผู้ที่รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย ซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2528, หน้า 138) ได้อธิบายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้แก่

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความขำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

- To be endowed with energy and industry; achievement of diligence.

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

- To be endowed with watchfulness; achievement of protection.

3) กัลยาณมิตรตต การคบคนดีเป็นมวลมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

- Good company; association with good people.

4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิต แต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

- Balanced livelihood; living economically.

จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนข้อนี้ ถือได้ว่า เป็นทฤษฎีเชิงปฏิบัติที่ว่าด้วยอรรถประโยชน์ที่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เป็นทฤษฎีที่มีหลักคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดสุขนิยมที่เป็นทฤษฎีที่มีมาก่อน คำว่า “สุขนิยม” มาจากภาษากรีกคือคำว่า “Hedone” ซึ่งหมายถึงความพอใจ สุขนิยมทางจริยธรรมมีทัศนะที่ว่าความพอใจและความเดือดร้อนคือเกณฑ์วัดผลที่ว่ากระทำใดถูกหรือผิด “อรรถประโยชน์นิยม” (Utilitarianism) ของ เจเรมี เบ็นแธม (Jeremy Bentham) บ่งชี้ถึงทัศนะว่าการกระทำใดจะถูกต้องหรือผิดขึ้นอยู่กับว่าเราเชื่อว่าผลลัพธ์ของการกระทำนั้นดีหรือเลว สำหรับเจเรมี เบ็นแธม “ดี” และ “เลว” หมายถึง ความพึงพอใจหรือความเดือดร้อนที่เกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นปัจเจกบุคคล” เนื่องจาก เจเรมี เบ็นแธม (Jeremy Bentham) ยึดถือทฤษฎีสุขนิยมทางจิตวิทยา ความพึงพอใจและความเดือดร้อนจึงเป็นแรงจูงใจของพฤติกรรมทั้งหมด โดยเขามีทัศนะที่ว่า “ความสุขของมนุษย์ไม่อาจถูกกำหนดได้ด้วยการอ้างถึงสิ่งที่ดีงามที่เป็นวัตถุวิสัยหรือสิทธิตามธรรมชาติต่างๆ อย่างที่ได้แถลงไว้ในคำประกาศอิสรภาพของอเมริกันหรือในคำประกาศของฝรั่งเศสว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจเรมี เบ็นแธม (Jeremy Bentham) ปฏิเสธเรื่องสิทธิธรรมชาติหรือกฎแห่งธรรมชาติ โดย “เขาสันนิษฐานว่าเบื้องหลังการเรียกร้องทั้งปวงต่อสิ่งเหล่านี้คือผลประโยชน์อันเห็นแก่ตัวทั้งหลายที่ซ่อนเร้นไว้อย่างดีหรือเก็บไว้ไม่มิดชิด เขาคิดว่าหลักการเรื่องอรรถประโยชน์จะเตือนเราอยู่ตลอดเวลาว่าข้อเสนอต่างๆ ล้วนมีจุดกำเนิดมาจากบรรดาบุคคลที่มีผลประโยชน์ที่บอกได้ และในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เราประเมินมันด้วยการถอยห่างออกมาตามทัศนะของหลักการเรื่องความสุขสูงสุด” ทั้งนี้ เจเรมี เบ็นแธม (Jeremy Bentham) เห็นว่าสิทธิ (Right) ไม่อาจมีความหมายแยกไปต่างหากจากอรรถประโยชน์ (ออนไลน์, 2562)

ในขณะที่ “อารักขสัมปทา” เป็นหัวข้อธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณี เพราะเป็นหลักอรรถประโยชน์ที่สามารถนำมาส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เล็งเห็นความสำคัญทั้งสิทธิทางธรรมชาติอันเป็นกฎหมายธรรมชาติ เพื่อสืบสานประเพณี รักษาไว้ให้คงอยู่ รวมถึงการสื่อสารแสดงออกมาให้สังคมได้รับรู้เชิงสร้างสรรค์ เพราะมีเนื้อหาที่เน้นถึงอรรถประโยชน์ในเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม อย่างที่เรียกว่า “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม” ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ธรรมหมวดนี้ เรียกกันสั้นๆ ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถะ” หรือเรียกติดปากอย่างไทยๆ ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์” (อรรถะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ) อย่างไรก็ตามในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะมุ่งกล่าวถึงในส่วนของ “อารักขสัมปทา” เป็นสำคัญ

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

ทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักธรรมที่อำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขในขั้นต้น (Virtues conducive to benefits in the present; Virtues leading to temporal welfare) เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี “อุ, อา, กะ, สะ” อาจเรียกสั้นๆ ว่า ทฤษฎีธรรมิกัตถะ หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า “ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4” หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรีจิต เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยหลักธรรม 4 ประการ (อง.อรรถก. 23/144/289) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2561, หน้า 144) อธิบายว่า ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขขั้นต้น (Virtues conducive to benefits in the present; Virtues leading to temporal welfare) คาถาหัวใจเศรษฐี “ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4” แปลว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในกาลปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขขั้นต้น หมายถึงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันกาลหรือหลักธรรมอันอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขในขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนาจะมีทรัพย์ ลาภ ยศ เกียรติ และการสรรเสริญ เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ กล่าวคือเป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผลคือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน เรียกว่าเคล็ดลับความไม่ยากจนคือจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรม 4 ประการ หรือเรียกว่าหัวใจเศรษฐี อุ, อา, กะ, สะ, โดยจะต้องประพฤติปฏิบัติชอบ ดังต่อไปนี้

1) “อุ” มาจากคำว่า “อุฏฐานสัมปทา” คือ การพร้อมด้วยความขยัน ความหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพหรือจำง่าย ๆ ว่า “ขยันหา”

2) “อา” มาจากคำว่า “อารักขสัมปทา” คือ การเก็บรักษาทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบธรรม หรือจำง่าย ๆ ว่า “ขยันเก็บ”

3) “กะ” มาจากคำว่า “กัลยาณมิตตา” คือ การคบหาสมาคมกับคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจและเป็นเพื่อนที่ไม่พาไปผลาญทรัพย์หรือจำง่าย ๆ ว่า “เลือกคบ”

4) “สะ” มาจากคำว่า “สมชีวิตา” คือ การใช้จ่ายทรัพย์ของตนและของส่วนรวมอย่างประหยัด พอเพียง ใช้ชีวิตสมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือจำง่าย ๆ ว่า “เลือกใช้”

อุฏฐานสัมปทา มาจากบาลีคือ “อุฏฐานสัมปทา” อ่านว่า “อุ-ด-ถา-นะ-ส่า-ปะ-ทา” แปลว่า “ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น” เป็นธรรมะที่มุ่งสอนให้คนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพการงานที่สุจริต แสวงหาทรัพย์สมบัติในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ไม่เกียจคร้าน หนักก็เอาเบาก็สู้ ตลอดถึงการหมั่นศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงานของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้มีความชำนาญในกิจการงานที่ทำมากขึ้น อันจะเป็นผลให้ได้รับความเจริญก้าวหน้าในงานนั้นๆ เช่น ได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้น ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น เป็นต้น

อารักขสัมปทา มาจากบาลีคือ “อารักขสัมปทา” อ่านว่า “อา-รัก-กะ-ส่า-ปะ-ทา” แปลว่า “ความถึงพร้อมด้วยการรักษาไว้ให้มั่นคง” กล่าวคือเมื่อมีความขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์มาได้โดยทางที่สุจริตแล้วก็ต้องรู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้นั้นให้คงอยู่กับตน ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้เสียหาย เช่น

การนำเงินไปฝากธนาคาร เป็นต้น แต่คำว่า “รักษา” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงแค่การเก็บรักษาทรัพย์สินเท่านั้น ยังมุ่งหมายถึงการหลีกเลี่ยงจาก อบายมุขทั้งหลายอันจะเป็นทางให้เสื่อมทรัพย์ เช่น เว้นจากสุรายาเมาเสพติดทั้งหลาย เว้นจากการพนันทุกชนิด เป็นต้น อันจะเป็นทางให้เสียทรัพย์

กัลยาณมิตตตา มาจากบาลีคือ “กัลยาณมิตตตา” อ่านว่า “กัน-ละ-ยา-นะ-มิต-ตะ-ตา” แปลว่า “ความเป็นผู้มีมิตรที่ดี” หมายถึงการเลือกคบคนให้รู้จักเลือกคบแต่คนที่ดีมีศีลธรรม เพราะคนที่ดี มีศีลธรรมนั้นย่อมจะสามารถแนะนำเราในทางที่ดีที่ถูกที่ควร ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ ช่วยเหลือเราได้เมื่อถึงคราวคับขัน ส่วนปาปะมิตรหรือมิตรที่ไม่ดีนั้นย่อมจะชักนำเราไปในทางที่ไม่ดี ชักชวนให้ทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น ชักชวนให้เป็นคนลักเล็กขโมยน้อย ชักชวนให้ดื่มเหล้า เมาสุรา ชักชวนให้ไปเที่ยวสถานบันเทิงต่างๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอบายมุขทั้งนั้น ในเรื่องการเลือกคบคนนี้สำคัญมาก ทุกวันนี้นักเราไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย มักจะเสียคนเพราะเพื่อนหรือเสียคนเพราะคนรักนี้เยอะแยะมากมาย เช่น บางคนอาจจะไม่เคยกินเหล้าเลย แต่คบเพื่อนไม่ดี เพื่อนชวนกินก็ต้องกิน เพราะถ้าไม่กินเดี๋ยวเพื่อนจะล้อว่าเขย หรือเพื่อนจะไม่คบ หรือยิ่งไปกว่านั้นก็อาจจะถูกเพื่อนชวนเสพยาเสพติดบ้าง ไปทำอะไรอย่างอื่นที่ผิดศีลผิดธรรมผิดกฎหมายบ้านเมืองบ้าง ซึ่งเป็นเหตุให้เสียทรัพย์ในเบื้องต้น หนักเข้าก็เสียคนหรืออาจจะเสียถึงชีวิตไปเลยก็ได้ เพราะเหตุดังว่ามานั้น ท่านจึงสอนให้เลือกคบแต่คนดี ให้เลือกคบแต่มิตรที่ดี

สมชีวิตา มาจากบาลีคือ “สมชีวิตา” อ่านว่า “สะ-มะ-ชี-วิ-ตา” แปลว่า “ความเป็นผู้ดำรงชีพดี” หรือ “ความเป็นผู้ดำรงชีพสมควร” ข้อนี้สอนให้รู้จักใช้ชีวิตตามความเหมาะสม กล่าวคือสมควรแก่ฐานะไม่ว่าจะเป็นผู้มีทรัพย์เงินทองมากหรือน้อย ไม่ว่าจะมีความยากจนหรือร่ำรวย การใช้จ่ายใช้สอยก็ให้เป็นไปตามสมควรที่ควรจะเป็น การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อดำรงชีวิตก็ให้เหมาะสมตามความเหมาะสม ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ก่อหนี้สิน โดยสรุปก็คือให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อดำรงชีพตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง

มีคำอธิบายต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์” คือประโยชน์ในปัจจุบันที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับรายบุคคลและชุมชนได้อย่างดีซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมใน 4 ด้าน ดังนี้ (ออนไลน์, 2562)

1) อุฏฐานสัมปทา คือการถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียรในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดีของบุคคลและชุมชน

2) อารักขสัมปทา คือการถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึงรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นเพียรไม่ให้เป็นอันตรายที่ดี รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไปที่ดีของบุคคลและชุมชน

3) กัลยาณมิตตตา คือความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว การไม่สร้างความหายนะให้เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน

4) สมชีวิตา คือการเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักของบุคคลและชุมชน

ธรรมะ 4 ข้อ ข้างบนนี้ เรียกว่า “ทิวฐธัมมิกัตถะ” แปลว่า ประโยชน์ปัจจุบันเป็นธรรมะที่คฤหัสถ์ปฏิบัติแล้วย่อมได้รับผลประโยชน์ในปัจจุบันคือในชาตินี้ ประโยชน์ปัจจุบันมีจุดหมายอยู่ที่การตั้งตัวให้เป็นหลักแหล่งไม่เป็นคนหลักลอย และการก่อร่างสร้างตัวนั้นจุดสำคัญอยู่ที่การมีทรัพย์

หลักธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ อำนวยประโยชน์โดยตรงในการตั้งตัว ครูบาอาจารย์รุ่นก่อนๆ ท่านจะย่อไว้ให้จำขึ้นใจว่า “อุ-อา-กะ-สะ” กล่าวคือถอดเอาอักษรนำหน้าของธรรมะ 4 ข้อนั้นแล้วก็ว่ากันว่า 4 คำนี้เป็น “หัวใจเศรษฐี” แต่ละข้อมีความหมาย ดังนี้

1) อุภูฐานสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร หมายความว่าเป็นคนมีความขยัน ช้นแข็ง บึกบึน ไม่ย่อท้อ รุดหน้าในการทำงาน บุคคลที่ขาดธรรมข้อนี้มักเกียจคร้าน จะขยันขันแข็งก็ต่อเมื่อถูกคนอื่นบีบบังคับและจะขยันได้ชั่วระยะหนึ่งเท่านั้นเอง ท่านเปรียบคนที่ขาดธรรมข้อนี้ว่าเหมือน “กิ้งก่า” ซึ่งวิ่งไปหน่อยหนึ่งก็หยุด ไม่เคยที่จะวิ่งไปรวดเร็วเหมือนสัตว์ชนิดอื่น

2) อารักขสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายความว่าให้มีนิสัยรักและบำรุงรักษาทรัพย์สินของตนให้ปลอดภัยและเพิ่มพูนตามลำดับ บางคนแม้จะขยันทำมาหากิน มีรายได้มากพอสมควร แต่ไม่อาจตั้งตัวได้เพราะขาดธรรมข้อนี้ คือรู้แต่จะหาทรัพย์ แต่ไม่รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ซึ่งรวมความหมายของการอารักขาทรัพย์ ดังนี้

(1) การป้องกันอันตรายแก่ทรัพย์ เช่น ระวังผู้ร้าย ตีชิงวิ่งราวหรือลักทรัพย์ ไม่ควรใส่ของล่อตาโจร ไม่ไปในที่เปลี่ยวอาจโดนตีชิงวิ่งราวทรัพย์และอาจทำให้เราถึงแก่ชีวิต และต้องระวังรักษาที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัย ป้องกันอัคคีภัย ปิดประตูหน้าต่างให้เรียบร้อย เป็นต้น

(2) ทำการสะสมทรัพย์ คือให้อุดออม มัธยัสถ์ สะสมไว้ทีละเล็กละน้อย จนได้มาก

(3) ป้องกันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของเรา รักษาเอกสารสัญญา รักษาเอกสารสิทธิ์ให้ดี เป็นต้น

(4) ถนอมทรัพย์ที่หามาได้ คือใช้อย่างทะนุถนอมให้ใช้การได้นานที่สุด

3) กัลยาณมิตตา แปลว่าความเป็นคนมีมิตรดีคือให้คบคนดี ไม่คบคนพาล การไม่สร้างความหายนะให้เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน

4) สมชีวิตา แปลว่าดำรงชีพอย่างเหมาะสม หมายถึงรู้จักจ่ายทรัพย์ให้เหมาะสมกับการเลี้ยงชีพให้เหมาะกับรายได้ของตน

พระสมุห์แวงชัย ธมฺมกโม (ออนไลน์, 2561) อธิบายถึงทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์กับวิธีการทำงาน โดยการประยุกต์หลักธรรมคือทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ดังนี้

ประโยชน์ของการมีทรัพย์ก็คือการใช้จ่ายใช้สอยเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงบิดามารดา หาความสนุกเพลิดเพลินเป็นการพักผ่อนและบำเพ็ญบุญกุศล ใครที่มีทรัพย์แล้วไม่ใช้สอยเพราะความตระหนี่ กินอยู่อย่างแร้นแค้น แม้เจ็บไข้ก็ไม่กล้ารักษาตัวหรือทิ้งบิดามารดาให้ตกระกำลำบาก พระพุทธเจ้าตรัสว่าผู้นั้นเป็นคนโง่ แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ทรงสอนให้เรารู้จักประมาณในการใช้ทรัพย์ให้เหมาะสม คุณธรรม 4 ประการนี้ ปฏิบัติให้ครบ ผูกให้เป็นนิสัย ก็สามารถตั้งตัวได้ จนเป็น “เศรษฐี” ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อเป็นแนวในการครองชีพสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน มีความเป็นมาที่ปรากฏในทิมชาณสูตรว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกฬิยะของแคว้นเทวหะ (देवदह; Devadaha) ชื่อว่า “กักรปัตตะ” เขตกรุงโกฬิยะ ครั้นนั้น โกฬิยะบุตร ชื่อว่า “ทิมชาณ” ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร แล้วกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามภोगิ อยู่ครองเรือนเบียดเบียนบุตร ใช้จันทร์ของชาวกาสิ ทัดทรงดอกไม้ ของหอม

และเครื่องอุปได้ ยินดีทองและเงิน ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าแก่พระองค์ทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ

- 1) อุฏฐานสัมปทา (การถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
- 2) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
- 3) กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
- 4) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)

หลักธรรมดังกล่าวที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอถือได้ว่าเป็นแนวคิดและเครื่องมือที่สำคัญในการนำมาพัฒนาฐานะของตน ดังนั้น พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเงินตรา หากแต่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการไว้เป็นภูมิคุ้มกัน (Immunity) สำหรับพระสงฆ์ต่อท่าทีของเงินตราเพื่อป้องกันไม่ให้กุศลธรรมเกิดขึ้นจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเงินตราที่อาจจะพัฒนาไปเป็นอสรพิษ (Adder) ที่ย้อนกลับมาทำร้ายหรือทำลายวิถีชีวิตของการประพฤติพรหมจรรย์ (Chasteness) ได้ แต่นั่นมิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธทั้งหมดกล่าวคือสำหรับวิถีชีวิตของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน พระพุทธเจ้าทรงแนะนำแนวทางคือการขยันหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ให้ดี การคบหากัลยาณมิตร และการเลี้ยงชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ

2.1.3 ความสำคัญของทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์

ท่ามกลางความผันผวนทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางการเมือง รวมทั้งในกลางกระแสของความผันผวนทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางการเมือง การอ่อนกำลังของสายสัมพันธ์ทางสังคม ผู้คนจำนวนมากต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนและความเสี่ยงในการดำรงชีวิตมากขึ้น การตกงาน การสูญเสียรายได้ การประสบอุบัติเหตุ การตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้คน ทุกเพศ ทุกวัย ในทุกเวลาและสถานที่ ปัจจัยเหล่านี้จึงต้องอาศัยตัวแปรที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่อตนเอง และต้องเป็นการจัดการหรือการบริหารความมั่นคงในฐานะที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) หลักธรรม คือ “หลักทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์” มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเพื่อยังชีวิตให้สำเร็จประโยชน์ จัดเป็นการบริหารการจัดการทรัพย์และสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้นได้อย่างถูกวิธี ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า 144) ได้กล่าวไว้ว่า “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมคือทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์” และดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรม 4 ประการ กล่าวคือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา สำหรับกุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่แสวงหาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม.คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาท รักษาทรัพย์ที่หามาได้เป็นเหตุหน้าสุขมาให้ในโลกทั้ง 2 คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้และภพหน้า” เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ อย่างรอบด้านแล้วทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ดังนี้

- 1) การถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ย่อมทำให้หาทรัพย์ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลผู้ทำการเหมาะสมไม่ทอดธุระไม่ทอดธุระ ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้”

2) การถึงพร้อมด้วยการรักษา ย่อมทำให้สามารถสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง

3) การมีกัลยาณมิตรดา ย่อมทำให้สามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสในประเด็นนี้ว่า “มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ เมื่อบุคคลสมสมโภคทรัพย์อยู่ดังตัวผึ้งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็ก่อมเพิ่มพูนขึ้นดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น”

4) ความเป็นอยู่เหมาะสม ย่อมทำให้สามารถควบคุมจิตใจไม่ให้หลงตามกระแสนิยมใช้สอยสิ่งของเพื่อให้เกิดแต่คุณค่าแท้ คือการคำนึงถึงแต่ประโยชน์จากสิ่งของนั้นๆ

2.1.4 ประเภทของหลักทฤษฎีธรรมมิกถัตถประโยชน์

ทฤษฎีธรรมมิกถัตถประโยชน์ หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันซึ่งเป็นหลักอันอำนวยประโยชน์ในการทำงานในทางพระพุทธศาสนา มี 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. อุฏฐานสัมปทา

เป็นการประกอบอาชีพด้วยการขยันทำงาน ขยันขันแข็งในการหาทรัพย์โดยทางสุจริต คนที่เกียจคร้านทำงานหาได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ไม่สมบูรณ์แบบ พระพุทธเจ้าไม่เคยประณามความร่ำรวยหลักเกี่ยวกับอุฏฐานสัมปทาหรือถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม (การค้าขาย) รับราชการหรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดการได้ นี้เรียกว่า “อุฏฐานสัมปทา” คุณภาพของคนสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท ในการใช้งานคือ 1) ฉลาดและขยัน 2) ฉลาดแต่ขี้เกียจ 3) โง่และขี้เกียจ และ 4) โง่แต่ขยัน ดังต่อไปนี้

1) ฉลาดและขยัน คนประเภทนี้ควรมีการส่งเสริม คำจุน เพราะต่อไปในภายภาคหน้าจะได้เป็นหัวหน้างานที่มีประสิทธิภาพได้

2) ฉลาดแต่ขี้เกียจ คนประเภทนี้เราจะสามารถจูงใจให้ทำงานด้วยรางวัลหรือการลงโทษได้หรือสามารถสร้างระบบมาควบคุมบังคับได้ และคนประเภทนี้ถึงแม้จะคิดทฤษฎีกับหัวหน้างานเขาก็จะไม่ทำเพราะขี้เกียจ

3) โง่และขี้เกียจ คนประเภทนี้ถึงแม้จะขี้เกียจแต่ก็สามารถใช้อำนาจหรือหน้าที่ในการบังคับในการทำงานได้ และถึงแม้ว่าจะโง่ ไม่มีความรู้ แต่เขาก็จะทำอะไรที่ไม่นอกเหนือคำสั่ง เพราะจะขี้เกียจ อย่างมากก็จะทำตามหัวหน้าสั่งงานไปให้จบๆ เท่านั้น หลักๆ แล้วแค่คอยสั่งงานเท่านั้น ไม่ต้องปวดหัวว่าเขาจะทำอะไรให้เดือดร้อน

4) โง่แต่ขยัน คนประเภทนี้ไม่ควรนำมามอบหมายงานใดๆ ทั้งนั้น เพราะเมื่อทำแล้วมักจะสร้างความเดือดร้อนและความหายนะมาสู่เราเสมอ

จากชุดคุณภาพของคนดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว แนวคิดที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนและรองรับในการปฏิบัติงานคือประเภทคนฉลาดและขยัน เพราะจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและผลของงาน การประกอบอาชีพต่างๆ จึงควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองและการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้ตนเองมีความชำนาญการและรู้จริงในการงานที่เราทำนั้น พร้อมทั้งตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี อุฏฐานสัมปทาจึงจัดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน

และการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี การทำงานทุกอย่างจึงต้องอาศัยความขยัน ความบากบั่นและสิ่งที่สำคัญคือความอดทนต่อการทำงาน เพราะความอดทนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเผชิญหน้าและต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ด้วยจิตใจไม่ย่อท้อ ท้อถอย หรือยอมแพ้

ในทางกลับกัน การทำงานทุกชนิดทุกประเภท หากเราไม่ขยันมีแต่ความเกียจคร้านก็จะกลายเป็นทางเสื่อมแห่งโรคทรัพย์และความสำเร็จโดยแท้จริง เช่น หากเราเป็นนักเรียนเกียจคร้าน ศึกษาเล่าเรียน เอาแต่หนีโรงเรียนไปเที่ยวเตร่ ไปมั่วสุมคบเพื่อนไม่ดี ไม่นานก็ต้องสอบตก ความรู้ไม่มี ไม่สามารถสร้างความรู้ไปต่อยอดหรือเรียนรู้สิ่งอื่นได้และสุดท้ายก็ต้องออกจากโรงเรียน หากเราเป็นชาวไร่ชาวนาพอถึงหนานาก็ไม่ออกไปไถ คราด หว่าน ปักดำ เอาแต่นอนบิตขี้เกียจขณะที่ชาวนาคนอื่นเขาเริ่มหว่านกันแล้ว ผลผลิตของเราก็จะโตช้ากว่า พอถึงหน้าเก็บเกี่ยวก็จะเก็บเกี่ยวไม่ได้ หรือเก็บเกี่ยวได้ก็ได้ผลผลิตไม่ดีเท่ากับคนอื่น หากเราเป็นข้าราชการกินเงินเดือนของรัฐ เอาแต่ตื่นสายไปทำงานเพียงเพื่อตอกบัตรเซ็นชื่อให้ตรงเวลา เวลาที่เหลือก็เอาแต่นั่งไขว่ห้างอ่านหนังสือพิมพ์ คุยกัน เดินไปเดินมา หนึ่งงานไปเที่ยวตามศูนย์การค้าบ้าง นอกจากตัวเองจะไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานแล้ว ยังทำให้รัฐขาดรายได้หรือเสียประโยชน์ที่พึงได้อีกด้วย ทรัพย์สมบัติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน และในการทำงานจะต้องไม่อ้างเลศต่างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในสังคาลสูตรว่า คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ 6 ประการนี้ คือ

- 1) มักอ้างว่าหนานัก แล้วไม่ทำงาน
- 2) มักอ้างว่าร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
- 3) มักอ้างว่าเวลาเย็น แล้วไม่ทำงาน
- 4) มักอ้างว่ายังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
- 5) มักอ้างว่าหิวนัก แล้วไม่ทำงาน
- 6) มักอ้างว่ากระหายนัก แล้วไม่ทำงาน

ผู้ที่หวังความเจริญด้วยโรคทรัพย์ ควรเว้นจากการอ้างเลศเหล่านี้เสีย เพราะหากมัวอ้างเลศ ผัดเพี้ยนอย่างนี้แล้วโรคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็จะไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะถึงความสิ้นไป ดังนั้น คนที่มีความหมั่นขยันจะต้องไม่ให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติภายนอกเหล่านี้ อากาศจะหนาวหรือร้อนก็ไม่ตายถ้าทำงานเย็นหรือเช้าอยู่ก็เป็นเวลาที่ทำงานดีคืออากาศไม่ร้อน หิวหรือกระหายก็ไม่เป็นไร ทำงานไปสักพักก็รับประทานได้ บรรเทาความหิวความกระหายก็ทำงานได้ เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้ ถ้าขึ้นไปอ้างเป็นเหตุให้ไม่ต้องทำงานเลย ก็ไม่ต้องทำกัน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงแสดงว่าผู้หวังความเจริญด้วยโรคทรัพย์ จะต้องไม่เกียจคร้านทำงานเพียงเพราะอ้างเลศต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น ความเกียจคร้านจึงเป็นอุปสรรคด่านแรกที่ทำให้คนเราไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ข้ายังเป็นการไม่ให้เกียรติในงานที่ทำอยู่ ดังนั้น ไม่ว่าตัวเราจะเป็นใครมีหน้าที่การงานอะไรล้วนจะต้องขจัดความเกียจคร้านออกไปให้ห่างไกล ต้องสร้างนิสัยเป็นคนขยันหมั่นเพียร บากบั่น มุ่งคงต่อการทำงาน จึงเจริญก้าวหน้า กอปรกับความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่าความรักความใฝ่ใจ ปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือ

ดำรงอยู่ในภาวะที่ดี ที่ประณีต ที่งดงาม ที่สมบูรณ์ที่สุดของมันหรืออยากให้ภาวะดีงามเต็มเปี่ยม สมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น เกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น จึงกล่าวได้ว่า การจัดการความมั่นคงในการทำงาน ขึ้นเบื้องต้น เราควรมีความพึงพร้อมด้วยความ หมั่นเพียรหรือความขยันซึ่งจะช่วยให้ประสบความสำเร็จในด้านความมั่นคง การดำเนินชีวิตของการ ทำงาน ความสุขคือการได้ทำงานและมองไปยังเป้าหมายคือความสำเร็จ มีความโยงโยสัมพันธ์กัน เริ่มต้นที่การขยันแสวงหาทรัพย์เพื่อความมั่นคงในชีวิต มีความขยันหมั่นเพียร ขยันขันแข็งในการงาน ที่เรากระทำอยู่

2. อารักขสัมปทา

ความถึงพร้อมด้วยการรักษาไว้ให้มั่นคง เป็นการรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ตนได้ ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังแรงงานของตนมิให้เป็นอันตรายสูญเสียโดยมิใช่ เหตุ เป็นการรู้จักรักษาทรัพย์ที่ได้มาแล้วให้คงอยู่ เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ในคราวจำเป็นเพราะคนบาง คนหาทรัพย์ได้ แต่ไม่รู้จักรักษาได้มาเท่าไรใช้หมดไป ก็ไม่มีวันจะตั้งหลักปักฐานได้ ดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสในประเด็นนี้ว่า กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วย น้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์นั้น ด้วยคิดว่า ทำอย่างไร โภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา จึงไม่ถูกพระราชาริบ โจรไม่ลัก ไฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาหผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป นี้เรียกว่า “อารักขสัมปทา” การประกอบอาชีพนอกจากมีหลักฉันทะคือ ความขยันหมั่นเพียรในการจัดการดูแลกิจการของตนแล้ว ยังต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่ได้มาไม่ให้พิบัติไป ด้วยภัยต่างๆ เช่น โจรภัย เป็นต้น ในยุคนี้นอกจากจะต้องคิดถึงเรื่องความปลอดภัยของทรัพย์สินที่หา มาได้ เราอาจจะต้องคิดถึงวิธีการที่ทำให้ทรัพย์ของเราองเงยขึ้น ซึ่งพระองค์เน้นสอนให้เราใช้ปัญญา เป็นหลักในการคิด พิจารณา และคำนวณเสมอ หากกล่าวในเชิงปฏิบัติแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า อย่างแรก ให้รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง อย่างที่สองเป็นการเก็บออมรักษาทรัพย์ ไว้เพื่อประโยชน์ในกาลข้างหน้า และอย่างที่สามคือการรู้จักประหยัดอย่างกระหมัดกระหม่อม การเก็บ เล็กผสมน้อยเพื่อเป็นทุนก้อนใหญ่ หากได้ทรัพย์มาหมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์ นอกจากนั้นก็ไม่ควร ที่จะเอาทรัพย์หมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องจดเว้น ต้องหลีกเลี่ยงจากอบายมุข ทั้ง 6 ประการ คือ

- 1) การหมกมุ่นในการเสพของมีนคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
- 2) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกชอกชอยในเวลากลางคืน
- 3) การเที่ยวคุมหรสพ
- 4) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน
- 5) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร
- 6) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน

เพราะพฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้ย่อมเป็นทางรั่วไหลแห่งทรัพย์ ทรัพย์ที่ได้มาควรจะนำไปใช้ ในทางที่เป็นประโยชน์ เช่น บำรุงเลี้ยงบิดาให้เป็นสุข บำรุงเลี้ยงครอบครัวให้เป็นสุข สงเคราะห์มิตร ตามสมควร อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาตามกำลังศรัทธาความสามารถ ช่วยเหลือบ้านเมืองตามหน้าที่ พลเมืองดี หากรู้จักแสวงหาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้องชอบธรรมก็จะทำให้มีหลักฐานมั่นคง ตั้งตัวทางเศรษฐกิจได้ และทำให้มีความมั่นคงทางทรัพย์สิน เป็นต้น ในสังคาลสูตร ที่มุนินาย

ปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าแนะนำให้ใช้จ่ายทรัพย์โดยการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ “หนึ่งส่วน (ส่วนที่ 1) ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนที่เกี่ยวข้องและทำสาธารณประโยชน์ สองส่วน (ส่วนที่ 2 และ 3) ใช้เป็นทุนประกอบกิจการอาชีพ อีกส่วนหนึ่ง (ส่วนที่ 4) เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิต และกิจการจำเป็น” จากข้อความดังกล่าว การแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

1) ส่วนที่ 1 สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำคุณประโยชน์โดยการจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้เพื่อใช้จ่ายภายในครอบครัว การเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพพการีหรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนที่เสริมสร้างคุณภาพหรือตอบสนองต่อความต้องการของชีวิต

2) ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 สำหรับการลงทุนประกอบกิจการ เป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ การจัดทรัพย์สินจาก 4 ส่วนนำมาประกอบธุรกิจ 2 ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น

3) ส่วนที่ 4 สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน คือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉินหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุ เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าต้องรู้จักเก็บทรัพย์ใช้จ่ายอย่างประหยัดอดออม สร้างนิสัยรักการเก็บอดออม มีการประหยัดมัธยัสถ์ รู้จักรักษาทรัพย์ให้รอดปลอดภัยจากพวกมิจฉาชีพหรือไม่ให้พิบัติไปด้วยภัยต่างๆ ประการที่สำคัญคือรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาอย่างถูกต้อง ประเด็นที่เกี่ยวกับอารักขสัมปทาคือการถึงพร้อมด้วยรักษาโดยมีวิปฏิบัติ ดังนี้

1) การสะสมทรัพย์ คือแบ่งทรัพย์ส่วนหนึ่งจากที่หามาได้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น หรือเพื่อสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง

2) การป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ทรัพย์ เช่น ระวังมิให้โจรผู้ร้ายมาลักขโมยหรือแย่งชิงไป การเก็บของมีค่าไว้ในบ้านต้องเก็บให้ปลอดภัยมิดชิด ไม่ควรแต่งกายด้วยของมีค่าเพราะนอกจากจะไม่ปลอดภัยทรัพย์สินแล้ว ยังอาจจะเป็นอันตรายแก่ตนเองอีกด้วย

3) การถนอมทรัพย์ คือ รู้จักใช้รู้จักถนอมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อชำรุดพอที่จะซ่อมไว้ใช้ได้อีกก็ต้องซ่อม นอกจากนี้ก็ต้องช่วยกันรักษาทรัพย์ในประเทศหรือเงินไทยไม่ให้รั่วไหลออกไปต่างประเทศ หรือซื้อของต่างประเทศที่เป็นของฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นแก่การครองชีพ

4) การป้องกันทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์ คือต้องมีสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในทรัพย์สมบัตินั้นโดยชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย เช่น บ้านต้องมีทะเบียนบ้าน ที่ดินต้องมีหนังสือสำคัญแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

3. กัลยาณมิตตา

เป็นการรู้จักคบเพื่อนฝูงที่ดีงามเพราะเพื่อนมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างหรือทำลายฐานะดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สันทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธา สัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

ตามสมควร คอยศึกษาจากสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญา สัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร ประเด็นนี้เรียกว่า “กัลยาณมิตตา” จึงกล่าวได้ว่าการประกอบอาชีพจะต้องเลือกปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร กล่าวคือมีเพื่อนที่ดีจะสนับสนุนให้เราหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมเหตุสมผล ไม่คบหรือเสวนากับเพื่อนที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียโดยเฉพาะการผูกมิตรกับคนที่เหมาะสมที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรที่ดี” คือผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ที่ดี ผู้ที่ปฏิบัติตัวดี ผู้มีศีล ผู้มีบุญชอบช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาในศาสนา พุทธ ผู้ที่สามารถจะแนะนำสิ่งดีๆ และช่วยเหลือเราได้หากถึงคราวจำเป็น

คนเราเมื่อเกิดมาแล้วย่อมมีเพื่อนด้วยกันทุกคน นับตั้งแต่ยังอยู่ในเยาว์วัยก็ต้องการมีเพื่อนเล่นด้วยกันทั้งนั้น หรือบางทีไม่มีคนเป็นเพื่อนเล่นก็ยังมีสัตว์ต่างๆ เช่น หมา แมว เป็นเพื่อนเล่น แก่ซัดไปได้ การมีเพื่อนนั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะมนุษย์เราจะอยู่คนเดียวตามลำพังไม่ได้ แต่การคบเพื่อนนั้นก็ต้องระมัดระวังให้ดี เพราะถ้าคบเพื่อนดีก็อาจทำให้กลายเป็นคนดีอย่างเพื่อน และถ้าคบเพื่อนชั่วก็อาจเป็นคนชั่วตามเพื่อนไปได้เช่นเดียวกัน คนโบราณท่านจึงได้สอนไว้เป็นคติเตือนใจว่า “คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วอัปราชัย” ไม่มีใครในโลกนี้สามารถประสบความสำเร็จได้เลยโดยใช้เพียงความสามารถของตัวเองคนเดียว (Individual) ดังนั้น ไม่ว่าการจะทำงานให้สำเร็จหรือการดำรงชีวิตอยู่ให้มีความสุข คนเราจะขาดเพื่อนไม่ได้เลย อย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นทำงานให้ก้าวหน้าก็เป็นเหมือน การเริ่มต้นคบกับใครสักคน ต้องอาศัยเวลาในการทำความรู้จักและทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นไว้นั้นใจไม่ตรีถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรจะมอบให้ผู้อื่นก่อนเสมอ และผลที่ได้คือเราจะได้รับความไว้นั้นเชื่อใจจากเพื่อนร่วมงานกลับมาเป็นสิ่งตอบแทนอันจะนำพาให้เราไปสู่ความเจริญก้าวหน้า อย่างไรก็ตามแม้จะได้รับความไว้นั้นใจมาแล้ว เราต้องแบ่งแยก และมองให้ออกว่าใครที่จะเป็นเพื่อนร่วมงานที่เราสามารถไว้นั้นใจเขาได้เช่นกัน เริ่มจากการมองหาเพื่อนที่ดีในที่ทำงานให้ได้หรือที่เรียกกันว่า “กัลยาณมิตร”

กัลยาณมิตร ก็คือคนที่มีลักษณะในการทำงานเป็นไปเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม มากกว่าจะทำอะไรเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียว คนประเภทนี้มักจะชอบช่วยเหลือผู้อื่น ในขณะที่งานของตนก็ใส่ใจดูแลเต็มความสามารถและมักไม่มีปัญหากับเพื่อนร่วมงาน เจ้านายหรือลูกน้องใครมาร่วมงานทำงานด้วย งานนั้นก็มักสำเร็จและไม่มีปัญหามากนัก หากจะมีปัญหาก็จะรีบพากันแก้ไข คนแบบนี้เป็นคนที่เราต้องคบหาและให้ความจริงในการทำงานด้วยให้มากที่สุด ส่วนเพื่อนร่วมงานอีกประเภทที่ควรมีไว้บ้างก็คือ เพื่อนร่วมงานแบบพันธมิตร คนประเภทนี้ถ้ามีผลประโยชน์ในงานนั้นก็จะมีมาร่วมด้วย แต่ถ้าตนเองไม่มีผลประโยชน์ก็จะไม่เข้ามายุ่ง รวมถึงแสดงน้ำใจว่าจะช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามเพื่อนร่วมงานประเภทนี้ก็จำเป็นต้องคบหาไว้บ้าง เพราะอาจเป็นประโยชน์กับเราเองในบางกรณีที่ต้องร่วมงานกัน เช่น อาจต้องอาศัยรถราไปทำงานด้วยหรือมีการแลกเปลี่ยนหน้าที่ที่ต่างคนต่างก็ได้รับประโยชน์ แต่ก็ไม่ควรจริงจังมากนักในเรื่องส่วนตัว เพื่อนร่วมงานประเภทสุดท้ายที่ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเลยก็คือ “ปาปะมิตร” คนประเภทนี้โดยพื้นฐานแล้วมักขี้เกียจทำงาน ชอบที่จะมาสาย และกลับก่อน ไม่ค่อยรับผิดชอบงาน ทำงานแล้วมักมีปัญหาเกิดขึ้นอยู่เรื่อยไปในเนื้องาน และไม่ค่อยชอบที่จะลงมือแก้ไข เอาแต่โทษคนอื่น นอกจากนั้นความประพฤติส่วนตัวก็มักจะเป็นไปในทางที่ไม่ดี ชอบผิดศีลธรรมบ่อยๆ เช่น เมื่อเลิกงานก็ชอบชวนไปดื่มเหล้า เล่นการพนัน เที่ยวกลางคืน

รักการสร้างสรรค์ รักงานเลี้ยงเป็นที่สุด เพื่อนประเภทนี้ไม่ควรร่วมงานด้วย และควรยุ่งเกี่ยวเท่าที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้นลักษณะกัลยาณมิตรในทางพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้

1. เป็นมิตรมีอุปการะ คือ มิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันก่อให้เกิดประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1) เมื่อเพื่อนตกอยู่ในความประมาทก็ช่วยเหลือคุ้มครองเพื่อนไม่ให้ต้องได้รับอันตราย เช่น ในเวลาที่เพื่อนมึนเมา ขาดสติสัมปชัญญะหรือทำการงานด้วยความไม่ประมาท ก็ต้องช่วยตักเตือนให้เพื่อนมีความระมัดระวังหรือทำงานให้รอบคอบ

3) เมื่อมีภัยอันตราย เป็นที่พึ่งพำนักได้ คือเวลาเพื่อนตกอยู่ในอันตรายใดๆ ก็ไม่ทอดทิ้งเพื่อนให้คุ้มครองเพื่อนเสมอ

3) เมื่อมีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์เกินกว่าที่ออกปากเวลาที่เพื่อนมีความเดือดร้อนในด้านการเงินการทองขึ้นมาและมาขอความช่วยเหลือ ก็เต็มใจช่วยเหลืออย่างเต็มสติปัญญาความสามารถและบางทีอาจช่วยเหลือเพื่อนมากกว่าที่เพื่อนออกปากขอเสียอีก

2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นมิตรที่เรียกว่า “สหาย” มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) บอกความลับแก่เพื่อน คนเรานั้นเมื่อมีความลับแล้วมักจะเก็บไม่อยู่ รู้สึกอึดอัดใจมาก แต่ถ้าเที่ยวบอกความลับให้ใครต่อใครรู้ไปทั่ว ก็เป็นอันตรายเหมือนกัน ต่อเมื่อมั่นใจว่าใครเป็นเพื่อนแท้ เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขจริงๆ จึงค่อยบอกความลับของตนได้ เพื่อจะได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไร หรือจะหาวิธีป้องกันหรือแก้ปัญหาอย่างไร บางทีเพื่อนก็อาจจะแนะนำหาช่องทางแก้ปัญหาให้ได้

2) ปิดความลับของเพื่อน เมื่อเพื่อนไว้วางใจจนบอกความลับของตนให้แล้ว มิตรแท้จำเป็นต้องรักษาความลับของเพื่อนไว้อย่างสุดชีวิต ไม่แพร่พรายความลับของเพื่อนให้คนอื่นทราบ เพราะอาจเป็นอันตรายต่อเพื่อน หรือกระทบกระเทือนต่อเกียรติยศชื่อเสียงของเพื่อนได้

3) เมื่อมีภัยอันตรายไม่ทอดทิ้ง เวลาเพื่อนตกอยู่ในภัยอันตรายใดๆ ก็ไม่ทอดทิ้งเพื่อนให้ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว ร่วมต่อสู้กับภัยอันตรายนั้นๆ อย่างเคียงไหล่กับเพื่อน อย่างนี้เรียกว่า “เป็นเพื่อนตาย” ได้

4) แม้ชีวิตก็สละให้ได้ เมื่อเป็นเพื่อนที่รักใคร่กันจริงๆ แล้ว ย่อมยอมเสียสละให้แก่กันได้แม้กระทั่งชีวิตของตนในเมื่อจำเป็น

3. มิตรแนะประโยชน์ คือมิตรที่แนะนำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เป็นความเจริญก้าวหน้าของเพื่อนเท่านั้น ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

1) เมื่อเพื่อนจะทำชั่วเสียหายก็คอยห้ามปรามไว้ โดยชี้แนะให้เพื่อนได้เห็นว่าการกระทำชั่วนั้นจะนำไปสู่ความทุกข์เดือดร้อนในภายหน้าแล้วก็ให้สติเหนี่ยวรั้งจิตใจเพื่อให้รู้สึกผิดชอบชั่วดี

2) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี เมื่อห้ามปรามเพื่อนไม่ทำชั่วแล้ว ก็ต้องแนะนำว่าอะไรที่ดีที่ชอบที่ควร แล้วชักชวนให้เพื่อนหันไปทำความดี บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม

3) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง เพื่อนที่ดีจะต้องช่วยแนะนำให้ได้รับความรู้ในเรื่องที่เพื่อนยังที่ยังไม่รู้หรือช่วยแนะนำความรู้ในวิชาที่เพื่อนยังไม่เข้าใจให้เข้าใจเพื่อให้เพื่อนมีความรู้ที่แจ่มแจ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น

4) บอกทางแห่งความสุขและทางสวรรค์ให้ อะไรที่จะเป็นไปเพื่อความสุขความเจริญ ความก้าวหน้าของเพื่อนฝูงแล้วก็ไม่มีอะไรที่จะแนะนำเพื่อน เพราะว่าเพื่อที่ได้นั้นจะต้องหวังความสุข ความเจริญของเพื่อน ไม่อิจฉาริษยาในเมื่อเพื่อนได้ดี ในด้านศาสนาสำหรับคนที่เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ในชาติหน้า ก็ควรจะแนะนำการกระทำอย่างไรที่เป็นบาปที่จะนำไปสู่การกระทำอย่างไรที่เป็นบุญ เป็นกุศลที่จะนำไปสู่สวรรค์ แล้วก็ห้ามเพื่อนจากการกระทำที่จะนำไปสู่การกระทำ และสนับสนุนให้เพื่อนทำ ในสิ่งที่นำไปสู่สวรรค์

4. มิตรมีน้ำใจ การคบกันเป็นเพื่อนฝูงนั้น มิใช่อยู่ที่ทรัพย์สินเงินทองซึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุ แต่สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือ “จิตใจ” หรือ “น้ำใจ” โดยวิธีนี้คนมีเงินกับคนจนก็คบกันได้ คนมีเกียรติ ฐานะสูงกับคนสามัญก็คบกันได้ มิตรมีน้ำใจมีลักษณะดังนี้

1) เมื่อเพื่อนมีทุกข์ ก็พลอยทุกข์ไปด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “มีทุกข์ร่วมด้าน มีสุขร่วม เสพ” ไม่ใช่ว่าเมื่อเพื่อนมีทุกข์เรากลับไม่ยินดียินร้าย ปลอยให้เพื่อนไปตกระกำลำบากเพียงฝ่ายเดียว เราต้องยื่นมือเข้าช่วยยามเพื่อนพบเจอกับภาวะการณ์ของความทุกข์

2) เมื่อเพื่อนมีสุข ก็พลอยสุขด้วย อย่างนี้เรียกว่า “เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์” ไม่ใช่ เวลาเพื่อนมีความสุขก็พลอยมีสุข แต่พอเพื่อนมีทุกข์ ก็ตีตัวออกห่าง ไม่รวมทุกข์ด้วย

3) เมื่อมีผู้ติเตียนเพื่อนมิตรสหายของเรา ก็ช่วยยับยั้งแก้ไขให้ คือออกรับแทนและ ช่วยแก้ไขให้ผู้ติเตียนเพื่อนนั้นเข้าใจให้ถูก

4) เมื่อมีผู้สรรเสริญเพื่อน ก็พูดส่งเสริมสนับสนุนว่าที่เขาสรรเสริญนั้นถูกต้องแล้ว เพราะเพื่อนมีคุณความดีจริงอย่างนั้น ควรแก่การสรรเสริญยกย่องจริงๆ

ดังนั้น การที่คนเรามีมิตรที่ดีหรือกัลยาณมิตร เฉพาะในส่วนมิตรทางโลกมีส่วนสำคัญมาก ในการสร้างฐานะทางสังคมให้เจริญก้าวหน้า เป็นเพื่อนช่วยคิดช่วยทำการงานหรือในคราวที่ประสบ กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อนก็จะสามารถช่วยเราทำและช่วยเราคิดได้เพราะการมีเพื่อนถือเป็น ปัจจัยเกื้อหนุนให้เราประสบความสำเร็จได้ดีอีกทางหนึ่งอย่างที่ว่า “นกไม่มีชน คนไม่มีเพื่อน ยากจะเลื่อนตนเองขึ้นสู่ที่สูง” ส่วนมิตรที่ทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญก็คือ กัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรนั้นนอกจากจะประโยชน์ทั้งทางโลกโลกียะวิสัยคือความเจริญในหน้าที่ การงานแล้วกัลยาณมิตรนั้นยังมีประโยชน์ทางด้านโลกุตระหรือทางธรรมอีกด้วย กล่าวคือนอกจาก จะทำให้เจริญในชีวิตปัจจุบันแล้ว ถ้าได้กัลยาณมิตรที่อุดมด้วยภูมิธรรมต่างๆ ก็จะสามารถแนะนำสั่ง สอนให้เรามีโอกาสได้บรรลุธรรมตามด้วยซึ่งเป็นการได้ประโยชน์ทั้งในโลกปัจจุบันและอนาคต คือมรรคผลนิพพาน

4. สมชีวิตา

เป็นการรู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นว่า กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมโภคทรัพย์แล้ว เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่าด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของ เราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ เปรียบเหมือนคนชั่งของหรือลูกมือของคน ชั่งของ ยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ว่าต้องลดลงเท่านี้หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้ ฉะนั้น กุลบุตรก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเรา

จักไม่เกินรายรับ ถ้ากลยุทธ์นี้ใช้จ่ายโศกทรัพย์เหมือนคนกินผลไม้แต่ ถ้ากลยุทธ์นี้ มีรายรับมากแต่เลี้ยงชีพอย่างผิดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่ากลยุทธ์นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะ แต่เพราะกลยุทธ์นี้รู้ทางเจริญแห่งโศกทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโศกทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ผิดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ นี้เรียกว่า “สมชีวิตา”

การรู้จักวางแผนในการใช้จ่ายแต่ละอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับเป็นอยู่อย่างพอดีและพอเพียงคือไม่ให้ผิดเคืองเกินไปและไม่ฟุ่มเฟือย การจะทำได้อย่างนี้ต้องมีการวางแผนทางการเงิน ที่ดีคือต้องรู้ว่าตัวเองมีทรัพย์อยู่เท่าไร ต้องมีการใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวันและจะสามารถหากเงินมาได้อีกเท่าไรก็คือการรู้จักทำบัญชีรายจ่ายเพื่อให้เกิดความชัดเจนในระเบียบขั้นตอนของรายรับและรายจ่าย นอกจากนี้เราต้องประเมินสินทรัพย์ที่มีอยู่ด้วยไม่ว่าจะเป็นสินทรัพย์ที่มีอยู่ในรูปของเงินสด รถ บ้าน หรือที่ดิน เป็นต้น รวมถึงภาระหนี้สินทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อนำไปประมาณการและวางแผนทางการเงินในขั้นต่อไปในปัจจุบันการมีความรู้และทักษะในการวางแผนทางการเงินเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ประการแรกเป็นแนวทางการวางแผนการดำเนินงานทางการเงิน ประการที่สองกำหนดขีดจำกัดของรายจ่ายของเรา ประการที่สำคัญที่สุดก็คือส่งเสริมให้เรารู้จักวิเคราะห์การประกอบอาชีพอย่างระมัดระวังมากยิ่งขึ้น ผลจากการวิเคราะห์อาจจะนำมาตัดสินใจขยายกิจการหรือจำกัดงบประมาณของตนได้ ในทางกลับกันหากเราไม่รู้จักรับรู้การจัดการค่าใช้จ่ายของตนเองให้เหมาะสมกับเงินที่หามาได้ การใช้จ่ายโดยไม่มีเป้าหมายทางการเงินอย่างเหมาะสม การไม่รู้จักรู้จักทางเลือกในการรักษาและเพิ่มมูลค่าของเงิน รวมทั้งความไม่มีวินัยทางการเงิน อาจทำให้เราต้องทำงานหนักไปตลอดชีวิตเพื่อให้มีเงินจ่ายเฉพาะหน้า การวางแผนการเงินเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับทุกคน เราควรมีความรู้เข้าใจเรื่องการวางแผนการเงินของตนเองอย่างรอบด้านทั้งในการหาเงิน การใช้จ่าย การเก็บรักษาและการเพิ่มพูนค่าเงินอย่างชาญฉลาดที่สำคัญเราต้องลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างนิสัยทางการเงินที่ดี ใครอยากสบายทั้งในวันนี้และวันข้างหน้าคงต้องเริ่มวางแผนการตั้งแต่นี้ คนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับ “การใช้จ่ายเงิน” ก่อนที่จะ “หาเงินได้” โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองให้เงินเราใช้ตั้งแต่เรายังเป็นเด็ก เราจึงมีความสุขจากการใช้เงินทั้งที่ยังหาเงินไม่ได้ ต่อมาเมื่อเราหาเงินได้เองจากการทำงาน ปัญหาทางการเงินจึงเกิดขึ้น เพราะคิดว่าการหาเงินได้มากขึ้น จะสร้างความสุข ความสบายในชีวิตได้มากขึ้น แต่กลายเป็นว่าเงินที่หาได้เพิ่มขึ้น กลับไม่เคยเพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเลย การมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญซึ่งถ้าเราทำได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ในวิธีการใช้จ่ายตามหลักการที่กล่าวมาคือการใช้จ่ายอย่างมีสติพิจารณาถึงความจำเป็น คุณค่า ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของสิ่งที่เราต้องการย่อมสามารถทำให้เราหลุดพ้นจากปัญหาทางการเงินได้

ดังนั้น การทำงานหรือการประกอบอาชีพต่างๆ จึงควรรู้จักการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีวิตอย่างสมเหตุสมผลคือรู้จักกำหนดรายรับและรายจ่ายให้มีความพอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ไม่ใฝ่สูงจนเกินตน เกินภาวะและฐานะของตนที่ควรจะเป็น หรือไม่โลภอยากได้มากเกินไปกำลังของตน แต่จะค่อยเพิ่มศักยภาพความสามารถของตนไปทีละน้อยเหมือนกับปลวกสร้างจอมปลวกหรือเขมกับนกยกน้ำหนักร้อยๆ เพิ่มขีดความสามารถในการยกน้ำหนักของตนในท่าต่างๆ ขึ้นไปทีละน้อย

โดยไม่พรอดพลาดเพิ่มน้ำหนักไปที่ละหลายๆ ทันที เพราะจะเกินกำลังความสามารถของตนในการยก อันจะก่อให้เกิดโทษเป็นอันตรายแก่สุขภาพได้

ธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ถึงแม้ว่าจะมีมานานเป็นเวลา 2,500 กว่าปี แต่ทุกหลักธรรม ยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายเรื่องแม้แต่การครองใจคน ใช้ในการดำเนินชีวิตและทำมาหากิน ซึ่งจะว่าไปแล้วก็เป็นวิถีหนึ่งของชีวิตเพราะทุกคนต้องประกอบอาชีพ ผลของการนำธรรมมาประยุกต์เป็นที่ประจักษ์โดยไม่มีข้อสงสัย เพราะทุกเรื่องที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นเป็นความจริง ดังนั้น ไม่ว่าจะปฏิบัติเมื่อสองพันกว่าปี หรือปฏิบัติวันนี้หรือในอนาคตต่อไป โลกจะล้ำหน้าด้วยวิทยาการขนาดไหน ธรรมก็ประยุกต์ตามได้ทัน ได้ผลอย่างแท้จริง “ทฤษฎีธรรมมีกตประโยชน์” จึงเป็นอีกชุดหลักธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น อันสำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงาน จากชุดหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สำเร็จในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะผู้ที่คิดจะตั้งตัวได้ในปัจจุบัน จำเป็นจะต้องตั้งอยู่ในธรรมเหล่านี้อย่างเคร่งครัด ถ้าปราศจากธรรมเหล่านี้เสียแล้ว แม้แต่เพียงแค่ประคองตัวให้มีชีวิตรอดก็ยาก

จากการสำรวจแนวคิดหลักทฤษฎีธรรมมีกตประโยชน์และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านหลักทฤษฎีธรรมมีกตประโยชน์ไปวิเคราะห์เชิงวิชาการและสร้างเป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านเข้าใจตนเองหรือการครองตน การครองงาน การรักษาทรัพย์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านนวัตกรรมชีวิตชุมชน (Inno-Life) กับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุ้มกา เป็นต้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

2.2.1 การดำรงอยู่ของประเพณี

การดำรงอยู่ (Existence) หมายถึง การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่ หรือดำรงอยู่ ไม่ว่าจะภายในหรือนอกเหนือเวลาและสถานที่ก็ตาม (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2548, หน้า 35) การดำรงอยู่คือผลสืบเนื่องมาจากอารักขสัมพันธ์และสามารถทำได้หลายวิธี (ออนไลน์, 2562) เช่น

1) การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2) การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนา อาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผล อย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัด กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

6) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

8) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพ ของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาประเพณี

ปัจจุบันเมื่อพูดถึงการพัฒนาหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ แนวคิดที่สามารถนำมาขยาย รายละเอียดเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร (ดลพัฒน์ ยศธร, 2542, หน้า 45) ดังนี้

1. มิติทางเศรษฐกิจ

1) ความยั่งยืนเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ของประชากรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถจัด ความยากจนและเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากรเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ผู้ร่ำรวยจะต้องมีส่วนช่วยเหลือผู้ยากจน ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยควรมีส่วนช่วย อย่างจริงจังในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในประเทศที่ยากจน

2) การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ประกอบการรวมค่าใช้จ่ายด้านสิ่งแวดล้อม เข้าใจไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากน้ำมันหรือถ่านหินจะต้องรวมค่าใช้จ่าย ในการกำจัดอากาศเสียและปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพอากาศในบริเวณข้างเคียงด้วย

2. มิติทางด้านสังคม

1) การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นไปได้อย่างยาวนานก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทาง ประชากรที่สอดคล้องสมดุกับการเปลี่ยนแปลงของศักยภาพการผลิตของระบบนิเวศในภูมิภาคนั้นๆ

2) การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องสนับสนุนค่านิยมที่มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรที่ไม่ฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้นๆ ที่จะรองรับได้ รวมทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบในการที่จะนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมและศักยภาพที่เอื้ออำนวยประโยชน์ได้

3) การพัฒนาที่ยั่งยืนควรอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่ดีและมั่นคงภายในหน่วยการผลิตแต่ละหน่วยซึ่งหมายถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างทุกระดับ อันจะนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์จากการผลิตอย่างเป็นธรรม

3. มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

1) การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษาและมีอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้ทรัพยากรที่ใช้นั้นคืนกลับสู่สภาพปกติได้ กรณีการใช้ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปอาจทำให้คนรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ ทางเลือกในการแก้ปัญหาก็คือการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ ชะลอการใช้ และพัฒนาเทคโนโลยีในการหาทรัพยากรอื่นมาใช้ทดแทน

2) การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีการพิทักษ์และสงวนรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ในสภาพธรรมชาติไว้ให้ได้ เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศรวมทั้งมนุษย์มีวิวัฒนาการร่วมกันมา การสูญหายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอดจนอาจเป็นเหตุให้มีการสูญหายของสิ่งมีชีวิตอีกหลายชนิดตามมา

นอกจากนี้ เพื่อเป็นหลักประกันของการพัฒนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอหลักการเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) แนวพุทธคือการพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541, หน้า 238) ดังนี้

1) ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจ และด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและวัฒนธรรมเพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเอาจริง ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อการพัฒนามาก จึงควรทำให้คู่กับการได้ การเอา

2) ด้านจิตใจ พัฒนาจิตให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยท่าทีมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ได้อย่างฉลาดและมีจุดหมายที่นิรามิตสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

3) ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดทั้งหลายเหล่านี้ทำให้เห็นความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในมิติต่างๆ ชัดเจนกว้างขวาง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ภายใต้การดำรงอยู่ร่วมกันของระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงกลายเป็นประเด็น

สำคัญของการประชุมโลกและนานาชาติต่างจำเป็นต้องให้ความสนใจและแสดงความรับผิดชอบร่วมกันต่อการพัฒนาประเทศต่างๆ ในโลกแบบที่ผ่านมามากขึ้น

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีของชุมชนภาคอีสาน

ประเพณีของชุมชน คือบุญประเพณีที่เป็นระบบหรือรูปแบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบ แบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนถึง การประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือเป็นสิ่ง ที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่สืบทอดกันมา และยังมีอิทธิพล อยู่ในปัจจุบัน ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ทราบสาเหตุต่างๆ ที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็น ระเบียบแบบแผนและสืบทอดกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วย เสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้

2) ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีกว่า ถูกต้องกว่า หรือเป็น ที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา

3) ประเพณี คือ ความประพฤติที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่ คณะ เป็นนิสัยสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ ตน หากจะกล่าวถึง ประเพณีไทย ก็หมายถึงนิสัยสังคมของคนไทยซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาแต่ดั้งเดิมและมองเห็นได้ใน ทุกภาคของไทย

4) ประเพณี คือ เรื่องของความประพฤติของกลุ่มชน ยึดถือเป็นแบบแผนสืบทอดกัน มานาน ถ้าใครประพฤตินอกแบบ ถือเป็นการผิดประเพณี เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติอีก อย่างหนึ่ง โดยเนื้อหาสาระแล้ว ประเพณีกับวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น แต่ประเพณีเป็นวัฒนธรรมที่มีเงื่อนไขที่ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเป็นมรดก คนรุ่นหลังจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นๆ ด้วย

ประเพณีที่นิยมที่ประพฤติกันสืบมา ถ้าฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว บุญประเพณีคือจารีต ประเพณี จารีตประเพณีเป็นข้อบังคับของชนชั้นใดชั้นหนึ่งหรืออาชีพใดอาชีพหนึ่งเท่านั้น การกระทำ ความผิดหรือฝ่าฝืนจารีตประเพณีจะได้รับเพียงการติเตียนจากสังคมเท่านั้น จารีตประเพณีครอบคลุม การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดที่เป็นกฎเกณฑ์ที่จัดระเบียบของสังคมเหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ สังคมมีความสุข ดังจะเห็นได้จากจารีตประเพณีของชาวอีสานที่เรียกว่า “ฮีต 12” ดังปรากฏใน วรรณกรรมอีสานอักษรธรรม 1 ผูก วัดหนองบัว ตำบลท่าหลวง อำเภอตระการพืชผล จังหวัด อุบลราชธานี (ออนไลน์, 2562) มีใจความว่า “ที่เมืองโพธิญาณนคร มีความเดือดร้อนเนื่องจาก ความเจ็บไข้และยากจนเพิ่มมากขึ้น เศรษฐีคนหนึ่งจึงหาเหตุว่าเป็นเพราะอะไร บ้านเมืองจึงเดือดร้อน เช่นนี้ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ของเมืองจึงแจ้งว่าเนื่องมาจากคนละทิ้งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บ้านเมืองจึงเดือดร้อนวุ่นวายเช่นนี้ มหาเถระแจ้งต่อไปว่า ถ้าทุกคนในบ้านเมืองปฏิบัติธรรมบ้านเมือง จะสุกใสรุ่งเรือง ศีลที่คนต้องปฏิบัติคือ ศีล 5 และศีล 8 และปฏิบัติตามฮีต 12 คอง 14”

วิพจน์ วันคำ (2562, หน้า 75) อธิบายว่า ฮีตหรือจารีต 12 ถือว่าเป็นรูปแบบการพัฒนา ด้านจัดการประเพณีตามความเหมาะสมของฤดูกาล เริ่มที่เดือน 5 คือ ช่วงเดือนเมษายน เป็นศักราช ใหม่ของชาวอีสาน เป็นช่วงหน้าร้อน ชาวอีสานก็มีการสาดน้ำ เล่นน้ำ เป็นต้น หรือเดือน 6 ช่วงหน้า ฝนก็มีการขอฝนด้วยบั้งไฟ เป็นต้น ซึ่งการจัดการจารีตประเพณีของชาวอีสานจะมีขึ้นทุกๆ เดือน แต่ละเดือนก็จะมีงานบุญประจำเดือน

ภาพที่ 2.1 เปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน

ประเพณีในรอบเดือน	ความเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาในสังคมอีสาน		
	ลัทธิผี	ลัทธิศาสนาพราหมณ์	พระพุทธศาสนา
เดือน 5 บุญสงกรานต์	- สรงน้ำพุชน ผู้ล่วงลับ เช่น บิดา มารดา	- บายศรีสู่ขวัญ	- มีการทำบุญ วันขึ้นปีใหม่ไทย - ทำบุญเลี้ยงพระ - ฟังเทศน์ - รดน้ำดำหัว
เดือน 6 บุญบวช/ บุญบั้งไฟ	- บวงสรวงผีแถน - ผีหลักเมือง - ผีเจ้าที่	- บวงสรวงเทพเจ้า - ห้อยคิ่วลึงค์ ปลัดขิก หรือบักแป้น	- ทำบุญเลี้ยงพระ - บวชนาค - กองฮอดหรือสร่ง - จุดธูป เทียน พุ ตะไล บั้งไฟบูชาพระพุทธเจ้า - รักษาศีล ให้ทาน และภาวนาเนื่องในวัน วิสาขบูชา
	- แถน - มเหศักดิ์หลักเมือง - เลี้ยงปู่ตา - ผีเจ้าที่ - ผีเจ้าทาง - ผีบ้าน - ผีไร่ (ตาแฮก)		- นิมนต์พระสงฆ์ - สวดมนต์เย็น - ตอนเช้ามีการทำบุญ เลี้ยงพระ - การประพรม น้ำพระพุทธมนต์

ภาพที่ 2.2 เปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)

ประเพณีในรอบเดือน	ความเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาในสังคมอีสาน		
	ลัทธิผี	ลัทธิศาสนาพราหมณ์	พระพุทธศาสนา
เดือน 7 บุญข้าฮะ	- แถน - มเหศักดิ์หลักเมือง - เลี้ยงปู่ตา - ผีเจ้าที่ - ผีเจ้าทาง - ผีบ้าน - ผีไร่นา (ตาแฮก)		- นิมนต์พระสงฆ์ - สวดมนต์เย็น - ตอนเช้ามีการทำบุญเลี้ยงพระ - การประพรมน้ำพระพุทธมนต์
เดือน 8 บุญเข้าพรรษา			- บุญเข้าพรรษา - เอาข้าวตอกดอกไม้ ชี้ผึ้ง ฐูปเทียนไปรวมกันที่วัด - ฟังเทศน์ - หล่อเทียนพรรษา ถวายวัด - แห่ต้นเทียน - ถวายปัจจัย - ผ่าอาบน้ำฝน - รักษาศีล ให้ทาน - ภาวนา - รักษาศีลแปด
เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน	- นำเครื่องเซ่นไหว้ผีไปวางตามพื้นดิน ตามป่า เพื่อผีไม่มีญาติจะได้กิน	- เอาเครื่องเซ่นไหว้ไปถวายเทพเจ้า	- เลี้ยงภัตตาหารสงฆ์ - ทำบังสุกุลส่งบุญไปให้ผู้ตาย - การฟังสวดพาหุง - การรักษาศีล 5 ศีล 8

ภาพที่ 2.3 เปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)

ประเพณีในรอบเดือน	ความเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาในสังคมอีสาน		
	ลัทธิผี	ลัทธิศาสนาพราหมณ์	พระพุทธศาสนา
เดือน 10 บุญข้าวสาก	- เอาอาหารสำหรับ เปรตไปแขวนไว้ ตามต้นไม้		- เป็นการถวาย สลากภัตแด่พระสงฆ์ พระเณรรูปใดจับสลาก ได้ของผู้ใด - ผู้นั้นถวายสิ่งของแด่ พระสงฆ์ - การถวายผ้าอาบน้ำ
เดือน 11 บุญออก พรรษา			- ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ มีพิธี - ถวายปราสาทผึ้ง - ไหลเรือไฟ (คล้าย ลอยกระทงของ ภาคกลาง) - ตักบาตรเทโว - ปลอยโคมไฟ - จุดประทัด - ฐูปเทียน - บั้งไฟ - บั้งตะไล - จุดไฟตุงกา
เดือน 12 บุญกฐิน			- ถวายผ้ากฐิน - บั้งไฟ ตะไล โคมลอย - บั้งไฟพญานาค

ภาพที่ 2.4 เปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการจัดประเพณีอีสาน (ต่อ)

ประเพณีในรอบเดือน	ความเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาในสังคมอีสาน		
	ลัทธิผี	ลัทธิศาสนาพราหมณ์	พระพุทธศาสนา
เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม			- บุญเข้ากรรม เลี้ยงพระสงฆ์เนื่องในพิธีที่พระสงฆ์ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส มาขอแสดงอาบัติของตนต่อที่ประชุมสงฆ์
เดือนยี่ บุญคูณลาน			- ประพรมน้ำพุทธมนต์ ยั้งฉางลานข้าว - ทำขวัญข้าว - เก็บฟืนไว้ใช้
เดือนสาม บุญข้าวจี			- บุญข้าวจี - ถวายอาหารพระที่วัด - ฟังเทศน์ ฟังธรรม มีการนำข้าวจีไปถวายพระด้วย - วันมาฆบูชาวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม
เดือนสี่ บุญพระเวส			- เป็นการเลี้ยงพระ - ฟังเทศน์มหาชาติ - มีกิจกรรมที่สำคัญคือ แห่กัณฑ์หลอน - แห่ข้าวพันก้อน - เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน - อ่านสังกาสเทศน์มหาชาติ

2.2.4 คอง 14 หลักปฏิบัติของชุมชน

คอง 14 คือ ประเพณีของชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและกฎกติกาของชุมชน หรือวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ เป็นการปฏิบัติให้ถูกต้องตามมารยาทในสังคม เช่น ปลุกบ้านต้องวางสายสิญจน์ก่อนขึ้นบ้านต้องล้างเท้า ก่อนนอนให้ล้างมือ วันพระ วันโกน ต้องมีดอกไม้ธูปเทียนไปสมาก่อนเส้า เตาไฟ ประตู บันได ถือว่าสิ่งเหล่านี้มีเทวดาคุ้มครอง วันพระต้องไปฟังเทศน์ ทำบุญ การตักบาตรต้องไม่ให้พระมารอนาน อย่าถูกต้องพระหรือบาตร อย่าอุ้มเด็ก หรือถืออาวุธ ถูร้อน ถูรองเท้า เวลาตักบาตรพบพระนั่งลงยกมือไหว้ อย่าเอาอาหารเหลือกินตักบาตร อย่าเหยียบเงาพระ อย่าเสพงามคุณในวันพระ วันโกน วันนักขัตฤกษ์ เป็นต้น สรุปได้ว่า การจัดการประเพณี ได้แก่ จาริต 12 เดือน คือหลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับหลักศาสนาที่ชาวอีสานนับถือ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา และคอง 14 คือหลักปฏิบัติทั่วไปของชุมชนอีสาน ทั้งสองคือสิ่งที่คนในชุมชนอีสานจะต้องถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะจาริตในแต่ละเดือนซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีอีสานมาก ถ้าไม่ทำการดำเนินชีวิตจะติดขัดไม่ราบรื่น เช่น บุญเดือนหกถ้าไม่ทำจะเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม แห้งแล้ง เป็นต้น

จากการสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไปประมวลผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงวิชาการและสร้างเป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านนวัตกรรมชีวิตชุมชน (Inno-Life) กับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุ้มกา เป็นต้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

2.3.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

ในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “มาฆบูชา” ก็จะมีประเพณีท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าอย่างหนึ่งของชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาตและชุมชนในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงตำบลฟ้าหยาต อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ตามที่ชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติติดต่อนเนื่องกันมาอย่างยาวนาน คือ “บุญพวงมาลัยข้าวตอก” หรือ “ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก” ซึ่งจะมีการนำข้าวตอกและดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชาตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณกาล ซึ่งชุมชนบ้านฟ้าหยาต อำเภอมหาชนะชัย และส่วนราชการของจังหวัดยโสธร ได้จัดให้มีกิจกรรมประเพณีนี้ขึ้นในทุกๆ ปี ในช่วงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 โดยได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีรายละเอียดที่น่าสนใจและน่าศึกษาและน่าสนใจ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

จากการสำรวจเอกสารวิชาการและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา (Literature) ด้านเนื้อความในพระไตรปิฎก ส่วนที่ว่าด้วยพระสูตรต้นตอปิฎก บทปริณิพพานสูตร อธิบายไว้ว่า มีดอกไม้ชนิดหนึ่งชื่อว่า “ดอกมณฑารพ” เป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมเป็นพิเศษ เมื่อถึงกาลเวลาที่ดอกมณฑารพจะเบ่งบานและร่วงหล่นก็ด้วยเพราะเหตุการณ์สำคัญๆ เท่านั้น กล่าวคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ ปริณิพพาน จาตรุงคสันนิบาต และทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตร เท่านั้น ดอกมณฑารพจึงจะร่วงหล่นลงมายังพื้นโลกมนุษย์

ครั้งเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินาราหรือกุสินคร (कुशीनगर, Kusinaga) ดอกมณฑารพนี้ก็ได้ร่วงหล่นลงมาทั้งก้านและกิ่ง เปรียบเหมือนความเสียอกเสียใจพิโรธำพันต่อการเสด็จดับขันธปรินิพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงเหล่าพระภิกษุผู้ได้ชื่อว่าอรหันตชีนาสพทั้งหลาย ทั้งนี้ด้วยข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แพร่ขยายออกไปในหมู่เหล่าข้าราชการบริพารและประชาชนทั้งหลายได้พากันมาถวายสักการะพระบรมศพของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งยังได้พากันเก็บเอาดอกมณฑารพที่ร่วงหล่นลงมาเพื่อไปสักการบูชาและระลึกถึงพระพุทธรูปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปดอกมณฑารพที่เก็บมาเพื่อสักการะก็เริ่มเหี่ยวแห้งและหมดไป เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระปริสุทธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งการระลึกถึงเหตุการณ์ในวันสำคัญต่างๆ พุทธศาสนิกชนจึงได้พากันนำเอาข้าวดอกมาสักการะบูชาแทนดอกมณฑารพ ทั้งนี้ เพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและเป็นของสูงที่มนุษย์จะขาดเสียไม่ได้ การจัดข้าวดอกและดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชามีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่เมื่อไหร่ นั้นยังไม่เป็นที่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็สันนิษฐานและเชื่อกันว่าในครั้งปฐมกาล จะนิยมใส่พานไว้โปรยในเวลาที่พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ต่อมาจึงมีการนำมาประดิษฐ์ตกแต่งในรูปแบบต่างๆ ที่เห็นว่าสวยงามตามกำลังศรัทธาและถือว่าการประดิษฐ์มาลัยข้าวดอกขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

2. ความหมายของมาลัยข้าวดอก

พวงมาลัยข้าวดอกที่ประดิษฐ์เป็นพวงมาลัยเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแทนดอกมณฑารพที่ทำด้วยข้าวดอกหรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “ข้าวดอกแตก” นั้น ชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาตจะทำจากข้าวเปลือกที่คว่ำให้แตกออกเป็นดอกสีขาวโดยใช้ข้าวเปลือกใหม่ๆ ที่ผึ่งแห้งสนิทแล้วมาคว่ำกับไฟอ่อนๆ ให้ร้อนเสมอกันโดยทั่วกัน เมื่อความร้อนถึงขีดหนึ่งแล้วเนื้อในของเมล็ด (Seed) จะขยายและบานออกแล้วดันเปลือกข้าวให้ขาดจากกัน เมื่อฝัดเอาเปลือกทิ้งก็จะได้ข้าวดอกไว้ใช้ในการทำพิธีต่างๆ หรือนำมาปรุงเป็นอาหารอื่นๆ ตามตำหรับอาหาร หวาน คาวของไทยก็ได้ ข้าวดอกเป็นข้าวที่ขยายเมล็ดออกบานมีสีขาว เก็บไว้ได้นานไม่บูดเน่าเสียง่าย จึงถือว่าข้าวดอกเป็นสิ่งมงคล (Holy Object) ที่ใช้ในการทำพิธีมงคลใช้โปรยรวมกับดอกไม้และเงินทองเป็นเคล็ดว่าให้รุ่งเรืองเฟื่องฟูขยายออกได้เหมือนข้าวดอกแตก

3. มูลเหตุของการเกิดเป็นพวงมาลัยข้าวดอก

ประเพณีแห่มาลัยข้าวดอก มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านฟ้าหยาตและชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่ของอำเภอมาหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มานับ 100 ปีเศษ ซึ่ง “วัดหอก่อง” กับชาวบ้านได้ร่วมกันถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานโดยถือคติการทำบุญเดือน 3 คือเป็นวันเปิดเล่า (ยุงฉาง) ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จะเป็นวันที่ชาวอีสานถือปฏิบัติสืบกันมา กล่าวคือเมื่อถึงวันเปิดเล่าข้าว ชาวอีสานถือคติการทำบุญทำทานก่อนซึ่งนั่นหมายถึงการที่ชาวบ้านจะต้องถวายทานให้พระภิกษุ-สามเณร และนักบวชผู้ทรงศีลให้ได้ฉันก่อนหรือถวายวัดก่อนทุกครั้ง ถือว่าจะเป็นการมหากุศลอย่างมาก ดังนั้น ด้วยสาเหตุแห่งการยึดถือคตินี้ประการหนึ่งชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาตตำบลฟ้าหยาต อำเภอมาหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จึงได้พัฒนาพวงมาลัยที่ทำจาก “ดอกไม้” มาเป็นพวงมาลัย “ข้าวดอกแตก” โดยถือคติธรรมทางพระพุทธศาสนาตามนัยยะดังต่อไปนี้

1) เมื่อครั้งสมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้าได้เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาเทศน์โปรดพระมารดานั้น เหล่าเทพยดาทั้งหลายต่างก็พากันแสดงความสักการะ ความชื่นชมยินดีปรีดาต่อพระองค์โดยการโปรยข้าวตอกดอกไม้เป็นพุทธบูชา จึงถือว่าการโปรยข้าวตอกนับว่าเป็นพุทธบูชาอย่างหนึ่ง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

2) เมื่อครั้งสมัยพุทธกาลในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า “กัสสปะ” ได้มีขานนาพี่น้องสองคนได้ทำนาร่วมกัน ครั้นเมื่อข้าวที่ปลูกได้เจริญงอกงามจนออกรวงเป็นเมล็ดข้าวที่มีน้ำนมข้าว รวงข้าวมีเมล็ดอ่อนภายในเมล็ดข้าวที่มีสีขาวอยู่ข้างในก่อนที่จะสุกเหลืองอร่ามซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกว่า “ข้าวน้ำนม” ฝ่ายน้องชายอยากจะทำข้าว “มธุปายาส” ถวายแด่พระสงฆ์ซึ่งมีพระมหากัสสปะพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน ส่วนด้านพี่ชายก็ไม่ยอมอนุญาตให้น้องทำบุญทำทาน ดังนั้นพี่น้องทั้งสองจึงเกิดความขัดแย้งและทะเลาะกันเรื่อยมาจนเป็นเหตุให้แบ่งที่นาทำกินกันตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในกาลเวลาต่อมาฝ่ายน้องชายได้นำข้าวไปถวายทานแด่พระสงฆ์ จำนวน 9 ครั้ง (ส่วน) ตลอดฤดูกาลทำนา ดังนี้

- (1) ถวายทานเมื่อข้าวเป็นน้ำนมโดยทำเป็นข้าวมธุปายาส
- (2) ถวายทานเมื่อข้าวมีเมล็ดยังไม่มากและพอเหมาะที่จะทำเป็นข้าวเม้า
- (3) ถวายทานเมื่อเริ่มลงสู่ฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวในนา
- (4) ถวายทานเมื่อเริ่มจักตอกข้าว (ตอกที่มัดข้าวที่เกี่ยวเสร็จ) คือ ช่วงจะเริ่ม

การเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นลาน

- (5) ถวายทานเริ่มมัดฟ่อนข้าว (มัดรวงข้าว)
- (6) ถวายทานเวลาปูลอมจะตีข้าว (ก่อนนวดข้าว)
- (7) ถวายทานเวลาขนข้าวขึ้นสู่เล้า (ยุ้งฉาง)
- (8) ถวายทานเวลาคุณลาน (เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีพิธีกรรมบุญคุณลาน)
- (9) ถวายทานเวลาเปิดเล้า (ยุ้งฉาง)

จากการที่น้องชายได้นำข้าวไปถวายทาน จำนวน 9 ครั้ง แต่พระภิกษุสงฆ์ดังกล่าว ส่งผลให้น้องชายได้รับอานิสงส์แห่งการทำทาน โดยได้ตั้งความปรารถนาของตนไว้ว่า “การอุปบัติขึ้นของพระศาสดาโคตมะในพระพุทธศาสนาของอนาคตกาลข้างหน้า ขอให้ตนได้เป็นผู้ที่รู้ ผู้เห็นธรรมก่อนผู้อื่นได้ด้วยเทอญ” ดังนั้น การทำบุญทำทานเกี่ยวกับข้าวจึงส่งผลให้น้องชายได้เกิดชาติใหม่เป็น “พระอัญญาโกณฑัญญะ” และเป็นผู้รู้ ผู้เห็นธรรมก่อนบุคคลอื่นๆ และได้บวชในพระพุทธศาสนาของพระสมณะโคตมเป็นรูปแรก ดังนั้น ตามโบราณประเพณีของชาวอีสานเมื่อมีการขนข้าวเปลือกขึ้นเล้า (ยุ้งฉาง) ของตนแล้ว ชาวบ้านจะแยกข้าวเปลือกบางส่วนใส่กระสอบหรือกระเชอ (Bamboo Basket) เอาไว้สำหรับตำกินโดยการกะให้พอดีกินจนถึงวันเปิดเล้าข้าว กล่าวคือเมื่อเอาข้าวขึ้นเล้าและทำบุญสู่ขวัญข้าวเสร็จแล้ว ผู้คนในสมัยโบราณจะปิดเล้าข้าวไว้และจะเปิดอีกครั้งหนึ่งเพื่อนำมาตำกินในช่วงเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ หรือวันมงคลอื่นๆ (ทั้งนี้แล้วแต่ท้องถิ่นนิยม) สำหรับชาวชุมชนบ้านฟ้าหยาดอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้กำหนดเอาก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน คือ วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันเปิดเล้าข้าวและร่วมกันทำบุญตักบาตร ตลอดจนการทำบุญกุศลต่างๆ เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพื่อความเป็นสิริมงคล สำหรับประเพณีการจัดข้าวตอกดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชาขึ้น ชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาดได้มีการปฏิบัติกันสืบกันมาเป็นประจำทุกๆ ปี โดยในตอนแรกการนำข้าวตอก

ดอกไม้มาใช้เป็นพุทธบูชา นั้น จะนำใส่พานแล้วโปรยเวลาพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ต่อมาได้มีการคิดประดิษฐ์ทำพวงมาลัยโดยการนำข้าวตอกแตกมาตกแต่งให้เกิดมีความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น ด้วยการร้อยข้าวตอกเป็นพวงคล้ายกับพวงมาลัย ดังนั้น จึงนิยมเรียกกันว่า “พวงมาลัยข้าวตอก” และได้มีวิวัฒนาการ (Evolution) หรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบ (Model) การทำพวงมาลัยข้าวตอกให้เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น บางทีก็ใช้ดอกไม้พลาสติกและลูกปัดมาร้อยผสมผสานเข้าไปด้วยเพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น

4. ความสำคัญของข้าวตอก

ชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาดและชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้ให้ความสำคัญกับการทำมาลัยข้าวตอกเพื่อเป็นพุทธบูชาแทนดอกไม้ (แต่ในครั้งสมัยโบราณใช้ร่วมกันทั้งสองอย่าง ดังที่เคยได้ยินอยู่เสมอจากคนเฒ่าคนแก่ที่กล่าวว่า “ข้าวตอกดอกไม้” เป็นต้น) ทั้งนี้ เพราะชุมชนได้รับการปลูกฝังทางด้านจิตวิญญาณ (Soul) ให้เกิดความศรัทธาด้วยการบูชาคุณพระรัตนตรัย ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียนถือเป็นเครื่องสักการบูชาของชาวบ้านมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนิยมใช้สักการะเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามความเชื่อในฐานะที่เป็นชาวพุทธ เครื่องบูชาเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่น้อมไปถวายเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ ตามที่ตนปรารถนา นอกจากนี้แล้ว ข้าวตอกยังบ่งบอกคุณลักษณะพิเศษตามทัศนะของบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆ ข้าวตอกจะมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งตามภาษาบาลี (Pali) ว่า “ลาซ” (อ่านว่า ลา-ชะ) ข้าวตอกมีประวัติภูมิหลังหรือความเป็นมาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือธรรมบทแปล (ฉบับภาษาไทย) ว่า ในสมัยครั้งพุทธกาล ได้มีหญิงทาสี (คนรับใช้) เป็นผู้ที่มีความปรารถนาที่จะถวายข้าวตอกเพื่อบูชาแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง นางทาสีได้น้อมนำข้าวตอกไปถวายแล้วอธิษฐานจิตที่เป็นกุศลเจตนา และด้วยอานิสงค์ผลบุญแห่งการทำทานด้วยข้าวตอกของตน จึงทำให้นางทาสีมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยปีติสุข เกิดปัญญา ขึ้นโลกุตรธรรม ดังนั้น ข้าวตอกจึงได้มีการเปรียบเทียบกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือตำนานแห่งความเชื่อ ดังนี้

- 1) คุณลักษณะของข้าวเปลือกที่ถูกควั่นแตกออกมาเป็นดอกสีขาวบริสุทธิ์นั้น ตามทัศนะนี้เปรียบได้ดังกับความแตกฉาน การรู้ธรรม รู้ธรรมของผู้มีปัญญา
- 2) คุณลักษณะของข้าวตอกที่มีสีขาวเปรียบดังความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เช่น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีพระปัญญาธิคุณ ปรีสุทธิคุณ และมหากรุณาธิคุณ
- 3) คุณลักษณะของข้าวตอกที่มีลักษณะแบ่งบานและแผ่กระจายออกไป ตามทัศนะนี้เปรียบได้ดังพระคุณของบิดา มารดา และพระคุณของครูบาอาจารย์ที่มีความเมตตาต่อลูกหลานและต่อมวลลูกศิษย์ และดั่งน้ำพระหฤทัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เมตตาต่อเหล่าเวไนยสัตว์ที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ตามพระองค์
- 4) คุณลักษณะของข้าวตอกที่ควั่นแล้วมีลักษณะแตกเป็นดอกที่แบ่งบาน มีสีขาวบริสุทธิ์ ทัศนะนี้เปรียบเสมือนบุคคลผู้ผ่านการอบรมบ่มนิสัยมาแล้ว กว้างขวางแบ่งบานและมีสีขาวได้ต้องผ่านการเอาใจใส่ในกรรมวิธีต่างๆ ข้าวตอกจึงเปรียบคุณลักษณะพิเศษของผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างดี

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในด้านมุมมองของพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นจะพบว่า จุดประสงค์ประการหนึ่งของการบูชาด้วยมาลัยข้าวตอกนั้นว่าเป็นกุศโลบาย (Stratagem) อย่างหนึ่งในทาง

พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในจิตใจของตนจนกลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริงและควรบูชาในสิ่งที่ควรบูชา พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้มีการสักการบูชาเพื่อผูกใจไว้ในคุณธรรมอันสูงส่ง ซึ่งหมายถึงการระลึกถึงคุณงามความดีของตนเองและบุคคลอื่นอยู่เสมอ จึงจัดเป็นประเภทที่ควรบูชา นอกจากนี้ ในขนบธรรมเนียมประเพณีไทยครั้งโบราณยังนิยมใช้ข้าวตอกในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่มากมาย เช่น

1) พิธีเอาเต็กลงเปล จะทำสืบทอดกันมาจากทำพิธีโกนผมไฟ การประกอบพิธีเอาเต็กลงเปล ต้องเตรียมข้าวตอก ข้าวเปลือก ถั่วเขียว งา เมล็ดฝ้าย อย่างละ 1 กำมือ ใส่ถุงแพรวไว้ นอกจากนั้นยังมีหินบด ฟักเขียว 1 ผล มะพร้าว 2 ลูก ฟักเขียวทาแป้งขาวทั้งผล ส่วนมะพร้าวจะทาสีขาวลูกหนึ่ง สมมติให้เป็นมะพร้าวเงิน อีกลูกทาสีทอง สมมติให้เป็นมะพร้าวทอง เมื่อถึงการทำพิธีให้เอาถุงต่างๆ ที่เตรียมไว้นั้นวางลงในเปลก่อนแล้วเอาบายศรีปากชามใส่ในชั้นข้าว (คำว่า “บายศรีปากชาม” ใช้เป็นเครื่องตั้งประธานในหมู่เครื่องสังเวยหรือเครื่องเชิญขวัญ) ปักแวนเวียนเทียน และเครื่องกระยาบวด 1 สำหรับ (คำว่า “กระยาบวด” ประกอบด้วยคำว่า กระยา หมายถึง อาหาร ข้าว หรือของกิน กับคำว่า “บวด” กระยาบวดหรือเครื่องกระยาบวดคืออาหารที่ไม่ใช่ของสดของคาว) ให้ญาติพี่น้องนั่งล้อมเด็กเป็นวง เจิมหน้าเด็กด้วยแป้งกระแจะ ตักน้ำมะพร้าวอ่อนให้เด็กดื่มพอเป็นพิธี จุดเทียนในแวน 3 แวน ยกขึ้นอวยพรชัยให้แก่เด็ก 3 คน ทำพิธีเวียนเทียนอวยพรให้มีความสุขแล้วยกเต็กลงเปลต่อไป ก่อนยกตัวเต็กลงเปลต้องทำพิธีปูเปลเสียก่อนคือเอาน้ำมันต์พรมเปลให้ทั่ว เอาใบตุมรองในเปล 2-3 ใบ เจิมหัวนอนเปลด้วยแป้งกระแจะ เอาเครื่องต่างๆ มีถั่ว งา เป็นต้น วางในเปล เอาแมวสวยๆ มีสายสร้อยคล้องคอวางลงในเปลก่อนแล้วยกแมวออก เอาเต็กลงไปแทน หักกลมให้นอน เป็นเสร็จพิธี

2) ข้าวตอกเป็นเครื่องสำหรับบูชา เป็นเครื่องสักการะคุณและยังบ่งบอกถึงความเป็นสิริมงคลและตามประเพณีของคนอีสานเมื่อคนตายยังมีการใช้ข้าวตอกตกแต่งโพรยนำหน้าศพด้วย นอกจากนี้ วัดหอก่อง บ้านฟ้าหยาด ยังได้มีการเทศน์เรื่อง “ปฐมสมโพธิ ฉบับตัวธรรม” ซึ่งนับได้ว่าเป็นมูลเหตุคดีแห่งการถวายพวงมาลัยเช่นเดียวกับนางทาสี (คนรับใช้) ได้ถวายข้าวตอกและแป้งจี๋แด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำนองเดียวกันการเทศนาธรรมก็ได้กล่าวถึงเรื่องการทำข้าวตอกไว้เป็นพุทธบูชาเฉพาะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น โดยในเนื้อหาเมื่อครั้งเสด็จขึ้นไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหล่าเทพเทวดาบนสวรรค์ทราบข่าวการเสด็จกลับจึงได้พากันมารับเสด็จและได้นำเอา “ข้าวตอก ดอกไม้” ตัดไม้ติดมือไปเพื่อบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้น กล่าวกันว่า กษัตริย์และมวลประชชนก็ได้พากันโปรยข้าวตอกดอกไม้บูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เองจึงเป็นมูลเหตุแห่งตำนาน “ข้าวตอก”

5. การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

จากการลงสำรวจพื้นที่ (ขั้นสำรวจข้อมูลพื้นฐานการวิจัย) ในชุมชนบ้านฟ้าหยาดและชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เพื่อการสนทนาพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกกับชาวบ้านของผู้วิจัย ได้มีผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านฟ้าหยาดมาตั้งแต่กำเนิดได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า การทำมาลัยข้าวตอกของชุมชนบ้านฟ้าหยาดในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านแต่ละคุ้มจะคั่วข้าวเปลือกโดยใช้ไฟที่ร้อนพอประมาณและจะใช้หม้อดินเผาแล้วใช้ก้านกล้วยคน (Stir) ให้ข้าวแตกออกเป็นสีขาว เสร็จแล้วจะเทออกผึ่งให้

ข้าวตอกเย็นแล้วจึงนำมาร้อยเป็นสาย ซึ่งในสมัยก่อนพอดกช่วงตอนค่ำๆ หลังจากที่รับประทานข้าวเย็นเสร็จแล้ว กลุ่มคนหนุ่ม-คนสาวก็จะออกจากบ้านเรือนของตนไปช่วยกันร้อยพวงมาลัยข้าวตอกในหมู่บ้านโดยจะช่วยกันทำมาลัยข้าวตอกหมุนเวียนกันไปเรื่อยๆ ขึ้นบ้านนี้ไปช่วยบ้านโน้นจนตีกพอควร กล่าวคือได้เวลาที่พระสงฆ์ท่านยามกลองตึก (คำว่า “ยามกลองตึก” เป็นภาษาอีสานโบราณ หมายถึง การตีกลองบอกเวลาในช่วงกลางคืนซึ่งนับว่าเป็นกิจวัตรของพระสงฆ์ในสมัย) พอถึงเวลาตึกได้ประมาณ 4 ทุ่มกว่าๆ คนหนุ่ม-คนสาวก็จะพากันแยกย้ายกันกลับบ้านของตน วันต่อไปก็จะทำแบบนี้วนไปเรื่อยๆ จนกิจกรรมการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกแล้วเสร็จ สำหรับมาลัยข้าวตอกที่ชาวบ้านนิยมช่วยกันทำจะมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ 1) มาลัยข้าวตอกแตก และ 2) มาลัยเส้นด้าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1) มาลัยข้าวตอกแตก วัสดุที่นิยมนำมาตกแต่งเพิ่มเติมก็จะเป็นยารักษาโรคและสิ่งของเครื่องใช้สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ได้เก็บไว้ใช้ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ชุดยา สามัญประจำบ้าน ชุดยาแก้ปวด สมุด ดินสอ รูปเทียน และไม้ขีดไฟ เป็นต้น (ในสมัยนั้นนิยมกันมากคือไม้ขีดไฟตราพญานาค) และเงินเป็นเหรียญบ้าง ธนบัตรบ้าง เป็นต้น

2) มาลัยเส้นด้าย กล่าวคือพอเมื่อถึงวันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา พระภิกษุสงฆ์ก็จะนำเส้นด้ายสีต่างๆ มาทำพิธีกรรมมงคลหรือที่เรียกว่า “เส้นด้ายร้อยแปด” และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านนำไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป

ส่วนพิธีการถวายมาลัยข้าวตอกนั้น เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน ประมาณเวลา 1 ทุ่มตรง ทางวัดจะตีกลองหรือตีระฆังบอกสัญญาณ กลุ่มชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มกันนำพวงมาลัยข้าวตอกแห่มาถวายที่วัด เสร็จแล้วนำมาลัยข้าวตอกไปแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายพวงมาลัยข้าวตอกเสร็จแล้วจะมีกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ รับศีล รับพร และฟังพระสวดเจริญพุทธมนต์จนถึงเวลาประมาณ 4 ทุ่ม ก็จะพากันแยกย้ายกลับบ้านของตนเอง พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ก็จะมีกิจกรรมทำบุญตักบาตรและทำบุญข้าวจีไปพร้อมๆ กัน ถือเป็นเสร็จพิธีในการทำบุญแห่มาลัยข้าวตอกของปีนั้นๆ ซึ่งในปัจจุบันนี้ เมื่อใกล้ถึงเทศกาลชาวบ้านจะมีการรวมกันเป็นกลุ่มประมาณ 4-5 หลังคาเรือน (หรือครอบครัวใดจะมีศรัทธาจะทำเฉพาะกลุ่มเครือญาติของตนเองก็ได้) จะมาร่วมกันร้อยมาลัยข้าวตอกเป็นสายซึ่งจะมีความยาวประมาณ 4-6 เมตร เมื่อก่อนวันมาฆบูชาจะมาถึงหนึ่งวัน ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพวงมาลัยข้าวตอกก็จะนำพวงมาลัยของตนเองมารวมกันที่จุดนัดหมายเสร็จแล้วจะมีการนำพวงมาลัยมาแห่รอบเมืองเป็นขบวนสวยงาม เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นส่วนอื่นๆ จากนั้นก็จะนำไปถวายวัดซึ่งวัดประจำหมู่บ้านก็จะนำไปแขวนประดับประดาไว้บนศาลาการเปรียญเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งการจัดงานประเพณีทุกครั้ง เทศบาลตำบลฟ้าหยาดจะเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงานโดยจัดสรรงบประมาณให้แก่ละชุมชนหรือหน่วยงานที่สนใจในการจัดทำมาลัยข้าวตอกมาแสดงและประกวดแข่งขัน ซึ่งชุมชนในตำบลฟ้าหยาด ชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานส่วนราชการที่อยู่ในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานเทศกาลมาลัยข้าวตอกโดยมีการจัดขบวนฟ้อนรำ มีขบวนแห่เป็นประจำทุกปี มีขบวนแสดงมาลัยข้าวตอกของหน่วยงานของรัฐ เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา และชมรมหรือสมาคมต่างๆ จึงนับได้ว่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นกิจกรรมที่สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

6. กรอบระยะเวลาการแห่มาลัยข้าวตอก

กรอบระยะเวลาของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชุมชนบ้านฟ้าหยาดและชุมชนในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จะมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี 2 ครั้ง ดังนี้

1) ครั้งที่หนึ่ง ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน โดยการแห่มาลัยข้าวตอกไปทอดถวาย ณ วัดหอก่อง ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

2) ครั้งที่สอง “วัดฟ้าหยาด” ซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชนบ้านฟ้าหยาดจะทำบุญประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกไปพร้อมๆ กับประเพณีบุญประจำปี (บุญกุ่มข้าวใหญ่) รวมถึงบุญคุณลานให้เสร็จพร้อมกันครั้งเดียว และจะอยู่ในช่วงประมาณเดือนยี่หรือเดือนสอง

สำหรับประเภทของพวงมาลัยข้าวตอกของชาวอำเภอมหาชนะชัยมี 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบที่หนึ่ง คือ “พวงมาลัยข้าวตอกแตก” วัสดุที่ใช้ทำประกอบด้วยข้าวตอกแตกเป็นหลัก ข้าวตอกแตกคือข้าวเปลือกที่คั่วให้ข้าวแตกออกจากเปลือกด้วยความร้อนจากไฟอ่อนๆ จะคล้ายกับข้าวโพดคั่ว (Popcorn)

2) รูปแบบที่สอง “พวงมาลัยแบบเส้นด้าย” เป็นพวงมาลัยที่ทำด้วยเส้นด้ายเป็นหลัก ซึ่งวิธีการจะทำด้วยด้ายสุก จะอยู่ในขั้นตอนการนำเส้นด้าย (Thread) ที่ทำเป็นตัวแฉมาแช่น้ำอุ่นประมาณ 1 คืน ให้อืดแล้วต้มน้ำใส่ข้าวสารจ้าว จากนั้นช้อนเอาน้ำข้าวไว้เพื่อนำเอาไปแช่เส้นด้าย หรือการชุบเส้นด้ายให้อืดตัวก่อนจะบิดด้ายให้แห้งพอหมาดๆ แล้วนำไปผึ่งแดด เส้นด้ายจะมีลักษณะกลมโดยในขณะที่เราไปผึ่งแดดจะต้องหมั่นบิดด้ายเพื่อให้เส้นด้ายตึงได้ขนาดพอดีๆ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วก็นำไปใช้ทำมาลัยต่อไปได้

7. วิธีการร้อยมาลัยข้าวตอก

สำหรับวิธีการในการร้อยมาลัยข้าวตอกนั้น ช่างร้อยมาลัย (ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง) จะนำข้าวตอกแตกมาทำเป็นพวงมาลัยข้าวตอกแตก โดยจะมีกระบวนการและรูปแบบ ดังนี้

1) พวงมาลัยข้าวตอกแตก จะนิยมร้อยข้าวตอกแตกและต่อดอกแบบอุบะ (อุบะ หมายถึง ดอกไม้ที่ร้อยเป็นเส้นหรือเป็นสาย ภายในหนึ่งเส้นด้ายหรือหนึ่งสายจะประกอบด้วย ดอกตูม ดอกครอบ และดอกสวมหลายๆ ดอก เรียงลำดับจากดอกใหญ่ไปสู่ดอกเล็ก ส่วนความยาวก็จะแล้วแต่ความเหมาะสมของงานชิ้นนั้นๆ) โดยมาลัยจะมีความยาวอยู่ 3 ขนาด เรียกขั้นตอนนี้ว่า “การทำสายพวงมาลัย” จำนวนสายพวงมาลัยจะมีมากหรือน้อย ขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตามกำลังศรัทธาหรือความสามารถของผู้ร้อยมาลัย ส่วนสายของพวงมาลัยจะถูกนำมามัดใส่กรงที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสามเหลี่ยม 2 อันผูกไขว้กัน ซึ่งจะทำให้เกิดมุม ดังนี้

(1) มุมนอก 6 มุม จะมัดสายมาลัยที่สั้นที่สุด มุมละ 5-9 สาย

(2) มุมใน 6 มุม จะมัดสายมาลัยที่ยาวขนาดกลาง มุมละ 5-9 สาย

(3) ตรงกลาง จะทำเป็นพวงใหญ่และยาวที่สุดสายเดียวจะมัดโยงมาจากไม้ที่ใช้ห้อยพวงมาลัย

2) พวงมาลัยเส้นด้ายก็จะนำฝ้ายที่ทำเป็นเส้นด้ายมีลักษณะเป็นตัว (ใจ, ไน, หรือปอย) แล้วนำเอามาตกแต่งใส่กรงไม้เหมือนพวงมาลัยข้าวตอกแตก จะมีมุมนอก-มุมในและตรงกลางสายมาลัยข้าวตอกแตกเมื่อมัดใส่กรงไม้แล้วก็จะนำมาประดับตกแต่ง ดังนี้

(1) การตกแต่งเป็นลวดลายอย่างประณีต งดงาม เช่น ลวดลายแบบตาข่าย ลายเกล็ด ลายก้านสามดอก ลายกระเบื้อง ลายสี่ก้านสี่ดอก ลายดาวกระจาย ลายแก้วชิงดวง ลายแมงมุม ลายดาวล้อมเดือนและลายวิมานแปลง เป็นต้น ตามฝีมือและความชำนาญของผู้ทำ

(2) การตกแต่งด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ (Artificial Flower) หรือดอกไม้เทียม เพื่อให้เป็นดอกไม้พุ่มหรือเพิ่มสีสันของการประดิษฐ์งานฝีมือของพวงมาลัยข้าวตอก

8. การแห่พวงมาลัย

สำหรับพวงมาลัยข้าวตอกที่ทำเสร็จแล้วนั้น ชาวบ้านจะนำไปแห่ในวันและเวลาที่นัดหมายกันคือการแห่ไปถวายที่ “วัดฟ้าหยาด” ในช่วงจัดงานบุญประจำปี ที่เรียกว่า “บุญกุ่มข้าวใหญ่” หรือ “บุญคุณลาน” และ “บุญมาลัยข้าวตอก” ซึ่งจัดทำร่วมกันช่วงเดือนยี่ (เดือนที่สอง) และจะแห่ขบวนพวงมาลัยข้าวตอกไปถวายที่ “วัดหอก่อง” ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน ชุมชนชาวบ้านฟ้าหยาดและชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่อำเภอมหาชนะชัย ที่เป็นเจ้าของพวงมาลัยข้าวตอกก็จะนำพวงมาลัยของตนเองมารวมกันตรง ณ ที่นัดหมาย พร้อมทั้งมีขบวนกลองยาว พิณ แคน ช่วยเพิ่มรสชาติความสนุกสนาน มีชีวิตชีวาในพิธีแห่มาลัยข้าวตอก เจ้าของพวงมาลัยจะใช้ไม้ไผ่ลำยาวๆ เพื่อยกขึ้นหรือชูพวงมาลัยข้าวตอกของตนให้สูงจากพื้นดินและพวงมาลัยข้าวตอกจะได้ไม่ย่ำยติดพื้นดิน (เพราะสิ่งของที่แขวนเป็นพุทธรูปถือว่าเป็นของสูงส่งและทรงคุณค่ายิ่งนัก) ในขบวนแห่นอกจากพวงมาลัยข้าวตอกแตกและพวงมาลัยแล้ว ยังมีพานพุ่มที่จัดเป็นพุ่มเงิน พุ่มทอง และพุ่มดอกไม้ที่จัดประดับตกแต่งด้วยเงิน สิ่งของ และปัจจัยเครื่องไทยทานที่ประสงค์จะทำบุญตามกำลังศรัทธาของแต่ละคน กิจกรรมประเพณีดังกล่าวนับได้ว่าเป็นการสร้าง ความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (Cultural Process) อนึ่ง กิจกรรมประเพณีดังกล่าวยังได้แสดงออกถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและสร้างความสามัคคีโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Process) อีกด้วยประการหนึ่ง

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำกรอบแนวคิด ความรู้และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกไปวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงวิชาการแล้วสร้างเป็นข้อคำถามในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกและด้านการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

2.4.1 ความหมายของบั้งไฟ

“ประเพณีบุญบั้งไฟ” เป็นประเพณีหนึ่งของภาคอีสานของไทยรวมไปถึงลาว โดยมีตำนานมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานที่เชื่อมโยงถึงกัน 2 เรื่อง คือ “เรื่องพระยาคนคาก” กับ “เรื่องผาแดง-นางไอ่” ซึ่งในนิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้กล่าวถึงการที่ชาวบ้านได้จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชา “พระยาแถน” หรือ “เทพวัสสกาลเทพบุตร” ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลและมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่จัดทำ

การจัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ ช่วงเวลาของประเพณีบุญบั้งไฟคือเดือนหก หรือพฤษภาคมของทุกปี ประเพณีบุญบั้งไฟมีมาแต่ครั้งไหนยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดและมีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟในแง่ต่างๆ

คำว่า บั้งไฟ จะหมายความหมายถึง ปล้องไม้ไผ่ท่อนยาว บรรจุดินปืน (Gunpowder) ภายในเพื่อใช้เป็นดินขับส่ง เมื่อจุดปล้องไม้ไผ่ให้พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า ตัวปล้องไม้ประดับตกแต่งด้วยกระดาษสีและนิยมทำเป็นพญานาค (จำลอง) ติดที่ท่อนหัวบั้งไฟ ในภาษาถิ่นอีสานมักจะสับสนกับคำว่า “บ้องไฟ” แต่ที่ถูกต้องควรเรียกว่า “บั้งไฟ” ขยายความได้ว่า “บั้ง” หมายถึง สิ่งที่เป็นกระบอก เช่น บั้งทิงสำหรับใส่น้ำดื่ม หรือบั้งข้าวหลาม เป็นต้น ส่วนคำว่า “บ้อง” หมายถึง สิ่งของใดๆ ก็ได้ที่มี 2 ชั้น มาสวมหรือประกอบเข้ากันได้ ส่วนนอกเรียกว่า บ้อง ส่วนในหรือสิ่งที่เอาไปสอดใส่จะเป็นสิ่งใดก็ได้ เช่น บ้องมิด บ้องขวาน บ้องเสียม บ้องวัว บ้องควาย ดังนั้น ในภาษาถิ่นอีสานจึงเรียกว่า บั้งไฟ ซึ่งหมายถึง ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่งมีหางยาว เอาดินประสิวมาคั่วกับถ่านไม้ทำให้เข้ากันจนละเอียด นิยมเรียกในภาษาอีสานเรียกว่า “หมื่อ” (Gunpowder) และเอาหมื่อ/ดินปืนนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่ทำให้แน่น เจาะรูตอนท้ายของบั้งไฟ เอาไม้ไผ่ท่อนอื่นมัดติดกับกระบอกที่ใส่หมื่อ โดยรอบเอาไม้ไผ่ยาวลำหนึ่งมามัดประกบต่อออกไปเป็นหางยาวสำหรับใช้ถ่วงหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า “บั้งไฟ” (ชม รุจิยากร, 2555, หน้า 8)

คำว่า “บั้งไฟ” ในภาษาอีสานได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายคน เช่น อร่ามจิต ชินช่วง (2531, หน้า 34, อ้างถึงใน เจริญชัย ชนไพโรจน์) อธิบายว่า “บั้ง” หมายถึง สิ่งที่เป็นกระบอก เช่น บั้งทิงสำหรับใส่น้ำดื่ม บั้งข้าวหลาม บั้งไฟ เป็นต้น บั้งไฟ จึงหมายถึง ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่งมีหางยาว เอาดินประสิวมาคั่วผสมกับถ่านไม้ทำให้เข้ากันจนละเอียด เรียกว่า “หมื่อหรือดินปืน” แล้วเอาหมื่อนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่ทำให้แน่น เจาะรูตอนท้ายของบั้งไฟ เอาไม้ไผ่ท่อนอื่นมัดติดกับกระบอกที่ใส่หมื่อโดนรอบๆ เอาไม้ไผ่ยาวลำหนึ่งมามัดประกบต่อไปเป็นหางยาวสำหรับใช้ถ่วงหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า “บั้งไฟ” และได้สรุปว่าบั้งไฟ คือการนำกระบอกไม้ไผ่ เล้าเหล็ก ท่อพลาสติก (Plastic Pipe) หรือเล้าไม้ อย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ตามอัตราส่วนที่ซึ่งกำหนดไว้แล้ว ประกอบท่อนหัวและท่อนหางเป็นรูปต่างๆ ตามที่ต้องการ เพื่อนำไปจุดพุ่งขึ้นสู่อากาศจะมีควันและเสียงดัง บั้งไฟมีอยู่หลายประเภทตามจุดมุ่งหมายของประโยชน์ในการใช้สอย

ส่วน จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (ม.ป.ป., หน้า 277) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บั้งไฟ หมายถึง กระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุเชื้อเพลิง (ดินปืน) สำหรับจุดให้ติดไฟพุ่งขึ้นไปในอากาศ บั้งไฟกระบอกหนึ่งจะประกอบด้วยท่อนหาง ท่อนหัวเป็นส่วนที่บรรจุเชื้อเพลิง จึงมีขนาดใหญ่กว่าท่อนหาง บั้งไฟมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น บั้งไฟมอด บั้งไฟม้า บั้งไฟจินาย บั้งไฟดื้อ บั้งไฟตะไล บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน บั้งไฟล้าน พลุดอกไม้ เป็นต้น ดังนั้น บั้งไฟ หมายถึง บั้งไม้ไผ่หรือปัจจุบันนิยมใช้บั้งหรือท่อพลาสติกแล้วแต่ขนาดของบั้งไฟที่จะทำนำมาบรรจุดินปืนหรือหมื่อ ที่คำนวณตักจนเข้ากันดีแล้วนำมาตำหรืออัดใส่กระบอกที่เตรียมไว้อัดให้แน่นที่สุด แล้วนำไปมัดใส่ไม้ไผ่ขนาดบางที่ได้รูปร่างสวยทำเป็นหาง บั้งไฟ จากนั้นตกแต่งให้สวยงาม อาจจะมีลูกบั้งไฟรอบๆ ส่วนหัวก็ได้ ซึ่งจะทำจากบั้งไม้ไผ่ขนาดเล็กเมื่อตกแต่งสวยงามแล้วจะเป็นบั้งไฟที่สมบูรณ์

การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ถือเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต คือเป็นการขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ชาวนามีน้ำทำนาทำให้ผลผลิตดี และประเพณีบุญบั้งไฟยังเป็นการเชื่อของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เมื่อถึงช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ดของทุกปีจะมีการจัดงานประเพณีขึ้น ซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกคนมีความสุขสนุกสนาน มีการเล่นแบบพื้นบ้าน มีขบวนแห่ที่สวยงาม เน้นการมีส่วนร่วมของทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่การเริ่มทำบั้งไฟจากพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่ม จนถึงขบวนแห่จะมีเด็กเยาวชนร่วมขบวนแห่เป็นการสร้างความสามัคคี การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีจึงถือได้ว่าประเพณีบุญบั้งไฟมีความสำคัญและมีคุณค่าทางสังคมและทางจิตใจของคนในชุมชนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยแท้

2.4.2. ความเป็นมาของบุญบั้งไฟ

กล่าวกันว่า “บุญบั้งไฟอีสานถือกำเนิดขึ้นมาครั้งแรกในอาณาจักรล้านช้าง” จากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ และนักวิชาการ เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วจะมีความคิดเห็นและสรุปประเด็นที่ตรงกันว่าจุดกำเนิดของประเพณีบุญบั้งไฟ คือการบวงสรวงหรือการบูชาผีแถนหรือเทวดาด้วยเครื่องสังเวยและดอกไม้ธูปเทียนในบุญเดือนหก โดยใช้บั้งไฟเป็นองค์ประกอบหลักของการบวงสรวง เพื่อการอ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตอบสนองความต้องการของตน เช่น การขอฟ้าฝนชลธารในการประกอบอาชีพ บุญบั้งไฟในเชิงประวัติที่ชาวอีสานเชื่อถือกัน เป็นเรื่องที่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้านสองเรื่อง กล่าวคือ “พญาคันคาก” และ “ผาแดงนางไอ่” ซึ่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา (ชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์คือการเกิดเป็นพระยาकाณค) โดยเฉพาะพญาคันคาก (คางคก) ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นวรรณกรรมชาดกที่กล่าวถึงพันธสัญญาระหว่างมวลมนุษย์กับพญาแถน (ที่พ่ายแพ้การรบ) กล่าวคือเมื่อเกิดความต้องการให้ฝนตกลงเพื่อใช้ในการเกษตร ทางเมืองมนุษย์ก็จะส่งสัญญาณขึ้นไปบอกกล่าวด้วยสัญลักษณ์ คือการจุดบั้งไฟขึ้นบนฟ้า และถ้าหากพอเพียงแล้วก็จะส่งสัญญาณขึ้นไปบอกกล่าวคือเสียงธนูว่าวหรือโคมลอย (ออนไลน์, 2562)

บุญบั้งไฟถือว่าเป็นงานสำคัญของชาวอีสานก่อนลงมือทำนาซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการขอฟ้า ฝน และชลธารทางธรรมชาติเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ในระหว่างกิจกรรมที่มีการจุดบั้งไฟนั้น กลุ่มชาวบ้านจะมีการแข่งอย่างสนุกสนาน การทำบุญบั้งไฟนับเป็นการชุมนุมที่สำคัญของคนในท้องถิ่นที่มาร่วมงานบุญกันอย่างสนุกสนานเต็มที่ (ทัศนวรรณ โพธิ์ศรีเรือง, 2553, หน้า 6) กล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่รักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามของชาวอีสาน ทำให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ ประองดองกันระหว่างหมู่บ้าน ชุมชนและประชาชนโดยมีประเพณีบุญบั้งไฟเป็นตัวเชื่อมประสาน แต่ในปัจจุบันนี้กลับได้มีการพนัน (Gambling) เข้ามาเกี่ยวข้องจึงทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟมีปรากฏการณ์ที่เป็นไปในทางลบเสื่อมเสียต่อการเกิดการทะเลาะวิวาท มีการดื่มสุราและสิ่งเสพติดต่างๆ ทำให้เมามายขาดสติ ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ และอีกอย่างหนึ่งการแต่งกายของผู้แสดงมหรสพในงาน (ส่วนใหญ่จะเป็นหมอลำซึ่ง) ก็มักจะนุ่งน้อย ห่มน้อย โชว์สัดส่วนสรีระที่สื่อไปในทางลามกอนาจาร

การทำบั้งไฟในอดีตจะทำขึ้นจากปราชญ์ชาวบ้านและผู้คนในหมู่บ้าน ในชุมชน และในคุ้มที่ร่วมกลุ่มกันทำอย่างสมัคสมานสามัคคีกัน แต่ปัจจุบันจะมีการจ้างเหมาให้ช่างบั้งไฟทำ (ค่ายบั้งไฟ) เป็นส่วนมาก และปัจจุบันคนรุ่นใหม่จะไม่ทราบว่บั้งไฟมีขั้นตอนการทำอย่างไรบ้าง ทำเพื่ออะไร

ทำให้แก่นแท้ของประเพณีบุญบั้งไฟได้เลือนหายไป ภูมิปัญญาของการจัดทำบั้งไฟก็หายไป ควรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ถูกต้องไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลานได้สืบต่อๆ กันไป (ภาณุมาศ แก้วพิลึก, 2552, หน้า 18) ส่วนผลกระทบจากสังคมเมือง เช่น การบริหารจัดการของทางการ (ภาครัฐ/การปกครองส่วนท้องถิ่น) รวมถึงปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงสู่การตอบสนองโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าที่จะตอบสนองโครงสร้างทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้รับรู้ว่าวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของงานบุญบั้งไฟ ยังคงเป็นการจัดงานที่มีกุศโลบายเพื่อความสามัคคีในชุมชน มีความเชื่อต่อแนวคิดดั้งเดิม เช่น การบูชาพญาแถนลดน้อยลง บุญบั้งไฟมุ่งสู่การแสดงเพื่อโชว์และการแข่งขันมากขึ้น มีการสร้างองค์ประกอบใหม่ เช่น เวทีกองเชียร์ ซึ่งเป็นการสร้างความสนุกสนานและบันเทิง ประกอบการใช้แนวคิดด้านธุรกิจเพื่อจัดหาทุนมาเป็นงบประมาณในการจัดงาน บุญบั้งไฟจึงกลายเป็นวัตถุเชิงธุรกิจเอื้อให้เกิดความสับสนสลายในการจัดงานของชาวเมือง อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของบุญบั้งไฟในบางแห่งได้ถูกปรับเปลี่ยนจนไม่ได้ทำหน้าที่ตอบสนองหรือรับใช้ชุมชนในรูปแบบเดิมอีกต่อไปแล้ว

ในทางตรงกันข้าม ก็มีความพยายามที่จะคงไว้ซึ่งประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้ ไม่ว่าจะต้องปรับเปลี่ยนขบวนแห่เพื่อโชว์การท่องเที่ยว เปลี่ยนจุดประสงค์ของการจุดบั้งไฟที่จุดเพื่อการพนันและการสร้างเอกลักษณ์ของชาวอีสาน บุญบั้งไฟยังคงดำรงอยู่ในสังคมของชาวอีสานอย่างเหนียวแน่น และมีการปรับรูปแบบสอดคล้องกับวิถีคิดแบบแบบจารีตและวิถีคิดแบบสากลเพื่อรองรับการเป็นสากลทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมสากลกลายเป็นรูปแบบ “โลกาเทศาภิวัฒน์” (Glocalization) ที่ถูกนำเสนอผ่านความชื่นชอบของชาวอีสานเองที่ชมชอบการจุดบั้งไฟ ตอบสนองต่อความเชื่อในพุทธศาสนา รูปแบบความบันเทิงที่มาพร้อมกับการจัดงาน ความซับซ้อนของแนวคิดระหว่าง “คุณค่า” กับ “มูลค่า” ดำรงอยู่ในบริบทดังกล่าวทั้งในเชิงการท่องเที่ยวและการต่อสู้ดิ้นรนในการทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวบ้านที่ “คุณค่าของงานอาจจะไม่สำคัญเท่ากับการหาเลี้ยงปากท้อง” ภาพของผู้คนที่หลงใหลกันไปชมการจุดบั้งไฟ (ราวกับการไปงานบุญ) แสดงให้เห็นถึงความชื่นชอบในการชมบั้งไฟมีอยู่ในสายเลือดของคนอีสานเป็นจำนวนมาก ในความเชื่อที่ถูกสั่นคลอนด้วยธุรกิจนั้น คนอีสานกลับดึงเอาอีกจุดของธุรกิจมาเชื่อมกับกับวัตถุประสงค์ของตน เช่น เพื่อความเพลิดเพลินและความบันเทิง หลายครอบครัวใช้บริเวณการจุดบั้งไฟเป็นกิจกรรมพักผ่อนของครอบครัว และยังได้ให้คุณค่าเพิ่มในแง่ของการสร้างงานสร้างรายได้ของชาวบ้านที่สามารถจะอาศัยในถิ่นฐานเดิมโดยไม่ต้องดิ้นรนออกไปใช้แรงงานนอกพื้นที่เหมือนกับอีกหลายคน การว่าจ้างองค์ประกอบต่างๆ ในการจัดงานบุญบั้งไฟของแต่ละแห่งล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไปเป็นพลวัต (Dynamic) ที่สะท้อนว่าเราไม่ควรยึดติดกับภาพลักษณ์แบบเดิมของอีสานจนไปตัดสินว่างานบุญบั้งไฟไร้ค่าหรือหมดเสน่ห์อีก (ปิณวดี ศรีสุพรรณ และคณะ, 2554, หน้า 210-211)

จะเห็นได้ว่าประเพณีบั้งไฟอีสานที่ชาวอีสานถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ปัจจุบันบั้งไฟอีสานได้มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น รูปแบบการจัดงาน มีการแสดง การฟ้อนแสงสีเสียงที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนๆ เนื่องจากยุคปัจจุบันมีวิวัฒนาการที่ทันสมัยขึ้นการจัดงานก็จะอลังการไปด้วยระบบแสง สี เสียง ที่ควบคุมด้วยคอมพิวเตอร์มากขึ้น แม้กระทั่งการทำบั้งไฟ ขั้นตอนการอัดหม้อ (ดินปืน) ยังมีเครื่องอัดและเจาะรูที่ทันสมัยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำบั้งไฟ รวมไปถึงใน

วันจุดบั้งไฟ การจุดฉนวนบั้งไฟยังนำระบบไฟฟ้าเข้ามาใช้ซึ่งคณะผู้จัดงานได้ให้เหตุผลถึงความปลอดภัยหากกรณีบั้งไฟมีการแตกขึ้นมาเป็นต้น จากที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นว่าเทคโนโลยีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีก็มีประโยชน์ต่อประเพณีอีกแง่มุมหนึ่ง จากการศึกษาบุญบั้งไฟ (หรือบุญเดือนหก) จะเห็นได้ว่าในงานบุญประเพณีนี้ นอกจากจะมีการจุดบั้งไฟและการละเล่นต่างๆ ที่สนุกสนานการแข่ง การรำ การแข่งขันต่างๆ เช่น เล็งกลองแข่งกัน (การประชันกลอง) ในงานบุญนี้ยังประกอบไปด้วยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือมีการรักษาศีล การให้ทาน การบวชนาค การฮอตสง (การสงน้ำ) และนิมนต์พระเทศน์ให้เกิดอานิสงส์ ดังจะเห็นได้จากฉนวนหลายตอนที่กล่าวถึงความสำคัญเกี่ยวกับการทำบุญเดือนหกหรือบุญบั้งไฟอีสานว่า

“...ฮิตหนึ่งนั้น..พอถึงเดือนหกแล้ว

ให้นำน้าวาริสรงโส..ฮตพระพุทธรูปเหนือใต้สู่กาย

อย่าได้ละเปียงบาย..ปิดเป่าหายหยุด

มันสิเสียศรี..ต่ำไปเมื่อน้ำ

จงพากันทำแท..แนงคองฮิตเกา

เอาบุญไปเรื่องๆ..ไปหน้าอย่าถอย...”

(วรรณกรรมพื้นบ้าน, ออนไลน์, 2562)

“...เฮาจักตามฮิตเค้า..ถ้าเกาครองหลัง

กูจักพาสุทำ..แต่งบุญแปลงสร้าง

เดือนหกขึ้น..วันเพ็ญสิบห้าค่ำ

กับทั้งเบิกพะแนกพร้อม..วันเช้าส่งบุญ

จัดให้มีการเล่น..ไฟหางบั้งหมื่น

กับทั้งมีบวชพร้อม..สรงน้ำราชครู...”

(วรรณกรรมพื้นบ้าน, ออนไลน์, 2562)

จากบทฉนวน (บทกลอนภาคอีสาน) ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าในประเพณีบุญเดือนหกหรือบุญบั้งไฟอีสาน เดิมทีไม่ได้เน้นเฉพาะความสนุกสนานในส่วนที่เป็นนันทนาการเท่านั้น เพราะก่อนที่ชาวอีสานจะนับถือศาสนาอื่น คนอีสานเชื่อว่า โลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล ก็คือ พญาแถน มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้าเป็นการแสดงออกทางด้านการนับถือเทวดาและเรียกเทวดาว่า “แถน” เมื่อถือว่าแถนก็ถือว่า ผน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของแถน หากทำให้แถนโปรดปรานมนุษย์ก็มีความสุข ดังนั้น จึงมีพิธีบูชาแถน ต่อมามีการจุดบั้งไฟอีสานขึ้นและเป็นวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความรักดีไปยังแถนหรือบูชาแถน จนสมัยที่ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเข้ามามีการจุดบั้งไฟจึงสะท้อนความสำคัญแบบผสมผสานเป็นการบรวงสรวงแถนเทวดาและบูชาคุณของพระพุทธเจ้าด้วย

2.4.3 ลัทธิศาสนากับบุญบั้งไฟ

เมื่อก้าวถึงแนวคิดเรื่องน้ำที่ผ่านมาว่า จุดมุ่งหลายหนึ่งที่ก่อให้เกิดบุญบั้งไฟอีสานในฐานะเป็นความดีเชิงอุปการะที่เป็นเครื่องมือสื่อถึงความต้องการน้ำของคนในชุมชนอีสาน สิ่งที่สำคัญที่ก่อน

ให้เกิดบุญบังไฟอีสานที่เป็นเป็นองค์ประกอบสำคัญ คือแนวคิดจากลัทธิความเชื่อ กล่าวคือเกี่ยวกับลัทธิความเชื่อนั้น จากการศึกษาจากหลักฐานด้านเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์คนในชุมชนอีสาน จะเห็นได้ว่ามนุษย์ไม่ว่ายุคไหนสมัยไหน ต่างก็ต้องการให้ชีวิตมีความสุข ความปลอดภัย และมีชีวิตยืนยาว จะทำอะไรทุกอย่างก็เพื่อจุดหมายดังกล่าว ความสุขทั้งทางกายและจิตใจ

“ลัทธิถือผีเถน” คือความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานและการนับถือการนับถือผีก็เป็นลักษณะความเชื่อที่เป็นสากลที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในทุกๆ สังคม ตั้งแต่ชื่อที่ใช้เรียกเท่านั้น กล่าวคือผีระดับหัวหน้าหรือผู้สร้างสรรพสิ่งต่างกัน เช่น ทางศาสนาคริสต์ เรียกผีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกว่า “พระเจ้า” (God) คนธรรมดาไม่เห็นว่าพระเจ้า จะเห็นได้ก็เฉพาะผู้เข้าถึงพระองค์เท่านั้น (ส. ศิวรักษ์, 2546 หน้า 67) หรือในศาสนาฮินดู มหาเทพศิวะ มีชื่อหนึ่งว่า “ภูตศวร” หรือ “ภูตบดี” แปลว่า เจ้านายผีหรือผู้ปกครองผี ความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลทั้งด้านบวกและด้านลบ ให้ทั้งคุณและโทษ ชาวไทยเชื่อว่าต้องปฏิบัติบำรุงผีให้ดี หากสัมพันธ์กับผีไม่ดี ชีวิตจะเดือดร้อน ถ้าทำผิดจารีต เรียกว่า “ผิดผี” หรือคนในครอบครัวเจ็บป่วยบ่อยๆ แอดๆ ก็ว่า “ผิดผีปู่ผีตา ต้องเสียผี และขอขมาผี” ส่วนศาสนาพุทธถือว่าผีไม่ได้เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่ามี ซึ่งพุทธเรียกว่า “เทวดา” เป็นต้น อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับเรื่องผีของชาวอีสานถือว่าเป็นวัฒนธรรมของคนอีสานหรือรวมถึงคนทุกภาคด้วยในประเทศไทย เพราะแนวคิดเรื่องผีนั้นมีอิทธิพลต่อภาวะทางสังคมและจิตวิทยาเป็นอันมาก ความเชื่อในเรื่องผีจะมีทั้งผีที่ให้คุณ ซึ่งจัดอยู่ประเภทผีดีและผีที่ให้โทษ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทผีร้าย ในขณะเดียวกันผีดีก็สามารถให้โทษแก่ผู้คนซึ่งล่วงละเมิดอำนาจได้ ผีดีมักจะมีสถานภาพที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบรรพบุรุษหรือเจ้าพ่อโดยถือว่าเป็นผู้ปกครองชุมชนที่มีคุณธรรมและยังเป็นผู้รักษาระเบียบวินัย ส่วนผีร้ายไม่มีคุณธรรมและจะทำร้ายผู้คนได้ตามอำเภอใจหรือเมื่อไรก็ตามที่ถูกบุกรุกอาณาเขตครอบงำ (Tambiah. 1970, p. 312) ในแต่ละท้องถิ่นจะมีทั้งความเชื่อในผีดีและผีร้าย เช่น มีพระเจ้าแล้วต้องมีซาตาน (Satan/Devil) ด้วย แต่ในความหมายของการถือผี คือการนับถือผีดี ซึ่งกลุ่มชนต่างๆ จะมีการเคารพสักการะและปฏิบัติในรูปแบบของพิธีกรรมซึ่งจะแตกต่างกันไป ภาคอีสานเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีการนับถือผีกันอยู่ทั่วไปในแต่ละท้องถิ่น โดยมีลักษณะที่เห็นเด่นชัดร่วมกัน คือการให้ความสำคัญต่อผีประจำชุมชน กล่าวคือ ผีปู่ตา โดยจะพบว่าแทบทุกหมู่บ้านจะมีการตั้งศาลปู่ตาไว้เป็นที่เคารพบูชากันทั่วไป และมีการจัดพิธีซึ่งชาวบ้านเรียกว่างานเลี้ยงศาลหรือพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในช่วงเดือนหกหรือเจ็ด โดยถือเป็นงานสำคัญของชุมชน และเพื่อความเข้าใจในเรื่องการถือผีอันเป็นความเชื่อที่ก่อให้เกิดประวัติดูบุญบังไฟอีสาน กล่าวได้ว่าการจัดแบ่งประเภทของผี ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนและการแสดงออกให้เห็นมาในรูปของพิธีกรรม และจารีตการปฏิบัติต่อผี อันเป็นความเชื่อที่สืบทอดยืนยาวมาอีกด้วย จากการทบทวนในเอกสารและการศึกษาความเชื่อเรื่องผีในสังคมอีสานนั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าชาวอีสานเชื่อว่าผีสามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 170-171) ดังนี้

1. ผีดีหรือผีที่มีคุณต่อมนุษย์

ผีดีหรือผีที่มีคุณต่อมนุษย์หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นผีที่ไม่ทำร้ายมนุษย์ถ้ายังได้รับการเคารพบูชาหรือทำพิธีกรรมให้ตามสมควร นอกจากนี้สถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาก็จะมีผีมาคอยเฝ้าอยู่เช่นเดียวกันกับสถานที่ตามธรรมชาติ เช่น เมืองก็มีผีเสื้อเมือง หรือเจ้าพ่อหลักเมืองคอยดูแลอยู่ ส่วนในหมู่บ้านก็มีผีเสื้อบ้านคอยให้ความคุ้มครอง และบ้านเรือนก็มีผีบ้านผีเรือนคอยดูแลรักษาอยู่

(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538, หน้า 13-16) ชื่อน่าสังเกตคือผีเฝ้าสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นมักจะมี ความเชื่อเรื่องผีธรรมชาติผสมปนเปกับผีบรรพบุรุษ ส่วนในภาคอีสานนั้นเรียกผีบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่ ปกปักษ์รักษาหมู่บ้านว่า “ผีปู้ตา” โดยมีศาลปู้ตาอยู่ในบริเวณดอนปู้ตา ซึ่งโดยมากเป็นบริเวณที่น้ำท่วม ไม่ถึงและมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่หนาแน่น เวลาชาวบ้านจะไปตัดต้นไม้หรือหาของป่าจึงต้องบอกกล่าวกับผี ปู้ตาก่อนและเมื่อมีพิธีการเลี้ยงผีปู้ตาก็จะมีการ “ซูน” หรือเข้าทรงผีปู้ตาเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ใน ชุมชนอีกด้วย (ธวัช ปุณโณทก, 2530, หน้า 376-382) ผีปู้ตา “เป็นผีบรรพบุรุษของชาวบ้าน” ที่เชื่อ กันว่าเมื่อบรรพบุรุษของตนสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็จะกลับมาให้ความคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายแก่ลูกหลาน ของผู้ตาย และไม่อาจกำหนดเฉพาะได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของสกุลใด มีชีวิตอยู่ในสมัยใด จึงเป็น วิญญาณของบรรพบุรุษรวมๆ ของชาวบ้านในสังคมนั้น (ธวัช ปุณโณทก, 2530, หน้า 378) โดยจาก ความเชื่อที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย จึงอาจกล่าวได้ว่าการนับถือผีปู้ตาน่าจะมีบทบาทสำคัญต่อผู้คนใน ภูมิภาคนั้นๆ

ส่วนผีวีรบุรุษ คือผีของคนที่มีชีวิตอยู่เก่งกล้าสามารถ เป็นคนมีบุญคุณอย่างใหญ่หลวง หรือมีอำนาจบาตรมีเป็นที่นับถือกลัวเกรงต่อคนทั้งหลาย พอตายไปคนก็นับถือและกลัวเกรงอยู่และมี คนไปสร้างศาลไว้กราบไหว้บูชา ได้แก่ ผีวีรบุรุษในตำนานที่เล่าขานกันสืบมา ซึ่งศรีศักร วัลลิโภดม เรียกผีวีรบุรุษนี้ว่า “เจ้าพ่อ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538, หน้า 12) หรือที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียก กษัตริย์องค์สำคัญที่มีผู้นับถือทำนองเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ว่า “เสด็จพ่อ” ดังเรียก “เสด็จพ่อ ร.5” เป็นต้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2551, หน้า 17) ซึ่งเจ้าพ่อที่เป็นวีรบุรุษเหล่านี้ เช่น พระเจ้าอยู่ทอง สมเด็จพระเจ้าตากสิน สมเด็จพระนเรศวร กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือเทพเจ้ากวนอู ในคติ ความเชื่อของคนจีน ศาลพระวอ พระตาในภาคอีสาน หรือเจ้าพ่อพระยาแลที่จังหวัดชัยภูมิ และย่าโม ที่จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

2. ผีร้ายหรือผีที่ให้โทษต่อมนุษย์

ผีร้ายหรือผีที่ให้โทษต่อมนุษย์ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากและอาศัยอยู่ทั่วไป ไม่มีหลักแหล่งที่ เเด่นชัดและมักให้ร้ายกับมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีการระวังป้องกันภัยอันตรายจากผีประเภทนี้ด้วย วิธีการต่างๆ เช่น ผูกตะกรุดพิสมร วงด้ายสายสิญจน์ หรือปักเกลือไว้ตามเขตบริเวณนั้น เป็นต้น อนึ่ง กิจกรรมในการทำบุญข้าวสาก การทำบุญข้าวประดับดิน และการทำบุญข้าชะ ล้วนแต่เป็น พิธีกรรมอันสืบเนื่องด้วยความเชื่อเรื่องผี

นอกจากนี้ ชาวอีสานเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมมายาวนาน ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องแต่งกาย ภาษา อาหารการกิน ที่อยู่อาศัยก็มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ดังจะเห็นได้จาก การขุดค้นที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ชุมชนโบราณที่มีอายุมากกว่า 3,500 ปี ในยุคสำริด (Bronze Age) ก็พบโครงร่างมนุษย์และเครื่องมือเครื่องใช้เหมือนคนไทยในดินแดนปัจจุบัน ในเรื่องความคิด ความเชื่อก็ปรากฏว่า คนอีสานมีการนับถือผีมาก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และ ศาสนาพุทธ ซึ่งผีที่ชาวอีสานนับถือกันโดยทั่วไปและยกย่องให้เป็นหัวหน้าผีคือผีแถนหรือพญาแถน แถนเป็นอีกผู้หนึ่งที่เชื่อกันว่าเป็นเจ้าแห่งน้ำฟ้าสายฝน สามารถบันดาลให้ฝนตกได้ ดังนั้นจึงมีการขอ ฝนจากพญาแถน พิธีนี้ทำทั้งระดับเมือง และระดับตำบล หมู่บ้าน โดยมากจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เป็นผู้ริเริ่มให้ชาวบ้านทำ มีพิธีกรรมคือ ให้ทำสะตวงหยวกกล้วย 1 อัน ใส่แกงส้ม แกงหวาน ข้าวต้ม ข้าวหนม ลูกส้ม ของหวาน หมากพลู กล้วย อ้อย ข้าวตอกดอกไม้ ช่อ ใส่สะตวงไห้อย่างละ 4 ชิ้น

เรียกว่า สะตวงเครื่อง 4 ตั้งหอบูชาขึ้น 1 หอ นำสะตวงไปตั้งไว้บนหอนั้น แล้วจุดธูปจุดเทียนบูชาให้อาจารย์กล่าวคำอาราธนาว่า

“โพนโต เกณ เทวราชา ดุราเจ้าพญาแสนตนประเสริฐ อันเป็นตนทิพย์เกิดเมืองบน อันเป็นเจ้าแก่น้ำฟ้าและสายฝน บัดนี้มนุสสโลกเมืองคน ก็เป็นอันแห้งแล้ง หาน้ำฟ้าและสายฝนอันจักตกลงมาชุ่มบ้านเย็นเมืองก็หาบได้ เหตุนี้ผู้ข้าทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ภายในหมามี สวาทเจ้าวัดเป็นเค้า และพระสังฆเจ้าทั้งหลาย ชั่วตัวอาวราม หนภายนอกหมามี อัครมหาเสนาอามาตย์ และไพร่ราชบุรุษทั้งมวล ก็จึงมาร่ำเพ็งถึงคุณแห่งพญาแสนเจ้า อันมีอิทธิฤทธิ์อานุภาพ อันรักษายังน้ำฟ้าสายฝน ก็จึงจักได้สงฆ์สงฆ์ ตกแต่งแปลงน้อมนำมาเลี้ยงข้าวน้ำโภชนะอาหาร และข้าวต้มข้าวหนมลูกส้มของหวาน พรวัวตาล กล้วยอ้อย หมากเหมี้ยงพลูยา คิลานะ ปังจัย ข้าวตอกดอกไม้ลำเทียนทั้งมวล มาละหมวนไว้ในปราสาทราชมนเฑียร เพื่อจักถวายสักการบูชายังพญาแสนเจ้าตนประเสริฐ ขอจงบังเกิดยังจิตใจอันอันอุชฌณายังผู้ข้าทั้งหลาย ขออัญเชิญเสด็จลีลาลงมารับเอาอย่างเครื่องกริยาบูชาสักการะทั้งหลายมวลผู้นี้ แล้วขอเจ้าข้าทั้งหลายตนประเสริฐ จงบังเกิดหื้อตกลงมายังท่าผนชลเมษะธารอันใหญ่ หื้อสมตามคำมักไผ่ผาณาแห่งผู้ข้าทั้งหลายผู้ผู้คนเที่ยงแท้ดีหลีเหอะ”

(ศรีเลา เกษพรหม, ออนไลน์, 2561)

ความเชื่อเรื่องผีบางท่านอาจจะมองว่า “ไร้สาระ” แต่ถ้าเป็นการเชื่อเพื่อพัฒนาความคิดทางศีลธรรม จริยธรรม ย่อมเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้เชื่อ ความเชื่อบางอย่างก็อยู่เหนือเหตุผล ไม่ต้องการพิสูจน์ความจริง ดังที่ เสถียร โกเศศ (2508, หน้า 3) กล่าวว่า “ถ้าตราบได้ถือว่าความเชื่อใช้ได้ความเชื่อนั้นย่อมอยู่เหนือเหตุผล และตรานั้นความเชื่อก็เป็นจริง ถ้าเมื่อใด ความเชื่อใดถือว่าใช้ไม่ได้ เมื่อนั้นความเชื่อนั้นก็ไม่เป็นจริง” ส่วนในวรรณคดีของชาวตะวันออก ความเชื่อเรื่องผีเกี่ยวข้องมาถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ ชาวอีสานเชื่อว่า การเกิดกับการตายเป็นของคู่กัน ตายแล้วก็เกิดใหม่ ไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่ว่าหลังจากตายไป เมื่อคนตายลงจึงกลายเป็น “ผี” ชาวตะวันตกส่วนมากเชื่อว่า ชีวิตมีครั้งเดียวและมีเพียงชาติเดียว ตายแล้วเป็นอันจบสิ้นกัน ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทย คือเชื่อผีและนับถือผี

2.4.4 รูปแบบการพัฒนาด้านการจัดการบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร

ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า มีการปรับเปลี่ยนมิติต่างๆ มากมาย ทั้งนี้ สาเหตุอาจเป็นเพราะเพื่อการดำรงอยู่หรืออาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยก็ได้ แต่ที่สำคัญเราจะพบ 3 คำ อยู่เสมอในการดำเนินการกิจการต่างๆ

คำแรก คือ “การพัฒนา” (Development) ซึ่งมีความหมายถึง “ทำให้เจริญขึ้น” ซึ่งความเจริญขึ้นที่ว่านี้ ในบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรถ้ายึดตามรูปศัพท์ว่า “พัฒนา” จะต้องทำให้เจริญสองส่วน กล่าวคือส่วนแรกจะต้องการทำให้คนมีความสุข

คำที่สอง จะต้องทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม คำที่สอง คือ การจัดการ (Management) ซึ่งหมายถึง กระบวนการของการวางแผนการจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุม กำลังความพยายามของสมาชิกในองค์กรและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

และคำที่สาม คือ การมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งหมายถึง การให้ความร่วมมือของหน่วยงาน ชุมชน บุคคลต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น

บุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรปัจจุบันเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงคำสามคำนี้ และในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษามุ่งที่จะแสดงถึง “รูปแบบของการพัฒนาด้านการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” นั่นก็หมายความว่าคนในชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชน และบุคคลทั่วไป คือคนในชุมชนนั้นๆ ที่จะต้องออกมาพัฒนาและจัดการอย่างมีส่วนร่วม เพราะบุญบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรในยุคนี้ คือประเพณีที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมตามความต้องการของคนในสังคม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ในฐานะที่เป็นประเพณีที่ผ่านกระบวนการรื้อสร้างประเพณี ซึ่งในประเด็นนี้ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ (2554, หน้า 28) ได้อธิบายผ่านแนวคิดของ Anthony Giddens เรื่อง “สังคมหลังจารีตประเพณี” ว่า ความเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟที่ต่างไปจากประเพณีดั้งเดิมอย่างมากได้ถูกตั้งคำถามจากคนทั้งภายในและภายนอกเกี่ยวกับการสูญสลายของประเพณี ในขณะที่บุญบั้งไฟก็ยังเป็นความภาคภูมิใจของคนอีสาน เช่น ในกรณีของเมืองยโสธร พบว่า ชาวชุมชนและเทศบาลเมืองมีบทบาทค่อนข้างสูงในการบูรณาการความคิดแบบทันสมัย ระบบการจัดการแบบสมัยใหม่ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญบั้งไฟ ทำให้คนในท้องถิ่นรื้อฟื้นกิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่าและมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดงานบางอย่างไม่ได้เชื่อมต่อกับกิจกรรมหรือความเชื่อในอดีต โดยเกิดการผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า การจัดบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรเดิมที่จัดให้มีในช่วงเดือนหกหรือเดือนพฤษภาคมเท่านั้น แต่ปัจจุบันเริ่มกลายมาเป็นช่วงเดือนเมษายน ถึง เดือนกรกฎาคม อนุโลมเป็นเทศกาลบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรและยอมรับกันว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรที่จัดอยู่ในช่วงเทศกาล ส่วนนอกนั้นเดือนที่เหลือถ้าจัดถือว่าเป็นบั้งไฟหลงฤดู นั่นก็หมายความว่าความเชื่อดั้งเดิมในการทำบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรในฐานะขอฝน การบูชาเทพเจ้า หรือการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าเริ่มถูกชิงความหมายจากภาวะแห้งที่ซึมซับเข้ามาในประเพณีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบร่วมของประเพณีบุญเดือนหก หนึ่งในนั้นคือการจุดบั้งไฟเริ่มมีบทบาทกว่าวิถีอีสานด้านอื่นๆ หลายวิธีที่เด่นๆ ก็ปลีกตัวออกจากบุญเดือนหกไปดำรงอยู่ต่างหาก เช่น “การบวช” ปัจจุบันสามารถบวชได้ทุกช่วงและจัดใหญ่โตตามฐานานุฐานะของเจ้าภาพ ประเพณีการบวชในเดือนหกจึงไม่ค่อยมีให้เห็น หรือกองฮดก็ปลีกตัวออกมาในช่วงสงกรานต์ หรือไม่ก็สงหรือฮดพระเมื่อท่านได้เลื่อนสมณศักดิ์ เช่น เป็นพระครูสัญญาบัตร เป็นต้น แต่ไม่แน่ว่าท้องถิ่นนิยมกลับมาวิถีอีสานเดิมๆ หลายอย่างก็จะกลับมา

2.4.5 ขั้นตอนการพัฒนาด้านการจัดการบุญบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรปัจจุบัน

ปัจจุบันพื้นฐานความเชื่อ มักถูกจัดอยู่ในภาวะที่ต้องอนุรักษ์ สืบสาน รื้อฟื้น ส่วนสำคัญในสถานภาพเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ (Stimulate the Economy) การจัดทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าผ่านการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในประเทศไทยเริ่มดำเนินการมาราวปี พ.ศ. 2520 ผลคือทำให้คนในท้องถิ่นได้พยายามดึงเอาเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นจุดขาย กล่าวคือ ประการแรก คือเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและงบประมาณประจำปี” ประการที่สอง “เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมทางวัฒนธรรมขึ้น” ประการที่สาม “เพื่อให้การดำรงอยู่ของประเพณีให้อยู่คู่กับท้องถิ่นในเชิงความหมาย” และ

บางประเพณีก็ถูกปรับเปลี่ยนไปตามโอกาสและความเหมาะสม เช่น บุญเดือนสี่ ซึ่งเดิมที่การเทศน์พระเวสสันดรจะนิยมเทศน์ 13 กัณฑ์ 1000 พระคาชา แต่ปัจจุบันเพื่อความสะดวกบางพื้นที่มีการอภิวตน์การเทศน์บางช่วงบางตอนหรือไม่ก็นิมนต์พระมาเทศน์แหล่หกกัณฑ์ เป็นต้น

บางประเพณีก็ไม่ได้เน้นในส่วนพิธีกรรมมากนัก แต่จะเน้นในส่วนที่เป็นนันทนาการซึ่งในประเด็นนี้ บุญบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรยุคปัจจุบันได้สะท้อนให้เห็นเด่นชัดมาในรูปแบบนี้ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร ถือว่าเป็นประเพณีที่รู้จักของกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปแล้ว “บุญบั้งไฟ” คงเป็นงานประเพณีในลำดับต้นๆ ที่ผู้คนส่วนใหญ่นั้นรู้จักกันอย่างแพร่หลายและกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ ทั้งนี้ ประเพณีบุญบั้งไฟที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุด นั่นก็คืองานบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร ดังจะเห็นได้จากมีนิตยสารของอังกฤษแนะนำกิจกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลก ที่ผู้ไปเยือนไม่ควรพลาด ซึ่งสำหรับกรณีของไทยนั้นก็มีกิจกรรมประเพณี 5 อันดับหนึ่งในนั้นก็มี “ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร” (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2556, หน้า 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพัฒนาการด้านการจัดการในวันแห่งบั้งไฟที่จัดได้อย่างยิ่งใหญ่

2.4.6 การเตรียมงานบุญบั้งไฟ

กล่าวได้ว่าประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร จัดอยู่ในฐานะต้นฉบับ (Model) ของประเพณีบุญบั้งไฟ นอกจากนี้ ยังเป็นต้นฉบับของบุญบั้งไฟที่หลายๆ พื้นที่นำไปเป็นรูปแบบในการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ ตามที่ทราบแล้วว่า ปี พ.ศ. 2520 มีการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวโดย “อสท.” ในสมัยนั้นประกาศให้ “บุญบั้งไฟอำเภอเมืองยโสธร เป็นบุญบั้งไฟประจำจังหวัดยโสธร” และมีการโปรโมทการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ผลคือทำให้คนไทยทั่วไปคิดว่า “งานบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร” และจังหวัดยโสธรคือเมืองบั้งไฟ บั้งไฟจึงเป็นโลโก้ของคนยโสธร ในฐานะ “ยโสธรเมืองบั้งไฟโก้” ปัจจุบันการชิงความหมายเช่นการรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมาทำให้ยโสธรไม่ได้ถูกเพียงเพราะมีบั้งไฟเพียงอย่างเดียว วัฒนธรรมอื่นๆ ได้โดดเด่นขึ้นมาอย่างชัดเจนหลายอย่าง เช่น วัฒนธรรมอาหาร เป็นต้น ปัจจุบัน “ลาบยโสธร” ดูเหมือนจะเป็นโลโก้ใหม่ขึ้นมาควบคู่กับ “บั้งไฟยโสธร” ในขณะที่บั้งไฟก็ไม่ได้หมายความว่าต้องที่ยโสธรอย่างเช่นเคย เพราะบั้งไฟจากอดีตถึงปัจจุบันคือความภาคภูมิใจของชาวอีสาน ทุกชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัดจะมี การจัดบุญบั้งไฟและถือว่าเป็นงานระดับจังหวัดอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ บุญบั้งไฟจึงไม่ได้หมายถึงยโสธร แต่หมายถึงชาวอีสานทั้งตอนทั้งตอนล่าง ตอนกลาง และตอนบน หรือกลุ่มชาติพันธุ์อีสานที่กระจัดกระจายอยู่ทุกหนแห่งในโลกนี้คือนิยามแห่ง “บุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร”

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันหลายคนทราบกันทั่วไปว่า บุญบั้งไฟคืองานประเพณีที่ทุกชุมชนมีโอกาสจัดขึ้น แล้วแต่เจ้าภาพจัดอาจเป็นที่หมู่บ้าน หรือตำบล หรืออำเภอ หรือจังหวัดทุกภาคส่วนจะมีส่วนร่วมสืบสานทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นเดียวกับงานประจำปีหลายอย่างที่จังหวัดเป็นเจ้าภาพหลัก ในปัจจุบันก็อยู่ในภาวะเดียวกันกับบุญบั้งไฟยโสธร คือทุกพื้นที่มีโอกาสที่จะจัดเสมอไปตามศักยภาพ ตัวอย่าง เช่น

1) จังหวัดร้อยเอ็ด บุญผะเหวด เสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม, แห่เทียนเข้าพรรษา ก่อนวันเข้าพรรษาหนึ่งของทุกปี, บุญข้าวจี๋ของดีเมืองโพธิ์ชัย เดือนสามของทุกปี บุญบั้งไฟเดือนหกถึงเดือนเจ็ดของทุกปี

2) จังหวัดมหาสารคาม งานนมัสการพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน กำหนดเวลาจัดงานในช่วง ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี งานบุญเบิกฟ้าและงานกาชาด อำเภอเมือง กำหนดเวลาจัดงานในช่วง ขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี, งานบุญบั้งไฟ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย กำหนดเวลาจัดงานในช่วงขึ้นเดือน 6 ของทุกปี, งานออนซอนกลองยาว อำเภอวาปีปทุม กำหนดเวลาจัดงานในเดือนมีนาคมของทุกปี

3) จังหวัดอุบลราชธานี งานแห่เทียนพรรษา จัดขึ้นทุกปีในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ที่บริเวณทุ่งศรีเมืองและศาลาจตุรมุข งานประเพณีมหาสงกรานต์แก่งสะพือ งานประเพณีสงกรานต์และเทศกาลอาหารไทย-อินโดจีน จัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์

4) จังหวัดกาฬสินธุ์ งานมหรหรรโปงกลาง แพรว และงานกาชาด จัดขึ้นประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า งานประจำปีได้หมายความว่า “เป็นงานผูกขาด” ที่เชื่อมโยงกับระบบธุรกิจอย่างที่เราเข้าใจกัน แต่ถ้าเป็นองค์ความรู้ใหม่และไม่ยากให้คนอื่นเลียนแบบ สิ่งนั้นต้องไปจดสิทธิบัตรหรือลิขสิทธิ์ แต่ประเพณีคือสิ่งที่คนในชุมชนนั้นๆ เชื่อว่าจะต้องทำและถ้าทำแล้วจะก่อให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์ บุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร เป็นประเพณีที่ชาวอีสานคิดว่าทำแล้วจะต้องก่อให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์คือฝนตก เป็นต้น ยิ่งในปัจจุบัน “ททท.” ได้ทำการทบทวนใหม่ตามสภาพการณ์ปัจจุบัน และเพื่อการโปรโมทการท่องเที่ยว แต่ละจังหวัดจึงได้ประกาศให้มีงานบุญบั้งไฟประจำจังหวัดขึ้นเพิ่มเติมหลายจังหวัด ทั้งนี้ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นๆ ว่าจะมีมติให้อำเภอใดหรือสถานที่จัดงานใด เพราะองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) แต่ละจังหวัด มีหน้าที่สนับสนุนกิจกรรม ส่งเสริม งานประเพณีของจังหวัดตนเอง ซึ่งในอดีตบุญบั้งไฟก็มีการจัดทั่วไปในทุกจังหวัดของอีสานและภาคอื่นๆ เช่น จังหวัดยโสธรจัดรวมที่อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดร้อยเอ็ดที่อำเภอพนมไพร และจังหวัดมหาสารคามที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และทั้งสามแห่งมีการเตรียมงานบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรเป็นประจำทุกปี

2.4.7 ขั้นตอนการเตรียมงานบุญบั้งไฟ

คนอีสานเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศักยภาพหลายด้าน เช่น ในด้านศิลปวัฒนธรรมก็ปรากฏมีหลากหลาย จารีตประเพณีก็มากมาย ในเรื่องของรูปแบบการพัฒนาด้านการจัดการก็ปรากฏว่าชาวอีสานมีการจัดระบบเอาไว้ให้เป็นรูปแบบปฏิบัติดังกล่าวว่า “กองวัดคองวา คองบ้านคองเมือง” คำว่าคองก็คือรูปแบบปฏิบัตินั่นเอง ดังจะเห็นได้จากรูปแบบปฏิบัติตามจารีต 12 เดือน ที่บุพชนรุ่นก่อนได้กำหนดเอาไว้ ปัจจุบันนับวันจะเป็นชุมทรัพย์มหาศาลของกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน นั่นก็ขึ้นอยู่กับว่า “ใครจะมีภาวะผู้นำหน้า มากกว่าผู้นำกัน (นำแห่น)” ที่จะมาเป็นผู้ชี้แนะชี้แนะชาวอีสานไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะชาวอีสานทำได้ทุกอย่างขอให้มีหลักและผู้นำทาง ดังนั้นในการจัดการต่างๆ ชาวอีสานจึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการทำกันอย่างมีแบบแผน การจัดประเพณีก็จัดกันตามเดือนที่เหมาะสม มีการประชุม กำหนดวัน สถานที่เอาไว้อย่างชัดเจน และเพื่อให้ทันสมัยของยุคปัจจุบัน ส่วนท้ายกำหนดยังบอกไว้อย่างชัดเจนว่า “กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม” ในปัจจุบันนี้ แต่ละชุมชนจะมีการกำหนดวันเวลาไว้ล่วงหน้า เช่น ที่อำเภอเมืองยโสธร กำหนดทุกวันเสาร์ อาทิตย์ สัปดาห์ที่ 2 ของเดือนพฤษภาคม

ของทุกปี โปรโมทเป็นตัวแทนงานบังไฟของคนอีสานตั้งแต่ ปี 2520 และในปี 2546 เป็นต้นมาเป็นงานระดับชาติและนานาชาติในปี 2560 ตามลำดับ

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกา

ประเพณีจุดไฟตูมกา เป็นประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับวันออกพรรษาที่ชาวอีสานเรียกว่า “บุญเดือน 11” สำหรับประเพณีจุดไฟตูมกานั้นเป็นประเพณีท้องถิ่นที่ได้รับการฟื้นฟู สืบสาน และการสร้างคุณค่าขึ้นมาเพื่อสื่อแสดงให้เห็นถึงการบูชาพระรัตนตรัยในลักษณะ “อามิสบูชา” โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในชุมชน คือ ผลผลิตจากลูกตูมกาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและนำมาเพิ่มคุณค่าโดยชุมชนเพื่อใช้เป็นภาชนะลักษณะคล้ายเชิงเทียนบ้าง เป็นโคมไฟบ้างตามสุนทรียะส่วนบุคคล ซึ่งเดิมทีหวังเพื่อใช้บังลมไม่ให้เทียนที่จุดบูชาดับ เพราะเป็นช่วงต้นฤดูหนาว ปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบที่หลากหลายทั้งรูปลักษณะ วิธีการผลิตฯ เน้นความสวยงามและใช้ประโยชน์ได้ด้วย อย่างไรก็ดี เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ในข้อนี้ จะมุ่งกล่าวถึงแนวคิดที่น่ารู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกา ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับการจุดไฟตูมกา

คำว่า “ตูมกา” เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งในภาคอีสาน (ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้) ซึ่งจัดอยู่ในตระกูลไม้ “กันเกรา” (Loganiaceae หรือ Strychnaceae) จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ผลัดใบ มีความสูงของต้นได้ถึง 15 เมตร เปลือกลำต้นเป็นสีเทาอมสีเหลือง ไม่มีช่องอากาศ กลี้ยง และไม่มีมือจับ ตามง่ามใบบางครั้งมีหนาม มักพบขึ้นตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบแล้ง และป่าหญ้าที่ค่อนข้างแห้ง ส่วนในต่างประเทศพบได้ในประเทศอินเดีย ศรีลังกา พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ผลเป็นผลสด ลักษณะเป็นรูปทรงกลม ผลมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5-8 เซนติเมตร เปลือกผลหนาและสาก ผลเป็นสีเขียว เมื่อสุกแล้วจะเปลี่ยนเป็นสีส้มถึงแดง ไม่แตก ภายในมีเมล็ดประมาณ 4-15 เมล็ดตูมกาเป็นพืชที่มีสรรพคุณหลายอย่าง เช่น

- 1) ในตำรายาไทยจะใช้เมล็ดแก่แห้ง (โกฐกะกลิ้ง) เป็นยาขมเจริญอาหาร แก้กะษัย ช่วยขับน้ำย่อย แก้อืดโรย (เมล็ด) ส่วนเนื้อไม้และเปลือกต้นก็มีสรรพคุณช่วยทำให้เจริญอาหารเช่นเดียวกับเมล็ด (เปลือกต้น, เนื้อไม้)
- 2) ตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านของจังหวัดอุบลราชธานี จะใช้แก่นของต้นตูมกาขาว เข้ายากับเครื่องกอสอ ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้เบาหวาน (แก่น)
- 3) เมล็ดมีรสเมาเบื่อขมจัดมีสรรพคุณเป็นยาบำรุงธาตุ (เมล็ด)
- 4) ช่วยกระตุ้นประสาทส่วนกลาง บำรุงประสาท หู ตา จมูก (เมล็ด) ส่วนเนื้อไม้มีสรรพคุณช่วยบำรุงประสาทเช่นเดียวกับเมล็ด (เนื้อไม้)
- 5) ช่วยบำรุงหัวใจ บำรุงหัวใจให้เต็นแรง (เมล็ด) ส่วนเปลือกต้นก็มีสรรพคุณเป็นยาบำรุงหัวใจเช่นกัน (เปลือกต้น)
- 6) ช่วยแก้โลหิตพิการ (เมล็ด)
- 7) ลำต้นใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้พิษภายใน (ลำต้น)

ประเพณีจุดไฟตุ้มกาเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ตรงกับสาขาเหล่านี้ กล่าวได้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมของชาตินับเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมหาศาล ดังนั้น การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ โดยคำนึงถึงปัจจัยอันเป็นประโยชน์ที่ชุมชนและประชาชนจะได้รับอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กล่าวถึงการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่

เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักการพัฒนาพื้นที่การกิจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเหตุที่ทุนทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม และเป็นจุดแข็งที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจและทุนอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนการเสริมสร้างการกินดีอยู่ดีมีความสุขร่วมกันของคนในชาติ นอกจากนี้ ทุนทางวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทุนมนุษย์ของประเทศให้มีความเข้มแข็งอีกทางหนึ่งด้วยการพัฒนาคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างสรรค์ต่อยอดให้เกิดผลิตภัณฑ์และการบริการทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแก่กรมศิลปากร เนื่องจากกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นภารกิจหลัก ประกอบกับเป็นนโยบายของรัฐบาลด้วยเช่นกัน กรมศิลปากรจึงกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนด้วยการสร้างต้นแบบและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่อีกหลายเส้นทาง เพื่อรักษาองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายไปให้คงอยู่ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้ชุมชนนำองค์ความรู้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไปใช้ในการสร้างสรรค์ พัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพหรือศักยภาพตามความเหมาะสมต่อเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการสร้างต้นแบบและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์จากทุนทางมรดกศิลปวัฒนธรรมให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ดังมีรายละเอียดการสร้างสร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชน โดยส่งเสริมชุมชนในการสร้างผลิตภัณฑ์อันเป็นมรดกภูมิปัญญาให้ท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดฝีมือช่างพื้นถิ่นให้คงอยู่ ประกอบด้วยโครงการต่างๆ ของสำนักศิลปากรในส่วนภูมิภาคหลายโครงการ ได้แก่

- 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดินเผาสมัยทริภุญไชยของกลุ่มบ้านหม้อดินเผาบ้านสันเหมือง ตำบลหนองล่อง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทริภุญไชย สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ดำเนินการถ่ายทอดความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านประติมากรรมจากคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ดินเผา ศิลปะทริภุญไชยและเอกลักษณ์จังหวัดลำพูน ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พุทธศักราช 2554 และสำนักพระราชพิธีการได้มีหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน

- 2) โครงการศิลปะจากแหล่งโบราณคดีสู่งานผลิตภัณฑ์เครื่องถ้วย โดยกลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน ได้นำองค์ความรู้จากขุดขุดงานศิลปกรรมต่างๆ ในแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ มาสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องถ้วย 4 ประเภท คือ เครื่องถ้วยประเภทชุดอาหาร แผ่นกระเบื้องประดับผนังและพื้น ชุดโต๊ะหมู่บูชา และงานศิลปะประยุกต์

- 3) โครงการส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนจากทุนศิลปวัฒนธรรม : เครื่องแก้วโบราณจากฐานความรู้โบราณคดี โดยชุมชนตำบลเจียด อำเภอยะรัง จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับสำนักศิลปากรที่ 11 อุบลราชธานี ซึ่งมีแนวความคิดว่า “ของเก่าเอาไว้ดูของใหม่เอาไว้ขาย” ชุมชนจึงได้ทำผลิตภัณฑ์ที่ระลึกตามรูปแบบเดิมไว้จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป

4) โครงการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม “ศิลาจารึก ลวดลายพุกษา เยี่ยมหน้ากุกุ สิ่งคู่ดงเมืองเตย” โดยแบ่งปันความรู้ให้แก่ชุมชน จนเกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์โดยคณะครูโรงเรียนสงเปือยคิดค้นผลิตภัณฑ์ใช้งานในชีวิตประจำวัน เช่น หมอน เสื้อ กระเป๋าต่างค์ ฯลฯ และการประยุกต์ลวดลายวาดรูปลายเส้นเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ

5) โครงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยทุนทางวัฒนธรรมจากแหล่งเตาเผา บ้านบางปูน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ดำเนินการโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี นำองค์ความรู้จากภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน ซึ่งจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี มาเป็นต้นแบบ และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการชุมชนผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์เข้าร่วมโครงการ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ กลุ่มผลิตภัณฑ์ ผ้าทอมือ และกลุ่มผลิตภัณฑ์เซรามิกส์

2 การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม โดยนำมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบใหม่เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่อย่างมีคุณค่า ดังมีโครงการหลายโครงการ เช่น

1) โครงการผลิตของที่ระลึกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ โดยคัดเลือกผลงานทัศนศิลป์ชิ้นเยี่ยมของศิลปินคนสำคัญมาจัดทำเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์คุณภาพเยี่ยมของที่ระลึกทั่วไป เครื่องเขียน และเครื่องแต่งกาย เช่น ผลงานชื่อ ความรักของแม่ โดยศาสตราจารย์ เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ เป็นต้น

2) โครงการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม : จัดทำของที่ระลึก เครื่องประดับจี้ทองคำฝังพลอยสมัยทวารวดี ต้นแบบจากโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง มีวัตถุประสงค์ เพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าให้คงอยู่ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรีด้วย

2) โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกสำหรับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ได้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ระลึก 3 กลุ่ม ซึ่งสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและจัดทำเป็นของที่ระลึกสวยงามมีคุณค่า

3) โครงการศึกษาออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์จากโบราณวัตถุพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ชูดลวดลายมงคลจากศิลปะล้านนา โดยต่อยอดคติความเชื่อในลวดลายอันเป็นมงคลประดับตกแต่งโบราณวัตถุมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มความหมายถึงชีวิต กาลเวลาที่หมุนเวียนชั่ววินาที กลุ่มความหมายถึงอำนาจ บารมี ชัยชนะ และความสำเร็จ กลุ่มความหมายถึงความโชคดี ความเจริญงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ และความมั่งคั่ง โดยนำความหมายเหล่านั้นมาประดับตกแต่งผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ที่ใส่สอยในชีวิตประจำวันต่างๆ อันได้แก่ เครื่องประดับ เข็มกลัด กระดุม เป็นต้น

4) โครงการสืบสานงานศิลป์ก่อนประวัติศาสตร์สู่ชีวิตประจำวัน : Prehistory in Daily Life (PHID) โดยนำลายศิลปะบ้านเชียง มาเลือกใช้เป็นต้นแบบในการสร้างตราของสินค้า เพื่อให้เป็นตัวแทนสื่อสารเรื่องราวและคุณค่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์

5) โครงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากมรดกศิลปวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ชุดหนังสือ 3 มิติ โบราณวัตถุชิ้นเยี่ยม และประติมากรรมหินทราย ประยุกต์เพื่อทำให้เสียบบากกา

6) โครงการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากมรดกศิลปวัฒนธรรม โดยสำนักช่างสิบหมู่ได้พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากงานศิลปะประยุกต์และเครื่องเคลือบดินเผา งานประติมากรรม งานจิตรกรรม และงานประณีตศิลป์

3 การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บูรณาการแหล่งวัฒนธรรม มรดกศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องตามเส้นทาง ซึ่งกรมศิลปากรได้กำหนดเส้นทางไว้เป็นเบื้องต้นแล้วกว่า 10 เส้นทาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์และต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มรายได้แล้ว ยังเป็นการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศ เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยให้ดำรงอยู่ยั่งยืนต่อไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การนำทุนทางวัฒนธรรมมาสืบสาน สร้างคุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชน และประชาชนต้องเป็นความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชนที่มีความสนใจสร้างผลิตภัณฑ์ให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำอย่างจริงจัง โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ดั้งเดิม ดังนั้นเรื่องราวอันเป็นประวัติศาสตร์ขององค์ประกอบในผลิตภัณฑ์และแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นความรู้ทางวิชาการเพื่อความเข้าใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังมีความสำคัญในการสร้างความซาบซึ้งให้ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นมีคุณค่าอย่างยั่งยืนตลอดไปโดยปราศจากเงื่อนไขเรื่องกาลเวลาก็ได้ เพราะการสืบสานประเพณีมีการสร้างคุณค่าหลายด้าน และถือว่าการกิจกรรมที่จำเป็นต่อยุคสมัย และที่สำคัญหลายชุมชนต่างพยายามฟื้นฟูประเพณีที่เคยทำให้กลับมามีขึ้น ที่มีอยู่แล้วก็ได้ร่วมแรงร่วมใจสืบสาน ร่วมถึงพยายามเพิ่มเติมสิ่งที่เกี่ยวข้องให้เกิดความหลากหลายเน้นความกลมกลืน ด้วยเหตุนี้ประเพณีจุดไฟตูมกาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลทุ่งแต้ซึ่งรื้อฟื้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีจุดไฟตูมกามีพัฒนาการจากประเพณีชุมชนสู่ประเพณีระดับอำเภอ และจะพัฒนาการสู่ระดับจังหวัดและสูงขึ้น ไฟตูมกาเป็นการประยุกต์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปะทะสังสรรค์กับระบบความเชื่อในฐานะเป็นพุทธบูชา ในปี พ.ศ. 2560 มีการนำประเพณีชุมชนดังกล่าวยกขึ้นสู่ประเพณีระดับอำเภอโดยให้ตำบลต่างๆ ในอำเภอเมืองจัดทำต้นตูมกาประดับประดาด้วยแสงสีและจัดแสดงที่บริเวณหน้าอำเภอเมืองยโสธร

2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.6.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งเป็นการกระทำในลักษณะต่างๆ เพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด (Serious) จากงานประจำ (Routine) โดยปกติแล้วนั้น การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากสถานที่ใดที่หนึ่งหนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งโดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ตาม ซึ่งจากการสืบค้นเอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการและสื่อต่างๆ พบว่า ได้มีผู้ให้คำนิยามและให้ความหมายของการท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ปรีชา แดงโรจน์ (2557, หน้า 29-30) ได้กล่าวอ้างถึงคำนิยามการท่องเที่ยวขององค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและการท่องเที่ยว ณ กรุงโรม (Rome) ประเทศอิตาลี (Italy) เมื่อปี พ.ศ. 2506 ไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องอยู่อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ต้องมีการเดินทาง 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และ 3) ต้องมีจุดหมายของการเดินทางโดยได้อธิบายถึงจุดหมายของการเดินทางท่องเที่ยวไว้ว่า “การเดินทางท่องเที่ยวต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือการไปอยู่ประจำในสถานที่แห่งนั้น แต่จะเป็นการเดินทางไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น เพื่อพักผ่อนในวันหยุด (Holiday) เพื่อศึกษาวัฒนธรรม เพื่อประกอบกิจกรรมทางด้านศาสนา เพื่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อการกีฬาและการบันเทิง เพื่อชมแหล่งประวัติศาสตร์หรือแหล่งที่มีความสนใจเป็นพิเศษ เพื่องานอดิเรก เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ และเพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา เป็นต้น” ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวตามทัศนะของ ปรีชา แดงโรจน์ นี้จึงเป็นการเดินทางในลักษณะของนันทนาการ (Recreation) และการพักผ่อน (Relaxation) หรือการสัมผัสประสบการณ์ที่แปลกใหม่เป็นหลัก

พจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า “Tourism” หรือ “การท่องเที่ยว” ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปในสถานที่ต่างๆ เพื่อสร้างความสำราญใจ (Pleasure) หรือเพื่อการบริหารงานธุรกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่วนคำว่า “Tourist” หมายถึง นักท่องเที่ยวผู้ที่เดินทางจากอีกจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งเพื่อเฝ้าหาสุขารมณ์หรือเพื่อความรู้ทางวัฒนธรรม (ออนไลน์, 2561)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (2558, หน้า 93) ได้สรุปถึงบริบทการท่องเที่ยวไว้ว่า สำหรับการท่องเที่ยว (Travel) นั้น จะเป็นการเดินทางในลักษณะที่เดินทางไปเพื่อท่องเที่ยวตามเงื่อนไข (Condition) ที่เป็นสากล 3 ประการ คือ 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นๆ เป็นการชั่วคราว 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือการหารายได้ ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวต้องมีใช้เพื่อประกอบอาชีพต่างๆ และการไปอยู่ประจำ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “Leisure Tour” หรือ “Recreation Tour” หรือ “Holiday Tour” ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพักผ่อนใน

วันหยุด การแสวงหาความสนุกสนาน ความบันเทิง รวมถึงการไปเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ การไปชมกิจกรรมการแสดงหรือการเล่นกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวเพื่อทำธุรกิจ เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “Business Tour” หรือ “Business Travel” หรือ “Professional Travel” ส่วนมากเป็นการเดินทางของนักธุรกิจ (Businessman) โดยมีกิจกรรมด้านธุรกิจเป็นจุดมุ่งหมายหลัก เช่น การเดินทางไปร่วมประชุม การสัมมนา (Seminar) การเจรจาทางธุรกิจ เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็อาจมีการพักผ่อนหย่อนใจในตัวเป็นส่วนประกอบด้วยก็ได้ สำหรับในประเทศอุตสาหกรรม (Industrial Countries) รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีสูงมาก เพราะนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะเดินทางตลอดทั้งปี โดยไม่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล (Season) รวมทั้งเป็นผู้ที่สามารถเสียค่าใช้จ่ายได้สูง เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัลใจ เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “Incentive Tour” ซึ่งมักจะเป็นผู้บริหาร (Executive) ที่จัดให้แก่พนักงาน (Staff) หรือลูกค้า (Customer) ของบริษัทหรือผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่บริษัทและหน่วยงานนั้นๆ การเดินทางอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อทำธุรกิจ (Business) รวมอยู่ด้วยก็ได้ เช่น การจัดโปรแกรมท่องเที่ยวไปชมโรงงานผลิตนวัตกรรมสมัยใหม่ (Modern Innovation) การเข้าเยี่ยมชมการผลิตสินค้า (Goods) ชื่นนำ หรือการไปประชุมสัมมนา (Seminar) โดยมีการสังสรรค์เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในกลุ่มคณะ เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมสัมมนา เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “Meeting Convention & Exhibition Tour” โดยนักท่องเที่ยวมีจุดประสงค์เพื่อไปเข้าร่วมประชุมสัมมนา หรือไปชมการแสดงสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่หรือนวัตกรรมชั้นนำ การจัดนิทรรศการ (Exhibition) แสดงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษเฉพาะกลุ่ม เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “Special-Interest Group Tour” คือกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษสำหรับกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การเดินทางไปชมการแข่งขันกีฬา หรือการไปเล่นกีฬา บางประเภทที่มีความท้าทายสูง (Extremes) การเที่ยวชมความงดงามตามธรรมชาติและชมสัตว์ป่า การปีนภูเขา การดำน้ำดูปะการัง (Coral) และสัตว์น้ำ การเยี่ยมชมโบราณสถาน เป็นต้น

ซูสิทธ์ ชูชาติ (2559, หน้า 23) อธิบายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านพักเป็นการชั่วคราว (Temporary) ในระยะเวลานั้นเพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตรหรือวัตถุประสงค์อื่นๆ ทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

แทตติยา ทองใบ (2553, หน้า 151) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งหรือจากภูมิลำเนาเดิมไปยังอีกสถานที่หนึ่งเป็นการชั่วคราว (Temporary) ด้วยความสมัครใจและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวมิใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือการหารายได้ นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการเดินทางเพื่อการศึกษา ธุรกิจ การกีฬา เยี่ยมเยือนญาติพี่น้องหรือเพื่อน เป็นต้น

เดวิดสัน (Davidson) (อ้างถึงใน พรณี จุฑานนท์, 2556, หน้า 150) ได้มีมุมมองต่อการเดินทางว่า การท่องเที่ยว หมายถึง คนที่เดินทางออกจากบ้านเป็นการชั่วคราวในระยะเวลา

สั้นๆ ไปยังสถานที่อื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆ หรือการไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวและใช้ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อหาข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการ

จากที่กล่าวมาสรุปประเด็นได้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) มีความหมาย (Meaning) และมีขอบข่ายของนัยยะ (Scope) ที่ครอบคลุมถึงการกระทำ (Activity) อย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก การท่องเที่ยวจะต้องมีการเดินทางจากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่อีกแห่งหนึ่งไม่ว่าจะเป็นภายในประเทศหรือภายนอกประเทศ ประการที่สอง การท่องเที่ยวนั้นต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจของนักท่องเที่ยว และประการที่สาม เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่มีใช้เพื่อประกอบอาชีพ (Career) หรือหารายได้โดยจุดมุ่งหมายของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ต้องมีใช้เพื่อประกอบอาชีพ (Career) และไปอยู่ประจำ แต่จะเป็นการเดินทางไปสถานที่แห่งนั้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ จุดมุ่งหมายเป็นไปในลักษณะของการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation) การทำธุรกิจ (Business) เป็นรางวัล (Motivation) ให้กับผู้อื่น การประชุมสัมมนา และเพื่อความสนใจพิเศษเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้หรือมูลค่าให้กับประเทศหรือชุมชนในทางกายภาพและสามารถสร้างความรู้ สร้างประสบการณ์ และสร้างมูลค่าทางจิตใจที่มีมูลค่ามหาศาลได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) นับว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างมูลค่าทางด้านกายภาพ (Physical) และทางด้านจิตใจ (Psychological) ให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวได้อย่างดี ดังนั้น ผู้บริหาร ผู้นำ และผู้ที่เป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องให้การสนับสนุน ส่งเสริม และทำนุบำรุงให้คงอยู่กับวิถีชุมชนอย่างยั่งยืนตลอดไป

2.6.2 บทบาทของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ

เมื่อก้าวโดยทั่วไปแล้วนั้น ในทุกชุมชน (Community) เมือง (City) ประเทศ (Nation) หรือภูมิภาคในโลกนี้ล้วนแล้วแต่มีสถานที่ท่องเที่ยว (Tourist Attraction) เป็นของตนเองแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะสถานที่ท่องเที่ยวในประเทศนั้นๆ จะมีแหล่งกำเนิดมาจาก 2 ภาคส่วน กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวที่ธรรมชาติได้สร้างขึ้นมาให้แก่มวลมนุษยชาติ เช่น ทะเล ภูเขา ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวที่มวลมนุษยชาติได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมาเองในสถานที่ตั้งหรือในบ้านเมืองของตนเอง เช่น พระราชวัง (Palace) ศาสนสถาน (Religious Place) และพิพิธภัณฑ์ (Museum) เป็นต้น ดังนั้น ระบบการบริหารการท่องเที่ยวจึงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจต่อชุมชนและสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ ดังนี้

1. การสร้างงาน (Job Creation) และการสร้างอาชีพ (Career Creation) ในชุมชนโดยจะแยกลักษณะงานออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) งานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจโรงแรม บริษัทนำเที่ยว สายการบิน มัคคุเทศก์ (Guide) ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานเริงรมณ์ การประกอบกิจการด้านการขนส่งผู้โดยสาร (Logistics) เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการผลิตชิ้นงานที่เห็นได้ชัดเจนมากคือ การผลิตสินค้าของที่ระลึก (Souvenir) หรือสินค้าพื้นเมือง

2) งานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่ งานด้านการก่อสร้าง งานด้านอาคารสถานที่ สถาปัตยกรรม สถานที่พักอาศัย ร้านอาหาร ร้านค้า ผลผลิตด้านเกษตรกรรม เช่น การเกษตร การเลี้ยงสัตว์เพื่อส่งขายให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

2. การกระจายรายได้ (Income Distribution)

เมื่อกลุ่มนักท่องเที่ยว (Tourist) เดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งต่างๆ ของที่ใดก็ตาม จะต้องมีการใช้จ่ายใช้สอยเงินตราเกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ สำหรับค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวมีหลายประเภท ได้แก่ ค่าที่พัก ค่าอาหารและเครื่องดื่ม (Foods and Drink) ค่าพาหนะในประเทศ ค่าใช้จ่ายบันเทิง (Entertainment) การซื้อของและอื่นๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการหมุนเวียนธุรกิจในห้องถิ่นซึ่งเป็นการกระจายรายได้ (Income Distribution) ไปสู่ท้องถิ่นอันจะเป็นผลเชื่อมโยงไปถึงความกินดีอยู่ดี และเป็นการการยกมาตรฐานการครองชีพ (Standard of Living) ให้ผู้คนในชุมชนนั้นๆ สูงขึ้น

3. การพัฒนาสาธารณูปโภค (Public Utility Development)

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Hospitality) นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทต่อการลงทุน (Investment) และการพัฒนาประเทศอย่างหนึ่ง ดังนั้น การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและด้านสาธารณูปการ ซึ่งจะเป็นการสร้างความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนในห้องถิ่นจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้ว่าตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ นอกจากจะต้องมีความสวยงามตามธรรมชาติ มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว ยังจะต้องมีความสะดวกสบายในการเดินทางเข้าถึงและสัมผัสแหล่งท่องเที่ยว มีน้ำสะอาดใช้สามารถใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าได้บ้างพอสมควร มีบริการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นองค์ประกอบและเป็นปัจจัย (Factor) สำคัญที่จะสามารถตอบสนองความต้องการ (Need) ของนักท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปด้วยกันกับความงามและความล้ำค่า (Preciosity) ของทรัพยากรการท่องเที่ยว

แม้ว่าการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) พื้นฐานต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วจะจัดให้มีขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวโดยมีสาเหตุเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาสำคัญอื่นๆ ก็ตาม แต่ก็ยังมีอีกหลายกรณี que การลงทุนด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Hospitality) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการก่อสร้างถนนหรือสร้างสนามบินขนาดใหญ่ การสื่อสารโทรคมนาคม การไฟฟ้า และการประปา เป็นต้น ในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญเติบโตและประชาชนในห้องถิ่นได้รับความสะดวกสบายไปพร้อมๆ กัน อนึ่งคุณค่าทางโบราณสถาน (Ancient Value) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Value) ของแหล่งท่องเที่ยว ถึงแม้เราจะไม่สามารถตีค่าหรือราคา (Appraise) ในรูปของเงินตราได้ แต่การสร้างความรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธา (Faith) ให้เกิดความซาบซึ้งทางจิตใจ (Gratitude) ย่อมปรากฏควบคู่กันไปกับการท่องเที่ยวเสมอ

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิด ทฤษฎี และหลักการด้านการท่องเที่ยวไปวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงวิชาการแล้วสร้างเป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามต่างๆ ในประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) กับกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเพื่อศึกษาถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุ้มกาต่อไป

2.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.7.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand, 2557, หน้า 260) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” คือการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม (ของมวลมนุษย) เช่น ปราสาท (Castle) พระราชวัง (Palace) ศาสนสถาน (Religious Place) โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน

ราณี อธิชัยกุล (2558, หน้า 83) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี ตลอดจนการเที่ยวชมมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถานและศาสนสถาน

รัฐทิติยา หิรัญยหาต (2558, หน้า 116) ได้กล่าวถึงบทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

ประเภทที่หนึ่ง สถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน และประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวล้วนจัดอยู่กลุ่มของวัฒนธรรมทั้งสิ้นโดยพิจารณาจากความหมายและลักษณะของวัฒนธรรม

ประเภทที่สอง เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตนเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การแต่งกาย อาหารการกิน และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นต้น

ส่วนประเภทที่สาม เป็นต้นตอ (Source) มาจากแนวความคิด ความเชื่อ วิถีประเพณี ซึ่งเป็นนามธรรม แต่ได้มีการพัฒนาจนมีองค์ประกอบ (Configuration) ต่างๆ มาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบเฉพาะตน (Identity) ที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง

สำหรับประเทศไทย วัฒนธรรม (Culture) ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ (Dancing Art) วัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัธยาศัยไมตรี (Amicability) ของคนไทย ทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรม (Art and Culture) มากมายหลากหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้อง ผสมผสาน และกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมไทยได้อย่างสมบูรณ์

กฤษดา ชุ่นอาภัย (2559, หน้า 112) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนับว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจพิเศษ (Special Interest) โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาและการเข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม การชื่นชมในสุนทรียภาพ (Aesthetics) ของโบราณวัตถุสถาน คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา การเสริมสร้างมิตรภาพ

(Friendship) ระหว่างผู้คน การเดินทางท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่จะได้ทราบถึงวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ได้ไปมาหาสู่หรือคบค้าสมาคม ได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะยังผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีของแต่ละสังคม เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนต่างภูมิภาคหรือต่างท้องถิ่น เป็นการลดช่องว่าง (Gap) ระหว่างชาวเมือง (Burgher) กับชาวนบท (Peasantry) นอกจากนี้ ระดับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างผู้คนต่างชาติ ต่างภาษาหรือต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรม กระตุ้น (Stimulate) ให้เกิดความสนใจในความสวยงามและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อคุณภาพชีวิต ทำให้นักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นหันมาให้ความสนใจที่จะทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณี และปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตนเองทั้งธรรมชาติและศิลปกรรมให้ดีขึ้น

โกลด์เนอร์ และริชชี (Goeldner & Ritchie) (อ้างถึงใน บุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง, 2559 หน้า 126) อธิบายว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสารซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน

ไอโคโมส-ไทยแลนด์ (ICOMOS-THAI, 2559, หน้า 98) ได้กำหนดหลักการของกฎบัตรระหว่างประเทศ (ICOMOS Ename Charter-3rd draft) ว่าด้วย เรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เมื่อปี 1999 ไว้ ดังนี้

1) การท่องเที่ยว คือหนทางหลักแห่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์จะต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์รับรู้และเข้าใจในมรดกและวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ที่หลากหลาย

2) ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอาจเป็นไปด้วยความรวดเร็ว จนอาจทำให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืนเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบในรุ่นต่อไป

3) การอนุรักษ์ (Conservation) และการวางแผน (Planning) การท่องเที่ยวจะต้องเป็นหลักประกันแห่งประสบการณ์ที่คุ้มค่า เป็นที่พึงพอใจและสร้างความสุขแก่ผู้มาเยือน

4) ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการวางแผน (Planning) และการอนุรักษ์ (Conservation) และจัดการการท่องเที่ยว

5) กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องสร้างผลตอบแทน (Compensation) แก่ชุมชนท้องถิ่น

6) การส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องปกป้องและรักษาคุณค่าลักษณะเฉพาะของมรดกทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ข้างต้น สรุปประเด็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการเดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อชื่นชมสิ่งที่มีมนุษย์เป็นผู้ริเริ่มขึ้นจนกลายเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ วิถีชีวิต ภาษา ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย และประเพณี เป็นต้น โดยลักษณะการท่องเที่ยว

ทางวัฒนธรรมจะเป็นการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ โดยมีการวางแผนการอนุรักษ์ชุมชนและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด (Brainstorming) ในการวางแผน (Planning) การอนุรักษ์ (Conservation) และการปกป้องแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นๆ ให้คงไว้ซึ่งคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และเป็นแหล่งค้นคว้าหาประสบการณ์ สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนสืบไป

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาวิเคราะห์สังเคราะห์เชิงวิชาการแล้วนำไปสร้างเป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านนวัตกรรมชุมชน (Inno-Life) กับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตูมกาต่อไป

2.8 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

2.8.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการสืบค้นทางวิชาการ เอกสาร หนังสือ ตำราและสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ พบว่าได้นักวิชาการให้ความหมาย แนวคิดและรูปแบบของกระบวนการพัฒนาในประเด็นต่อไปนี้

จุฑามาศ จิเจริญ (2559, หน้า 122) อธิบายว่า คำว่า “การพัฒนา” (Development) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Changing) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ในทิศทางที่ดีขึ้น โดยมีกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินการตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) หรือเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (Planned Changes)

จากการศึกษาบทความทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาของฐานข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า นักวิชาการ ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ว่า คำว่า “การพัฒนา” (Development) เป็นคำที่มีความหมายไม่เป็นกลาง กล่าวคือจะมีความหมายที่แฝงไปด้วยค่านิยม (Value-Laden) และดูเหมือนจะผูกพันกับวัฒนธรรม (Culture-Bound) อยู่ด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงมีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบทของสิ่งที่เราต้องการพัฒนา ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับบุคคล สังคม วัฒนธรรม และกาลเวลา เป็นต้น (ออนไลน์, 2561)

ส่วนการศึกษาเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นักวิชาการ ได้แสดงถึงแนวความคิดการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2539, หน้า 93-98)

1. แนวความคิดแบบวิวัฒนาการ (Evolution)

นักสังคมศาสตร์และนักสังคมวิทยา (Social Scientists and Sociologists) ในศตวรรษที่ 19 นิยมใช้คำว่า “การพัฒนา” เพื่ออธิบายถึงประวัติศาสตร์ของมนุษย์ (Human History) เพราะเชื่อว่ามนุษยชาติเคลื่อนย้ายจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งที่สูงกว่า (Higher Stage) ในทิศทางเดียวกัน (Unidirectional) และการเคลื่อนย้ายดังกล่าวๆ ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น ร่ำรวยมากยิ่งขึ้นทั้งทางวัตถุและทางวัฒนธรรม มีเหตุผล

มากขึ้น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ คำว่า “การพัฒนา” (Development) จึงมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า “ความก้าวหน้า” (Progress) ซึ่งในบางครั้งมีการใช้คำทั้งสองแทนความหมายเดียวกัน

2. แนวความคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

นักสังคมศาสตร์ (Social Scientists) ในศตวรรษที่ 20 เริ่มละทิ้งทั้งคำว่า “การพัฒนาและความก้าวหน้า” แล้วได้หันมาใช้คำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” (Social Change) แทน เพราะมีความหมายเป็นกลางๆ มากกว่าคำว่า “การพัฒนา” กล่าวคือไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับอดีตหรืออนาคต แต่จะสนใจศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ (Phenomena) ต่างๆ เช่น การจัดชั้นทางสังคม (Social Stratification) เพื่อหาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปภายในสังคม (Change in Society) หรือการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคม (Change of Society)

3. แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ (Economic)

ถึงแม้การใช้คำว่า “การพัฒนา” (Development) จะเลื่อนหายไปจากแนวความคิดทางสังคมศาสตร์ไปบ้าง แต่กลับได้รับความนิยมในทางเศรษฐศาสตร์ (Economic) เพื่อใช้สำหรับจำแนกประเทศต่างๆ ตามดัชนีบ่งชี้ (Index) บางตัว เช่น รายได้ประชาชาติ (National Income) กล่าวคือมีการเรียกประเทศที่มีรายได้ประชาชาติ (National Income) สูงกว่าประเทศอื่นว่า “เป็นประเทศพัฒนาแล้ว” (Developed Countries) และเรียกประเทศที่มีรายได้ประชาชาติ (National Income) ที่ต่ำกว่าหรือด้อยกว่าประเทศอื่นว่า “ประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนา” (Developing Countries) ดังนั้น คำว่า “การพัฒนา” จึงหมายถึงการเพิ่มคุณค่าของกลุ่มดัชนี (Index) บางตัวที่ใช้ในการวัด (measurement) ระดับของการพัฒนา ดังนั้น เมื่อพิจารณาในด้านเศรษฐศาสตร์จึงแทบจะมีความหมายในทางเดียวกันกับคำว่า “ความเป็นอุตสาหกรรม” (Industrialization) ความทันสมัย (Modernization) หรือความเจริญทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นต้น การพัฒนาในที่นี้จึงมีความหมายที่แคบกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

4. แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action)

การพัฒนาในระยะต่อมานั้นไม่เพียงจะมีความสัมพันธ์กับด้านเศรษฐศาสตร์ (Economic) เท่านั้น แต่ยังมีความเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) มากขึ้น เพราะทุกสังคม โดยเฉพาะฝ่ายรัฐบาล (Government) ต่างก็เพียรพยายามที่จะปรับปรุงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Conditions) เช่น รายได้ประชาชาติ (GDP) หรือคุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นต้น จึงได้วางแผนระดับปฏิบัติการขึ้น (Action Plan) เช่น การปฏิรูปที่ดิน (Land Reform) การจัดตั้งองค์กรการบริหาร การตั้งสหกรณ์ในชนบท เป็นต้น เพื่อเพิ่มค่าดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Economic and Cultural Index) ที่เลือกสรรไว้บางตัว ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นผลของการปฏิบัติการทางสังคม

2.8.2 หลักการการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นคำที่สื่อหมายถึงการท่องเที่ยวแบบกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการบริหาร การจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resources) ให้มีความดึงดูดใจ (Attractiveness) อย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยี่ยมน่าสนใจอย่างเพียงพอ

แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืน เป็นต้น และจากการสืบค้นข้อมูลทางวิชาการ พบว่า ผู้รู้และนักวิชาการได้อธิบายหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ในประเด็นดังต่อไปนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2558, หน้า 72) ได้สรุปแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ไว้ใน 3 มิติ ดังต่อไปนี้ คือ

1) มิติด้านการสร้างจิตสำนึก (Conscious Mind) การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ต้องมีแนวคิดที่จะให้ความรู้ ความเข้าใจและสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก เพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งวิธีการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ เช่น การเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดให้มีนิทรรศการแผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดท่องเที่ยวต่างๆ การจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดินป่าที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน รวมถึงการพัฒนาให้การอบรมแก่อบรบมัคคุเทศก์ (Guide) และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวพบเห็น เป็นต้น

2) มิติด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว (Creating Satisfaction for Tourists) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดให้นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ เพิ่มประสบการณ์ที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป เป็นต้น

3) มิติด้านการสร้างการมีส่วนร่วม (Participation) ในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ด้านการลงทุน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ (Guide) การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายและการจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยว เป็นต้น และเมื่อพิจารณาในมุมมองของนักพัฒนาถึงสภาพของกลุ่มในยุคเริ่มแรกซึ่งธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติจะอิทธิพลมีต่อมนุษย์ที่รวมกันอยู่ในกลุ่มโดยการดำรงชีวิตในชุมชนและการประกอบอาชีพของมนุษย์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ กล่าวคือทั้งธรรมชาติ (Nature) และผู้นำ (Leader) เป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาซึ่งครอบคลุมวิธีการประกอบอาชีพด้วยลักษณะของการพัฒนาและการประกอบอาชีพในยุคนั้นไม่ซับซ้อนและจำนวนประชากรก็มีไม่มาก

จากที่กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นวิวัฒนาการ (Evolution) ของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ (ผู้นำและผู้ตาม) ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยเริ่มต้นจากการพัฒนาในสภาพที่ “มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ” และวิวัฒนาการมาเป็น “การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ” จากนั้นจึงเป็น “การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์” ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better Change)

ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better Speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better Life) กว่าเดิมทั้งในค่านคุณภาพและปริมาณ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 93) ได้ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนากองการท่องเที่ยวไทยในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างยั่งยืนและสังคมมีความสุขจากแนวคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าว ดังนั้น ประเด็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จึงให้ความสำคัญกับนโยบายการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้ คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2) นักท่องเที่ยว (Tourist) เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะเป็นผู้บริโภคทรัพยากร (Consumer) การท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวต้องตอบสนองนโยบายของรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรการท่องเที่ยวและก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่ดีจึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว (Tourism Business Group) กลุ่มธุรกิจให้ความสนใจกับธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอย่างมากและพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจนอาจจะเลยผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้น ถ้าหากจะพัฒนาให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว

4) ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว (Communities with Tourist Attractions) มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิต (Producer) ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองก็ยังมีบทบาทเป็นผู้ดูแล (Keeper) รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกด้วย และที่ผ่านมามีคนในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนมากกว่า โดยที่คนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้ (Income) แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบ (Effect) ที่ตามมา นอกจากการตั้งรับ (Defense) กับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วผู้คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน การสำนึกรักท้องถิ่น (Local Realization) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่อยู่ในหลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์วิถีชีวิต (Life Style) และทรัพยากรของชุมชน (Community Resources) สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากร (Resource) ของตนเอง

ซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการใช้ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

5) นักวิชาการและสถาบันการศึกษา (Academician) ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Supporting Organization) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในวงการศึกษา ค้นคว้า เพื่อยกระดับและอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” (Intellect) ให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้และยังทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับการศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด ผู้คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้นเท่านั้น นอกจากบทบาทในการเป็นผู้ศึกษา ค้นคว้า วิจัยแล้ว นักวิชาการ (Academician) ยังอาจเข้าไปมีบทบาทในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเสวนา พูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

แชร์เลห์ เอเบอร์ (Shirley Eber 1992, p. 111) ได้นำแนวคิดทางวิชาการมาแปลงหรือประยุกต์ (Applied) เป็นหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็น 10 ประการ คือ

1) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Sustainable Use of Resources) เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างพอดีเท่าที่จำเป็นและประหยัดเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรให้มีการใช้ยาวนานขึ้น

2) การลดการบริโภคและของเสียที่เกินความจำเป็น (Reducing Unnecessary Consumption and Waste) เป็นการลดการบริโภคที่มากเกินไป ความจำเป็นและการลดของเสียเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงรักษาสีงแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย

3) การรักษาความหลากหลาย (Diversity Treatment) เป็นการรักษา (Keeping) ความหลากหลายของธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยในการขยายฐานของการท่องเที่ยวด้วย

4) การรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวรวมเข้าอยู่ในการวางแผนพัฒนา (Integrating Tourism Development into the Planning) เป็นการรวบรวมการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึงการใช้หลักวิชาการในการคาดการณ์เกี่ยวกับผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบของการดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมทุกด้านทั้งด้านทรัพยากรท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อหาทางป้องกันผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด อันจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5) การสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น (To Supporting the Local Economy) เป็นการรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาควบคู่ไปกับด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย

6) การได้มีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Participation of Local Communities) เป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างผลประโยชน์

ตอบแทนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมโดยรวมแต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วยประการหนึ่ง

7) การร่วมประชุม การปรึกษาหารือ การร่วมภาคีกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชน (Consultation between Relevant Parties and the Public) เป็นการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างรัฐบาล (Government) ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ประชาชนในท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมงานกันในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์

8) การฝึกอบรมบุคลากร (Personnel Training) เป็นการฝึกอบรมบุคลากรในท้องถิ่นทุกประเภท ทุกระดับให้มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งจะช่วยยกระดับของการบูรณาการท่องเที่ยว

9) การตอบสนองทางการตลาดเชิงท่องเที่ยว (Responsive Tourism Marketing) เป็นการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวอย่างพร้อมมูลเพื่อเผยแพร่ไปยังนักท่องเที่ยวให้เข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวอีกด้วยประการหนึ่ง

10) การวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ (The Research by Efficiency) เป็นการวิจัยและติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ให้กับแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Location) นักท่องเที่ยว (Tourist) รวมถึงนักลงทุน (Investor)

และจากการศึกษา ค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ พบว่า ข้อควรคำนึง (Attention) ข้อควรปฏิบัติของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งไม่หย่อนไปกับการพัฒนา เพราะต้องเป็นสิ่งที่ต้องทำแบบคู่ขนานกัน นักวิชาการได้เสนอแนะข้อควรคำนึงต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใน 8 ประเด็น ต่อไปนี้ คือ

1) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น (Communities Need) ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่าพวกเขาต้องการเปิดบ้านเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมหรือไม่ ถ้าหากพวกเขายังไม่พร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ก็ควรชะลอการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนออกไปก่อน มิฉะนั้น จะเกิดการขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่นหรือมีการทำร้ายนักท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวแย่ลง นักท่องเที่ยวอาจไม่กล้าเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวก็ได้ แต่ถ้าหากพวกเขามีความพร้อมที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ก็จะเป็นแนวทางพิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

2) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว (Tourist Need) ต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการจะเห็นสิ่งใดจากแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ หรือต้องการได้ประโยชน์อะไรจากแหล่งท่องเที่ยวนั้น ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาจัดหาหรือจัดสร้างกิจกรรมเสริมในการตอบสนองความต้องการ (Need) ของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด อันจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากขึ้น จะทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

3) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) ในแหล่งท่องเที่ยวว่ามีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรอยู่แล้วบ้าง มีความเหมาะสมเพียงพอ กับความต้องการหรือไม่ และต้องการเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นอีกหรือไม่ จะเพิ่มในปริมาณมาก น้อยเพียงใด ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาและการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) ทั้งทางตรง และทางอ้อมให้นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งการอบรม (Training) ให้กับพนักงานในการให้ บริการลูกค้าในด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ

4) การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืนควรคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (The Values of Environment and Culture) ในแหล่งท่องเที่ยวว่าจะถูกกระทบหรือถูกทำลาย หรือไม่ ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการดูแล การรักษา อนุรักษ์คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นไว้ด้วย

5) การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ ของแหล่งท่องเที่ยว (The Ability to Support of Tourist Attractions) นั้นๆ จะสามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม ซึ่งเป็นแนวทางพิจารณาในการกำหนดปริมาณและ มาตรฐานของบริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พร้อมทั้งกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยว แบบยั่งยืนที่เหมาะสมและพิจารณามาตรการจำกัดนักท่องเที่ยวด้วย

6) การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น (Participation of Local Communities) ในแหล่งท่องเที่ยวว่าจะให้พวกเขาเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างไร ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วย

7) การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยวว่ามี ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (The Harmony of Environment) หรือไม่ ในขณะเดียวกันได้เน้น การจัดการด้านความสะอาด (Cleanliness) ความสะอาดกสบายตามมาตรฐานสากลหรือไม่ ทำให้ สะท้อนถึงความสำเร็จที่เกิดจากความสามารถในการเชื่อมโยงเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่มีเสน่ห์เฉพาะตัวกับ มาตรฐานสากลซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการสร้างความสมดุลระหว่างการดำรงเอกลักษณ์ท้องถิ่น กับการเตรียมพร้อมสำหรับยุคโลกาภิวัตน์ด้วย

8) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรคำนึงถึงความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยว (Success of Tourist Attractions) อันทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ว่าเขาพัฒนาอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ (Exploit) ซึ่งเป็นแนวทางพิจารณาในการศึกษาและ เปรียบเทียบพร้อมทั้งเป็นแบบอย่างในการประยุกต์ให้ดีกว่าเขา

สำหรับหลักการบริหารการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น นักวิชาการจากสถาบัน Tourism Concern (1992, p. 66) อธิบายว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainably) ควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรทางวัฒนธรรม อย่างเหมาะสม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญและเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจระยะยาว

2) การลดการบริโภคที่มากเกินไปจนความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over Consumption and Waste) ทำให้ทรัพยากรเหลือเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้นและเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสียหรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย

3) การรักษาและการส่งเสริมความหลากหลายทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและยังช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

4) การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบการวางแผนการพัฒนา (To Integrating Tourism into Planning) ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น รวมทั้งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาว

5) การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจในท้องถิ่น (To Supporting Local Economies) โดยการสนับสนุนการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนในท้องถิ่นและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อเกิดรายได้หมุนเวียนในท้องถิ่น

6) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (To Involving Local Communities) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นจะทำให้เกิดคุณภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและเป็นการลดความขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่นอีกด้วย

7) การปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น (To Consulting Stakeholders and the Public) ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ร่วมกันไขว่คว้าปัญหาและลดข้อขัดแย้งของประชาชนในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8) การฝึกอบรมบุคลากร (To Training on Staff) โดยการสอดแทรกแนวคิดและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับซึ่งจะช่วยยกระดับการบริการและการจัดการท่องเที่ยวได้

9) ทำการตลาดด้วยความรับผิดชอบ (Tourism Marketing by Responsibility) การตลาดเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในขณะเดียวกันผู้ประกอบการก็ต้องทำการตลาดให้ลูกค้าทราบถึงจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อตลาดนี้ผู้ประกอบการจะต้องสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

10. การดำเนินการวิจัย (Research) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการช่วยแก้ไขปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงวิชาการแล้วสร้างเป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านวิถีชีวิตชุมชน (Inno-Life) กับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตูมกาต่อไป

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.9.1 ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาค้นคว้าถึงความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ในประเด็นต่างๆ พบว่า ได้มีนักวิชาการที่ให้ความหมายที่หลากหลายในมิติที่แตกต่างกันในบางประเด็น แต่ถ้ามองโดยใจความสำคัญแล้วก็มีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ดังต่อไปนี้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2557, หน้า 83) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การกระทำที่คณะบุคคลหรือบุคคลเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ อันมีประโยชน์ ซึ่งอาจจะมีส่วนร่วมในระดับกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหารและประสิทธิผลขององค์กร ทั้งนี้ จะขึ้นอยู่กับการรวมพลังของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้นในการปฏิบัติการกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังความคิด สติปัญญาคือการมีส่วนร่วมการให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้บุคคลนั้นมีความผูกพันต่อกิจกรรมและองค์กรได้

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2560, หน้า 126) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมไว้ว่า

1) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญอย่างมีกระบวนการร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนการติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

2) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนมีโอกาสแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด สิ่งที่มี สิ่งที่ต้องการ ปัญหาที่กำลังเผชิญ และวิธีแก้ไขปัญหา โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยมาก

3) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่รัฐบาลส่งเสริมสนับสนุนและให้โอกาสประชาชน ทั้งในส่วนบุคคล คณะบุคคล ชุมชน สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น ในชุมชนนั้นๆ ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2558, หน้า 128) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในระดับกระบวนการพัฒนาว่าเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด โครงการอย่างมีกระบวนการ เช่น การร่วมคิดค้นปัญหา วางแผนการตัดสินใจ ระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

ยุพาพร รูปงาม (2559, หน้า 102) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ผลจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงโดยความเห็นพ้องต้องกันดังกล่าวจะต้องมีมากจนเกิดเป็นความคิดริเริ่มเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลของการมารวมกันจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้น เป็นการกระทำผ่านองค์การ องค์การจึงเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้

อรทัย ก๊กผล (2556, หน้า 93) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล ได้เสนอทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยทุกฝ่ายที่

เกี่ยวข้องควรเข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในกิจกรรมโครงการร่วมกันอันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ ฝ่าย

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล (2558, หน้า 128) ให้ความหมายว่า การที่อำนาจ ในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อยหรือเพียงบางกลุ่ม แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรร หรือกระจายอำนาจในระหว่างประชาชนเพื่อให้ทุกๆ คนมีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมโครงการ ส่วนรวม

วันชัย วัฒนศักดิ์ (2559, หน้า 113) อธิบายถึงองค์รวมของการมีส่วนร่วมนั้นว่าไม่ว่าจะเป็น ระดับครอบครัว โรงเรียน ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการที่คน ปัจจุบันเพราะจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของ เกิดการยินยอมปฏิบัติตาม พร้อมทั้ง การตกลงยอมรับอย่างเต็มใจและสมัครใจ

มธุรดา ศรีรัตน์ (2558, หน้า 122) อธิบาย การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลได้มีส่วน เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานอย่างเป็นกระบวนการทั้งทางด้านแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ ความรับผิดชอบร่วมกัน การวางแผนปฏิบัติงานร่วมกัน ตลอดจนการประเมินผล โดยใช้ ความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมทั้ง การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการบริหารหรือปฏิบัติงานงานในองค์กรต่างๆ

จากความหมายข้างต้น จึงสรุปใจความได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือผู้ มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) มีโอกาสในการร่วมกระบวนการดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ตั้งแต่ จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดของโครงการ จึงเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ ร่วมกันของทุกฝ่าย ทุกกลุ่ม ไม่ใช่ของเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

2.9.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่มีการกล่าวถึงแสดงความคิดเห็นและการนำไปใช้ ในบริบท (Context) ที่แตกต่างกันทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ เพราะทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้นเป็นทฤษฎีทางสังคมที่ได้รับการกล่าวถึงกันมาก โดยเฉพาะในสังคมที่ต้องการพัฒนาระบบประชาธิปไตย (Democracy) นักวิชาการทั่วไปสรุปทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มี 5 ทฤษฎี ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ (2557, หน้า 7-8) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

มาสโลว์ (Maslow) กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้ เกิดความยึดมั่น (Adherence) ความเชื่อถือและการกระทำ การเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในด้าน การแก้ปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและผู้เกลี้ยกล่อม (Persuader) จำเป็นจะต้องมีศิลปะใน การสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมโดยเฉพาะเรื่องๆ ไปเพื่อให้เกิดผลดีตามที่ต้องการและ ความต้องการของกลุ่มคน ตามหลักทฤษฎีของ มาสโลว์ (Maslow) ที่เรียกว่าลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปมาก มี 5 ระดับ ดังนี้ (อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2557, หน้า 7-8)

1) ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการ เบื้องต้นหรือความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Needs) ได้แก่ ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมั่นคง เป็นต้น

3) ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการด้านความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นต้น

4) ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง (Self-esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการที่โดดเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถและความสำคัญของบุคคล

5) ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) ความต้องการในด้านนี้จะมีความต้องการในระบบสูงสุดที่อยากให้เกิดความสำเร็จตามความนึกคิดของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นทฤษฎีที่มีการกล่าวถึงแสดงความคิดเห็นและการนำไปใช้ในบริบท (Context) ที่แตกต่างกันทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในรูปแบบที่แสดงออกต่างๆ และการมีส่วนร่วมโดยนัยยะที่ลึกๆ ของมนุษย์แล้วคือการแสวงหา การรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่ตนพึงมีพึงได้ในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในสังคมนั่นเอง

2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Moral)

ขวัญกำลังใจ (Moral) เป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ คนเรามีความต้องการทางกายและจิตใจ ถ้าคนเรามีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญกำลังใจไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ดังนั้น การจะสร้างขวัญกำลังใจ (Moral) ให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติ (Attitude) ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาไรต์เอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงานที่ทำการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น (Opinion) เป็นต้น เมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดสำนึก (Consciousness) ในความรับผิดชอบ ซึ่งจะเกิดผลดีแก่หน่วยงาน ขวัญกำลังใจนั้น มีทั้งในส่วนที่เป็นส่วนบุคคลและของกลุ่ม ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นกัน (ยุพาพร รูปงาม 2545, หน้า 8)

หากกล่าวในมุมมองอีกประการหนึ่งอาจมองได้ว่า การระดมสร้างขวัญกำลังใจของคนในชาติ (National Moral) เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในสังคมเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้นำหรือนโยบายของการบริหารจัดการในสังคมนั้นๆ

3. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism)

ความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) หมายถึง อุดมการณ์ที่เสริมสร้างและบำรุงรักษาชาติในลักษณะที่เป็นมโนทัศน์ (Concept) อันถึงแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มมนุษย์ตามบางทฤษฎี การรักษาลักษณะพิเศษของอัตลักษณ์ การเป็นอิสระในทุกๆ เรื่อง การกินดี อยู่ดี และการชื่นชมความยิ่งใหญ่ของชาติตนเอง ล้วนจัดว่าเป็นคุณค่าพื้นฐานของความเป็นชาตินิยม

นักชาตินิยม (Nationalist) วางความเป็นพื้นฐานของความเป็นชาติ (Fundamentals of Nationality) อยู่บนแนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรมทางการเมืองหลายๆ ประการ โดยความชอบธรรมนั้นอาจสร้างขึ้นผ่านทางทฤษฎีโรแมนติก (Romantic Theory) ของ “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” การให้เหตุผลเชิงเสรีนิยม (Liberal Reasoning) ที่กล่าวว่าความชอบธรรมทางการเมืองนั้นเกิดจากการยอมรับของประชากรในท้องถิ่นนั้นๆ หรืออาจจะเป็นการผสมผสานระหว่างสองสิ่งนี้ กล่าวได้ว่าความรู้สึกลัทธิชาตินิยม (Nationalism) หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองหรือการเน้นค่านิยมในเรื่องผลประโยชน์ต่อส่วนรวมของชาติ มีความพึงพอใจในชาติของตนเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อท้องถิ่น และทฤษฎีสร้างความรู้สึกลัทธิชาตินิยม จึงเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การสร้างความรู้สึกลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ก็เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการของสังคมให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการโดยอาศัยกระบวนการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ที่เป็นหนึ่งเดียวของสมาชิกในสังคม

4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

ผู้นำ (Leadership) เป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคนและการจูงใจคนไปยังเป้าหมายประสงค์ โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader) ผู้นำพลวัตคือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (Dynamic Leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (Negative Leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีวิญญูกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้นการสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยดี ทั้งนี้เพราะการสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง (ยุพพร รูปงาม, 2545, หน้า 215)

โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่าผู้นำ (Leader) ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Person) ก็ตาม ส่วนภาวะผู้นำ (Leadership) นั้น เป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Action) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ ดังนั้น การเข้าใจความหมายของผู้นำมักจะไม่เป็นปัญหามากนัก ทั้งนี้เพราะจะรู้ว่าใครเป็นผู้นำนั้นก็มักพิจารณาจากตำแหน่ง (Position) ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) นั้น นับว่าเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร แต่ถึงอย่างไรก็ตาม นักวิชาการได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership) ไว้ต่างๆ กันหลายมุมมอง ดังนี้

ประสาน หอมพูล และทิพวรรณ หอมพูล (2558, หน้า 83) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

กิปสัน, อีวานเซวิก และดอนเนลลี (Gibson, Evancevice & Donnelly 1997, p. 272) มีมุมมองเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Leadership) ในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำ (Leadership) จึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล (Influence) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interaction) เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลง (Changing) นั้นต้องมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย ผู้นำอาจจะเป็นบุคคลที่มี

ตำแหน่ง (Position) อย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่น เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้การแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักและเป็นเอกภาพโดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนาจการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

กล่าวได้ว่า การสร้างผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการบริหารจัดการ (Management) โดยการชูสัญลักษณ์ที่สำคัญของบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้โดดเด่นและพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการนำพาองค์กร (Organization) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยกระแสผู้นำที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมนั้นเป็นแนวทางและเป็นเครื่องมือสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

การใช้วิธีการ (Method) และระบบทางการบริหารเป็นลักษณะของการระดมความร่วมมือ โดยใช้หลักกฎหมาย ระเบียบ และแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการจึงทำให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตาม บทสรุปของความร่วมมือนั้นยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่องการใช้บริหาร เพราะโดยธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยใจรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็จะเป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 8-9)

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method) เป็นกระบวนการบริหารจัดการอีกรูปแบบหนึ่งที่อาศัยวิธีการและระบบทางการบริหารในการนำนโยบายของสังคมไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ผู้นำได้บริหารจัดการที่สะดวกและง่ายต่อการปฏิบัติโดยมีหลักกฎหมาย ระเบียบ และแบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ

2.9.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ธนาภรณ์ เมทนีสุดดี (2559, หน้า 96) กล่าวถึงลักษณะและแนวทางของการมีส่วนร่วม โดยแยกเป็นประเด็นศึกษา ดังนี้

1) การร่วมคิด (Brainstorming) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการวางแผนโครงการวิธีการติดตามผล การตรวจสอบและการดูแลรักษาเพื่อให้กิจกรรมโครงการสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์

2) การร่วมในการตัดสินใจตามสถานการณ์ (Decision Making) หมายถึง เมื่อประชุมปรึกษาหารือเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนจะต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

3) การร่วมปฏิบัติตามโครงการ (Cooperation) หมายถึง การเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น และการร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการเมื่อโครงการสิ้นสุดลงแล้ว

มณฑล จันทน์แจ่มใส (2558, หน้า 63) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ร่วมในการวางแผน

โครงการ การบริหารจัดการดำเนินงานตามแผน การเสียสละกำลัง แรงงานของบุคคล และตลอดจน วัสดุอุปกรณ์ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่

ประชุม สุวดี (2559, หน้า 112) กล่าวถึงคุณลักษณะเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกิดจากพื้นฐาน 6 ประการ คือ

- 1) ต้องเป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วมในกิจกรรม
- 2) เป็นผู้มีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ เช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผนการบริหารจัดการ การบริการองค์กรตลอดจนถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- 3) เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้
- 4) เป็นบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือเป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะเข้าร่วมเล็งเห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วม จะต้องไม่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วมโดยที่ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม
- 5) เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมกล่าวคือเป็นผู้มีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจและกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง
- 6) ปัจจัยเฉพาะส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพและรายได้ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอดเวลา จะมีบทบาทมากหรือน้อยนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัย สภาพแวดล้อม และบริบทต่างๆ ของบุคคลและสังคม การมีส่วนร่วมนั้นสามารถพิจารณาได้จากการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ตามสถานการณ์และตามบริบทของสังคมนั้นๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการคิด การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ และการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

2.9.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

จากการสืบค้นเอกสารทางวิชาการ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมนั้น มีนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

พรทิพย์ คำพอ และคณะ (2559, หน้า 88) สรุปสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าจะขึ้นอยู่กับโอกาส (Opportunity) ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การคิดริเริ่ม การวางแผน การตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนการร่วมประเมินผล มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเรื่องของปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและความสำเร็จของการพัฒนาแบบระดมความร่วมมือจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นว่ามีปัญหา มีสาเหตุ และการแก้ไขปัญหาควรดำเนินการอย่างไร เช่น กระบวนการด้านการคิดว่าจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2) การวางแผนงาน (Planning) และโครงการ (Project) ของส่วนราชการด้วยกระบวนการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถด้านประชาชนและคุณภาพของเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ไขปัญหาเดือดร้อน สนองผลประโยชน์ได้ถูกต้องตามเวลาและสถานที่

3) การสร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัยดำเนินงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน

ส่วนปัจจัยที่สำคัญในผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น พรทิพย์ คำพอ อธิบายว่ามีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1) ปัจจัยภายในตัวบุคคล (Internal Factors) เป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตัวของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

2) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม (Environmental Factors) ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

3) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลรอบข้างอื่นๆ (Driving factors from other peers) เช่น การเป็นต้นแบบที่ดี การให้คำแนะนำจากผู้อื่น และการสร้างแรงบันดาลใจจากคนรอบข้าง เป็นต้น

4) รางวัลตอบแทน (Reward) คือ การมีส่วนร่วมหรือการที่ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาต่างๆ โดยหวังผลประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

โคเฮน ยูฮอฟฟ์ และโกลด์สมิธ (Cohen Uphoff, and Goldsmith 1979, p. 125) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผล (อิทธิพล) ต่อการเข้ามามีส่วนร่วม (Participation Factor) ว่าคุณสมบัติหรือ ภูมิหลัง (Features or Backgrounds) ของแต่ละบุคคลอาจจะเป็นตัวแปร (Variable) ที่สำคัญต่อการให้ความร่วมมือหรือการเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนา ได้แก่

- 1) อายุและเพศ
- 2) สถานภาพของครอบครัว
- 3) ระดับการศึกษา
- 4) ชั้นทางสังคม
- 5) อาชีพ
- 6) ระดับของรายได้และที่มาของรายได้
- 7) ระยะเวลาของการอยู่อาศัยในชุมชนนั้น
- 8) ชนิดของโครงการและกิจกรรม
- 9) การเป็นผู้เช่าที่ดินหรือมีสถานภาพเป็นลูกจ้าง

2.9.5 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

โกวิท พวงงาม (2557, หน้า 96) สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในกระบวนการของการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหา (Rummaging) ปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น หมายความว่า ถ้าหากประชาชนยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินมาตรการนโยบายต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของ

ท้องถิ่นนั้นๆ ย่อมไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนไม่เข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินการดังกล่าว

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม (Planning) เนื่องจากการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ประชาชนรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผล (Rational) รู้จักการนำเอาข้อมูลข่าวสาร (Information) ตลอดถึงปัจจัย (Factor) ผลกระทบ (Effect) ต่างๆ มาใช้ประกอบในการวางแผนดำเนินงาน

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน (Investment and Operations) ถึงแม้ประชาชนส่วนใหญ่บางกลุ่มจะมีฐานะยากจน ไม่มีเงินทุน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมกิจกรรมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ประชาชนสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน (Evaluation) สำหรับประเด็นการติดตามงานและประเมินผลงานนั้น จะขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้เลย เพราะจะทำให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีและเกิดประโยชน์หรือไม่ อย่างไร เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป อาจจะประสบความยากลำบากเพราะประชาชนจะไม่เห็นด้วยหรือให้ความร่วมมือ

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้แล้ว ผู้วิจัยจะนำแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมไปประมวลผล วิเคราะห์ และสังเคราะห์เชิงวิชาการและประยุกต์เป็นข้อคำถามวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเกี่ยวกับการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้านนวัตกรรมชุมชน (Inno-Life) กับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุ้มกาต่อไป

2.10 แนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม

2.10.1 กระบวนการสร้างนวัตกรรม

เกียรติพงษ์ อุดมธนธีระ (2562, ออนไลน์) อธิบายถึงกระบวนการสร้างนวัตกรรมว่า กระบวนการแห่งการสร้างนวัตกรรม คือการสร้างหรือพัฒนานวัตกรรมโดยอาจแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การรับรู้ถึงโอกาส คือ การศึกษา รวบรวมเอกสาร แนวคิด หลักการเพื่อหาปัญหาสำรวจว่ามีพัฒนาเรื่องที่น่าสนใจไว้อย่างไร มีใครที่เคยประสบปัญหาเรื่องนี้มาก่อนหรือไม่ คนที่มีปัญหานี้เขามีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร เพื่อหากรอบแนวคิดหรือแนวทางที่จะนำมาแก้ปัญหาของตนเองต่อไป อาจทำได้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสวงหาแนวคิดและหลักการและการศึกษาเอกสารงานวิจัยและประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง

2) การพัฒนาแนวคิด คือ การเลือกกรอบแนวคิดมาทำการวางแผนสร้างนวัตกรรมโดยพิจารณาเลือกจากลักษณะของนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ดี เช่น มีการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการและความจำเป็น, น่าเชื่อถือและเป็นไปได้สูงที่จะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาต่อยอดได้, มีแนวคิด

หรือหลักการทางวิชาการรองรับจนน่าเชื่อถือ, สามารถนำไปใช้ได้จริงใช้ง่ายสะดวกต่อการใช้และการพัฒนาต่อไป และมีผลการพิสูจน์ว่าใช้ได้ในสถานการณ์จริงสามารถแก้ปัญหาได้อย่างน่าพอใจ

3) การแก้ไขปัญหา คือ การสร้างหรือพัฒนานวัตกรรมเพื่อให้สามารถนำมาแก้ไขปัญหาที่มีจะสร้างและดำเนินการตามขั้นตอน เช่น วิเคราะห์จุดประสงค์, กำหนดและออกแบบ, การลงมือทำ, ตรวจสอบคุณภาพ, ทดลองใช้ระยะสั้นเพื่อปรับปรุง และนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือการพัฒนาการเรียนรู้

4) การพัฒนาต้นแบบ คือ การหาประสิทธิภาพของนวัตกรรมเพื่อพิสูจน์ว่านวัตกรรมที่สร้างมานั้น สามารถนำมาใช้ได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่ มีการทำได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ, การบรรยายคุณภาพ, การหาประสิทธิภาพของนวัตกรรมและการประเมินผล

5) แก้ไขจุดบกพร่อง คือ การปรับปรุงนวัตกรรมที่สร้างขึ้น นำความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะมาปรับปรุงนวัตกรรมให้มีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้มากขึ้น หากประสิทธิภาพโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบและการบรรยายคุณภาพก่อนการทดลองใช้และหลังการทดลองใช้กับผู้เรียนกลุ่มเล็กจะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นรายละเอียดที่จะปรับปรุงนวัตกรรมได้ง่ายขึ้น

อรุณี ชัยสวัสดิ์ (2562, ออนไลน์) อธิบายว่า กระบวนการสร้างนวัตกรรม เกิดขึ้นหลากหลายวิธี เช่น ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ความต้องการแก้ปัญหา (Problem) การจัดการและต่อยอดองค์ความรู้ (Knowledge Management) และการปรับปรุงและพัฒนา (Improvement) ซึ่งวิธีนี้เป็นที่นิยม เนื่องจากประหยัดทั้งเวลาและงบประมาณ อีกทั้งมีโอกาสสำเร็จสูง สามารถนำไปใช้ได้ทั้ง นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) วิธีการโดยการระดมความคิด เพื่อค้นหาจุดบกพร่องของผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการเดิม ประกอบกับการประเมินความต้องการหรือความพึงพอใจของผู้ใช้ นำมาใช้เป็นข้อมูลป้อนเข้า (Input) เพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุและปัจจัยที่แท้จริงของปัญหา ดังนั้น การวางแผนเพื่อพัฒนานวัตกรรมด้วยวิธีนี้ จึงต้องมีการกำหนดแผนและวิธีการดำเนินงาน ในรูปแบบของกระบวนการ (Process Approach) โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงที่ส่งผลกระทบต่อกัน รูปแบบนี้สามารถใช้ได้กับงาน กระบวนการ และกิจกรรมทุกประเภท นั่นคือพิจารณาจากส่วนปัจจัยนำเข้า (Input) คือ ทรัพยากร วัตถุดิบ ประกอบด้วย ชนิด ประเภท สัดส่วน ปริมาณ น้ำหนัก ความชื้น ฯลฯ ส่วนกระบวนการ (Process) คือ วิธีการ ขั้นตอนการทำงาน ขั้นตอนการผลิต ได้แก่ กระบวนการ เทคโนโลยี เครื่องมืออุปกรณ์ ระยะเวลาการผลิต อนุหมู่ ความดัน ระบบควบคุม ระบบ IT การตรวจสอบและควบคุมคุณภาพ ฯลฯ เพื่อให้ได้ผลผลิต (Output) คือ ผลิตภัณฑ์ กระบวนการ บริการใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ตามต้องการ

สรัญญา อาษาไชย (2562, ออนไลน์) อธิบายว่า นวัตกรรม (Innovation) คือการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ เช่น บริการ ผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการใหม่ๆ (Service, Product, Process) เป็นต้น ที่มีคุณค่า (Value Creation) และมีประโยชน์ต่อผู้อื่น เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีคุณค่าและมีประโยชน์แล้วจะสามารถขยายผลต่อไปได้เชิงพาณิชย์ หรือขายได้นั่นเอง $\text{Innovation} = \text{Creativa} + \text{New} + \text{Value Creation}$ (ความคิดสร้างสรรค์ + สิ่งใหม่ + มีคุณค่า) ซึ่งจะต่างจาก Creativity หรือความคิดสร้างสรรค์ จะเป็นกระบวนการที่สร้างความคิดใหม่ๆ

ทางเลือกใหม่ การแก้ปัญหาแนวทางใหม่ๆ ในแบบที่แตกต่างกันไป ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ดังนี้

- 1) คุณภาพของความคิดใหม่ๆ และนำไปสู่ความเป็นจริง คือความคิดสร้างสรรค์ส่วนการดำเนินการตามความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ๆ ออกมา ในการปฏิบัติคือนวัตกรรม
- 2) ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการจินตนาการ ส่วนนวัตกรรมเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิผลออกมาเป็นรูปธรรม
- 3) ความคิดสร้างสรรค์ไม่สามารถวัดผลได้ แต่นวัตกรรมสามารถวัดผลได้
- 4) ความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวข้องกับการสร้างความคิดที่ใหม่และไม่เหมือนใคร ตรงกันข้ามนวัตกรรมเกี่ยวข้องกับการนำเสนอสิ่งที่ดีกว่าเข้าสู่ตลาด
- 5) ความคิดสร้างสรรค์ไม่จำเป็นต้องใช้เงิน (หรืออาจจะใช้น้อยในการจัดระดมสมองสำรวจ เป็นต้น) ในทางกลับกันนวัตกรรมต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากในการค้นคว้า ทดสอบผลิออกมา
- 6) ไม่มีความเสี่ยงในเรื่องของความคิดสร้างสรรค์หรือมีความเสี่ยงน้อย ในขณะที่การพัฒนานวัตกรรมมักจะมีความเสี่ยงในด้านต่างๆ เสมอ

อนึ่ง การคิดสร้างนวัตกรรมนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความชำนาญและความเชี่ยวชาญ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้นจึงจะเกิดความแตกยอดความคิดออกมาเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์และการทำความฝันให้เป็นจริงนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นกระบวนการสองอย่างในเวลาเดียวกัน คือการนำเอาความคิดจากประสบการณ์การทำงานจริงมาคัดกรองว่าความคิดสร้างสรรค์ใดบ้างที่ควรค่าจะนำมาทดลองทำ และในกระบวนการทดลองทำนั้น จะทำกันอย่างไรให้ประสบผลสำเร็จ จะมีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง และจะมีทางออกหรือแนวทางแก้ไขอย่างไรบ้าง ดังนั้น กระบวนการสร้างนวัตกรรมจึงประกอบด้วยกระบวนการคิดที่ควบคู่ไปกับการบวนการกระทำ โดยทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเปิดใจกว้าง มีวัฒนธรรมที่ส่งเสริมและให้กำลังใจกัน อย่างไรก็ตาม กระบวนการทำให้บรรลุความสำเร็จนั้นเป็นสิ่งที่มียาก เนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากที่ต้องให้เขายอมรับกับการเปลี่ยนแปลงจากวิธีทำงานที่เคยทำมานานไปสู่วิธีการรูปแบบใหม่ๆ การจะใช้ความคิดดีๆ ความคิดใหม่ๆ เราต้องการคนที่ช่างคิด ช่างฝัน ชอบค้นคว้า ในขณะเดียวกัน ถ้าจะทำความฝันให้เป็นจริงจะต้องมีคนที่ยคอยสื่อสาร โน้มน้าวให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องยอมรับและยินดีที่จะช่วยกันทำในสิ่งใหม่ด้วยกัน ไม่ใช่ต่างคน ต่างคิด ต่างคน ต่างทำ เป็นต้น

2.10.2 หลักการพัฒนานวัตกรรม

ทิตนา แคมมณี (2548, หน้า 423) ได้สรุปประเด็นหลักการว่าคีย์ในการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาไว้ดังนี้

- 1) การระบุปัญหา (Problem) ความคิดในการพัฒนานวัตกรรมนั้น ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการมองเห็นปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหาขึ้นให้ประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ
- 2) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) เมื่อกำหนดปัญหาแล้วก็กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อจัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณสมบัติหรือลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3) การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Constraints) ผู้พัฒนานวัตกรรมทางการเรียนการสอนต้องศึกษาข้อมูลของปัญหาและข้อจำกัดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริง

4) การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) ผู้จัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมจะต้องมีความรู้ประสบการณ์ ความริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งอาจนำของเก่ามาปรับปรุง ดัดแปลง เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจคิดค้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด นวัตกรรมทางการศึกษามีรูปแบบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาหรือวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมนั้น เช่น อาจมีลักษณะเป็นแนวคิด หลักการ แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค หรือสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยี เป็นต้น

5) การทดลองใช้นวัตกรรม (Experimentation) เมื่อคิดค้นหรือประดิษฐ์นวัตกรรมทางการศึกษาแล้ว ต้องทดลองนวัตกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข ผลการทดลองจะทำให้ได้ข้อมูลนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมต่อไป ถ้าหากมีการทดลองใช้นวัตกรรมหลายครั้งก็ย่อมมีความมั่นใจในประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น

6) การเผยแพร่ (Dissemination) เมื่อมั่นใจนวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพแล้ว ก็สามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก

ณรงค์ ชัยบังคม (2562, ออนไลน์) กล่าวว่า ลำดับขั้นตอนวิธีการดำเนินโครงการตามขั้นตอนวิธีการพัฒนานวัตกรรมประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1) ขั้นการกำหนดปัญหา เป็นขั้นตอนที่ต้องระบุว่าปัญหาที่ต้องการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนานั้นคืออะไร มีสาเหตุจากอะไร

2) ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์หรือผลที่ต้องการ

3) ขั้นตอนแนวทางเลือก ในการแก้ปัญหาแต่ละปัญหาซึ่งไม่ควรที่จะกำหนดแนวทางแก้ปัญหาไว้เพียงแนวทางเดียว

4) ขั้นการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่นำทางเลือกไว้มากพัฒนาหรือสร้างเป็นนวัตกรรมขึ้นมาที่ถูกต้องตามมาตรฐานที่ควรจะเป็น

5) ขั้นการทดลองและประเมินผล เป็นขั้นที่นำนวัตกรรมที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้เพื่อหาข้อมูลมายืนยันคุณภาพ ในขั้นตอนนี้อาจอาศัยรูปแบบของการวิจัยทดลอง

6) ขั้นปรับปรุงและนำไปใช้ ในขั้นนี้เป็นขั้นที่นำผลที่ได้จากขั้นการทดลองมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด แล้วนำไปใช้จริงหรือเผยแพร่แก่ผู้อื่น

ศศิมา สุขสว่าง (2562, ออนไลน์) อธิบายว่า การสร้างนวัตกรรม คือการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งคน กระบวนการ ธุรกิจ ผลิตภัณฑ์ และบริการอย่างต่อเนื่องเรื่อย จากก้าวเล็กๆ ที่ละก้าว ทุกๆ เดือน ทุกๆ ปี แต่สม่ำเสมอจนกลายเป็นก้าวที่ยิ่งใหญ่ จนสามารถเปลี่ยนแปลงองค์กรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมนั้น เราสามารถใช้ในกรณีดังต่อไปนี้

1) ต้องการปรับปรุงกระบวนการ ผลิตภัณฑ์ บริการให้พัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ อย่างสม่ำเสมอ หากองค์กรต้องการสร้างวัฒนธรรมการสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมให้เกิดขึ้น จะต้องมีการพัฒนากระบวนการ ผลิตภัณฑ์ บริการอย่างต่อเนื่องแม้องค์กรจะยังไม่ประสบปัญหาใดๆ

เกิดขึ้นก็ตาม แต่การปลูกฝังให้ทุกคนคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอว่าถ้าจะพัฒนาองค์กรให้เติบโตขึ้นเรื่อยๆ ด้วยวิธีการใหม่ๆ หรือสิ่งใหม่ๆ จะทำได้อย่างไร

2) การสร้างสิ่งใหม่ๆ ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ บริการใหม่ๆ เพื่อสร้างมูลค่าหรือการเติบโตให้กับบริษัท ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของ เทคโนโลยี การแข่งขัน สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้องค์กรต่างๆ ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร ณ ปัจจุบัน กำลังอยู่ในสถานการณ์ที่เรียกว่า “Disruptive World” ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงนวัตกรรมอย่างพลิกผัน (Disruptive innovation) จนมีคำกล่าวหนึ่งว่า “รีบเปลี่ยนแปลงเสียก่อน มิฉะนั้นแล้วคุณก็อาจจะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลง” จึงจำเป็นอย่างยิ่งในการตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง (Change) การคิดเชิงนวัตกรรม (Innovation and Thinking different) เพื่อให้การทำงานสามารถรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การสร้างสิ่งใหม่ๆ ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ บริการใหม่ๆ เพื่อสร้างมูลค่า สร้างนวัตกรรมให้กับบริษัทจึงเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่จะช่วยให้ช่องทาง ตอบสนองสิ่งใหม่ๆ ให้กับลูกค้า ให้เป็นที่ต้องการของลูกค้า

3) การแก้ปัญหาให้กับองค์กรและลูกค้าได้ การคิดสร้างสรรค์ และพัฒนานวัตกรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจะช่วยให้สามารถนำไปประยุกต์และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรได้อย่างทันทั่วทั้งที่ เพราะวิธีการคิดแบบใหม่ๆ ในอดีต อาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาในปัจจุบันได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า นวัตกรรม (Innovation) คือ การใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ เช่น บริการ ผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการใหม่ๆ (Service, Product, Process) เป็นต้น ที่มีคุณค่า (Value Creation) และมีประโยชน์ต่อผู้อื่น เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเมื่อมีคุณค่าและมีประโยชน์แล้วจะสามารถขยายผลต่อได้เชิงพาณิชย์หรือขายได้นั่นเอง หรือสรุปให้เข้าใจง่ายๆ คือ นวัตกรรม = ความคิดสร้างสรรค์ + สิ่งใหม่ + มีคุณค่า (Innovation = Creative + New + Value Creation)

2.10.3 ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา

เนื่องด้วยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ โดยเน้นการศึกษาที่เชื่อมโยงกับการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำสืบค้นและนำเสนอแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (ออนไลน์, 2562) ได้อธิบายถึงกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาว่า ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ มี 7 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม
- 2) สำรวจความต้องการเกี่ยวกับนวัตกรรม
- 3) ร่างกรอบแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม
- 4) สอบถามความเห็นผู้เชี่ยวชาญ
- 5) ยกร่างต้นแบบชิ้นงานนวัตกรรม
- 6) ทดสอบประสิทธิภาพและ/หรือรับรองต้นแบบชิ้นงานนวัตกรรม

7) ปรับปรุงและเขียนรายงานการวิจัย ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (ออนไลน์, 2562) อธิบายถึง ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่ครอบคลุมในประเด็น ดังนี้

1. เงื่อนไขการสร้างนวัตกรรม

หลังจากกำหนดนวัตกรรมที่ประสงค์จะทำการวิจัยและพัฒนาแล้ว ผู้วิจัยต้องสร้างนวัตกรรมที่ครอบคลุม 2 ขั้นตอน คือ การออกแบบและการพัฒนา โดยมีเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการคือ

1) ต้องมีกรอบในการพัฒนานวัตกรรมโดยการอิงเชิงระบบ อาทิเช่น CIPOF Model (C-Context, I-Input, P-Process, O-Output, and F-Feedback) โดยทำการวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดองค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้า องค์ประกอบด้านกระบวนการ องค์ประกอบด้านผลลัพธ์ และ องค์ประกอบด้านผลย้อนกลับ หรือ ADDIE Model (A-Analysis, D-Design, D-Development, I-Implementation, E-Evaluation) ด้วยการวิเคราะห์ ออกแบบ พัฒนา นำไปใช้ และประเมิน

2) ต้องทบทวนวรรณกรรมอย่างทะลุปรุโปร่งเพื่อให้แน่ใจว่า สิ่งที่ผู้วิจัยจะทำการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมหรือสิ่งใหม่นั้น ต้องเป็นนวัตกรรมที่ไม่ได้มีใครพัฒนาขึ้นมาก่อน เพื่อที่จะได้ไม่แอบอ้างว่าตนเป็นคนแรกที่พัฒนานวัตกรรมนี้ขึ้น หากพบว่าเป็นนวัตกรรมที่มีอยู่แล้วและประสงค์จะปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้น ต้องดำเนินการตามขั้นตอนการปรับเปลี่ยนนวัตกรรม

3) ต้องดำเนินการพัฒนานวัตกรรมตามขั้นตอนที่เหมาะสมเพื่อให้ได้นวัตกรรมที่มีคุณภาพ การวิจัยเชิงวิจัย และพัฒนา ต้องยึดขั้นตอนนี้ในการวิจัยและทดสอบคุณภาพของนวัตกรรมด้วย แต่ต้องขอความเห็นชอบจากเจ้าของนวัตกรรม ยกเว้นนวัตกรรมนั้นพ้นเขตลิขสิทธิ์ที่กฎหมายกำหนด แต่ต้องอ้างอิงเจ้าของนวัตกรรม ไม่แอบอ้างนำเป็นของตนเอง

4) เมื่อพัฒนานวัตกรรมและผ่านการวิจัยและพัฒนาแล้ว ต้องทำการเผยแพร่ นวัตกรรม หากต้องการจดสิทธิบัตรต้องดำเนินการก่อนที่จะมีการเผยแพร่

2. ขั้นตอนสร้างนวัตกรรมการศึกษาด้วยการวิจัยและพัฒนา

ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้หรือเนื้อหาสาระเกี่ยวกับต้นแบบชิ้นงาน (Study the Body of Content) โดยวิจัยเอกสารจากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์ผู้รู้/ผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาดูงาน

ขั้นที่ 2 ประเมินความต้องการต้นแบบชิ้นงาน (Assess needs for the innovative prototypes) เพื่อหาองค์ประกอบ (Components) ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ (Procedure) ขั้นตอน (Logical Steps) และรายละเอียด (Specifications)

ขั้นที่ 3 พัฒนารอบแนวคิดต้นแบบชิ้นงาน (Develop Conceptual Framework) โดยเขียนกรอบแนวคิดที่ประกอบด้วยทฤษฎีและหลักการ (Theories and Principles) องค์ประกอบ (Components) ของนวัตกรรม กระบวนการ (Process) การทำงานของนวัตกรรม ขั้นตอนตามลำดับ (Logical Steps) และรายละเอียด (Specification) ของนวัตกรรม

ขั้นที่ 4 ถามความเห็นผู้เชี่ยวชาญ (Seek Experts' Opinions) เป็นการนำกรอบแนวคิดนวัตกรรมไปขอความเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้วิธีส่งแบบสอบถาม (Via questionnaire) ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) หรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group)

ขั้นที่ 5 ร่างต้นแบบชิ้นงาน (Draft the Innovative Prototype) เป็นการพัฒนาด้านต้นแบบชิ้นงานของนวัตกรรมตามลำดับขั้นคือ การออกแบบชิ้นงาน (Design and develop the Prototype) และเขียนรายละเอียดนวัตกรรม (Write the Details of the Prototype)

ขั้นที่ 6 รับรองและทดสอบต้นแบบชิ้นงาน (Verify or Test the Prototype) เป็นการนำร่างนวัตกรรมไป ทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพตาม 2 ขั้นตอน คือ (1) การทดลองใช้เบื้องต้น (Tryout) และทดลองใช้จริง (Trial Run) ในกรณีที่เป็นวัตกรรมขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เวลาพัฒนาหรือลงทุนสูง ก็อาจให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3-5 คน รับรอง (Verification by Experts) หลังจากการทดลองใช้หรือรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ก็ต้องเขียนรายงานผลการทดสอบประสิทธิภาพของนวัตกรรม

ขั้นที่ 7 ปรับปรุงและเขียนรายงาน (Finalize the Prototype and Write Final Reports) เป็นการเขียน รายงานผลการวิจัยให้เป็นไปตามรูปแบบ (Stylebook) ขนาดและรูปแบบอักษร

สรุปได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมหรือการสร้างนวัตกรรม ต้องยึดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลักเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของนวัตกรรม ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาภายใต้กรอบที่ผู้ดำเนินโครงการวิจัยกำหนดขอบเขตของโครงการไว้ เพื่อนำไปสู่ผลการทดลองนวัตกรรม ทดลองใช้นวัตกรรมตลอดจนถึงความพึงพอใจของผู้ใช้นวัตกรรม

2.10.4 ประเภทและรูปแบบนวัตกรรมเทคโนโลยีและสารสนเทศการศึกษา

1. ประเภทของนวัตกรรมการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมการศึกษาไว้หลายมาตรา มาตราที่สำคัญ คือ “มาตรา 67 รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาการผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย” และใน “มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าว จำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาใหม่ๆ ที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษาทั้งในรูปแบบของการศึกษาวิจัย การทดลองและการประเมินผลนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด นวัตกรรมที่นำมาใช้ทั้งที่ผ่านมาแล้วและที่จะมีในอนาคตมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในด้านต่างๆ ในที่นี้จะขอกล่าวคือ นวัตกรรม 5 ประเภท คือ

- 1) นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร (Curriculum Innovation)
- 2) นวัตกรรมการเรียนการสอน (Teaching Innovation)

- 3) นวัตกรรมสื่อการสอน (Innovative Teaching Media)
- 4) นวัตกรรมการประเมินผล (Innovation of Evaluation)
- 5) นวัตกรรมการบริหารจัดการ (Management Innovation)

2. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร

นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการสอนบุคคลให้มากขึ้น เนื่องจากหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลก นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรยังมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่บนฐานของแนวคิดทฤษฎีและปรัชญาทางการจัดการสัมมนาอีกด้วย การพัฒนาหลักสูตรตามหลักการและวิธีการดังกล่าวต้องอาศัยแนวคิดและวิธีการใหม่ๆ ที่เป็นนวัตกรรมการศึกษาเข้ามาช่วยบริหารจัดการให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตรในประเทศไทย ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

- 1) หลักสูตรบูรณาการ เป็นการบูรณาการส่วนประกอบของหลักสูตรเข้าด้วยกันทางด้านวิชาการในสาขาต่างๆ การศึกษาทางด้านจริยธรรมและสังคม โดยมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดีสามารถใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ในสาขาต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมอย่างมีจริยธรรม
- 2) หลักสูตรรายบุคคล เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองแนวความคิดในการจัดการศึกษารายบุคคล ซึ่งจะต้องออกแบบระบบเพื่อรองรับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีด้านต่างๆ
- 3) หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นกระบวนการในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสืบค้นด้วยตนเอง เป็นต้น
- 4) หลักสูตรท้องถิ่น เป็นการพัฒนาหลักสูตรที่ต้องการกระจายการบริหารจัดการออกสู่ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น แทนที่หลักสูตรในแบบเดิมที่ใช่วิธีการรวมศูนย์การพัฒนาอยู่ในส่วนกลาง

3. นวัตกรรมการเรียนการสอน

นวัตกรรมการเรียนการสอน เป็นการใช่วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องอาศัยวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาจัดการและสนับสนุนการเรียนการสอน ตัวอย่างนวัตกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การสอนแบบเรียนรู้ร่วมกัน และการเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น

4. นวัตกรรมสื่อการสอน

เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เครือข่าย และเทคโนโลยีโทรคมนาคม ทำให้นักการศึกษาพยายามนำศักยภาพของเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ๆ จำนวนมากมาย ทั้งการเรียนด้วยตนเองการเรียนเป็นกลุ่มและการเรียนแบบมวลชน ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการฝึกอบรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ตัวอย่างเช่น นวัตกรรมสื่อการสอน ได้แก่

- 1) คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction : CAI)
- 2) มัลติมีเดีย (Multimedia)
- 3) การประชุมทางไกล (Teleconference)
- 4) ชุดการสอน (Instructional Module)
- 5) วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Video)

5. นวัตกรรมทางด้านการประเมินผล

นวัตกรรมทางด้านการประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการวัดผลและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษา การวิจัยสถาบัน ด้วยการประยุกต์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์มาสนับสนุนการวัดผล ประเมินผลของสถานศึกษา ครู อาจารย์ ตัวอย่างของนวัตกรรมทางด้านการประเมินผล ได้แก่

- 1) การพัฒนาคลังข้อสอบ
- 2) การลงทะเบียนผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต
- 3) การใช้บัตรสมาร์ทการ์ด เพื่อการให้บริการของสถานศึกษา
- 4) การใช้คอมพิวเตอร์ในการตัดเกรด

6. นวัตกรรมการบริหารจัดการ

นวัตกรรมการบริหารจัดการ เป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการเพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษาให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก นวัตกรรมการศึกษาที่นำมาใช้ทางด้านการบริหารจะเกี่ยวข้องกับระบบการจัดการฐานข้อมูลในหน่วยงานสถานศึกษา เช่น ฐานข้อมูล นักเรียน นักศึกษา ฐานข้อมูล คณะอาจารย์และบุคลากร ในสถานศึกษา ด้านการเงิน บัญชี พัสดุ และครุภัณฑ์ ฐานข้อมูลเหล่านี้ต้องการออกกระบบที่สมบูรณ์มีความปลอดภัยของข้อมูลสูง นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับสารสนเทศภายนอกหน่วยงาน เช่น ระเบียบปฏิบัติ กฎหมาย พระราชบัญญัติ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ซึ่งจะต้องมีการอบรม เก็บรักษาและออกแบบระบบการสืบค้นที่ดีพอซึ่งผู้บริหารสามารถสืบค้นข้อมูลมาใช้งานได้ทันทีตลอดเวลา การใช้นวัตกรรมแต่ละด้านอาจมีการผสมผสานที่ซ้อนทับกันในบางเรื่องซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาร่วมกันไปพร้อมๆ กันหลายด้าน การพัฒนาฐานข้อมูลอาจต้องทำเป็นกลุ่มเพื่อให้สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. นวัตกรรมการศึกษา

นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การนำสิ่งใหม่ๆ ที่ไม่ซ้ำของเดิม เข้ามาเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมจากวิธีการสอนที่ทำอยู่เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นวัตกรรมจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ วิธีจัดการเรียนรู้ เทคนิคการสอนแบบต่างๆ เช่น การสอนแบบร่วมมือร่วมใจ การสอนแบบเกม การสอนโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ การสอนแบบโครงงาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ สื่อการสอน หรือสื่อการเรียนรู้ สื่อสิ่งตีพิมพ์ เอกสารประกอบการสอน บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน บทเรียนการตูน แบบฝึก วิดีทัศน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) และระบบ e-learning เป็นต้น

8. ลักษณะรูปแบบของนวัตกรรม

เอกสารประกอบการสอน เป็นเอกสารที่ผู้สอนจัดทำขึ้นเอง เพื่อใช้ประกอบการสอนวิชาหนึ่งวิชาใดตามหลักสูตร นักเรียนเป็นผู้อ่านเอง อาจมีรูปภาพประกอบที่น่าสนใจ เนื้อหาใช้คำอธิบายที่เป็นความคิดรวบยอด ใช้ภาษาวิชาการเหมาะกับนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 3 ขึ้นไป

1. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นเอกสารทางวิชาการที่ยึดหลักวิชาการที่มั่นคง ถูกต้อง สะท้อนความคิด ทศนะและภูมิปัญญาของผู้เขียนลงไปด้วย ใช้สำหรับนักเรียนอ่านเพิ่มเติมเหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล ควรจัดมีรูปเล่มสีสันสวยงามเพื่อดึงดูดความสนใจ

2. บทเรียนสำเร็จรูป เป็นบทเรียนที่สร้างขึ้นโดยกำหนดเนื้อหา วัตถุประสงค์ และวิธีการไว้ชัดเจนให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าและประเมินผลด้วยตนเอง ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ มักเป็นการสอนความคิดรวบยอด มีการเสริมแรงผู้เรียนเป็นระยะ เหมาะสำหรับใช้สอนซ่อมเสริมนักเรียนที่เรียนไม่ทันเพื่อน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด เช่น

ก. ข้อดีของบทเรียนสำเร็จรูป

- 1) ผู้เรียนมีโอกาสเรียนตามความสามารถของตนเอง
- 2) ผู้เรียนเรียนอย่างอิสระไม่อยู่ภายใต้ความกดดัน
- 3) เสริมความสามารถหรือแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนในบางคนได้
- 4) การเรียนโดยบทเรียนสำเร็จรูปจะไม่มีอุปสรรคด้านเวลาและสถานที่
- 5) ทำให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบและทำงานเป็นขั้นตอน
- 6) ผู้เรียนได้ฝึกแก้ปัญหาและตัดสินใจด้วยตนเอง

ข. ข้อจำกัดของบทเรียนสำเร็จรูป

1) การเรียนด้วยบทเรียนสำเร็จรูป ผู้เรียนต้องเข้าใจวิธีการเรียนอย่างชัดเจน หากไม่เข้าใจก็จะได้ผลน้อย

2) การมีวินัยของผู้เรียนโดยปฏิบัติตามคำสั่งของบทเรียน จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แต่ถ้าหากตัวผู้เรียนขาดวินัยก็จะทำให้การเรียนด้วยวิธีนี้ล้มเหลว

3. บทเรียนการ์ตูน มีลักษณะเช่นเดียวกับบทเรียนสำเร็จรูป แต่มีการ์ตูนเป็นตัวเดินเรื่อง อาจใส่สีสันสวยงาม น่าอ่านยิ่งขึ้น

4. คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มีส่วนคล้ายกับบทเรียนสำเร็จรูป แต่แตกต่างกันที่บทเรียนสำเร็จรูปเป็นเอกสารสิ่งตีพิมพ์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) เป็นบทเรียนที่สร้างขึ้นโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ อาจมีเสียงประกอบ คือโต้ตอบกับสื่อ ช่วยดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้ดี ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด เช่น

ก. ข้อดีของระบบคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอน

1) ทำให้ผู้เรียนเรียนได้ในอัตราความเร็วของตนเอง เนื่องจากคอมพิวเตอร์ในฐานะเป็นสื่อการเรียนการสอนของการเรียนเป็นรายบุคคลที่ดี สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนตามความสามารถ ของแต่ละบุคคลที่จะเรียนตามอัตราความเร็วของแต่ละคน โดยที่ผู้เรียนไม่ต้องรอหรือเร่งผลการตอบสนองกิจกรรม (Respond) และไม่ต้องรอข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) จากครู เพราะคอมพิวเตอร์สามารถให้ข้อมูลกลับแก่ผู้เรียนทุกคนในเวลาเดียวกันโดยใช้ระบบการเจียดเวลา (Time Sharing)

2) ผู้เรียนจะเรียนที่ไหนเมื่อใดก็ได้ ด้วยความก้าวหน้าของระบบการสื่อสาร ทำให้ผู้เรียนสามารถใช้คอมพิวเตอร์ติดต่อถ่ายทอดความรู้กับผู้อื่น หรือศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจาก โปรแกรมที่กำหนดไว้ได้ตลอดเวลาที่ต้องการจะเรียนในทุกๆ แห่ง

3) ผู้เรียนสามารถที่จะเรียนรู้ได้จากสื่อประสม (Multi Media) จากระบบ คอมพิวเตอร์ เนื่องจากระบบไมโครคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอนในปัจจุบันได้รับการพัฒนาจน สามารถที่จะแสดงภาพลายเส้นที่เคลื่อนไหวและการเสนอบทเรียนเป็นภาษาไทย การต่อวงจรระบบ คอมพิวเตอร์ควบคุมสื่ออื่น ให้เสนอบทเรียนในเวลาที่เหมาะสมกับการตอบสนองของผู้เรียน จะทำให้ ประสิทธิภาพการเรียนการสอนดีขึ้นมาก

4) ผู้เรียนสามารถทราบผลการเรียนของตนเองในการปฏิบัติกิจกรรมรวดเร็ว กว่าสื่ออื่นๆ เนื่องจากคอมพิวเตอร์มีลักษณะเด่น คือการเก็บข้อมูลย้อนคำตอบของกิจกรรมไว้ใน หน่วยความจำหรือแผ่นดิสก์ได้ครั้งละมากๆ เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมแต่ละกิจกรรมแล้วระบบ คอมพิวเตอร์ สามารถบอกคำตอบหรือผลเฉลยของกิจกรรมที่ถูกต้องได้ทันที

ข. ข้อจำกัดของระบบคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอน

1) ขาดบทเรียนสำเร็จรูปที่ใช้กับระบบคอมพิวเตอร์ช่วยการเรียนการสอน ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนาบทเรียนสำเร็จรูปเพื่อใช้กับคอมพิวเตอร์ในต่างประเทศเกี่ยวกับการสอนวิชา ต่างๆ แต่วิชาเหล่านี้ไม่ได้จัดกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรของประเทศไทย ทำให้ไม่ สามารถนำมาใช้ได้โดยตรง จำเป็นต้องมีการนำมาพัฒนาหรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับหลักสูตรของ ประเทศไทยและเป็นภาษาไทยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจบทเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการออกแบบระบบคอมพิวเตอร์ช่วย การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระบบการเรียนการสอน แต่ละท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งม ีความแตกต่างทางด้านสังคมเศรษฐกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ผู้มีความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ อย่างดีขาดความรู้ด้านการจัดระบบการศึกษา และฝึกอบรมบุคลากรในสาขาวิชาอื่นๆ และผู้ที่มี ความรู้ในด้านการจัดระบบการศึกษา

สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางการศึกษาในปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วมากและมีรูปแบบที่ หลากหลายให้สถาบันการศึกษา นักศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไปสามารถนำมาประยุกต์ใช้ตาม วัตถุประสงค์และความต้องการทางการศึกษา ประเด็นที่ควรพิจารณาประการหนึ่งที่ละเลยไม่ได้คื นวัตกรรมทางการศึกษามีทั้งจุดดีและข้อจำกัด ดังนั้น นักการศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องต้องทำความ เข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมจึงจะเกิดประโยชน์ตามเจตนารมณ์

2.10.5 รูปแบบนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา

1. e-learning

คำว่า e-Learning เป็นคำที่ใช้เรียกเทคโนโลยีการศึกษาแบบใหม่ ที่ยังไม่มีชื่อภาษาไทยที่ แน่ชัดและมีผู้นิยามความหมายไว้หลายประการ ดังนี้

จิตาพิทย์ จันคณา (2544, หน้า 28) ที่ให้ความหมายของ e-learning ว่าหมายถึงการศึกษา ที่เรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตัวเอง การเรียนรู้จะเป็นไปตามปัจจัย ภายใต้อาณัติแห่งการเรียนรู้ 2 ประการ คือ เรียนตามความรู้ความสามารถของผู้เรียนเอง และการตอบสนองในความแตกต่างระหว่างบุคคลการเรียนรู้จะกระทำผ่านสื่อบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

โดยผู้สอนจะนำเสนอข้อมูลความรู้ให้ผู้เรียนได้ทำการศึกษาผ่านบริการ World Wide Web หรือ เว็บไซต์ (Website) โดยอาจให้มีปฏิสัมพันธ์ (สนทนา โต้ตอบ ส่งข่าวสาร) ระหว่างกัน จะที่มีการเรียนรู้ใน 3 รูปแบบ คือ ผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนอีกคนหนึ่ง (หรือผู้เรียนหนึ่งคนกับกลุ่มของผู้เรียน) ปฏิสัมพันธ์นี้สามารถกระทำผ่านเครื่องมือ 2 ลักษณะ คือ

1) แบบ Real-Time ได้แก่การสนทนาในลักษณะของการพิมพ์ข้อความแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน หรือ ส่งในลักษณะของเสียงจากบริการของ Chat Room เป็นต้น

2) แบบ Non Real-Time ได้แก่การส่งข้อความถึงกันผ่านทางบริการอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic) เมล์ (Mail) และ Web Board News-Group เป็นต้น

ถนอมพร เลหาจรัสแสง (2541, หน้า 138) ให้คำนิยาม e-Learning หรือ Electronic Learning ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งใช้การนำเสนอเนื้อหาทางคอมพิวเตอร์ในรูปของสื่อมัลติมีเดีย ได้แก่ ข้อความอิเล็กทรอนิกส์ ภาพนิ่ง ภาพกราฟิก วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว ภาพสามมิติ เป็นต้น

2. ห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual Classroom)

กระบวนการเรียนการสอนที่จำลองแบบเสมือนจริง (Virtual Classroom) เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่สถาบันการศึกษาต่างๆ ทั่วโลก กำลังให้ความสนใจและจะขยายตัวมากขึ้นในศตวรรษที่ 21 การเรียนการสอนในระบบนี้อาศัยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic) โทรคมนาคม และเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นหลัก ที่เรียกว่า “Virtual Classroom” หรือ “Virtual Campus” บ้าง นับว่าเป็นการพัฒนาการบริการทางการศึกษาทางไกลชนิดที่เรียกว่าเคาะประตูบ้านกันจริงๆ เป็นรูปแบบใหม่ของสถาบันการศึกษาในโลกยุคไร้พรมแดน และมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า Virtual Classroom ไว้ดังนี้

บุญเกื้อ ครุหาเวช (2543, หน้า 37) ได้กล่าวถึงห้องเรียนเสมือนว่า (Virtual Classroom) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ ผู้เรียนจะเรียนที่ไหนก็ได้ เช่น ที่บ้าน ที่ทำงาน โดยไม่ต้องไปนั่งเรียนในห้องเรียนจริงๆ ทำให้ประหยัดเวลา ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ อีกมากมาย เป็นต้น

ครรชิต มาลัยวงศ์ (2540, หน้า 73) ได้กล่าวถึงความหมายของห้องเรียนแบบเสมือนจริง (Virtual Classroom) ว่าหมายถึง การเรียนการสอนที่ผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมโยงคอมพิวเตอร์ของผู้เรียนเข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้ให้บริการเครือข่าย (File Server) และเครื่องคอมพิวเตอร์ผู้ให้บริการเว็บ (Web Server) อาจเป็นการเชื่อมโยงระยะใกล้หรือระยะไกลผ่านทางระบบการสื่อสารและอินเทอร์เน็ตด้วยกระบวนการสอนผู้สอนจะออกแบบระบบการเรียนการสอนไว้โดยกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อต่างๆ นำเสนอผ่านเว็บไซต์ประจำวิชา จัดสร้างเว็บเพจ (Webpage) ในแต่ละส่วนให้สมบูรณ์ ผู้เรียนจะเข้าสู่เว็บไซต์ (Website) ประจำวิชาและดำเนินการเรียนไปตามระบบการเรียน ที่ผู้สอนออกแบบไว้ในระบบเครือข่ายมีการจำลองสภาพแวดล้อมต่างๆ ในลักษณะเป็นห้องเรียนเสมือน

จึงสรุปได้ว่า ห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom) เป็นการเรียนการสอนที่กระทำผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมโยงคอมพิวเตอร์ของผู้เรียนเข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้ให้บริการเครือข่าย (File Server) และคอมพิวเตอร์ผู้ให้บริการเว็บ (Web Sever) เป็นการเรียนการสอนที่จะมีการนัดเวลาหรือไม่นัดเวลาก็ได้ และนัดสถานที่ นัดตัวบุคคล เพื่อให้เกิด การเรียน

การสอน มีการกำหนดตารางเวลาหรือตารางสอน เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนพร้อมๆ กันหรือไม่
 พร้อมกัน มีการใช้สื่อการสอนทั้งภาพและเสียง ผู้เรียนสามารถร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือตอบโต้
 แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนหรือกับเพื่อนร่วมชั้นได้เต็มที่ (คล้าย Chat Room) ส่วนผู้สอน
 สามารถตั้งโปรแกรมติดตามพัฒนาการประเมินผลการเรียนรวมทั้งประสิทธิภาพของหลักสูตรได้ ทั้งนี้
 ไม่จำกัดเรื่องสถานที่ เวลา (Any Where & Any Time) ของผู้เรียนในชั้นและผู้สอน

3. การศึกษาทางไกล (Distance Learning)

การศึกษาทางไกลเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้ไม่รู้และใฝ่เรียนที่ไม่สามารถสละ
 เวลาไปรับการศึกษาจากระบบการศึกษาปกติได้เนื่องจากภาระทางหน้าที่การงานหรือทางครอบครัว
 และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนหรือปรับปรุงความรู้ที่มีอยู่ให้ทันสมัยเพื่อประโยชน์ใน
 การทำงาน การศึกษาทางไกล (Distance Education) หมายถึง ระบบการศึกษาที่ผู้เรียนและผู้สอน
 อยู่ห่างไกลกัน แต่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้โดยอาศัยสื่อการสอนในลักษณะของสื่อประสม
 กล่าวคือการใช้สื่อต่างๆ ร่วมกัน เช่น ตำราเรียน เทปเสียง แผนภูมิ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น หรือโดย
 การใช้อุปกรณ์ทางโทรคมนาคมและสื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์เข้ามาช่วยใน
 การแพร่กระจายการศึกษาไปยังผู้ที่ปรารถนาจะเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางทั่วทุกท้องถิ่น การศึกษานี้มี
 ทั้งในระดับต้นจนถึงระดับสูงขั้นปริญญา การศึกษาทางไกลเป็นการศึกษาวิธีหนึ่งในการศึกษาทั้งใน
 ระบบและนอกระบบโรงเรียนที่อาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อบุคคล รวมทั้งระบบ
 โทรคมนาคมในรูปแบบต่างๆ เป็นหลักการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อ
 เหล่านั้น และอาจมีการสอนเสริม ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้เรียนซักถามปัญหาจากผู้สอนหรือผู้สอนเสริม
 โดยการศึกษานี้อาจจะอยู่ในรูปแบบของการศึกษาอิสระ การศึกษารายบุคคลหรือรูปแบบของ
 มหาวิทยาลัยเปิดก็ได้ การศึกษาทางไกลในประเทศไทย เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ซึ่งใน
 การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก โดยมีสื่อเสริมคือรายการ
 วิทยุกระจายเสียงและรายการโทรทัศน์ บางวิชาอาจมีเทปคาสเซ็ท วีดิโอเทป หรือสื่อพิเศษอย่างอื่น
 ร่วมด้วย นักศึกษาจะเรียนด้วยตนเองโดยอาศัยสื่อเหล่านี้เป็นหลัก

การศึกษาทางไกล เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) ที่เกิดขึ้นใน
 สมัยศตวรรษที่ 20 เพื่อสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมข่าวสารหรือสังคมของ
 การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาไปสู่บุคคลกลุ่มต่างๆ อย่างทั่วถึง ทำให้
 เกิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
 ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ (นฤมล ตันธสุเรศรัฐ และคณะ, 2534, หน้า 163)

1. ความสำคัญของการศึกษาทางไกล

- 1) เป็นการเพิ่มทางเลือกในการกระจายโอกาสและยกระดับการศึกษาของผู้เรียน
- 2) เป็นตัวการเปลี่ยนแปลงกระบวนวิธีการเรียนรู้และการจัดการศึกษาของสังคมใน
 ปัจจุบันและอนาคต
- 3) ช่วยสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพ
 ขณะเดียวกันก็ช่วยลดอุปสรรคด้านทรัพยากร สถานที่ เวลา และบุคลากร
- 4) ช่วยลดภาระของครูทั้งในด้านการเตรียมการ การใช้เวลา และยังช่วยเพิ่ม
 ประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

5) การเรียนการสอนทางไกลสามารถแพร่กระจายและเข้าถึงตัวบุคคลได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง

2. องค์ประกอบหลักของการศึกษาทางไกล

1) ผู้เรียน จะเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีอิสระในการกำหนดเวลา สถานที่ และวิธีเรียนของตนเอง โดยสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น จากการสอนโดยผ่านการสื่อสารทางไกล วิดีทัศน์ที่ผลิตเป็นรายการ วิดีทัศน์ที่บันทึกจากการสอน ตำรา หนังสือ เอกสารประกอบการสอนในรูปของบทเรียนด้วยตนเอง คอมพิวเตอร์ช่วยสอน และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2) ผู้สอน จะเน้นการใช้สื่อการสอนที่มีคุณภาพและหลากหลายรูปแบบซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง หรือเรียนเสริมในภายหลัง เนื่องจากผู้สอนมีโอกาสพบผู้เรียนโดยตรงน้อยมาก คือมีโอกาสพบปะผู้เรียนแบบเผชิญหน้าในตอนแรกและตอนท้ายของภาคเรียน หรือไปสอนเสริมในบางบทเรียนที่พิจารณาเห็นว่ายากต่อการเข้าใจเท่านั้น

3) การจักระบบบริหารและบริการ เป็นการจัดโครงสร้างอันมาเสริมการสอนทางไกลโดยตรง เช่น อาจมีครูที่ปรึกษาประจำตัว ผู้เรียน มีศูนย์บริการการศึกษาที่ใกล้ตัวผู้เรียน รวมทั้งระบบการผลิตและจัดส่งสื่อให้ผู้เรียนโดยตรงอย่างมีประสิทธิภาพ

4) กระบวนการควบคุมคุณภาพการเรียน จะจัดทำอย่างเป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยเน้นการควบคุมคุณภาพในด้านองค์ประกอบของการสอนทางไกล เช่น ขั้นตอนการวางแผน กระบวนการเรียนการสอน วิธีการประเมินผล และการปรับปรุงกระบวนการ เป็นต้น

5) กระบวนการติดต่อระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และสถาบันการศึกษา เป็นการติดต่อแบบ 2 ทาง โดยใช้โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ หรือจดหมาย เป็นต้น

3. ลักษณะของการศึกษาทางไกล

1) การเรียน-การสอน การศึกษาทางไกลต้องอาศัยครูและอุปกรณ์การสอนที่สามารถใช้สอนนักเรียนได้มากกว่า 1 ห้องเรียน และได้ในหลายสถานที่ เช่น วิชาพื้นฐานทำให้ไม่ต้องจ้างครูและซื้ออุปกรณ์สำหรับการสอนในวิชาเดียวกันของแต่ละแห่ง และครูสามารถเลือกให้นักเรียนแต่ละแห่งถามคำถามได้ เนื่องจากแต่ละห้องมีขนาดไม่ใหญ่นัก และจำนวนนักเรียนก็มีไม่มากนัก โดยมีอุปกรณ์ช่วยในการโต้ตอบ เช่น ไมโครโฟน กล้องวิดีโอ และจอภาพ เป็นต้น

2) การถาม-ตอบ หากนักเรียนมีปัญหาข้อสงสัย อาจสามารถถามครูได้โดยผ่านโทรศัพท์ หรือผ่านกล้องโทรศัพท์ หรือผ่านกล้องวิดีโอทัศน์ในระบบการประชุมทางไกล (Video Conference) ในขณะที่เรียน หรือส่งโทรสารไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ไปถามได้ในภายหลัง หรือครูอาจจะนัดเวลาเป็นการเฉพาะเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม การถามตอบในลักษณะนี้ จะทำให้ครูจะมีเวลามากขึ้นในการค้นคว้าเพื่อส่งคำตอบกลับไปให้ทำเรียนในภายหลัง

3) การประเมินผล ผู้เรียนสามารถส่งการบ้านและการทดสอบได้ทางไปรษณีย์ โทรสารหรือไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ แต่ทั้งนี้รูปแบบและวิธีการประเมินผลจะต้องได้รับการออกแบบเฉพาะหรืออาจจะใช้การประเมินผลในรูปแบบปกติในห้องเรียน (ให้ผู้เรียนไปทดสอบ ณ สถานที่ที่จัดไว้ให้) เพื่อผสมผสานกันไปกับการเรียนทางไกล

4. สื่อและวิธีการศึกษาทางไกล

สื่อนับว่าเป็นหัวใจของการจัดการเรียนการสอนในการศึกษาทางไกล เพราะการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ จากผู้สอนไปยังผู้เรียนนั้น จะอาศัยสื่อประเภทต่างๆ ผู้เรียนหรือนักศึกษาจะเรียนด้วยตนเองอยู่ที่บ้านโดยอาศัยสื่อการสอนประเภทต่างๆ การเลือกหรือจัดสื่อเพื่อใช้ในการศึกษาทางไกลไม่ว่าจะเป็นสื่อชนิดใดก็ตาม จะต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาที่ว่าถ้าผู้เรียนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับสื่อชนิดเดียวนานๆ อาจเกิดความเบื่อหน่ายได้ และอาจทำให้ผู้เรียนท้อถอยหมดกำลังใจในการเรียนรู้ ดังนั้น สื่อที่ใช้ควรเป็นสื่อที่หลากหลาย และเป็นสื่อที่มีการเสริมแรงให้กำลังใจผู้เรียน ซึ่งการใช้สื่อแบบนี้เรียกว่าสื่อประสม คือมีสื่อหนึ่งเป็นสื่อหลักและมีสื่อชนิดอื่นเป็นสื่อเสริม ทั้งนี้เนื่องจากสื่อแต่ละตัวมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด การศึกษาจากสื่อเพียงตัวเดียวจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ไม่สมบูรณ์จึงควรอาศัยสื่อชนิดอื่นประกอบเพื่อเสริมความรู้สื่อที่ใช้ในการศึกษาทางไกลนี้สามารถแยกออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1) สื่อหลัก คือ สื่อที่ผู้เรียนสามารถใช้ศึกษาได้ด้วยตนเองตลอดเวลาและทุกสถานที่ สื่อหลัก ส่วนมากจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น ตำรา เอกสารคำสอน หรือคู่มือเรียน โดยผู้เรียนสามารถใช้สื่อเหล่านี้เป็นหลักในการเรียนวิชานั้นๆ และมีโอกาสพลัดจากการเรียนได้น้อยมาก เพราะผู้เรียนมีสื่อหลักนี้อยู่กับตัวแล้ว

2) สื่อเสริม คือ สื่อที่จะช่วยเก็บตก ต่อเติมความรู้ให้แก่ผู้เรียนให้มีความรู้กระจ่างสมบูรณ์ขึ้น หรือหากในกรณีที่ผู้เรียนศึกษาจากสื่อหลักแล้วยังไม่เข้าใจพอ หรือยังไม่เข้าใจได้ชัดเจนมีปัญหาย่อยก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากสื่อเสริมได้ สื่อประเภทนี้จะอยู่ในรูปแบบของเทปสรุปบทเรียน วิหุ เอกสารเสริม การสอนเสริมหรือการพบกลุ่ม เป็นต้น ในส่วนของวิธีการเรียนการสอนทางไกลนั้น นอกจากผู้เรียนจะสามารถเรียนด้วยตนเองจากสื่อประเภทต่างๆ ทั้งสื่อหลักและสื่อเสริมแล้ว สถาบันการศึกษาทางไกลในปัจจุบันจำนวนมากได้ใช้สื่อวิธีการต่างๆ เป็นสื่อเสริมอีกด้วย เช่น กระบวนการกลุ่ม การสาธิต การทดลอง สถานการณ์จำลอง การศึกษารายกรณี เป็นต้น

สรุปได้ว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้น จนสามารถสร้างนวัตกรรม (Innovation) ซึ่งก็คือ การเรียนรู้ การผลิต และการใช้ประโยชน์ จากความคิดใหม่ให้เกิดผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เทคโนโลยีทำให้สังคมโลกที่เรียบง่าย กลายเป็นสังคมที่มีการดำรงชีวิตที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ก่อให้เกิดกระแสแห่งความไร้พรมแดนหรือกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาสู่ทุกประเทศอย่างรวดเร็ว จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ อันเป็นการผสมผสาน 4 ศาสตร์เข้าด้วยกัน ได้แก่ อิเล็กทรอนิกส์ โทรคมนาคม และข่าวสาร (Electronics, Computer, Telecommunication and Information หรือเรียกย่อๆ ว่า ECTI) ทำให้สังคมโลกสามารถสื่อสารกันได้ทุกแห่งทั่วโลกอย่างรวดเร็ว สามารถรับรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่างๆ ได้พร้อมกัน สามารถบริหารจัดการและตัดสินใจได้ทุกขณะเวลา การลงทุนค้าขายและธุรกรรมการเงินที่ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น เทคโนโลยีกำลังทำโลกใบนี้ “เล็กลง” ทุกขณะเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษามีความหมายที่ครอบคลุมถึงการนำความรู้ แนวคิด กระบวนการและผลผลิตทางวิทยาศาสตร์มาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาให้ก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2.11 สภาพพื้นที่ที่วิจัย

2.11.1 ประวัติความเป็นมา

“เมืองยศสุนทรหรือเมืองยโสธร” เป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ริมฝั่งแม่น้ำชี ได้ชื่อว่า “เมืองบังไฟ” เป็นดินแดนที่มีอดีตอันล้ำค่าและยาวนานกว่า 200 ปี จังหวัดยโสธร มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานเกี่ยวพันกับเมืองหนองบัวลุ่มภูนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (จังหวัดหนองบัวลำภู) และเกี่ยวพันกับเมืองอุบลราชธานี และในเขตพื้นที่จังหวัดยโสธร ได้พบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จากยุคประวัติศาสตร์ต่อเนื่องกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน ชุมชนโบราณส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตทุ่งราบโล่งหรือบริเวณขอบชายทุ่ง ติดกับพื้นที่โคกและป่า ได้แก่ ชุมชนโบราณชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ ในเขตอำเภอมหาชนะชัย และอำเภอค้อวัง เช่น ชุมชนโบราณที่บ้านหัวเมือง บ้านคูเมือง บ้านคูสองชั้น ในเขตอำเภอมหาชนะชัย ชุมชนโบราณบ้านน้ำอ้อม บ้านโพนแพง บ้านหมากมาย บ้านแซ่ บ้านโพนเมือง ในเขตอำเภอค้อวัง ประมาณปี พ.ศ. 2314 “พระเจ้าวอ-พระเจ้าตา” เสนาบดีเก่านครเวียงจันทน์ ได้อพยพครอบครัวและบริวารหนีมาเพื่อตั้งรกรากใหม่ เนื่องจากไม่พอใจเจ้านครคนใหม่โดยใช้ชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองหนองบัวลุ่มภู” ขณะเดียวกัน “พระเจ้าศิริบุญสาร” ซึ่งเป็นเจ้านครเวียงจันทน์อยู่ในขณะนั้นได้เกิดความหวาดระแวงในพระเจ้าวอ-พระเจ้าตา ทั้งสองพระองค์จึงยกกองทัพจากนครเวียงจันทน์มาปราบปราม พระเจ้าตา ถูกข้าศึกยิงด้วยอาวุธปืนและฟันด้วยดาบจนถึงแก่พิราลัยในสนามรบ เจ้าพระวอ เจ้าคำผง และเจ้าฝ่ายหน้าผู้เป็นน้องทั้ง 2 ของเจ้าพระวอ อีกทั้งเจ้าคำ เจ้าทิดพรม ได้อพยพหนีออกจากเมืองหนองบัวลุ่มภูไปพึ่งพาเจ้านครจำปาศักดิ์ ขบวนทัพของเจ้าพระวอ ได้เดินทางตามลุ่มน้ำชีมาพบกับ “เจ้าคำสู” ผู้ปกครองบ้านสิงห์ท่า (ปัจจุบันคือ จังหวัดยโสธร) ภายหลังต่อมาเจ้าพระวอดำริว่าหากอยู่กับเจ้าคำสูแล้ว ถ้าเวียงจันทน์ยกทัพมาก็จะเป็นการลำบากและจะเกิดศึกสงครามกันต่อไป เมื่อประชุมตกลงกันแล้วจึงได้ยกไพร่พลพากันอพยพลงไปตามลำน้ำมูลและสร้างเมืองใหม่ที่ “ดอนวังทอง” ในเขตนครจำปาศักดิ์ ตามรับสั่งของพระเจ้าองค์หลวง เจ้านครจำปาศักดิ์ โดยเจ้าพระวอให้ขุดคูสร้างค่ายขึ้นเรียกว่า “ค่ายบ้านดู่-บ้านแก”

ปี พ.ศ. 2354 “เจ้าพระยาพิชัยราชขัตติยวงศา” ถึงแก่พิราลัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ “เจ้าหนู” หลานเจ้านครจำปาศักดิ์ ครองนครจำปาศักดิ์สืบไป ฝ่าย “เจ้าราชวงศ์สิงห์” บุตรเจ้าพระยาพิชัยราชขัตติยวงศา ได้กลับมาอยู่บ้านเดิมคือบ้านสิงห์ท่าและได้นำเอาอิฐของเจ้าพระยาพิชัยราชขัตติยวงศากลับมาด้วย และนำมาก่อเป็นเจดีย์บรรจุไว้ที่วัดมหาธาตุ ใกล้กับพระธาตุพระอานนทซึ่งยังปรากฏอยู่จนปัจจุบัน (ออนไลน์, 2562)

ปี พ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยก “บ้านสิงห์ท่า” ขึ้นเป็น “เมือง” และพระราชทานนามว่า “เมืองยศสุนทร” ให้เจ้าราชวงศ์สิงห์เป็นเจ้าครองเมืองมีราชทินนามว่า “พระสุนทรราชวงศา” เป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองยโสธร และต่อมาคำว่า “ยศสุนทร” ก็กลายเป็น “ยโสธร” มีความหมายว่า “ทรงไว้ซึ่งยศ” แต่การเขียนหรือการเรียกสั้นๆ ว่า “ยโส” ไม่เป็นที่ไพเราะและไม่เป็นมงคลนาม ต่อมา “ร.ต.ท. พวง ศรีบุญลือ” นายอำเภอยโสธร (พ.ศ. 2500-2513) ได้มีหนังสือขอให้เขียนชื่อเสียใหม่เป็น “ยโสธร” และได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบของราชบัณฑิตยสถานให้เปลี่ยนได้ และใช้มาจนบัดนี้ อนึ่ง เมื่อย้อนอดีตกลับไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเกิดศึก

“เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์” เมืองยโสธรก็ได้รับเกณฑ์ให้เข้าร่วมการศึกครั้งนี้ด้วยจนได้รับชัยชนะ และได้รับพระราชทานเชลยเมืองเวียงจันทน์ จำนวน 500 ครอบครัว และพระราชทานปืนใหญ่ไว้สำหรับเมืองหนึ่งกระบอกชื่อว่า “ปืนนางป๋อง” ยังปรากฏอยู่ที่ศาลหลักเมืองยโสธรมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อ “พระสุนทรราชวงศา” ได้เป็นเจ้าเมืองแล้ว ก็ได้นำศิลาจากบ้านแก่งหินโงมมาสร้างพระพุทธรูปบาทจำลอง แล้วสร้าง “วัดป่าอัมพวัน” และ “วัดกลางศรีไตรภูมิ” ไว้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองยโสธรจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2394 “ฮ่อหรือกองกำลังชาวจีน” ที่ต่อต้านราชวงศ์แมนจู ได้ก่อการกบฏโดยเรียกกลุ่มตัวเองว่า “กบฏไท่ผิงเทียนกั๋ว” เพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากการปกครองของราชวงศ์แมนจูที่เป็นใหญ่ยึดครองประเทศจีนอยู่ในขณะนั้น จนเกิดการรบพุ่งกันเป็นการใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2405 พวกไท่ผิงฟ่ายแพ้อพยพหนีไปซุ่มซ่อนตัวตามป่าเขาในมณฑลต่างๆ ของจีน ทั้งในมณฑลยูนนาน ฝูเจี้ยน กวางไส กวางตุ้ง เสฉวน และส่วนหนึ่งหลบหนีมายังตั้งเกีย ทางตั้งเกียจึงดำเนินการปราบปรามทำให้พวกฮ่อต้องหนีมาอยู่ที่เมืองซันเทียน

พ.ศ. 2408 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ขณะนั้นพวกฮ่อภายใต้การนำของ “ปวงนันซี” ซึ่งใช้ธงสีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ ได้ซ่องสุมกำลังที่ทุ่งไหหิน และได้ประทุพัตนเป็นโจรเที่ยวปล้นบ้านเมืองในดินแดนสิบสองจุไทและเมืองพวน ซึ่งขณะนั้นถือเป็นอาณาเขตของฝ่ายไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 5 กลุ่มพวกจีนฮ่อภายใต้การนำของปวงนันซี ซ่องสุมกำลังที่หลวงพระบาง ทุ่งไหหินอยู่ในเมืองโพนสะหวัน แขวงเชียงขวาง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของลาว เป็นกลุ่มโจรปล้นบ้านเมืองในดินแดนสิบสองจุไทและเมืองพวน ซึ่งขณะนั้นถือเป็นอาณาเขตของฝ่ายไทย ในปี พ.ศ. 2417 กองกำลังฮ่อได้เตรียมกำลังออกเป็น 2 ทัพ คือ ทัพที่ 1 จะเดินทัพลงมาถึงเมืองเวียงจันทน์แล้วจะเข้าตีเมืองหนองคาย (ชื่อเดิมของจังหวัดหนองคาย) ส่วนทัพที่ 2 จะเดินทัพไปทางหัวเมืองพันห้าทั้งหก จะเข้าตีเมืองหลวงพระบาง พ.ศ. 2418 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบข่าวศึกฮ่อ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ “เจ้าพระยามหาอำมาตย์” (ชื่น กัลยาณมิตร) จัดส่งกองทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบฮ่อที่ไคยกำลังล่องลำเข้ามาจนถึงเมืองเวียงจันทน์ เมืองยโสธรถูกเกณฑ์ให้ยกกำลังไปสมทบกองทัพจากกรุงเทพฯ เป็นจำนวน 500 คน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2426 พวกฮ่อไคยกำลังมาตั้งอยู่ที่ทุ่งเชียงคำ เมืองยโสธรได้รับเกณฑ์ให้เอากำลังช้าง ม้า โค กระบือต่างๆ ไปเป็นพาหนะบรรทุกเสบียงไปเลี้ยงกองทัพ พ.ศ. 2433 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดรูปการปกครองใหม่ หัวเมืองอีสานชั้นเอก โท ตรีและจัตวา ถูกรวมเข้าด้วยกันเรียกว่า “กอง” สำหรับเมืองยโสธรถูกรวมเข้าอยู่ในหัวเมืองฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มี “ข้าหลวง” ตั้งกองว่าราชการอยู่ที่ “เมืองอุบล” ประกอบด้วยหัวเมือง 12 หัวเมือง คือ อุบลราชธานี, กาฬสินธุ์, สุวรรณภูมิ, มหาสารคาม, ร้อยเอ็ด, ภูแล่นช้าง, กมลาไสย, เขมราฐ, นองสอคอน, ดอนดง, ยโสธร, และศรีสะเกษ ซึ่งขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พ.ศ. 2436 เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และฝรั่งเศสได้ยกกำลังจากเมืองญวนมาตีเมืองสามพันโบก (อุบลราชธานี) ของไทย เมืองยโสธรได้ถูกเกณฑ์ให้ไปช่วยรักษาเขตแดน โดยนำกำลังไปสมทบกองทัพจากกรุงเทพฯ สามกองทัพ กองทัพละ 1,000 คน

ปี พ.ศ. 2443 ได้ยุบเลิกมณฑลอีสาน เมืองยโสธรได้ถูกรวมเข้ากับเมืองอุบล โดยแยกออกเป็น 2 อำเภอ คือ อำเภออุทัยยโสธร และอำเภอประจิมยโสธร ในปี พ.ศ. 2456 ได้เปลี่ยนชื่อ “อำเภออุทัยยโสธร” เป็น “อำเภอคำเขื่อนแก้ว” เปลี่ยนชื่อ “อำเภอประจิมยโสธร” เป็นอำเภอ

“ยโสธร” ขึ้นตรงต่ออุบลราชธานี ดังนั้น “เมืองยโสธร” จึงลดฐานะจากเมืองมาเป็นอำเภอ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พ.ศ. 2494 กระทรวงมหาดไทย ได้ริเริ่มขอตั้งอำเภอยโสธรขึ้นเป็นจังหวัด จนกระทั่งถึงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2515 จึงได้มีการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70 ตั้งอำเภอยโสธรขึ้นเป็นจังหวัดยโสธร โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2515 ซึ่งในปัจจุบันประกอบด้วย อำเภอเมืองยโสธร, อำเภอทรายมูล, อำเภอกุดชุม, อำเภอไทยเจริญ, อำเภอเลิงนกทา, อำเภอคำเขื่อนแก้ว, อำเภอมหาชนะชัย, อำเภอป่าดัว และอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร เป็นจังหวัดที่ 71 ของประเทศไทย

จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวงที่ 104 และ 105 องศาตะวันออก และเส้นรุ้งที่ 15 และ 16 องศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยประมาณ 552 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ประมาณ 4,161.64 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,601,040 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดร้อยเอ็ด

2.11.2 เทศบาลเมืองยโสธร

เขตพื้นที่การทําราชการในครั้งนี้ คือเขตเทศบาลเมืองยโสธร เทศบาลเมืองยโสธรตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ได้รับจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลยโสธร อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2487 เมื่ออำเภอยโสธร ยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดยโสธร ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 10 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2515 เทศบาลตำบลยโสธร จึงได้เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลเมืองยโสธร ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2515

เทศบาลเมืองยโสธร มีพื้นที่ 9.7 ตารางกิโลเมตร มีชุมชน 23 ชุมชน มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลตลาดทอง อำเภอเมืองยโสธร
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลเขื่องคำ อำเภอเมืองยโสธร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลสำราญ อำเภอเมืองยโสธร

ประชากรในเขตเทศบาลเมืองยโสธร มีทั้งสิ้น จำนวน 22,240 คน แยกออกเป็นเพศชาย 11,041 คน เพศหญิง 11,199 คน มีครัวเรือน จำนวน 6,135 หลัง (อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ ร้อยละ 0.47 และความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 2,330 คน ต่อตารางกิโลเมตร (ข้อมูลจากงานทะเบียนราษฎร จังหวัดยโสธร วันที่ 25 มีนาคม 2562)

2.11.3 การปกครองและประชากร

จังหวัดยโสธร แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นออกเป็น 9 อำเภอ 79 ตำบล และ 874 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองยโสธร อำเภอกุดชุม อำเภอค้อวัง อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอทรายมูล อำเภอป่าดัว อำเภอมหาชนะชัย อำเภอเลิงนกทา และอำเภอไทยเจริญ การปกครองส่วนท้องถิ่นของอำเภอเมืองยโสธร ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง และเทศบาลตำบล 8 แห่ง จำนวนประชากรทั้งสิ้น จำนวน 541,264 คน เป็นเพศชาย

271,538 คน เป็นเพศหญิง 269,726 คน (จำนวนผู้ชายคิดเป็นร้อยละ 50.17 ของประชากรทั้งหมด และจำนวนผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ 49.83 ของประชากรทั้งหมด) ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล จำนวน 56,137 คน (คิดเป็นร้อยละ 10.37) ส่วนที่เหลือ 485,127 คน (ร้อยละ 89.63) อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ข้อมูลจากงานทะเบียนราษฎร จังหวัดยโสธร วันที่ 25 มีนาคม 2562)

2.11.4 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

จังหวัดยโสธร มีลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกลงไปทางทิศตะวันออก พื้นที่ทางตอนเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงสลับกับพื้นที่แบบลูกคลื่น มีสภาพเป็นป่าและมีแหล่งน้ำขนาดกลาง ได้แก่ ห้วยลิงโจน ห้วยสะแบก ลำโพง ลำเซบาย ส่วนพื้นที่ทางตอนกลางและตอนใต้ เป็นที่ราบลุ่มต่ำสลับซับซ้อนกับสันดินริมน้ำ มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ แม่น้ำชี และแหล่งน้ำขนาดกลาง ได้แก่ ลำน้ำยั้ง ลำน้ำทวน ไหลผ่าน ลักษณะดินส่วนมากเป็นดินทรายและดินเค็ม มีหนอง บึง ลำห้วย และแหล่งน้ำขนาดเล็กอยู่ทั่วไป พื้นที่อยู่ในลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำมูล สำหรับภูมิอากาศ จังหวัดยโสธรมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ความชื้นสัมพัทธ์ เฉลี่ยเท่ากับ 71.1% อุณหภูมิสูงสุด 43 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด 11 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในรอบ 5 ปี เฉลี่ย 1,600 มม. ต่อปี

2.11.5 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำชี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ไหลผ่านจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ดและยโสธร สำหรับจังหวัดยโสธร แม่น้ำชีไหลผ่านท้องที่อำเภอเมืองยโสธร อำเภอมหาชนะชัย แล้วไปบรรจบกับแม่น้ำมูลในเขตอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี และไหลลงสู่แม่น้ำโขงต่อไป แม่น้ำชีจะมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี นอกจากนี้ จังหวัดยังมีแหล่งน้ำอื่นอีก เช่น ลำเซบาย ห้วยโพง เป็นต้น

2.11.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพที่สำคัญของชาวจังหวัดยโสธร คือ การประกอบอาชีพการเกษตรมีการทำนา เพาะปลูกพืชไร่ชนิดต่างๆ เช่น มันสำปะหลัง แตงโม ข้าวโพด ฯลฯ การปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา มะม่วง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพรับจ้าง ประกอบธุรกิจทางการค้า และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ในปี 2556 โครงสร้างการผลิตตามมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) จังหวัดยโสธร จำนวน 16 สาขา มีมูลค่า 28,421 ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (Per Capita: GPP) จำนวน 58,541 บาท จัดเป็นลำดับที่ 18 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และลำดับที่ 72 ของประเทศ โดยสาขาการผลิตที่ทำรายได้มากที่สุด คือสาขาเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้ มีมูลค่า 9,822 ล้านบาท รองลงมา คือ สาขาการศึกษา มีมูลค่า 4,877 ล้านบาท และสาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน มีมูลค่า 2,913 ล้านบาท ตามลำดับ โดยสำนักงานคลังจังหวัดยโสธร ได้ประเมินภาวะเศรษฐกิจจังหวัดยโสธรในปี 2560 คาดว่าจะขยายตัวชะลอลง โดยด้านอุปทานมีแนวโน้มขยายตัวชะลอลงจากปี 2561 เป็นผลมาจากภาคการผลิต อุตสาหกรรมซึ่งคาดว่าจะขยายตัวชะลอลงตามปริมาณการสั่งซื้อและการฟื้นตัวของประเทศคู่ค้า การผลิตภาคเกษตรมีแนวโน้มขยายตัวชะลอลงจากปริมาณผลผลิตสินค้าเกษตรที่คาดว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติ แม้ราคาสินค้าเกษตรมีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้น และภาคบริการคาดว่าจะขยายตัวซึ่งมีผลมาจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด ด้านอุปสงค์คาดว่าจะมีแนวโน้มขยายตัวชะลอลงจากภาคการบริโภคภาคเอกชนที่ขยายตัวชะลอลงตามรายได้และความสามารถในการใช้จ่าย

ใช้สอยของประชาชน รวมถึงนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจภาครัฐ การลงทุนภาคเอกชนมีการขยายตัวชะลอตามนโยบายและภาวะเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า การใช้จ่ายภาครัฐมีการขยายตัวชะลอซึ่งมีผลมาจากการเบิกจ่ายเงินงบประมาณทั้งงบประมาณประจำและงบลงทุน

2.11.7 ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน

1) จังหวัดยโสธร มีวัด/สำนักสงฆ์ 640 แห่ง ที่พักสงฆ์ 164 แห่ง พระสงฆ์ 3,280 รูป มีผู้นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 537,171 คน คิดร้อยละ 99.47 ของประชากรจังหวัด (ข้อมูล ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2559)

2) โบสถ์คริสต์ 28 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง

3) วัฒนธรรมประเพณีแบบชาวอีสาน โดยมีงานประเพณีบั้งไฟเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดยโสธร เป็นงานระดับนานาชาติ ในเขตเทศบาลเมืองยโสธร จัดในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ สัปดาห์ที่ 2 ของเดือนพฤษภาคม ของทุกปี งานแห่มาลัยข้าวตอกจัดในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันมาฆบูชาหนึ่งวันของทุกปี งานประเพณีบุญคูณลาน งานประเพณีจุดไฟตุ้มกาคืนวันออกพรรษา งานนมัสการพระธาตุพระอานนท์ งานนมัสการพระธาตุภูจาน และงานประเพณีที่น่าสนใจที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสอง

4) จังหวัดยโสธร มีปราชญ์ชาวบ้านและมีภูมิปัญญาชาวบ้านหลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ (กลุ่มทำนาข้าวอินทรีย์) ด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี (หมอสุนทรขวัญ หมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน ช่างทำหมอนขวานผ้าซิด ช่างจักสาน ช่างทำบั้งไฟ ช่างแกะลายบั้งไฟ) สามารถช่วยถ่ายทอดการพัฒนาเพื่อเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีได้เป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป จังหวัดยโสธร มีเทศกาลและงานประเพณีอันเป็นที่รู้จักนั่นคือประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งแต่เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งแสดงออกถึงความสามัคคีของหมู่คณะและมีความเชื่อว่าการจัดงานนี้แล้ว เทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะดลบันดาลให้มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ โดยงานประเพณีนี้จัดขึ้นในวันเสาร์และวันอาทิตย์สัปดาห์ที่ 2 ของเดือนพฤษภาคม ที่สวนสาธารณะพญาแถน เทศกาลและงานประเพณีอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 หรือก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน ที่ชุมชนบ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย เทศกาลจุดไฟตุ้มกา เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านทุ่งแต่ตำบลทุ่งแต่ อำเภอเมืองยโสธร และมีขบวนแห่ไฟตุ้มกาถวายเป็นพุทธบูชาที่วัดบูรพา บ้านทุ่งแต่

2.12 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า สืบค้นจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการและรายงานวิจัยประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สงศิริ วงษ์เวช (2557) ได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง โดย สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งได้เสนอแนะกลยุทธ์และแนวทางในการพัฒนาชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1) กลยุทธ์การบริหารจัดการ (Management Strategy) เช่น จัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ (Public Relations Strategy) เช่น สนับสนุนด้านการจัดระบบฐานข้อมูล ข่าวสาร และการสื่อสารมวลชน เพื่อเป็นการเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์ให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของคนทั่วไป

3) กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว (Marketing and Tourism Services Strategy) เช่น นำเอกลักษณ์หรือจุดแข็งและโอกาส ผสมกับกิจกรรมที่น่าสนใจพร้อมทั้งการนำเสนอขายสินค้าท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพและกระจายรายได้ในชุมชน เป็นต้น

4) กลยุทธ์การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการสิ่งแวดล้อม (Infrastructure and Environment Organization Strategy) เช่น ให้องค์กรหน่วยงานต่างๆ ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงว่าด้วยการควบคุมอาคารและการกำจัดของเสียลงสู่แม่น้ำ เป็นต้น

5) กลยุทธ์การสร้างจิตสำนึกที่ดี (Raising Awareness Strategy) เช่น สนับสนุนให้มีการศึกษาในประวัติศาสตร์ล้านนาแก่เยาวชนและชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน เป็นต้น

6) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Participation Strategy) เช่น การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านและชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผลตลอดจนการได้รับประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปประเด็นได้ว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมหรือพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนนั้นมียุทธศาสตร์ประกอบหลายด้าน เช่น กลยุทธ์การบริหารจัดการ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ คือประเด็นการส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนประเด็นของการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาเพิ่มเติมในครั้งนี้ เช่น กระบวนการจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การจัดการภาคชุมชนนวัตกรรม (Inno-Life) การเสริมสร้างจิตสำนึกธุรกิจท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์” มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

รัฐทิติยา หิรัญยหาต (2558) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี โดยได้ศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีพื้นบ้านของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมา พร้อมทั้งศึกษาแนวทางในการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า บ้านหนองขาวเป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงมีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมของชนหลายชาติพันธุ์ได้อย่างกลมกลืนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนขึ้น มีการสืบทอดและดำรงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมบ้านหนองขาว ส่วนมากเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเพื่อศึกษาและดูงานทางด้านวัฒนธรรมโดยมาเป็นหมู่คณะ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่บริษัทนำเที่ยวพามาบ้างแต่มีจำนวนเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับนักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวด้วยตนเอง

ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะแวะชมบ้านหนองขาว ทั้งนี้เนื่องจากบ้านหนองขาวยังไม่เป็นที่รู้จักสำหรับนักท่องเที่ยวมากนัก

บ้านหนองขาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในด้านคุณค่าทางการศึกษา ความปลอดภัย สาธารณูปโภคพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง แต่ศักยภาพในด้านสาธารณูปโภคขั้นสูงในสิ่งต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าที่ระลึก ห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยวและศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว มีอยู่ระดับน้อย ส่วนแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีนโยบายเลือกแนวคิดทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและรูปแบบของชุมชนที่เน้นการบริหารจัดการกันเองในชุมชน โดยมีองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุน ให้คำปรึกษาและได้มีการวางแผนทางการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้แก่ การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยว ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าของที่ระลึก และจัดสร้างห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการวางแผนทางพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวในชุมชนโดยเฉพาะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ควรเพิ่มศักยภาพในด้านคุณค่าทางการศึกษา ความปลอดภัย สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาบุคลากรในชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว กำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในชุมชนของตนเอง และการมีส่วนร่วมของชุมชน คือปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยดังกล่าวได้มีความสอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ คือการจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวในชุมชน ส่วนประเด็นการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาเพิ่มเติมในครั้งนี้ เช่น การจัดการชุมชนตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life) การเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตน การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการทางด้านวัฒนธรรม และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสังคมและชุมชนที่พึงปรารถนา

รสิกา อังกูร และคณะ (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กำลังได้รับความนิยมจากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะในกลุ่มที่ต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทย สำหรับรูปแบบที่เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และการเที่ยวชมความงดงามของศิลปหัตถกรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น แต่การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาแต่ละจังหวัด ได้แก่ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงและการท่องเที่ยวของจังหวัด ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปัญหาบุคลากรใน

อุตสาหกรรม การบริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาการบริหารจัดการในชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี และการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรม

ส่วนการเสนอแนวทางการพัฒนา ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว การกระจายอำนาจการบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม ตลอดจนการทบทวนศักยภาพขีดความสามารถและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยว ผลการวิจัยด้านความเชื่อและพิธีกรรม กรณีของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวภูไทวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนทั้ง 5 ประเพณี มีลักษณะ ดังนี้

1) ความเชื่อในประเพณีบุญเดือนสาม มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมเกษตรกรรมของชาวภูไท ซึ่งส่วนใหญ่เชื่อว่ากระทงหน้าวัวทำหน้าที่เป็นตัวแทนขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไป พร้อมกับ การรับสิ่งที่ดีงามความเป็นสิริมงคลและเพื่อเป็นการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อดังเดิมถึง การเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูก

2) ความเชื่อในประเพณีเลี้ยงเจ้าปู่หมื่นและพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชาวภูไทอำเภอวาริชภูมิ เชื่อว่าเจ้าปู่หมื่นเป็นสัญลักษณ์ของชาวภูไททุกคนและรู้สึกเชื่อมั่นศรัทธาในเจ้าปู่หมื่น ยกย่องให้เป็นเทพผู้พิทักษ์หรือเทพศักดิ์สิทธิ์ทำให้มีการสักการบูชาและประกอบพิธีกรรมจนเกิดความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกับเจ้าปู่หมื่นมากขึ้นเสมือนเป็นญาติเป็นบรรพบุรุษ นำมาสู่การเรียกขานว่า “เจ้าปู่” การประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าปู่หมื่นมี 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีกรรมที่เป็นทางการ มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมหลายอย่าง เพื่อเป็นการบอกกล่าว เชื่อเชิญให้เจ้าปู่หมื่นเข้าร่วมในพิธีกรรมทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรมส่วนบุคคลที่มุ่งสักการบูชา การบนบานและการแก้บนเป็นประการสำคัญ

3) ความเชื่อในประเพณีการเห่า เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น หมอเห่าจะประกอบพิธีเห่ารักษาโรคให้กับผู้ป่วยหนักที่ต้องการรักษาด้วยวิธีการเห่า และหากเมื่อผู้ป่วยนั้นหายจากการเจ็บป่วย จึงทำให้เกิดความเชื่อในพิธีกรรม ความเลื่อมใสและเคารพนับถือหมอเห่าในกลุ่มของผู้ป่วยและญาติๆ เนื่องจากการเห่ารักษาโรคเป็นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นในกลุ่มคนที่อยู่ในวงจำกัด ดังนั้น ความเชื่อในประเพณีเห่าจึงกระจายไปได้น้อยในชุมชน

4) ความเชื่อในประเพณีการแต่งงาน แสดงถึงแนวความคิดของชาวภูไทว่ามีการนับถือบรรพบุรุษ บทบาทของผู้อาวุโส คือ พ่อล่ำ-แม่ล่ำในพิธีการแต่งงานเป็นกลไกในการควบคุมตนให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ของวิถีชุมชนโดยความเชื่อมั่นและเคารพรับถือจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติที่ดีของพ่อล่ำแม่ล่ำ ซึ่งมีระยะเวลาเป็นตัวกำหนด ในปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพ่อล่ำ-แม่ล่ำอยู่ในวงจำกัดและกระจายไปสู่ชุมชนได้น้อย

5) ความเชื่อในประเพณีงานศพแสดงออกถึงอิทธิพลของศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมที่ผสมผสานกันอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชุมชน ทำให้ความเชื่อและรูปแบบของพิธีงานศพก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ผลการวิจัยดังกล่าวสรุปประเด็นได้ว่า การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความนิยมนิยมจากชาวไทยและชาวต่างชาติรูปแบบที่เป็นที่นิยม

ในกลุ่มนักทอ่งเที่ยวส่วนใหญ่เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและการเที่ยวชมความงดงามของศิลปหัตถกรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของแต่ละจังหวัด ได้แก่ ปัญหาทางด้านกายภาพ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปัญหาด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาด้านการบริหารจัดการในชุมชน ปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ส่วนการเสนอแนวทางการพัฒนา ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว การกระจายอำนาจการบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม ตลอดจนทบทวนศักยภาพขีดความสามารถและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวได้มีความสอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ คือการจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม การบริหารท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนประเด็นการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาเพิ่มเติมในครั้งนี้ เช่น กระบวนการจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การบริหารจัดการท้องถิ่นโดยชุมชน การให้การศึกษาอบรมกับชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนโดยการประยุกต์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

รติยา นิสะโสกะ (2557) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้า กรณีศึกษา :ประเพณีบุญบั้งไฟหมู่บ้านไผ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า การกลายเป็นสินค้าของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้านไผ่ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) กระบวนการทำให้เป็นสินค้าด้วยการสร้างความหมายให้กับประเพณีบุญบั้งไฟ ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงบทบาทและหน้าที่ของประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม และการสร้างความหมายกับงานด้วยการเป็นงานระดับตำบลกลางใหญ่ที่มีการจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ มีกิจกรรมต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นใหม่ (2) กระบวนการทำให้เป็นมาตรฐานผ่านการเป็นงานระดับตำบลและการทำประกันอุบัติเหตุภายในงาน (3) การผลิตจำนวนมากจากสินค้าที่เป็นนามธรรมอย่างการจัดบั้งไฟสนามเป็นจำนวนมาก และการผลิตจำนวนมากจากสินค้านามธรรมที่เป็นสินค้าปลีกย่อยที่อยู่ภายในงาน และ (4) การผลิตซ้ำ (reproduction) ผ่านสื่อต่างๆ และการผลิตซ้ำการพนันให้มีความแพร่หลายมากขึ้น ด้วยกระบวนการกลายเป็นสินค้าที่กล่าวไปข้างต้น จึงทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้านไผ่กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีส่วนทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและผลกระทบทางลบที่มีต่อเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมหมู่บ้านไผ่

ปวิรรต สมนึก (2558) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์ เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว” ผลการวิจัย พบว่า

1) วิธีการสอนแบบปกติ มีข้อดี คือเป็นวิธีสอนที่ใช้เวลาน้อยเมื่อเทียบกับวิธีสอนแบบอื่นๆ ใช้กับผู้เรียนจำนวนมากได้ สะดวก ไม่ยุ่งยาก และถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้มาก ส่วนข้อจำกัด คือเป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีบทบาทน้อย จึงอาจทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจในการบรรยายอาศัยความสามารถของผู้บรรยาย ถ้าผู้บรรยายไม่มีศิลปะในการบรรยายที่ดึงดูดใจผู้เรียน ผู้เรียนอาจ

ขาดความสนใจ และถ้าผู้สอนขาดการเรียบเรียง เนื้อหาสาระอย่างเหมาะสม ผู้เรียนอาจเกิดความไม่เข้าใจ และไม่สามารถซักถามได้ ถ้าผู้บรรยายไม่เปิดโอกาส นอกจากนี้ ยังเป็นวิธีสอนที่ไม่สามารถสนองตอบความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล สำหรับวิธีการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เป็นหลัก มีข้อดีคือช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนดีขึ้น สามารถจำได้มากและนานขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาที่กำหนดไว้ และช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ส่วนข้อจำกัด คือการขาดทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเท่ากับการเข้าร่วมกิจกรรมแบบเข้าชั้นเรียนปกติ

2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนโดยสื่อวีดิทัศน์ สูงกว่านักศึกษาที่เรียนโดยวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

3) ระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เป็นหลักอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.79

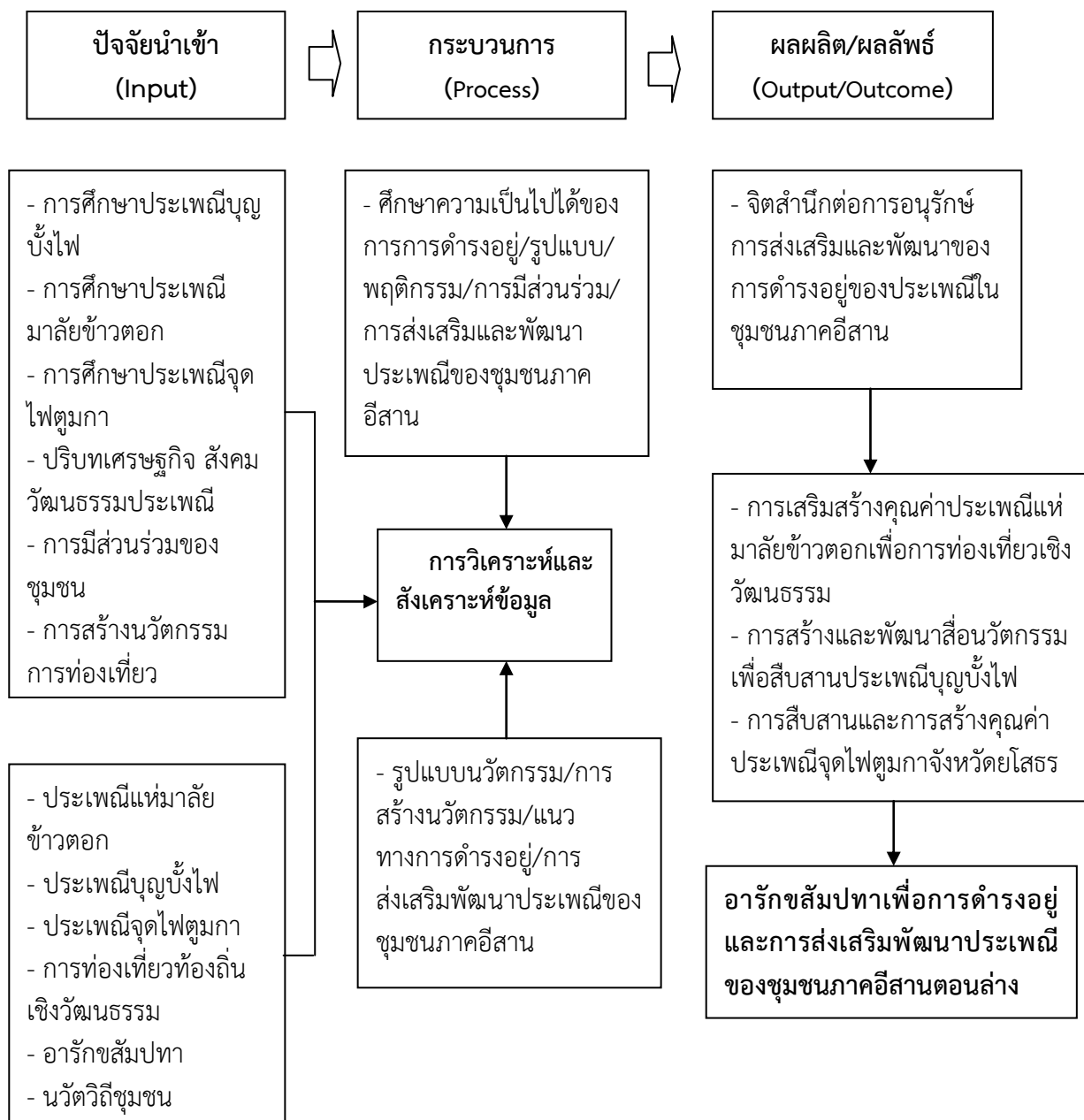
ภัทรวรรณ จันทรศิริ (2560) วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม โดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุมพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ผลการวิจัย พบว่า ในอดีตประเพณีบุญบั้งไฟของบ้านดอนเชียงเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านในประเพณีทั้งสิบสองเดือน เป็นการสืบทอดตำนาน ความเชื่อ และศรัทธาต่อการขอฝน ขอฟ้าจากพญาแถนด้วยการสื่อสารผ่านบั้งไฟ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อก็คือ การจุดบั้งไฟเสี่ยง และรำเซิ้งถวายปู่ในหมู่บ้าน เป็นบุญประเพณีที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในชุมชน ในการจัดเตรียมงานเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ญาติพี่น้อง บ้านใกล้บ้านไกล พบปะสังสรรค์ แต่ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟของบ้านดอนเชียง เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมจัดเตรียมงานของคนในชุมชนน้อยลง ส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่ซื้อ หรือจ้าง หรือเช่า บั้งไฟจุด บั้งไฟเอ้ และขบวนรำเซิ้งจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือแหล่งให้บริการเฉพาะ ทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดงานสูงขึ้นจนเป็นภาระหนักของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง จุดมุ่งหมายของประเพณีบุญบั้งไฟเป็นไปเพื่อความบันเทิงและการแข่งขันมากกว่าการสืบทอดตำนาน ความเชื่อและศรัทธาต่อการขอฟ้าขอฝนจากพญาแถนดังในอดีตที่ผ่านมาในอดีตพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร เป็นการสืบทอดตำนาน ความเชื่อ ความศรัทธา ในการขอฟ้าขอฝนจากพญาแถนเช่นเดียวกับบ้านดอนเชียง มีการเตรียมการ ขั้นตอน เนื้อหา เพื่อสืบสาน ความเชื่อ ความศรัทธา ความสามัคคี รักใคร่ปรองดองกัน การมีส่วนร่วม ช่วยเหลือ เอื้ออาทรของคนในชุมชนเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดยโสธร เปลี่ยนแปลงไปให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวและภาคส่วนธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง องค์กรรัฐและเอกชนมีบทบาทหลักในการจัดงาน ประชาชน หรือชุมชนต่างๆ มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของประเพณี บุญบั้งไฟน้อยลง แม้ว่ารูปแบบและพิธีกรรมจะยังคงเหมือนในอดีตแต่คุณค่า ความหมายและจุดประสงค์ของการจัดงานเปลี่ยนแปลงไปจากการสืบทอดตำนานความเชื่อ การสร้างความมือ สร้างความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ไปสู่ความบันเทิงสนุกสนาน การแข่งขัน การพนันหรือธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่งผลกระทบให้เกิด ปัญหาทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น ปัญหา ค่าใช้จ่าย การเล่นการพนัน หนี้สิน ยาเสพติดแฝงมาในงาน แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญ บั้งไฟแบบดั้งเดิมของบ้านดอนเชียง ต้องเริ่มต้นจากกลุ่มที่สนใจปัญหาในเรื่องนี้

ร่วมกันแล้วสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้าน นำข้อมูลดังกล่าวมาสร้างความเข้าใจ และความตระหนัก สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน ให้เกิดความเข้าใจขยายออกไปจนกระทั่งมีพลังพอที่จะกำหนดแนวทางการฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิม โดยอยู่บนพื้นฐานการสืบทอดตำนาน ความเชื่อ และคุณความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากกว่าการดำรงไว้เพียงรูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น การฟื้นฟูอาจเริ่มต้นจากคนที่เข้าใจกลุ่มเล็กไปสู่กลุ่มใหญ่ จากรูปแบบ พิธีกรรมสู่คุณค่าภายในแท้จริง ซึ่งต้องอาศัยการทำงานอย่างต่อเนื่องยาวนาน

กรวรรณ สังขกร และคณะ (2561,หน้าที่ 5-9) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม กรณีศึกษา :เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา จากผลการศึกษาเบื้องต้น ผลการศึกษา พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ต้องให้ความสำคัญกับ 5 ประเด็นหลัก คือ 1) การพัฒนาด้านลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม 3) ด้านกระบวนการให้บริการ 4) ด้านบุคคล และ 5) ด้านการส่งเสริมการตลาด อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ต้องสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงความแตกต่างของอัตลักษณ์ในรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา เป็นการสร้างมุมมองใหม่ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนความหลากหลาย

สรุปได้ว่า ความเชื่อหรือศรัทธาเป็นเรื่องของความเลื่อมใส เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกลำบากถึงคุณค่าของบุคคลและสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ฝังแน่นอยู่จิตใจของมนุษย์ตั้งแต่เกิดมาในโลกนี้มนุษย์มีความศรัทธาต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมที่งดงามที่ควรสืบสานสร้างคุณค่าให้เหมาะกับยุคสมัย

2.13 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ ประชากร (Population) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การแปลผลข้อมูล วิธีการทางสถิติสำหรับการวิเคราะห์ และการทดสอบสมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่กำหนดขึ้น และการเพิ่มความเชื่อถือของงานวิจัยด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยเลือกใช้วิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองผ่านการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) เป็นแบบสอบถามเชิงปริมาณมีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายปิด (Closed-Ended Questions) และข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งหัวข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 การเลือกพื้นที่วิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population & Sample)
- 3.3 ตัวแปร (Variable)
- 3.4 ประเภทของข้อมูล
- 3.5 กระบวนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- 3.6 วิธีการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
- 3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.9 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.10 การรับรองจริยธรรมการวิจัย

3.1 การเลือกพื้นที่วิจัย

การเลือกพื้นที่วิจัยนั้น คณะผู้วิจัยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่วิจัยโดยมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) เป็นชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมอันน่าสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) เป็นชุมชนที่เป็นผู้ริเริ่มรื้อฟื้นหรือประกอบสร้างวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตนเอง และ 3) เป็นชุมชนที่มีการจัดกิจกรรมประเพณีนั้นๆ ในทุกปี คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชนว่าจะอนุญาตให้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนหรือไม่ เมื่อได้ข้อมูลที่ชัดเจนแล้วคณะผู้วิจัยได้ปรึกษาหารือ (Brainstorming) กำหนดเป้าหมาย การวางแผนงาน กรอบระยะเวลาทำงาน (Timeline) ตามรอบปฏิทินกับคณะวิจัยพร้อมกับผู้ช่วยนักวิจัยและบุคลากรของชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยครั้งนี้

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 ประชากร (Population)

กลุ่มประชากร (Population) โดยรวมที่ใช้ศึกษาในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประกอบด้วยประชาชนที่อาศัยอยู่ประจำและประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนนวัตกรรม (Inno-Life) ในพื้นที่ของอำเภอห้วยซ้อย จังหวัดยโสธร จำนวน 15,376 คน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 370 คน และใช้ประชากร (Population) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เป็นรายบุคคล ใช้ประชากร จำนวน 20 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญด้านการทำมาลัยข้าวตอก เป็นต้น ใช้วิธีการกำหนดโดยการสุ่มคัดเลือกจาก 10 ตำบล ตำบลละ 2 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่เกิดจากการแนะนำบอกต่อๆ กันแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ทั้งนี้ เพราะกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอห้วยซ้อย จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกและทั่วถึง พร้อมทั้งประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้จัดขึ้นแห่งเดียวในประเทศไทย คือพื้นที่อำเภอห้วยซ้อย จังหวัดยโสธร เท่านั้น

3.2.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 375 คน โดยที่ผู้วิจัยได้มาจากการวิธีการตามตารางการคำนวณของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, อ้างถึงใน เทพศักดิ์ บุญรัตน์ 2550, หน้า 110) สำหรับกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล รายบุคคล จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการกำหนดคัดเลือกจาก 10 ตำบล ตำบลละ 2 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างต่อไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ซึ่งประกอบด้วยผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน (Village Headman) ราษฎรชาวบ้าน (Local Wisdom) ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Expert) และผู้เชี่ยวชาญด้านการทำมาลัยข้าวตอก เป็นต้น

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

3.2.3 ประชากร (Population)

ประชากร (Population) ที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วยชุมชนวัฒนธรรมนวัตกรรมที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จำนวน 23 ชุมชน ที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นประชากรที่ศึกษา จำนวน 20,283 คน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 377 คน และมีกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) รายบุคคล จำนวน 23 คน

3.2.4 กลุ่มตัวอย่าง (Sample)

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 377 คน ตามตารางการคำนวณของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan อ้างถึงใน เทพศักดิ์ บุญรัตน์, 2550,

หน้า 110) และผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล จำนวน 23 คน จากตัวแทนชุมชน 23 ชุมชน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างต่อไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling)

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุมกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณเน้นเฉพาะของประชาชนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นอย่างดีและมีอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 20 ปี ทั้งชายและหญิง จำนวนรวมทั้งสิ้น 36 คน ในการสัมภาษณ์ทั่วไป และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน จากผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องประเพณีจุดไฟตุมกาบูชาพระรัตนตรัย

3.3 ตัวแปร (Variable)

สำหรับการกำหนดตัวแปร (Variable) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จะประกอบด้วยตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) ซึ่งตัวแปรดังกล่าว ผู้วิจัยได้มาจากการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้วกำหนดเป็นตัวแปรในการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านบริบทชุมชน และหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์
2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านบริบทชุมชนและวัฒนธรรมประเพณี และรูปแบบของนวัตกรรม/การสร้างนวัตกรรม
2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุมกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

การวิจัย เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุมกาจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เท่านั้น

3.4 ประเภทของข้อมูล

ประเภทของข้อมูล (Data) ที่ใช้ในกระบวนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ การจัดทำข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลความ และการสรุปผล ประกอบด้วย ดังนี้

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้ว สร้างเป็นข้อมูลเชิงวิชาการตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยอาศัยเครื่องมือที่เหมาะสม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้จะใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์และเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับการวิจัยในครั้งนี้

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงได้ในเชิงวิชาการซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

- 1) ตำรา หนังสือ เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature)
- 2) เอกสาร บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้
- 3) วารสารและสิ่งพิมพ์ทางวิชาการทั้งที่ใช้ระบบเอกสาร (Document) และสื่อในระบบออนไลน์ (Internet)

3.5 กระบวนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ควบคุมกัน) จากตัวอย่าง (Sample) โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

3.5.1 ศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากสื่อในระบบออนไลน์ (Internet) แปลความหมาย วิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วกำหนดขอบเขตประเด็นเพื่อสร้างแบบสอบถามการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.5.2 การสร้างแบบสอบถามในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีข้อความคำถามที่ครอบคลุมในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ชุดโครงการย่อย

3.5.3 การสร้างแบบสอบถามในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีข้อความคำถามที่ครอบคลุมในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ชุดโครงการย่อย

3.5.4 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นไปนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือการวิจัยทั้งข้อความคำถามเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อความคำถามเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จำนวน 5 ท่าน ต่อชุดโครงการวิจัย ส่วนข้อมูลและรายละเอียดเพิ่มเติมของผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 5 ท่าน เช่น ข้อมูลส่วนบุคคล คุณวุฒิทางด้านการศึกษา ตำแหน่งการงาน อาชีพ ประสบการณ์ รางวัล และความเชี่ยวชาญ เป็นต้น ที่ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ความเชื่อมั่น (Reliability) และตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือการวิจัยนั้น ผู้วิจัยจะนำไปปรากฏในภาคผนวก (Appendix)

3.5.5 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 5 ท่าน (ต่อชุดโครงการวิจัย) แล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมตามคำแนะนำ

3.5.6 หลังจากที่ได้ปรับปรุง แก้ไขเพิ่มเติมแบบสอบถามการวิจัย (Questionnaire) ตามคำแนะนำแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

3.5.7 คณะผู้วิจัยได้นำเค้าโครงการวิจัยและแบบสอบถามไปนำเสนอต่อคณะกรรมการวิจัย ในมนุษย์เพื่อขอการรับรองจริยธรรมในการวิจัยก่อนลงพื้นที่การวิจัย และจะขอนำเสนอรายละเอียด ในภาคผนวกต่อไป

3.5.8 หลังจากที่ได้แบบสอบถามการวิจัย (Questionnaire) ที่มีความสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามการวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งชาตอวกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม” ไปทดลองใช้กับชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอคำเขื่อนแก้ว จำนวน 30 ชุด ทั้งนี้ เพราะชุมชนดังกล่าวมีบริบทที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย (ซึ่งเป็นพื้นที่ของการวิจัยจริง) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถามก่อนลงพื้นที่จริง แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง “การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ” นำไปทดลองใช้กับชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอนามไพร จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 30 ชุด ทั้งนี้ เพราะชุมชนดังกล่าวมีบริบทที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ของอำเภอเมืองยโสธร ส่วนการวิจัย เรื่อง “การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร” นำไปทดลองใช้กับชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลทุ่งนางโอก จำนวน 30 ชุด ทั้งนี้ เพราะชุมชนดังกล่าวมีบริบทที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ของตำบลทุ่งแต้

3.5.9 นำแบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 30 ชุด มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป (Package Software) แล้วไปนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอนุมัติก่อนแจกแบบสอบถามจริง

3.5.10 นำแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผ่านการอนุมัติจากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปลงพื้นที่เพื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

3.6 วิธีการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

สำหรับวิธีการสร้างและการทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัยนั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสร้างขึ้นโดยคณะผู้วิจัยเอง ทั้งแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบบสอบถามการวิจัยจะใช้คำถาม 2 ลักษณะ คือ ข้อคำถามแบบปลายปิดและข้อเสนอแนะ (Closed-ended Questions) ส่วนแบบข้อคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) เมื่อสร้างแบบสอบถามเสร็จแล้วก็ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา พร้อมประเมินค่า IOC. โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน (ต่อโครงการวิจัย) ส่วนการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) เป็นการนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญให้พิจารณาและทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา

และภาษาโดยพิจารณาถึงความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence หรือ IOC) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะใช้ดุลยพินิจพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีเกณฑ์ในการให้ค่าคะแนน ดังนี้

คะแนน -1 หมายถึง เมื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อคำถามแล้วเห็นว่าข้อคำถามนั้นไม่ได้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คะแนน 0 หมายถึง เมื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาแล้ว ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คะแนน +1 หมายถึง เมื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อคำถามนั้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

พร้อมนี้ ในการตรวจความถูกต้องด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้นำเสนอแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนและความสอดคล้องของเนื้อหาของแบบสอบถามที่ตรงกับเรื่องที่ศึกษา การตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้พิจารณาความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และจากค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า ครอนบัค (Cronbach's Alpha Coefficient)

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย (Research Data Collection) ผู้วิจัยได้มีกระบวนการคือ ได้จัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลถึงส่วนงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนเพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยตนเอง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ทราบถึงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยตรงตามความเป็นจริง คณะผู้วิจัยได้เก็บแบบสอบถามด้วยตนเองและได้รับแบบสอบถามที่มีเนื้อหาสมบูรณ์คืนกลับมาครบตามจำนวนที่ต้องการ ส่วนในกรณีที่มีแบบสอบถามอันไม่สมบูรณ์เกิดขึ้น ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่แจกแบบสอบถามใหม่จนครบจำนวน ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์และความถูกต้องของการวิจัย

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนบ้านฟ้าหยาดและชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ชุมชนในอำเภอเมืองยโสธร จำนวน 23 ชุมชน และชุมชนในเทศบาลตำบลทุ่งแต้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านมาลัยข้าวตอก ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้เชี่ยวชาญประเพณีจุดไฟตุ้มกา โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างต่อไปแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) พร้อมทั้งวิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกข้อมูล และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) เป็นต้น

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของประเด็นคำถามต่างๆ ในกรณีที่จำนวนแบบสอบถามขาดความสมบูรณ์จำนวนเท่าใด ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และแจกแบบสอบถามเพิ่มเติมจำนวนเท่าที่ขาดไป และดำเนินการตามขั้นตอนการใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ข้อมูลส่วนที่ 1 เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ และระดับการศึกษาวิเคราะห์ โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage)

2) ข้อมูลส่วนที่ 2-10 ได้ใช้สถิติต่างๆ เช่น การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน. (Parson's Correlation Coefficient) โดยการประมวลผลข้อมูลจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ (Software Package)

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล โดยแหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ก. การตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนเวลาเตรียมกิจกรรมโครงการ ก็ควรตรวจสอบโดยการสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนในดำเนินกิจกรรมโครงการและประเมินโครงการหรือการร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น

ข. การตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนในชุมชนของตนเอง ก็ควรตรวจสอบโดยการสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการรวมกลุ่มในสถานที่ประกอบกิจกรรมในระดับอำเภอ และสถานที่ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

ค. การตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เช่น เคยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเพศชาย ก็ควรเปลี่ยนเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเพศหญิง หรือผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรม หรือการเปลี่ยนจากการสัมภาษณ์ปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มสังคม เป็นต้น

4) การวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูลในเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) การสรุปและประมวลผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Methods) ซึ่งผู้วิจัยจะใช้วิธีการตีความใน 3 ลักษณะ ได้แก่ วิเคราะห์เชิงพรรณนา วิเคราะห์เชิงเนื้อหา และวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย

3.9 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดค่าสถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ดังนี้ คือ

3.10.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนาสำหรับการอธิบายผลการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ด้านข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม เนื่องจากไม่สามารถวัดเป็นมูลค่าได้และผู้วิจัยต้องการบรรยายเพื่อให้ทราบถึงจำนวนตัวอย่างจำแนกตามคุณสมบัติเท่านั้น ดังนั้น สถิติที่เหมาะสม คือ ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2) ตัวแปรอิสระ (Independent variable) ด้านระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านบริบทชุมชน เป็นข้อมูลที่ใช้มาตราวัดอันดับ (Interval Scale) เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดค่าคะแนนของแต่ละระดับความคิดเห็นของตัวอย่าง สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

3) ตัวแปรอิสระ (Independent variable) ด้านระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ เป็นข้อมูลที่ใช้มาตราวัดอันดับ (Interval Scale) เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดค่าคะแนนของแต่ละระดับความคิดเห็นของตัวอย่าง สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

3.10.2 สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงอ้างอิงสำหรับการอธิบายผลการศึกษาของตัวอย่าง (Sample) ในเรื่องการวิเคราะห์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์หรือการส่งผลกระทบต่อกันระหว่างตัวแปรอิสระ (Independent variable) ซึ่งใช้มาตราวัดอันดับ และเพื่อทดสอบถึงความแตกต่างที่ตัวแปรอิสระ (Independent variable) ดังกล่าวว่าตัวแปรแต่ละตัวที่มีผลต่อตัวแปรตาม (Dependent variable) สถิติที่ใช้คือการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน. (Pearson' s Correlation Coefficient)

3.10 การรับรองจริยธรรมการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้มีความถูกต้องเป็นไปตามกระบวนการของระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และจริยธรรมการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเรื่อง “การรับรองจริยธรรมการวิจัย” โดยเสนอผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งปรากฏตามเอกสาร ที่ อว 8007/ว.21, อว 8007/ว. อว 8007/22, และ อว 8007/23 เรื่อง การออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2562 และได้ผ่านมติของคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว ส่วนรายละเอียดของเอกสารนั้น ผู้วิจัยจะขอแนบไปปรากฏในภาคผนวก (Appendix) ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนา ประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” เพื่อเป็นการอธิบายข้อมูลการวิจัยและการทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) ที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร (Variable) แต่ละตัว ซึ่งข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้เก็บ รวบรวมจากแบบสอบถามภาคสนามที่มีคำตอบครบถ้วนสมบูรณ์ และดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย ทางด้านสังคมศาสตร์ ดังนี้

- 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.2 ขั้นตอนการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.3 การสร้างคู่มือและนวัตกรรม
- 4.4 การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจผลของการวิจัยในครั้งนี้และเป็นไปในทิศทางที่ตรงกันในการสื่อ ความหมาย ผู้วิจัย จึงได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังนี้

N	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
n	แทน	กลุ่มตัวอย่าง
e	แทน	ความคลาดเคลื่อนของการเลือกตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
P	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Probability)
r	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 ขั้นตอนการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย ได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือก กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่มีสำเนาทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่จริงในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย

จังหวัดยโสธร จำนวน 375 คน สำหรับใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งได้มาจากวิธีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, อ้างถึงใน เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์, 2550, หน้า 110) และใช้กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีในการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นรายบุคคล จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกจาก 10 ตำบล โดยใช้ตัวอย่าง ตำบลละ 2 คน ด้วยวิธีการสุ่มสัมภาษณ์แบบบอกต่อ (Snowball Sampling) ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น และผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ตามลำดับ ดังนี้

จากการประมวลผลข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นกลุ่มผู้ที่มีสำเนาทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร จริงไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 375 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 205 คน และเพศชาย จำนวน 170 คน ส่วนมากมีโดยเฉลี่ยอายุระหว่าง 36-45 ปี จำนวน 86 คน มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 79 คน มีอาชีพเกษตรกรและรับราชการ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001-15,000 บาท และส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์การทำงานในช่วงระยะเวลา 10 ปี และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) ดังนี้

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.02) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดทางพระพุทธศาสนาได้สร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับชุมชน สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน และประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีคุณค่าต่อประชาชนทั่วไปและอนุชนรุ่นหลังที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่กับชุมชนสืบไป

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.91) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพณีที่ทรงคุณค่าของชุมชน สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมและสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน รวมทั้งสามารถอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืนได้

3) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.91) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณีว่าการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การให้ความร่วมมือของชุมชน และระดับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมีอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการทบทวนในเรื่องงบประมาณและการให้

การสนับสนุนระดับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น
 อย่างเป็นรูปธรรมโดยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

4) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
 ด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.17) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบ
 แบบสอบถามมีทัศนคติด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกว่า วัฒนธรรมและประเพณี
 แห่มาลัยข้าวตอกสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพที่ดี อยู่ดี มีสุข
 สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความรัก สามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรม
 และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน
 ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์ สืบสานประเพณี
 แห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัย
 ข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถ
 ประโยชน์ ผลการวิจัย พบว่า แนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก
 เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) และรูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณี
 แห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมา
 ประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.10) ซึ่งอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. แนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว
 เชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.10) ดังนี้

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
 ด้านแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.88) อธิบายได้
 ว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติต่อแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกว่า
 ระดับการสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน ระดับการถ่ายทอดความรู้
 และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความประณีต งดงาม และความหลากหลาย
 ของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก และระดับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของ
 ผู้อาวุโสต่อเยาวชนนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี
 แห่มาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและอยู่คู่กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
 ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.25) อธิบายได้ว่า
 ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัย
 ข้าวตอกว่าชุมชนสามารถสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้ มีการอนุรักษ์
 และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีโดยผู้นำทางศาสนา, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน
 และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และชุมชนสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวใน
 เชิงวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองได้

3) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
 ด้านแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับ
 มาก ($\bar{X}$ 4.14) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อแนวทางการส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างสิ่งตอบแทนหลายรูปแบบต่อชุมชนได้ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ประเพณีและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว เป็นแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกให้มีความมั่นคง ยั่งยืนอยู่คู่ชุมชนต่อไป

4) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก (X̄ 4.14) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อด้านแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกว่า ชุมชนมีการอนุรักษ์ หวงแหน และส่งเสริมประเพณีของตนให้ มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน การสร้างผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกที่งดงามและมีความหลากหลาย และระดับของการให้ความสำคัญและความร่วมมือในการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน คือแนวทางการส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้มีความยั่งยืน ชุมชนเกิดความสามัคคี สร้างรายได้ให้กับชุมชน ด้วยการให้ความสำคัญและความร่วมมือในการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่อไป

2. รูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับปานกลาง (X̄ 3.86) ดังนี้

1) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก (X̄ 4.11) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีว่าผู้นำทางศาสนามีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น ผู้นำทางด้านพิธีกรรมเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี คือรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life)

2) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (X̄ 3.62) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดหรือระดับองค์กร สมาชิกในชุมชนได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายรูปแบบ คือรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี เป็นรูปแบบในวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life)

3) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.02) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกว่า การพัฒนาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง, รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจน การให้ความร่วมมือในการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก เป็นต้น คือรูปแบบ หรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี เป็นรูปแบบในวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life)

4) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมนวัตกรรมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.71) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้และมีทัศนคติต่อรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมนวัตกรรมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกว่า สมาชิกในชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน สมาชิกในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ และการส่งเสริมภูมิปัญญาที่ดีในการฉลาดรู้ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในครอบครัวและสังคม คือรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี เป็นรูปแบบในวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ อนึ่ง เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยแปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมาเป็นกรอบในการสร้างคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

2) ผู้วิจัยและคณะจัดทำโครงร่างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

3) ผู้วิจัยได้นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของคู่มือ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้าน

4) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจำนวน 250 เล่ม

5) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตกรรมวิถีในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

6) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ ในพื้นที่การวิจัยและจังหวัดใกล้เคียง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน สถานศึกษา และมหาวิทยาลัยมหาภูมิราชนิเวศน์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น และเพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยได้นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประชาสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม และกลุ่มเยาวชน

2) ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเสวนากลุ่มเยาวชนเพื่อชี้แจงผลการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายนักประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

3) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประชาสัมพันธ์และประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตกรรมวิถีในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

4) ผู้วิจัยนำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาภูมิราชนิเวศน์ วิทยาลัยชุมชน โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

5) นำผลงานวิจัยไปเขียนเป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการ ตีพิมพ์ในระบบออนไลน์ (Online) และในวารสารที่ได้รับการรับรองในฐาน TCI (Thai-Journal Citation Index Centre)

6) การติดตามประเมินผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยในปีถัดไป พร้อมทั้งการรายงานผลให้สถาบันวิจัยญาณสังวรและหน่วยงานที่ให้ทุนการวิจัยได้รับทราบในโอกาสต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำมาลัยข้าวตอกและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอีสานในการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นรายบุคคล จำนวน 20 คน ซึ่งได้คัดเลือกมาจาก 10 ตำบล โดยใช้ตัวแทน ตำบลละ 2 คน ในการสุ่มสัมภาษณ์แบบวิธีการบอกต่อ (Snowball Sampling) ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น และผู้วิจัยได้จำแนกผลการสัมภาษณ์ออกเป็น 6 ประเด็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

ประเด็นข้อคำถามที่ 1 ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ในปัจจุบันได้จัดขึ้นแห่งเดียวในประเทศไทยและมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคืออำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนถึงนัยยะสำคัญอย่างไรบ้าง?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้สะท้อนนัยยะที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้

1) วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชุมชนได้สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความสามัคคี สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน โดยมีวัดหอก่องและวัดไถ่เคียงเป็นศูนย์รวมทางกิจกรรมเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกอยู่คู่ชุมชนและอยากให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญและร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่อไป

2) ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพี้ยนล้ำคุณค่าของชุมชนฟ้าหยาดและชุมชนไถ่เคียง สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้ สามารถสร้างความรู้ ความสนใจด้านวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก ดังนั้น ชุมชนต้องร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืน

3) ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในพุทธศาสนาของชาวยโสธรให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่ การส่งเสริมและสร้างวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสร้างความสุขและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนได้

4) ช่างทำมาลัยข้าวตอกกับสมาชิกในชุมชนต้องร่วมมือกันในการพัฒนาฝีมือและผลิตผลหลากหลายใหม่ๆ ของมาลัยข้าวตอกเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ให้สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายในปัจจุบัน

5) ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณธรรม จริยธรรม และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้พบทวนวรรณกรรมดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 2 ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ทรงคุณค่าหลายประการต่อวิถีชีวิตของชุมชน ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ในด้านใดบ้าง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของ จังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนต่างๆ ในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ดังนี้

1) ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร อย่างแท้จริง เพราะว่ามีที่เดียวในประเทศไทยที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นอย่างประจักษ์

2) ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้สร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน

3) เอกลักษณ์ของความเป็นผู้มีจิตใจที่งดงามและความเลื่อมใสในพุทธศาสนาของชุมชนได้แสดงออกผ่านการทำมาลัยข้าวตอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาของคนในชุมชน

4) ชุมชนสามารถถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้

5) วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี กินดี มีสุขมีความรัก สามัคคีกัน และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน

ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้พบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 3 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกที่สืบสานมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เราจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของ จังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนต่างๆ ในอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ดังนี้

- 1) พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาต้องมีวิธียาหยอดหลักธรรม หลักการปฏิบัติที่ดีต่อกันของชุมชน และการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
 - 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และผู้คนในชุมชนต้องร่วมมือกันสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม
 - 3) ตัวชี้วัดความยั่งยืนของประเพณีท้องถิ่นกับการคงอยู่คู่กับชุมชน คือระดับความมาก-น้อยของการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชน
 - 4) ระดับการถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญ คือตัวบ่งชี้อย่างหนึ่งถึงการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน
 - 5) ระดับความประณีต งดงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกในชุมชน คือตัวบ่งชี้อย่างหนึ่งถึงการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน
- ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม, ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 4 หากชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ต้องการให้ผู้คนมาท่องเที่ยวและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของเราแล้วนั้น สิ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวควรเป็นอย่างไร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของ จังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ผู้คนที่มาท่องเที่ยวได้เกิดความประทับใจ และได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ดังนี้

- 1) สมาชิกในชุมชนต้องได้รับการอบรมและมีความรู้ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นอย่างชัดเจน สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี
- 2) กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนต้องมีรูปแบบที่หลากหลายและมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน
- 3) คนในชุมชนต้องร่วมกันสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนในประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกด้วยการสร้างคุณค่าและสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกมีขนาด สี สัน ความงดงาม และมีรูปแบบที่หลากหลาย

4) กระบวนการพัฒนาชุมชนและรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งด้านรายได้เสริมของชุมชน เช่น สินค้าชุมชน ร้านค้าสหกรณ์ เป็นต้น คือวิธีการอย่างหนึ่งที่นำความสำเร็จด้านการพัฒนาชุมชนให้มั่นคง ยั่งยืน

5) ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนต้องเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ต้องร่วมใจกันอนุรักษ์ หวงแหน และส่งเสริมประเพณีของตน

ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม, ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 5 วิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ของชุมชนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นของเราได้อย่างเหมาะสมควรเป็นอย่างไร?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของจังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นของชุมชนได้ในปัจจุบันควรมีองค์ประกอบในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นผู้นำ เป็นศูนย์กลาง และต้องมีความเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน หากมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีภาวะผู้นำ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนจะมีความยั่งยืน

2) ผู้นำในระดับปฏิบัติการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม ผู้นำกลุ่มงานอาชีพ ผู้นำเด็กและเยาวชน เป็นต้น ต้องร่วมมือกันและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างชัดเจนและอย่างต่อเนื่อง

3) สมาชิกในชุมชนต้องมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด มีความรู้และความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกของตนเองอย่างชัดเจน สามารถสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนของตนและสามารถถ่ายทอดความรู้ต่อผู้อื่นได้ในระดับหนึ่งเป็นสำคัญ

4) สถานศึกษาทุกระดับในชุมชนควรมีความพร้อมทางด้านความรู้ และบุคลากรในการสนับสนุน ส่งเสริม และการอนุรักษ์ สืบสานกิจกรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกอย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง

5) กระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำ การสร้างความสามัคคี และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและสามารถสร้างความยั่งยืนได้ ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี

หม่อมราชวงศ์ชาวดอก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้พบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 6 วิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีหม่อมราชวงศ์ชาวดอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ให้คงอยู่คู่กับวิถีชุมชนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั้น ชุมชนควรดำเนินการอย่างไรบ้าง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีหม่อมราชวงศ์ชาวดอกของชาวจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยพบว่า ประเพณีหม่อมราชวงศ์ชาวดอกของจังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีหม่อมราชวงศ์ชาวดอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ให้คงอยู่คู่กับวิถีชุมชนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั้น ชุมชนควรมีวิธีในการบริหารจัดการตนเอง ครอบครัว และชุมชนในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) ผู้นำทางด้านศาสนา ผู้นำทางด้านพิธีกรรม ผู้นำชุมชนทุกระดับต้องมีภาวะผู้นำ และมีวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชน การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

2) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถานศึกษา และการทำงานอย่างโปร่งใสของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และวิถีชุมชนที่ยั่งยืน

3) ชุมชนต้องสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้โดดเด่น การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศิลปะและรูปแบบของมาลัยชาวดอก และชุมชนต้องสร้างคลื่นลูกใหม่ที่เป็นเยาวชนให้เป็นผู้ที่สืบสานต่อวัฒนธรรมชุมชนหรือเป็นทูตทางวัฒนธรรมในรุ่นต่อไป โดยที่สถานศึกษาทุกระดับในท้องถิ่นเป็นผู้ผลิตและสนับสนุนองค์ความรู้ในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

4) ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องส่งเสริมสื่อที่ดีในกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีของชุมชน และส่งเสริมพื้นที่ที่ดีในที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

5) เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพแล้ว คนในชุมชนต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ให้คงอยู่กับตนเองหรือครอบครัว รู้จักการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง และชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันตลอดไป เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และมีความอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ซึ่งบริบทดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีหม่อมราชวงศ์ชาวดอก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชุมชน ตามที่ได้พบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ให้สัมภาษณ์

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้เชี่ยวชาญ (ช่าง) ด้านมาลัยข้าวตอกน่าจะมีการผลิตสื่อเกี่ยวกับการทำมาลัยข้าวตอกในรูปแบบต่างๆ เช่น การลงใน Youtube การลงในสื่อออนไลน์ (Online) สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น เพราะเท่าที่เห็นมีสื่อประเภทนี้จำนวนน้อยมาก

2) สถานศึกษาในพื้นที่ควรจัดการเรียนการสอนการทำมาลัยข้าวตอกในทุกระดับการศึกษา เช่น ประถม มัธยม กศน. วิทยาลัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนต้องเป็นกำลังสำคัญในอนาคตของชุมชน

3) การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับจังหวัดอื่นๆ พร้อมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์สินค้ามาลัยข้าวตอกอย่างต่อเนื่องในระดับชาติและระดับโลก

4) สถานการณ์โลกในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) สื่อโลกออนไลน์ (Online) เป็นต้น คนในชุมชนจะมีวิธีการปรับตัวอย่างไรบ้าง

5) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครื่องมือ (นวัตกรรม) ในการผลิตมาลัยข้าวตอกหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความคงทน เป็นต้น

4. ผลการทดสอบสมมติฐานและสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

1. สมมติฐานการวิจัย

1) ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านบริบทชุมชน และหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ผลการทดสอบสมมติฐาน

1) ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านบริบทชุมชน และหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.00)

5. สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐานและสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน อภิปรายผลได้ ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคล ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 205 คน คิดเป็นร้อยละ 54.66 และเพศชาย จำนวน 170 คน คิดเป็นร้อยละ 45.33 ส่วนมากอายุระหว่าง 36-45 ปี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมีการศึกษาในระดับปริญญาตรี อาชีพรับราชการและอาชีพเกษตรกรรม ส่วนปัจจัยด้านบริบทชุมชน ประกอบด้วย ดังนี้

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.02)

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.91)

3) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.94)

4) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.17)

5) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.88)

6) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.25)

7) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.14)

8) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมนวัตกรรมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.14)

9) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.11)

10) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.62)

11) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.02)

12) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมนวัตกรรมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.71)

13) สมาชิกในชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน (กัลยาณมิตรตะตา) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ 4.00)

14) สมาชิกในชุมชนมีความขยัน หมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ (อุฏฐานะสัมปทา) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 4.00)

15) การส่งเสริมภูมิปัญญาที่ดีในการฉลาดรู้ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในครอบครัวและสังคม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 3.80)

ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ปัจจัยด้านบริบทชุมชนกับหลักทฤษฎีธรรมิกัตถะประโยชน์ (ตัวแปรอิสระ)	จำนวนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันจากการทดสอบ Chi-square
1. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านวัฒนธรรมและประเพณี	4.218
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	3.286
3. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณี	1.777
4. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก	75.684**
5. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี	163.067**
6. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	22.507**
7. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก	0.420
8. องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร ด้านแนวทางการส่งเสริมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก	21.555**
9. รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี	81.260**
10. รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	15.116**
11. รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก	4.725
12. รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นด้านการส่งเสริม นวัตกรรมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก	8.191

ตารางที่ 4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (ต่อ)

ปัจจัยด้านบริบทชุมชนกับหลักทฤษฎีธรรมิกัตถะประโยชน์ (ตัวแปรอิสระ)	จำนวนค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันจากการทดสอบ Chi-square
13. สมาชิกในชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน (กัลยาณมิตรตะตา)	56.418**
14. สมาชิกในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ (อุฏฐานะสัมปทา)	4.712
15. การส่งเสริมภูมิปัญญาที่ดีในการฉลาดรู้ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในครอบครัวและสังคม	8.250

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

และมีความสอดคล้องกับทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ ดังนี้

“ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร อย่างแท้จริง เพราะว่ามีที่เดียวในประเทศไทยที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นอย่างประจักษ์ เอกลักษณ์ของความเป็นผู้มีจิตใจที่งดงามและความเลื่อมใสในพุทธศาสนาของชุมชนได้แสดงออกผ่านการทำมาลัยข้าวตอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ชุมชนสามารถถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้ วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข มีความสามัคคีกัน และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพแล้ว คนในชุมชนต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ให้คงอยู่กับตนเองหรือครอบครัว รู้จักการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง และชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันตลอดไป เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

(สรุปภาพรวมของการสัมภาษณ์ วันที่ 2-3 ธันวาคม 2562)

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการประมวลผลข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นกลุ่มผู้ที่มีสำเนาทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จริงไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 377 เป็นเพศหญิง จำนวน 218 คน เพศชาย จำนวน 159 คน ส่วนใหญ่มีโดยเฉลี่ยอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 93 คน มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 124 คน และอาชีพเกษตรกร จำนวน 118 คน และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร ผลการศึกษาวิจัย พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) ดังนี้

1) องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านวัฒนธรรมและประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.41) อธิบายได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดมาจากรรณกรรมและความเชื่อของท้องถิ่นได้สร้างความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนซึ่งมีคุณค่าต่อประชาชนทั่วไปและอนุชนรุ่นหลังโดยเฉพาะ การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนสืบไป

2) องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านความเชื่อประเพณีบุญบั้งไฟ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.22) อธิบายได้ว่า การสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านความเชื่อประเพณีบุญบั้งไฟนั้น นับว่าเป็นประเพณีที่ทำให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ปรองดองระหว่างหมู่บ้านชุมชนและประชาชน เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนอีสาน รวมทั้งประเพณีบุญบั้งไฟได้แสดงออกถึงความเชื่อและพันธสัญญาที่มนุษย์ได้ทำไว้กับพญาแถนโดยการขอฝนให้ทำการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยส่งสัญญาณการสื่อสารผ่านการจุดบั้งไฟไปบอกในกรณีต้องการน้ำฝนและการส่งสัญญาณเสียงร้องของกบ เขียด อีงอ่าง และเสียงของว่าวสะนูไปบอกพญาแถนในกรณีที่ต้องการน้ำของตนเพียงพอแล้ว

3) องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านกิจกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.48) อธิบายได้ว่า การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ การประกวดขบวน บั้งไฟสวยงาม และกระบวนการจุดบั้งไฟของผู้ดำเนินงานเป็นบริบทของกิจกรรมที่ต้องมีความเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนที่แสดงออกถึงเสน่ห์ของงานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการจัดงานบุญบั้งไฟ ควรมีการทบทวนการดำเนินงานและการให้การสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

4) องค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.38) อธิบายได้ว่า วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟ ได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างสื่อวัตกรรมการเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.28) ซึ่งอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. แนวทางในการสร้างสื่อวัตกรรมการเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

แนวทางในการสร้างสื่อวัตกรรมการเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ทั้ง 5 ข้อ โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.28) และเมื่อพิจารณารายด้าน โดยเรียงลำดับของค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟกับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรอยู่ในระดับใด และความสมบูรณ์ของเนื้อหาแบบสมัยดั้งเดิมของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรอยู่ในระดับใด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ 4.60) รองลงมา คือ เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียนในระดับใด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 4.50) และประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความยาวอยู่ในระดับใด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 4.20) ตามลำดับ

จากข้อมูลดังกล่าวอธิบายได้ว่า ความเหมาะสมของการสร้างและพัฒนาสื่อวัตกรรมการเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านเนื้อหาการผลิตสื่อจะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว 2) เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน และ 3) มีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

2. การสร้างสื่อวัตกรรมการเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น

การสร้างสื่อวัตกรรมการเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ทั้ง 5 ข้อ โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.14) และเมื่อพิจารณารายด้าน โดยเรียงลำดับของค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า การสร้างรสนิยม เสน่ห์หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น พญาแถน พระยาคนคาก และท้าวผาแดง-นางไอ่คำ ในระดับใด มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ 4.70) รองลงมา คือ ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีในระดับใด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 4.60) และรองลงมา คือ เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยายควรเป็นเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติในระดับใด และภาพ เสียง และตัวอักษรควรบรรยายเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับใด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ 4.00) ตามลำดับ

จากข้อมูลดังกล่าวอธิบายได้ว่า ความเหมาะสมด้านเทคนิคการตัดต่อด้านภาพและเสียงจะต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม 2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน และ 3) เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยายควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ หนึ่ง เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยแปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมาเป็นกรอบในการสร้างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ

2) ผู้วิจัยได้มีการจัดทำโครงร่างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟตามกรอบ (Concept) ของข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

3) ผู้วิจัยได้นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสื่ออนิเมชัน (Animation) และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 23 คน ให้ทำการตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของสื่อ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งนำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

4) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปสอบถามความถูกต้องแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data Triangulation” หรือการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรกมาเปรียบเทียบกับความเสถียรของข้อมูลกับข้อมูลปัจจุบันของผู้ให้สัมภาษณ์ (Pre date-Post data) จำนวน 23 คน (ใช้กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ชุดเดิม)

5) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ไปตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data Triangulation” หรือ “การเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกัน

6) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ไปทดลองประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟและนำไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ให้สัมภาษณ์

1) ชาวบ้านและชุมชนควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ โดยการเน้นสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในสาระสำคัญของงานประเพณีพิธีกรรมเพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณีพิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์และอูบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

2) หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นโดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วและให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู การประยุกต์และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสม

3) หน่วยงานด้านการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐาน

ของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การทวงแหน รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

4) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมโดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณีพิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เป็นรายบุคคล จำนวน 23 คน ซึ่งได้ทำการคัดเลือกมาจาก 23 ชุมชน โดยใช้ตัวแทนแบบโควตา (Quota) ชุมชนละ 1 คน ในการสุ่มสัมภาษณ์แบบวิธีลูกบอลหิมะ (Snowball Sampling) ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น และผู้วิจัยได้จำแนกผลการสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ประเด็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

ประเด็นข้อคำถามที่ 1 ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนนัยยะสำคัญทางสังคมอย่างไรบ้าง?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 23 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของประเพณีบุญบั้งไฟที่สะท้อนนัยยะสำคัญทางสังคม โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกออกเป็น 6 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร อนึ่ง ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงนัยยะสำคัญที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในประเด็นดังต่อไปนี้

1) ประเพณีบุญบั้งไฟได้สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างความสามัคคี สร้างชื่อเสียงอย่างเป็นที่ประจักษ์ เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน คนรุ่นใหม่จะต้องให้ความสำคัญและเข้ามาเรียนรู้และร่วมกันสืบสานประเพณีร่วมกันต่อไป

2) ประเพณีบุญบั้งไฟของท้องถิ่นเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพื่อบำรุงรักษาคุณค่าที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้ สามารถสร้างความรู้ และความสนใจด้านวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้

3) ผลผลิตของประเพณีบุญบั้งไฟสะท้อนให้เห็นได้จากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่ การส่งเสริมและการสร้างวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสร้างสมรรถสมาน สามัคคี กลมเกลียว สร้างความสุขและสร้างรายได้ที่เกิดจากสินค้าทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนได้

4) การประชาสัมพันธ์และการสร้างสื่อในการประชาสัมพันธ์ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างไร คือประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ทำนายในการบริหารจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

5) ผู้จัดงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเชิงอนุรักษ์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์อันดั้งเดิมโดยให้มีความผสมผสานกลมกลืนกับสถานการณ์ในปัจจุบันอย่างสมดุลทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่

6) ประเพณีบุญบั้งไฟได้สะท้อนเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและการรักษาประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมความเคารพ ความนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาคุ้มครองชุมชน และการรักษาคำมั่นสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ทั้งนี้ ซึ่งบริบทของข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม ตามที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 2 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เราจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดั้งเดิมให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 23 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านวิธีการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดั้งเดิมให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 6 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัย พบว่าชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เราจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดั้งเดิมให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันด้วยวิธีการ ดังนี้

1) แนวทางในการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดั้งเดิมให้อยู่คู่กับชุมชน ประกอบด้วย การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชนและการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

2) กระบวนการบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่นและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบหลากหลายและทันสมัยจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน

3) การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากผู้คนในชุมชน การมีส่วนร่วมของโรงเรียน สถานศึกษาทุกระดับ หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา คือปัจจัยหลักในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

4) การส่งเสริมให้มีศิลปะการแสดงที่สอดคล้องกับประเพณีบุญบั้งไฟโบราณ และการรักษารูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟที่ดั้งเดิม นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านหนึ่งที่สามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดั้งเดิมให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

5) การส่งเสริมให้มีศิลปะการแสดงที่สอดคล้องกับประเพณีบุญบั้งไฟโบราณ และการรักษารูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟที่ดั้งเดิม นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านหนึ่งที่สามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

6) การให้ทุนทรัพย์ส่งเสริมกิจกรรมการแสดงอันเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชน การเพิ่มรางวัลในกิจกรรมการประกวดขบวนบั้งไฟสวยงาม ขบวนพอร่า ขบวนแข่ง และการเผยแพร่กิจกรรมด้วยสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมีความมั่นคงและยั่งยืนได้

ทั้งนี้ ซึ่งบริบทของข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม ตามที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างไร?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 23 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 6 กลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน มีดังนี้

1) การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นควรมีแนวทางและวิธีการที่หลากหลาย สื่อที่ใช้ต้องมีความเหมาะสมกับธรรมชาติของท้องถิ่น

2) การประชาสัมพันธ์งานบุญประเพณีส่วนใหญ่จะขึ้นป้ายและการโฆษณาผ่านสื่อทางวิทยุ โทรทัศน์เป็นหลัก สำหรับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ก็นับว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่ดี

3) การสร้างการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เพื่อประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นแนวทางการประชาสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ข่าวสารเข้าถึงผู้คนทุกระดับในชุมชนได้อย่างเหมาะสม

4) การสร้างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ในการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟเป็นทางเลือกอีกแบบหนึ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเพราะสามารถเข้าถึงได้ทุกเพศทุกวัย

5) การผลิตสื่อควรมีการสำรวจตลาดและความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าของการผลิตสื่อ

6) ควรสร้างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
 ทั้งนี้ ซึ่งบริบทของข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 กับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม ตามที่
 ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและ
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 4 สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการ
 ประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 23 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้านสื่อการ์ตูน
 อนิเมชัน (Animation) ที่ดีและเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร
 โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 6 กลุ่ม แล้วนำมา
 วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและเหมาะสมกับ
 การประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

- 1) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่ผู้ชมสามารถใช้จินตนาการได้อย่างไม่มีขอบเขต
- 2) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรสามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยากให้ง่ายขึ้น
- 3) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่ใช้อธิบายหรือแสดงความคิดเห็นที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมได้
- 4) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่ใช้อธิบายหรือเน้นส่วนสำคัญให้ชัดเจนและกระชับขึ้นได้
- 5) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่สามารถเสริมสร้างสติปัญญาให้วัยเด็กๆ ได้อย่างดีเยี่ยม
- 6) สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่สามารถรับชมได้ทุกเพศทุกวัย สามารถสร้างความผูกพันกันใน
 ครอบครัว และในอนิเมชัน (Animation) จะแฝงไปด้วยข้อคิดคติสอนใจในรูปแบบต่างๆ

ทั้งนี้ ซึ่งบริบทของข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 กับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม ตามที่
 ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและ
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นข้อคำถามที่ 5 หากมีสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เพื่อการประชาสัมพันธ์
 ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างไรบ้าง?

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 23 คน พบประเด็นสาระสำคัญด้าน
 การประยุกต์ใช้สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เพื่อการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัด
 ยโสธร โดยผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแนวความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 6 กลุ่ม แล้วนำมา

ประมวลผล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เพื่อการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบท ดังนี้

1) การประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ควรมีการนำไปเผยแพร่ในระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) สื่อออนไลน์ประเภทต่างๆ เช่น Facebook, Line, YouTube เป็นต้น

2) การประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ควรมีการนำไปเผยแพร่ในระบบวิทยุ-โทรทัศน์

3) การโฆษณา ประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรนำไปให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ห้างสรรพสินค้า หรือสถานที่ที่มีการจัดกิจกรรม เป็นต้น

4) การโฆษณา ประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรนำไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และศาสนสถาน เป็นต้น

5) การประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรให้ผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่ม เป็นต้น นำไปประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้

6) การโฆษณา ประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ในจังหวัดยโสธร

ทั้งนี้ ซึ่งบริบทของข้อมูลดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม, แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา และแนวคิดกระบวนการการสร้างและการพัฒนานวัตกรรม ตามที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ดังที่ได้ปรากฏในบทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ให้สัมภาษณ์

1) ชาวบ้านและชุมชนควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ โดยเน้นสร้างความรู้ ความเข้าใจในสาระสำคัญของงานประเพณีพิธีกรรมเพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณี พิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์และอูบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

2) หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นโดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วและให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์และสร้างใหม่อย่างเหมาะสม

3) หน่วยงานด้านการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหน รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

4) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมโดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึง

วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณีพิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

5. ผลการทดสอบสมมติฐานและสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

5.1 สมมติฐานการวิจัย

1) ประชาชนนำหลักอารักขสัมปทามาปฏิบัติอยู่ในระดับใดบ้าง อันเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุต่อ ค่าความสัมพันธ์ของการสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธรและมีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก

5.2 ผลการทดสอบสมมติฐาน

1) ประชาชนนำหลักอารักขสัมปทามาปฏิบัติอันเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุต่อค่าความสัมพันธ์ของการสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธรและมีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.20) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.3 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐานและสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน อภิปรายผลได้ ดังนี้

ประชาชนนำหลักอารักขสัมปทามาปฏิบัติอันเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุต่อค่าความสัมพันธ์ของการสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธรและมีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.20) ประกอบด้วย ดังนี้

1) การนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟด้านการอนุรักษ์ประวัติประเพณีโบราณของบุญบั้งไฟ ($\bar{X}$ 4.16)

2) การนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟด้านการอนุรักษ์รูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟ ($\bar{X}$ 4.15)

3) การนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟด้านการอนุรักษ์กิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีบุญบั้งไฟ ($\bar{X}$ 4.32)

4) การนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ($\bar{X}$ 4.16)

5) การนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน ($\bar{X}$ 4.24)

ทั้งนี้เมื่อนำข้อมูลทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ด้านการอนุรักษ์ประวัติประเพณีโบราณของบุญบั้งไฟ 2) ด้านการอนุรักษ์รูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟ 3) ด้านการอนุรักษ์กิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีบุญบั้งไฟ 4) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ 5) ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน มาหาผลเฉลี่ยรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยมีความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.20) ซึ่งผลของค่าเฉลี่ยดังกล่าวไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

การนำหลักอารักขสัมปทานมาใช้ในการสร้างสื่อนวัตกรรม การสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ	จำนวนค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน จากการทดสอบ Chi- square
1. การเล่าเรื่องประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้ลูกหลานฟัง	4.218
2. การอธิบายเรื่องประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เพื่อนๆ ฟัง	3.286
3. การจดบันทึกเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟไว้	1.777
4. การบันทึกเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟไว้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์	75.684**
5. การนำเสนอเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบเอกสารหรือโปสเตอร์	163.067**
6. การรณรงค์เพื่อให้การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นไปอย่างถูกต้อง	1.320**
7. ห้ามชุมชนไม่ให้มีการแสดงกิจกรรมที่ผิดเพี้ยนจากประเพณี	1.211
8. ส่งเสริมให้มีศิลปะการแสดงที่สอดคล้องกับประเพณีบุญบั้งไฟโบราณ	22.507**
9. อธิบายการแต่งกายที่เหมาะสมและถูกต้องกับงานประเพณีบุญบั้งไฟ	0.420
10. การรักษารูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟที่ดีงามแบบดั้งเดิม	1.432
11. การให้ทุนทรัพย์ส่งเสริมกิจกรรมการแสดงอันเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ของชุมชน	21.555**
12. การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ	81.260**
13. จัดให้มีการถ่ายทอดการรำเซิ้งบั้งไฟจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่	8.234
14. การเพิ่มรางวัลในกิจกรรมการประกวดขบวนบั้งไฟสวยงามและอื่นๆ	9.121
15. การเผยแพร่กิจกรรมงานประเพณีบุญบั้งไฟด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่าง กว้างขวาง	15.116**
16. สนับสนุนและจัดให้มีพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ	8.321
17. จัดให้มีการอบรมหลักสูตรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	4.725
18. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญบั้งไฟเชิง อนุรักษ์	4.755**
19. การติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ	6.250
20. จัดทำงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	8.191
21. การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟกับประเทศในประชาคมอาเซียน	7.124
22. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญบั้งไฟเชิง อนุรักษ์ด้วยภาษาในกลุ่มประชาคมอาเซียน	55.408**

ตารางที่ 4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (ต่อ)

การนำหลักอารักขสัมปทานมาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัฒนธรรม การสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ	จำนวนค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน จากการทดสอบ Chi- square
23. การจัดทำสื่อมัลติมีเดียงานประเพณีบุญบั้งไฟเผยแพร่ในกลุ่มประชาคมอาเซียน	4.732
24. การจัดสัมมนาโครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มประชาคมอาเซียน	9.230
25. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับความต้องการในกลุ่มประชาคมอาเซียน	8.240
	8.655

จากตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมด้านเทคนิคการติดต่อด้านภาพและเสียง

** หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

และมีความสอดคล้องกับทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสื่อแอนิเมชัน (Animation) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ ดังนี้

“การโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นควรมีแนวทางและวิธีการที่หลากหลาย สื่อที่ใช้ต้องมีความเหมาะสมกับธรรมชาติของท้องถิ่น การผลิตสื่อควรมีการสำรวจตลาดความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและคุ้มทุนของการผลิตสื่อ สื่อการ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่สามารถรับชมได้ทุกเพศทุกวัย สามารถสร้างความผูกพันกันในกลุ่มครอบครัว และในแอนิเมชันจะแฝงไปด้วยข้อคิดคติสอนใจในรูปแบบต่างๆ การประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) ควรมีการนำไปเผยแพร่ในระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) สื่อออนไลน์ประเภทต่างๆ เช่น Facebook, Line, YouTube และการประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ในจังหวัดยโสธร หน่วยงานการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหน รักษาวัฒนธรรมต่อไป”

(สรุปภาพรวมของการสัมภาษณ์ วันที่ 13-14-15 ธันวาคม 2562)

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟ
ตุ้มกาจังหวดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ อธิบาย ได้ดังนี้

1.1 ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร

ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร พบว่า คนในชุมชนมีองค์ความรู้
จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้อย่างถูกต้อง เหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า เนื่องจากใน
ชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมส่วนใหญ่เป็นพุทธมามกะ นอกจากนี้ การจัด
กิจกรรมในงานก็มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้น และพุทธศาสนิกชนทั่วได้ถือ
ปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องหรือไม่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง แต่เหล่านั้นถือว่าเป็น
เป็นนันทนาการของงานประเพณีซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์
ต่างๆ

1.2 ด้านการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร

การสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร พบว่า ในการสืบสานประเพณีเป็นสิ่งที่คนใน
ชุมชนได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปแบบอย่างเหมาะสม ทั้งการถ่ายทอดประเพณี รูปแบบการสืบสาน
ที่เป็นรูปธรรม และเน้นคติความรู้ในงานประเพณีได้อย่างลงตัว เหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า
ในท้องถิ่นนั้นยังมีผู้รู้ที่เป็นปราชญ์และมีการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะการบริหารจัดการประเพณี
อย่างเป็นระบบ เช่น มีการประชุมปรึกษาสามารถแสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ได้ ประกอบกับมี
การประชาสัมพันธ์ประเพณีที่สอดคล้องกับลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของงาน

1.3 ด้านการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร

การสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร พบว่า การสร้างคุณค่าประเพณี เช่น
การต่อยอดภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นเครื่องมือหรือองค์ประกอบสำคัญของประเพณี ปัจจุบันเป็นสิ่งที่ผู้
จัดงานรวมถึงคนในชุมชนมีการกระทำอย่างเป็นรูปธรรม เหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า
ปัจจุบันเรามีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่สามารถชี้แนะและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับคนใน
ท้องถิ่นอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาเป็นการสืบสานความเชื่อ
ความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชาที่เป็นปัจจัยสำคัญที่
ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการสร้าง
กำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา
ถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการ
ของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสาน
และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม

1.4. ข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัย “การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวดยโสธร” คณะผู้วิจัย
จึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย พบว่า ในการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร เป็นช่วงเวลาที่ภาครัฐกำลังให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้น อนุรักษ์ และ ประยุกต์กิจกรรมประเพณีควรมุ่งให้ความสำคัญรอบด้าน เช่น การมีส่วนร่วม ความคุ้มค่า การบริหาร ความเสี่ยงที่จะพึงมีพึงเกิดจากภัยหลายๆ อย่าง เช่น ภัยธรรมชาติ ภัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยเฉพาะนโยบายในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีควรเป็นไปในครรลองเดียวกันทุก ภาคส่วน เพราะกฎระเบียบบางอย่างขัดกับ วิถีชุมชน ขัดกับประเพณีที่เป็นกติกาทางสังคมท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมบางอย่างในประเพณีก็อาจจะขัดกับกฎระเบียบทางสังคมเช่นกัน ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมประเพณีกับกฎระเบียบจึงควรหาความสมดุลร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอแนะให้ หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐได้นำไปเป็นกรอบนโยบายในการปรับปรุง การรื้อฟื้น และการยกเลิกเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

1) ผลการวิจัยพบว่า วิถีต่างๆ ในชุมชนยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ปรับปรุง ยกเลิก รื้อฟื้น และสร้างขึ้นมาใหม่หลายอย่าง เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เรื่องการสร้างทายาททางวัฒนธรรม คือการเป็นผู้มีความรู้และมีความชำนาญในการทำไฟตุ้มกาเพื่อการอนุรักษ์และเป็นประโยชน์ในทาง จิตใจ และสร้างมูลค่าพาณิชย์เกิดรายได้แก่ชุมชนต่อไป

2) ผู้นำชุมชนหรือสมาชิกกลุ่ม ควรมีสถานที่แสดงสินค้าหรือใช้สถานที่ๆ มีอยู่แล้วให้ เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และจำหน่ายสินค้าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไฟตุ้มกาและผลิตภัณฑ์อื่นๆ ในชุมชน ให้ชัดเจน เพื่อเป็นตลาดกลางการค้าในชุมชนเพื่อให้สมาชิกและลูกค้าเกิดความเชื่อมั่นมีแหล่งติดต่อ อย่างชัดเจน

3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเปรียบประเพณีจุดไฟตุ้มกากับประเพณีที่มีลักษณะ เดียวกันเช่น ไหลเรือไฟ เป็นต้น

2) ควรมีการวิจัยเรื่องสุนทรียภาพในประเพณีท้องถิ่น เช่น สุนทรียภาพในประเพณี จุดไฟตุ้มกา

4.3 การสร้างคู่มือและนวัตกรรม

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีหม่อมลัยข้าวตอก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.3.3 เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้าง คุณค่าประเพณีหม่อมลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life) โดยใช้ หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยแปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และ ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมา เป็นกรอบในการสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีหม่อมลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

2) ผู้วิจัยจัดทำโครงร่างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

3) ผู้วิจัยได้นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของคู่มือ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจำนวน 250 เล่ม

5) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตกรรมวิถีในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

6) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.3.2 เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ และข้อที่ 1.3.3 เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยแปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมาเป็นกรอบในการสร้างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ

2) ผู้วิจัยจัดทำโครงร่างสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟตามกรอบ (Concept) ของข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

3) ผู้วิจัยได้นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสื่ออนิเมชัน (Animation) และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 23 คน ให้ทำการตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของสื่อ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

5) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปสอบถามความถูกต้องแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data

Triangulation” หรือการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรกมาเปรียบเทียบกับข้อมูลปัจจุบันของผู้ให้สัมภาษณ์ (Pre date-Post data) จำนวน 23 คน (ใช้กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ชุดเดิม)

6) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ไปตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data Triangulation” หรือ “การเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกับกัน

7) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟและนำไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน โรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ เป็นต้น

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

การสร้างคุณค่าประเพณีไฟตูมกาจังหวัดยโสธร เป็นการเพิ่มพูน การต่อยอดภูมิปัญญาให้มีคุณค่าทางจิตใจและทางเศรษฐกิจให้คนในชุมชน เช่น การผลิตไฟตูมกาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การบริหารจัดการประเพณีให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสามารถนำมากล่าวในที่นี้ ดังนี้

1. การต่อยอดภูมิปัญญา

ประเพณีจุดไฟตูมกา เป็นประเพณีที่สามารถนำมาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เท่ากับว่าเป็นการรื้อฟื้น อนุรักษ์และการประยุกต์ ดังนี้

1) การรื้อฟื้น (Recovery) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่าแต่หายไปแล้ว ได้ถูกนำกลับมาใช้ใหม่และมีโอกาสประยุกต์ได้ร่วมสมัยเพื่อให้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น ประเพณีจุดไฟตูมกาที่รื้อฟื้นกลับคืนมา

2) การอนุรักษ์ (Conservation) เพื่อให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือมีความสำคัญต่อชุมชนที่จะเลือนหายไปคงอยู่ต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และสามารถสร้างแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อการสร้างรายได้แก่คนในชุมชน แต่การอนุรักษ์จะเกิดขึ้นไปต่อเมื่อคนในท้องถิ่นมีความภูมิใจและเห็นความสำคัญต้องการสร้างคุณค่าให้ปรากฏและสืบสานให้คงอยู่มีมูลค่าเป็นแรงจูงใจ

3) การประยุกต์ (Modification) เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมใหม่โดยคงไว้แนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น การผลิตไฟตูมกาอาจใช้วัสดุอื่นทดแทนหรือใช้ร่วมกันได้ เพราะบางครั้งอาจเกิดปัญหาเนื่องจากเป็นวัสดุธรรมชาติ บางปีอาจแห้งแล้งหรือน้ำท่วม ดังนั้น การประยุกต์วัสดุอื่นเพื่อทดแทน

2. คุณค่าทางในงานประเพณีจุดไฟตูมกา

คุณค่าจากประเพณีจุดไฟตูมกานั้น กล่าวได้ว่า มีทั้งด้านจิตใจและกายภาพ ทางด้านจิตใจ เพราะเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย ส่วนทางกายภาพนั้น สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน คือ คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคม และคุณค่าด้านปัญญา

3. การผลิตไฟตุ้มกาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

การผลิตไฟตุ้มกา ถือว่ายังมีการผลิตได้น้อย จึงไม่สามารถผลิตไฟตุ้มกาส่งขายให้แก่ผู้ที่มีความต้องการซื้อได้ ซึ่งจากการลงพื้นที่ พบว่า มีผู้ต้องการซื้อจำนวนมากเพื่อนำไปประดับบ้านเรือนหรือประดับ ห้างร้านของตนเอง ฉะนั้น ปัญหานี้จะหาแนวทางแก้ไข ทำวิกฤติให้เป็นโอกาสเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมแปลงเป็นรายได้ให้เกิดแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งผลิตภัณฑ์ลักษณะที่น่าสนใจเก็บไว้เป็นของที่ระลึกและนำไปใช้งานได้จริงจากประเพณีจุดไฟตุ้มกามีหลากหลาย

4.4 การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.3.4 เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยได้นำคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประชาสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม และกลุ่มเยาวชน

2) ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเสวนากลุ่มเยาวชน (Youth) เพื่อขึ้นนำผลการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายนักประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของอำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

3) นำคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประชาสัมพันธ์และประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตวิถีในเขตพื้นที่ของอำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

4) ผู้วิจัยนำคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดบุรีรัมย์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยชุมชน โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

5) นำผลงานวิจัยไปเขียนเป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการ ตีพิมพ์ในระบบออนไลน์ (Online) และในวารสารที่ได้รับการรับรอง

6) การติดตามประเมินผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยในปีถัดไป พร้อมทั้งการรายงานผลให้สถาบันวิจัยยุทธศาสตร์และหน่วยงานที่ให้ทุนการวิจัยได้รับทราบในโอกาสต่อไป

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.3.3 เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- 1) ผู้วิจัยได้นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟไปประชาสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม และกลุ่มเยาวชน เป็นต้น
- 2) ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเสวนากลุ่มเยาวชนเพื่อชี้้นำผลการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายนักประชาสัมพันธ์การสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร
- 3) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ของประเพณีบุญบั้งไฟประชาสัมพันธ์และประยุกต์ใช้ในชุมชนวัดวิถีในเขตพื้นที่ของจังหวัดยโสธร
- 4) นำสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยชุมชน โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ
- 5) นำผลงานวิจัยไปเขียนเป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการ ตีพิมพ์ในระบบออนไลน์ (Online) และในวารสารที่ได้รับการรับรอง
- 6) การติดตามประเมินผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยในปีถัดไป พร้อมทั้งการรายงานผลให้สถาบันวิจัยญาณสังวรและหน่วยงานที่ให้ทุนการวิจัยได้รับทราบในโอกาสต่อไป

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1.3.3 เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- 1) เมื่องานวิจัยสิ้นสุดลง ผู้วิจัยได้เอกสารข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไป
- 2) เมื่องานวิจัยสิ้นสุดลง ผู้วิจัยได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ไฟตูมกาส่งเสริมให้ประชาชนนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายได้
- 3) ผู้วิจัยนำผลงานวิจัยไปเขียนบทความวิจัยเพื่อลงในเว็บไซต์จังหวัดยโสธร เว็บไซต์ต่างๆ และเว็บไซต์ (Website) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น
- 4) ผู้วิจัยนำผลงานวิจัยไปเขียนบทความวิจัย ลงตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ
- 5) ผู้วิจัยนำผลงานวิจัยไปเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- 6) ผู้วิจัยเผยแพร่ผลการวิจัยทางสถานีวิทยุของ กรมประชาสัมพันธ์ (สวท.) ประจำจังหวัด เครือข่ายสถานีวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุประจำมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสถานีวิทยุท้องถิ่น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในโครงการชุดวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนา ประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 3 โครงการ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยและ องค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและบูรณาการให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนนวัตวิถีท้องถิ่นโดยผ่าน กระบวนการด้านวัฒนธรรมประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตูมกา จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์หลัก

1) เพื่อเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณี จุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร ตามแนวอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของ ชุมชนภาคอีสานตอนล่าง

2. วัตถุประสงค์รอง (ตามโครงการย่อย)

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์
- 3) เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์
- 4) เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น
- 5) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร
- 6) เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
- 7) เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
- 8) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร
- 9) เพื่อสืบสานประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร
- 10) เพื่อสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในรูปแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ควบคู่กันตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ การรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) พร้อมทั้งแปรผลการวิจัยเชิงปริมาณตามสถิติการวิจัยและการอภิปรายผลเชิงพรรณนา

5.1 สรุปผลการวิจัย

คณะผู้วิจัย ได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

5.1.1 สรุปผลการวิจัยชุดโดยภาพรวม

การวิจัยในโครงการชุดวิจัย เรื่อง “อารักขสัมพันธ์เพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเพื่อเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และการสืบสานและสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธรตามแนวอารักขสัมพันธ์เพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี และด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอก โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) ส่วนแนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) และรูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.10) ประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของจังหวัดยโสธร ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นของชุมชนได้ในปัจจุบันควรมีองค์ประกอบในประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นผู้นำ เป็นศูนย์กลาง (Center) และต้องมีความเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน หากมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีภาวะผู้นำ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนจะมีความยั่งยืน

(2) ผู้นำในระดับปฏิบัติการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม ผู้นำกลุ่มงานอาชีพ ผู้นำเด็กและเยาวชน เป็นต้น ต้องร่วมมือกันและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างชัดเจนและอย่างต่อเนื่อง

(3) สมาชิกในชุมชนต้องมีจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด มีความรู้ และความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกของตนเองอย่างชัดเจน สามารถสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนของตนและสามารถถ่ายทอดความรู้ต่อผู้อื่นได้ในระดับหนึ่งเป็นสำคัญ

(4) สถานศึกษาทุกระดับในชุมชนควรมีความพร้อมทางด้านความรู้ และบุคลากรในการสนับสนุน ส่งเสริม และการอนุรักษ์ สืบสานกิจกรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกอย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง

(5) กระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำในทุกระดับ การสร้างความสามัคคี และกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและสามารถสร้างความยั่งยืนได้

และคณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิตวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย เช่น บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ด้านความเชื่อประเพณีบุญบั้งไฟ ด้านกิจกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ และด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดีมีความสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน แนวทางในการสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

(1) มีการบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว

(2) เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มประชาคมอาเซียน

(3) มีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ที่สามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

ส่วนประเด็นการสร้างสื่อวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นนั้น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

(1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

(2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน

(3) เสียงที่ใช้ประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยายควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

และผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่อวัฒนธรรมประเภทการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 ชุด พร้อมทั้งการนำสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3) การสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร พบว่า ในการสืบสานประเพณีเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนได้นำเนินการอย่างเป็นรูปแบบอย่างเหมาะสม รวมทั้งการถ่ายทอดประเพณี รูปแบบการสืบสานที่เป็นรูปธรรมและเน้นคติความรู้ในงานประเพณีได้อย่างลงตัว สาเหตุที่เป็นเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่าสมาชิกชุมชนในท้องถิ่นนั้นยังมีความรู้ที่เป็นปราชญ์และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยเฉพาะการบริหารจัดการประเพณีอย่างเป็นระบบ เช่น มีการประชุมปรึกษาสามารถแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ได้ ประกอบกับมีการประชาสัมพันธ์ประเพณีที่สอดคล้องกับลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของงาน วิธีการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร เป็นการสืบสานความเชื่อ ความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธานุชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและการบูชาที่แสดงออกนั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสาน และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม

และผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือของที่ระลึก (Souvenir) จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

5.2. อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1. อภิปรายผลการวิจัยโครงการย่อย

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1. ด้านข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นประชาชนชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีในการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 20 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 205 คน และเพศชาย จำนวน 170 คน ส่วนมากมีโดยเฉลี่ยอายุในช่วงระหว่าง 36-45 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีอาชีพเกษตรกรกรรมและรับราชการ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001-15,000 บาท และส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ในการทำงานประมาณช่วงระยะเวลา 10 ปี และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1.2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) อธิบายได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดทางพระพุทธศาสนาได้สร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับชุมชน สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน และประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีคุณค่าต่อประชาชนทั่วไปและอนุชนรุ่นหลังที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่กับชุมชน ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพณีที่ทรงคุณค่าของชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพ การเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความรัก ความสามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์ สืบสานประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2. เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า แนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) และรูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมา

ประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ในระดับมาก อธิบายได้ว่า แนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.10) ส่วนแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกควรเริ่มต้นที่การสนับสนุน (Support) กิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน, การถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความประณีต ความงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก และระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาวุโสต่อเยาวชนนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและอยู่คู่กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ส่วนรูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ 3.86) อธิบายได้ว่า รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้ดีในชุมชน ประกอบด้วย (1) ผู้นำทางศาสนาต้องมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น (2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3. เพื่อสร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ อนึ่ง เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยประมวลผล แปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมาเป็นกรอบในการสร้างคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

2) ผู้วิจัยจัดทำโครงร่างคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์

3) ผู้วิจัยได้นำคู่มือ (Handbook) ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของคู่มือ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจำนวน 250 เล่ม

5) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตกรรมวิถีในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

6) นำคู่มือ ในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4. เพื่อนำคู่มือรูปแบบวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น และเพื่อเป็นการตอบโจทยการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยได้นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปประชาสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำคุ้ม และกลุ่มเยาวชน

2) ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเสวนากลุ่มเยาวชน (Youth) เพื่อชี้้นำผลการวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายนักประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

3) นำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ ฉบับรูปเล่มไปประชาสัมพันธ์และประยุกต์ใช้ในชุมชนนวัตกรรมวิถีในพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

4) ผู้วิจัยนำคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาภูมิราชมหาวิทยาลัย วิทยาลัยชุมชน โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

5) นำผลงานวิจัยไปเขียนเป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการ ตีพิมพ์ในระบบออนไลน์ (Online) และในวารสารที่ได้รับการรับรอง

6) การติดตามประเมินผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยในปีถัดไป พร้อมทั้งการรายงานผลให้สถาบันวิจัยญาณสังวรและหน่วยงานที่ให้ทุนการวิจัยได้รับทราบในโอกาสต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การประมวลผล การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ซึ่งประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำมาลัยข้าวตอกและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีอีสานในการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรายบุคคล จำนวน 20 คน ซึ่งได้คัดเลือกมาจาก 10 ตำบล โดยใช้ตัวแทน ตำบลละ 2 คน สำหรับในการสุ่มสัมภาษณ์ใช้วิธีการแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) ในเขตพื้นที่ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เท่านั้น และผู้วิจัยได้จำแนกผลการสัมภาษณ์ออกเป็น 6 ประเด็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ทักษะของปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า “ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกนับว่าเป็นเอกลักษณ์และเป็นอัตลักษณ์ที่เฉพาะตัวของชาวอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรอย่างแท้จริง เพราะว่ามีแห่งเดียวในประเทศไทยที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นอย่างประจักษ์ เอกลักษณ์ของความเป็นผู้มีจิตใจที่งดงามและความเลื่อมใสในพุทธศาสนาของชุมชนได้แสดงออกผ่านการทำมาลัยข้าวตอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ชุมชนสามารถถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกได้ วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข มีความสามัคคีกันและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพแล้ว คนในชุมชนต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ให้คงอยู่กับตนเองหรือครอบครัว รู้จักการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง และชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันตลอดไป เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และมีความอย่างยั่งยืน”

3. ข้อเสนอแนะ

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้เชี่ยวชาญ (ช่าง) ด้านมาลัยข้าวตอกน่าจะมีการผลิตสื่อเกี่ยวกับการทำมาลัยข้าวตอกในรูปแบบต่างๆ เช่น การลงใน YouTube การลงในสื่อออนไลน์ (Online) สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น เพราะเท่าที่เห็นมีสื่อประเภทนี้จำนวนน้อยมาก
- 2) สถานศึกษาในพื้นที่ควรจัดการเรียนการสอนการทำมาลัยข้าวตอกในทุกระดับการศึกษา เช่น ประถม มัธยม กศน. วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนต้องเป็นกำลังสำคัญในอนาคตของชุมชน
- 3) การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับจังหวัดอื่นๆ พร้อมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์สินค้ามาลัยข้าวตอกอย่างต่อเนื่องในระดับชาติและระดับโลก
- 4) สถานการณ์โลกในยุคปัจจุบันนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) สื่อโลกออนไลน์ (Online) เป็นต้น คนในชุมชนจะมีวิธีการปรับตัวอย่างไรบ้าง
- 5) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครื่องมือ (นวัตกรรม) ในการผลิตมาลัยข้าวตอก หรือการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความคงทน เป็นต้น

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1. ข้อมูลทั่วไป

จากการประมวลผลข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นเพศหญิง 218 คน เพศชาย 159 คน ส่วนใหญ่มีโดยเฉลี่ยอายุระหว่าง 41-50 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี และอาชีพเกษตรกรกรรม จำนวน 118 คน และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1.2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมมีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.01) ซึ่งอภิปรายผลได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดมาจากรรณกรรมและความเชื่อของท้องถิ่นได้การสร้าง ความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนซึ่งมีคุณค่าต่อประชาชนทั่วไป และอนุชนรุ่นหลังโดยเฉพาะการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนสืบไป การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ การประกวดขบวนบั้งไฟสวยงาม และกระบวนการจัดบั้งไฟของผู้ดำเนินงานเป็นบริบทของกิจกรรมที่ต้องมีความเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนที่แสดงออกถึงเสน่ห์ของงานประเพณีบุญบั้งไฟ ประจำจังหวัดยโสธร ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะกรรมการจัดงานบุญบั้งไฟควรมีการทบทวนการดำเนินงานและการให้การสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถี การดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความรัก ความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า สื่อนวัตกรรม (Innovation) เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 4.28) ซึ่งอภิปรายผลได้ว่า แนวทางในการสร้างสื่อ นวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1) การบูรณาการประวัติศาสตร์ของประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว

2) เนื้อหาในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มประชาคมอาเซียน

3) สื่อประชาสัมพันธ์ควรมีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชัน (Animation) ที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

ส่วนการสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นนั้น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1) การสร้างรสนิยม เสน่ห์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน

3) เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยายควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาสื่อนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ อนึ่ง เพื่อเป็นการตอบโจทย์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยแปลผลการวิจัยที่ได้รับจากข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แล้วนำมาเป็นกรอบในการสร้างสื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ

2) ผู้วิจัยจัดทำโครงร่างสื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ตามกรอบ (Concept) ของข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

3) ผู้วิจัยได้นำสื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ (ฉบับร่าง) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสื่ออนิเมชัน (Animation) และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวน 23 คน ให้ทำการตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและความเหมาะสมของสื่อ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งนำสื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสมบูรณ์ของสื่ออีกครั้งหนึ่ง

4) ผู้วิจัยนำสื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟที่ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปสอบถามความถูกต้องแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data Triangulation” หรือการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรกมาเปรียบเทียบกับความเสถียรของข้อมูลกับข้อมูลปัจจุบันของผู้ให้สัมภาษณ์ (Pre date-Post data) จำนวน 23 คน (ใช้กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ชุดเดิม)

5) ผู้วิจัยนำสื่ออนิเมชัน (Animation) ไปตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธีการ “Data Triangulation” หรือ “การเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกัน

6) ผู้วิจัยนำสื่ออนิเมชัน (Animation) ไปประยุกต์ใช้ในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟและนำไปเผยแพร่ในส่วนงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน โรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ เป็นต้น

2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การประมวลผล การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) เป็นรายบุคคล จำนวน 23 คน ซึ่งได้คัดเลือกมาจาก 23 ชุมชน โดยใช้ตัวแทนแบบโควตา (Quota) ชุมชนละ 1 คน ในการสุ่มสัมภาษณ์แบบวิธีการบอกต่อ (Snowball Sampling) ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร เท่านั้น และผู้วิจัยได้จำแนกผลการสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ประเด็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า

ประเด็นที่ 1. ความว่า “ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพี้ยนอันล้ำคุณค่า เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับท้องถิ่นของตนเองอย่างยั่งยืน คนรุ่นใหม่จะต้องให้ความสำคัญและเข้ามาเรียนรู้และร่วมกันสืบสานประเพณีร่วมกันต่อไป สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนได้ สามารถสร้างความรู้ และความสนใจด้านวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้”

ประเด็นที่ 2 ความว่า “แนวทางในการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชน ประกอบด้วย การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชนและการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี กระบวนการบริหารจัดการ (Management) การงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่นและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบหลากหลายและทันสมัย การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากผู้คนในชุมชน การมีส่วนร่วมของโรงเรียน สถานศึกษาทุกระดับ หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา คือปัจจัยหลักในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน”

ประเด็นที่ 3 ความว่า “การโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นควรมีแนวทางและวิธีการที่หลากหลาย สื่อที่ใช้ต้องมีความเหมาะสมกับธรรมชาติของท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์งานบุญประเพณีส่วนใหญ่จะขึ้นป้ายและการโฆษณาผ่านสื่อทางวิทยุ โทรทัศน์เป็นหลัก สำหรับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่ออนิเมชัน (Animation) ก็นับว่าเป็นทางเลือกใหม่ที่ดียิ่งขึ้น ทางหนึ่ง การผลิตสื่อควรมีการสำรวจตลาดความต้องการของชุมชน ความถูกต้องของเนื้อหาสาระทางประวัติศาสตร์ ความผสมผสานกลมกลืนกับท้องถิ่น ความคุ้มค่าและความคุ้มค่าของการผลิตสื่อในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น”

ประเด็นที่ 4 ความว่า “สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ที่ดีและมีความเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรเป็นสื่อที่ผู้ชมสามารถใช้จินตนาการ (Imagination) ได้อย่างไม่จำกัดขอบเขต ควรที่จะสามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยากให้ง่ายขึ้น ควรเป็นสื่อที่สามารถรับชมได้ทุกเพศทุกวัย สามารถสร้างความรัก ความผูกพันกันในครอบครัว และในอนิเมชัน (Animation) ควรจะแฝงไปด้วยข้อคิดคติสอนใจในรูปแบบต่างๆ ควรเป็นสื่อที่สามารถเสริมสร้างสติปัญญาให้วัยเด็กๆ ได้อย่างดีเยี่ยม”

ประเด็นที่ 5 ความว่า “การโฆษณา ประชาสัมพันธ์สื่อการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ควรมีการนำไปเผยแพร่ในระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) ในสื่อออนไลน์ (Online) ประเภทต่างๆ เช่น Facebook, Line, Youtube การประชาสัมพันธ์สื่ออนิเมชัน (Animation) ของประเพณีบุญบั้งไฟ ควรนำไปให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน วัด ห้างสรรพสินค้า หรือสถานที่มีการจัดกิจกรรม เป็นต้น การประชาสัมพันธ์สื่ออนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ ควรให้ผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่ม เป็นต้น นำไปประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้”

3. ข้อเสนอแนะ

1) ชาวบ้านควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ (New Generation) โดยเน้นสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในสาระสำคัญของงานประเพณีพิธีกรรมเพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณีพิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์และอุบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

2) ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นโดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วและให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู การประยุกต์และสร้างใหม่อย่างเหมาะสม

3) หน่วยงานด้านการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหน รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

4) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมโดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณีพิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟ
ตุ้มกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ อธิบาย ได้ดังนี้

1.1. ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร

ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร พบว่า คนในชุมชนมีองค์ความรู้
จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้อย่างถูกต้อง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่าเนื่องจาก
ในชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมส่วนใหญ่เป็นพุทธมามกะ นอกจากนี้การ
จัดกิจกรรมในงานก็มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้น และพุทธศาสนิกชนทั่วไ้ถือ
ปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องหรือไม่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง แต่เหล่านั้ถือว่า
เป็นนันทนาการของงานประเพณี ซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์
ต่างๆ

1.2. ด้านการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร

การสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร พบว่า ในการสืบสานประเพณีเป็นสิ่งที่ผู้คน
ในชุมชนได้นำเนินการอย่างเป็นรูปแบบอย่างเหมาะสม ทั้งการถ่ายทอดประเพณี รูปแบบการสืบสานที่
เป็นรูปธรรม และเน้นคติความรู้ในงานประเพณีได้อย่างลงตัว เหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า
ในท้องถิ่นนั้นยังมีผู้รู้ที่เป็นปราชญ์และมีการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะการบริหารจัดการประเพณี
อย่างเป็นระบบ เช่น มีการประชุมปรึกษาสามารถแสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ได้ ประกอบกับมี
การประชาสัมพันธ์ประเพณีที่สอดคล้องกับลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของงาน

1.3. ด้านการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร

การสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร พบว่า ในการสร้างคุณค่าประเพณี เช่น
การต่อยอดภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นเครื่องมือหรือองค์ประกอบสำคัญของประเพณี ปัจจุบันเป็นสิ่ง
ที่ผู้จัดงานรวมถึงคนในชุมชนมีการกระทำอย่างเป็นรูปธรรม เหตุที่เป็นเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า
ปัจจุบันเรามีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่สามารถชี้แนะและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับคนใน
ท้องถิ่นอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร นับว่าเป็น
การสืบสานความเชื่อความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา
ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็น
เรื่องของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะใน
พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการ
ระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอัน
ดีงามที่ควรสืบสาน และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่าง
เหมาะสม

4. ข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัย “การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร” คณะผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย พบว่า ในการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกา จังหวัดยโสธร เป็นช่วงเวลาที่ภาครัฐกำลังให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้น อนุรักษ์ และประยุกต์กิจกรรมประเพณีควรมุ่งให้ความสำคัญรอบด้าน เช่น การมีส่วนร่วม ความคุ้มค่า การบริหาร ความเสี่ยงที่จะพึงมีพียงเกิดจากภัยหลายๆ อย่าง เช่น ภัยธรรมชาติ ภัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยเฉพาะนโยบายในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีควรเป็นไปในครรลองเดียวกัน ทุกภาคส่วน เพราะกฎระเบียบบางอย่างขัดกับวิถีชุมชนขัดกับประเพณีที่เป็นกติกาทางสังคมท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมบางอย่างในประเพณีก็อาจจะขัดกับกฎระเบียบทางสังคมเช่นกัน ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมประเพณีกับกฎระเบียบจึงควรหาความสมดุลร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอแนะให้หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐได้นำไปเป็นกรอบนโยบายในการปรับปรุง รื้อฟื้น (หรือการยกเลิก) เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

1) ผลการวิจัยพบว่า วิถีต่างๆ ในชุมชนยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ปรับปรุง ยกเลิก รื้อฟื้น และสร้างขึ้นมาใหม่หลายอย่าง เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เรื่องการสร้างทายาททางวัฒนธรรม (Cultural Heir) คือการเป็นผู้มีความรู้และมีความชำนาญในการทำไฟตูมกาเพื่อการอนุรักษ์และเป็นประโยชน์ในทางจิตใจ รวมทั้งการสร้างมูลค่าพาณิชย์เกิดรายได้แก่ชุมชนต่อไป

2) ผู้นำชุมชนหรือสมาชิกกลุ่ม ควรมีสถานที่แสดงสินค้าหรือใช้สถานที่ๆ มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และจำหน่ายสินค้าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไฟตูมกาและผลิตภัณฑ์อื่นๆ ในชุมชนให้ชัดเจน เพื่อเป็นตลาดกลางการค้าในชุมชนเพื่อให้สมาชิกและลูกค้าเกิดความเชื่อมั่น มีแหล่งติดต่ออย่างชัดเจน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเปรียบเทียบประเพณีจุดไฟตูมกากับประเพณีที่มีลักษณะเดียวกันเช่น ไหลเรือไฟ เป็นต้น

2) ควรมีการวิจัยเรื่องสุนทรียภาพในประเพณีท้องถิ่น เช่น สุนทรียภาพในประเพณีจุดไฟตูมกา

5.3. องค์ความรู้ใหม่

5.3.1. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย

การวิจัยโครงการชุดวิจัย เรื่อง “อารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยจำนวน 3 โครงการ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะนำเอาผลของการวิจัยและองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและบูรณาการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนนวัตวิถีท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการด้านวัฒนธรรมประเพณี

แห่มาลัยข้าวตอก ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีจุดไฟตุงกาจังหวัดยโสธร เป็นต้น คณะผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ (New Finding) จากผลการวิจัยในครั้งนี้ และขอนำเสนอต่อไปนี้

ก. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 1 เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1) ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพณีที่ทรงคุณค่าของชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข สร้างคุณค่าทางจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความรักความสามัคคี สร้างคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน

2) แนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกควรเริ่มต้นที่การสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน การถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญและความประณีต งดงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก และระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาสาสมัครเยาวชนนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและอยู่คู่กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

3) รูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นได้ดีในชุมชนประกอบด้วย (1) ผู้นำทางศาสนาต้องมีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีให้โดดเด่นยิ่งขึ้น (2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี

4) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างคู่มือในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) โดยใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 250 เล่ม พร้อมทั้งการนำคู่มือไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมาย เช่น วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ข. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 2 เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ มีรายละเอียด ดังนี้

1) วัฒนธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีความสุข สร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ สร้างคุณธรรมทางจิตใจ สร้างความรักความสามัคคี และความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการสืบสานประเพณีอันดีงามที่จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟให้มีความยั่งยืน

2) แนวทางในการสร้างสื่อนวัตกรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชัน (Animation) อย่างลงตัว (2) เนื้อหา

ในสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน และ 3) มีกล่าวถึงประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชันที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย

3) ส่วนการสร้างสื่ออนิเมชันเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นนั้น ควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) การสร้างรสนิยม เส้นห์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม (2) ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีท้องถิ่นในปัจจุบัน และ (3) เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยาย ควรมีเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติมาประกอบการนำเสนอข้อมูล ส่วนประเด็นของภาพ เสียง และตัวอักษร (Subtitle) ควรบรรยายเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

4) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างสื่ออนิเมชันประเภทการ์ตูนอนิเมชัน (Animation) ประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน 300 แผ่น พร้อมทั้งการนำเสนอสื่อไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ค. การวิจัยโครงการย่อย ชุดที่ 3 เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟ ตุ้มกาจังหวัดยโสธร มีรายละเอียด ดังนี้

1) ชุมชนมีองค์ความรู้จากการจัดงานประเพณีจุดไฟตุ้มกาได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากผู้คนในชุมชนที่เป็นแหล่งกำเนิดประเพณี แต่ยังมีบางกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องอยู่บ้าง แต่สิ่งเหล่านั้นถือว่าเป็นต้นทุนของการจัดงานประเพณี ซึ่งการชิงความหมายในลักษณะมักเกิดขึ้นอยู่เสมอในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

2) การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาจังหวัดยโสธร นับว่าเป็นการสืบสานความเชื่อ ความเลื่อมใสที่สื่อแสดงออกมาในรูปแบบการพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกต่อสิ่งต่างๆ ที่ตนเข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องราวของการสร้างกำลังใจ และความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดพฤติกรรมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และในการบูชานั้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณูปการของพระรัตนตรัย ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นจุดกำเนิดของศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามที่ควรสืบสาน และสามารถสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาให้เหมาะกับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม

3) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างนวัตกรรมจากประเพณีจุดไฟตุ้มกาประเภทของใช้ในบ้านเรือนหรือของที่ระลึก จำนวน 10 ชุด พร้อมทั้งการนำเสนอวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายโดยประชาสัมพันธ์ในระบบออนไลน์ เช่น Youtube, Facebook, และสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้าน วัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถขยายต่อไปในทัศนะที่กว้างมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาองค์ความรู้และสร้างรูปแบบวิธีการเสริมสร้างคุณค่าของอารักขสัมปทาเพื่อการดำรงอยู่และส่งเสริมพัฒนาประเพณีของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง ผู้ทำวิจัยจึงขอเสนอแนะประเด็นสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งได้จากโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ ในประเด็นต่อไปนี้

5.4.1. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งเกิดจากการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครื่องมือ (นวัตกรรม) ในการผลิตมาลัยข้าวตอกหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความคงทน เป็นต้น
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับจังหวัดอื่นๆ พร้อมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์สินค้ามาลัยข้าวตอกอย่างต่อเนื่องในระดับชาติและระดับโลก
- 3) ควรมีการศึกษาวิจัยด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและการอบรมทักษะเกี่ยวกับนวัตกรรมมาลัยข้าวตอก
- 4) ควรมีการศึกษาวิจัยการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนนวัตวิถีมาลัยข้าวตอกอย่างยั่งยืนในระดับจุลภาคและมหภาค
- 5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมจากประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกในสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หรือระบบออนไลน์ (Online)

5.4.2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งเกิดจากการวิจัยเรื่องการสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ดังนี้

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนนวัตวิถีประเพณีท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระดับจุลภาคและมหภาค
- 2) ควรศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมจากประเพณีในสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หรือระบบออนไลน์ (Online)

5.4.3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งเกิดจากการวิจัยเรื่องการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร

- 1) ควรมีการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเปรียบประเพณีจุดไฟตุ้มกากับประเพณีที่มีลักษณะเดียวกันเช่น ไหลเรือไฟ เป็นต้น
- 2) ควรมีการวิจัยเรื่องสุนทรียภาพในประเพณีท้องถิ่น เช่น สุนทรียภาพในประเพณีจุดไฟตุ้มกา

บรรณานุกรม

1. ตำรา หนังสือ เอกสาร

- โกวิท พวงงาม. (2557). *การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2559). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. (2543). *ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม*. ในเอกสารการสอนชุดวิชา คหกรรมศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. (2560). *เอกสารการสอนการพัฒนาองค์กรและการตัดสินใจ*. ภาควิชาพัฒนสังคมคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เทพศักดิ์ บุญรัตน์พันธุ์. (2550). *เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. (2556). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้างฉบับใหม่”*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2558). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์. (Press and design).
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2559). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรีชา แดงโรจน์. (2557). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ไฟว์ แอนด์ โฟร์ พรินติ้ง.
- ประชุม สุวดีถิ. (2559). *การตลาดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2558). *กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.).
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง. พ.ศ. 2560–2564.
- พรทิพย์ คำพอ และคณะ (2559) *ความรู้เกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล*. ภาควิชาบริหารงานสาธารณสุข, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485. (ม.ป.ป.) สิ่งพิมพ์เผยแพร่เฉพาะวงงานรัฐสภา
- พระราชวรมนู, (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2530). *ทางสายกลางของการศึกษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). สหธรรมิก.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2525). *พระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รสิกา อังกูร. (2558). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญพัฒน์
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์.
- ราณี อธิชัยกุล. (2558). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว*. เอกสารการสอนชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2559). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- วิพจน์ วันคำ. (2562). *ปรัชญาไทย*. ยโสธร: โรงพิมพ์สยามปริ้นท์ตั้งสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.).(2542). *นวัตกรรมในภาคบริการ*
นวัตกรรม: กุญแจสู่ความสำเร็จของประเทศไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2557). *ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา*. ประมวลชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการศึกษา
 หน่วยที่ 7 นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2538). *ค้นหาเมืองโบราณ*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2559). *วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz)* กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (องค์การมหาชน).
- อรรถ กักพล. (2556). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิปริญญาโทสำหรับนักบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2. งานวิจัย

- กฤษดา ชุ่นอาภัย. (2559). *การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจริญ มูลมา. (2554). *การอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาประเพณี การบายศรีสู่ขวัญเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอีสาน*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉัตรแก้ว สิมารักษ์ และคณะ. (2559). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำพูน*. รายงานการวิจัย
- ชม รุจิยากร. (2555). *ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด*. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง. (2559). *การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์*. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ดลพัฒน์ ยศธร. (2542). การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์.
 วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แพตติยา ทองใบ. (2557). การพัฒนาศักยภาพการจัดการผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว:
 กรณีศึกษา อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
 สาขาการจัดการการท่องเที่ยว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนาภรณ์ เมทนีสุดดี. (2558). ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีต่อการรับบริหาร
 สื่อดีทัศน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนา
 ทร์พยากร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรณิ จุฑานนท์. (2558). รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชน
 บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- มณฑล จันท์แจ่มใส. (2551). ปัจจัยการสื่อสารการตลาดที่มีต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว
 กรณีศึกษา:เกาะมุก จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย,
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ยุพาพร รูปงาม. (2559). การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รัฐทิทยา หิรัณยหาด (2554) แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรม
 เพื่อการท่องเที่ยว:กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
 การศึกษาค้นคว้าอิสระ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สมพร คล้ายวิเชียร และคณะ (2558) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้
 รายงานการวิจัยชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อพัฒนาและการจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
 กลุ่มอีสานใต้ (บุรีรัมย์) บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ส่งศิริ วงษ์เวช. (2559). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไทย
 (ภาคเหนือ) บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา. (2558). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง.
 รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง,
 บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สรเรเกียรติ กุลเจริญ. (2558). การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษากรณีงานประเพณี
 สงกรานต์ พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ.
 ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

3. เอกสารต่างประเทศ

- Bersin, Josh. (2004). *The Blended Learning Book: Best Practices*. Proven Methodologies, and Lessons Learned Hardcover – October 7, 2004.
- Gibson, James L., Ivancevich, John M. and Donnelly, James H., Jr. (1997). *Organizations, Behavior Structure Processes*. International Edition. United States of America: Irwin/McGraw-Hill.
- McKeown, M. (2008). *The Truth About Innovation*. London, Prentice Hall.
- Tambiah, S.J. (1970). *Buddhism and the Spirit in Northeast Thailand*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Uphoff, N. Cohen. J.M. and Goldsmith. A.A. (1979) *Feasibility and development Participation: A State of The Art Paper*. New York: Methuen.
- William W. Reeder. (1974). *Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families in New York State*. Cornell University. (Unpublished Ph.D. Dissertation).
- Webster, N. (1973). *Webster's New World Dictionary*. New York: Compact School the World Publishing.

4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ยโสธร. (2562). *การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีอีสาน*. (ออนไลน์).
จาก <http://yasothon.go.th/web/manage.com/>
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีอีสาน/เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562.
- บ้านจอมยุทธ์. (2562). *ชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม อารยธรรม*. (ออนไลน์)
จาก <http://www.baanjomyut.com> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562.
- ยโสธร. (2562) *ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดยโสธร*. (ออนไลน์)
จาก <http://www.yasothon.go.th/web/file/menu1-4.html>
เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2562). *เศรษฐศาสตร์กับความสุข*. (ออนไลน์)
จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/05-01.html>
เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2562.
- ฐานข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า. (2553). *แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา*.
จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title.com./ฐานข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562.
- ยโสธร. (2562). *ประวัติเมืองยโสธร*. (ออนไลน์)
จาก <http://www.muangmaha.org/index.php.com./ประวัติเมืองยโสธร>
เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562.

- ประเพณีสยาม. (2562). *ประเพณีไทย*. (ออนไลน์)
 จาก <http://siamtradition.blogspot>, (ออนไลน์.)
 เข้าถึงเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2562
- อีสานเกต. (2562). *ประตูอีสาน*. (ออนไลน์)
 จาก <https://www.isangate.com>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2562.
- พจนานุกรม. (2562). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย*. ไทย-ไทย. (ออนไลน์)
 จาก <http://www.online-english-thai-dictionary.com/?word>
 เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2562.
- พระบรมราชโองการ. (2562). *พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*.
 จาก www.thaihealth.or.th. com/พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ภูมิพลอดุลยเดช/เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2562.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (ออนไลน์)
 จาก http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=181.
 เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2562.
- พระสมุทรเวียงชัย ธรรมกาโม. (2560). *หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์*. (ออนไลน์).
 จาก <http://waengchai.blogspot.com>/หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์
 เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 11 กันยายน 2562.
- ยุทธศาสตร์. (2562). *ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาจังหวัดยโสธร 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564)*. (ออนไลน์).
 จาก <http://www.muangmaha.org/index.php.com>./ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาจังหวัด
 ยโสธร เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562.
- วัฒนธรรมไทย. (2562). *วัฒนธรรมไทย*. (ออนไลน์)
 จาก <https://cultureofaec.wordpress.com>./วัฒนธรรมไทย/
 เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562.
- มัชฌิมา. (2562). *หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์*. (ออนไลน์).
 จาก <http://www.madchima.org.com>./หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์.
 เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2562.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2560). *บูชาแกน ขอให้ฝนตก*. (ออนไลน์)
 จาก <http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/elanna51/cere/cere1-09.html>)
 เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2562.
- ICOMOS-THAI : อีโคโมส-ไทยแลนด์ (2560) *เอกสารการศึกษาการนำเสนอเส้นทางรถไฟสู่มรดกโลก*.
 (ออนไลน์). จาก <https://www.icomosthai.org>/เอกสารการศึกษาการนำเสนอเส้นทางรถไฟ
 สู่มรดกโลก. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2562.

ภาคผนวก ค
(ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย)

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน

การศึกษา

- ประ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- กศ.ม. (การศึกษานอกระบบ)
- ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ศีลศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

2. ดร.บรรจง ลาวะลี

การศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ประ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ศน.ม. (การบริหารการศึกษา)
- วท.บ. (เทคโนโลยีอุตสาหกรรม)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ศีลศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- บรรณาธิการวารสาร MBU. Roit-Et Journal มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

3. ดร.สุวัฒน์ จิตจันทร์

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ประ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)
- น.บ. (นิติศาสตร์)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ ศึกษาสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยา
- นักวิชาการอิสระ
- หน่วยงาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

4. ดร.พวงคำ ทองทั่ว

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ศศ.ม. (การวิเคราะห์และการวางแผนทางสังคม)
- ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม
- นักวิชาการอิสระ

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

5. ดร.สุวิมล สมไชย

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (บริหารการศึกษา)
- ศน.ม. (บริหารการศึกษา)
- ศศ.บ. (ภาษาไทย)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ข้าราชการบำนาญ
- นักวิชาการอิสระ
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีสาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

1. พระครูประสิทธิ์ศีลคุณ, ดร.

การศึกษา

- ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา)
- ศน.บ. (ปรัชญา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- เจ้าอาวาส วัดศรีธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ มมร. วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

2. ดร.พูนศักดิ์ วิเศษแก้ว

การศึกษา

- ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา)
- กศ.บ. (พลศึกษา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- รองผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลสุขวิทยากร ตั้งตรงจิตร 15 จังหวัดยโสธร
- อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ มมร. วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
- นักวิจัย/นักวิชาการอิสระ

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

3. ดร.วรวัฒน์ บุญดี

วุฒิการศึกษา

- ปร.ด. (เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา)
- กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา)
- ศษ.บ. (บริหารการศึกษา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ประจำ วิทยาลัยเทคนิคยโสธร จังหวัดยโสธร
- อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ มมร. วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
- นักวิจัย/นักวิชาการอิสระ

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

4. ดร.พวงคำ ทองทั่ว

วุฒิการศึกษา

- ปร.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ศศ.ม. (การวิเคราะห์และการวางแผนทางสังคม)
- ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม
- นักวิชาการอิสระ
- ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมท้องถิ่น
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีสาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

5. ดร.สมปอง จันทคง

วุฒิการศึกษา

- ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา)
- ค.บ. (ภาษาไทย)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนยโสธรพิทยาสรรค์
- นักวิชาการอิสระ
- ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมท้องถิ่น
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีสาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตมกาจังหวัดยโสธร

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน

การศึกษา

- ประ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- กศ.ม. (การศึกษานอกระบบ)
- ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

2. ดร.บรรจง ลาวะลี

การศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ประ.ด. (การบริหารการศึกษา)
- ศน.ม. (การบริหารการศึกษา)
- วท.บ. (เทคโนโลยีอุตสาหกรรม)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- บรรณาธิการวารสาร MBU. Roit-Et Journal มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

3. ดร.สุวัฒน์ จิตจันทร์

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ประ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)
- น.บ. (นิติศาสตร์)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษ ศึกษาสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร์
- นักวิชาการอิสระ
- หน่วยงาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

4. ดร.พวงคำ ทองทั่ว

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)
- ศศ.ม. (การวิเคราะห์และการวางแผนทางสังคม)
- ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม
- นักวิชาการอิสระ

ผู้เชี่ยวชาญด้านความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา

5. ดร.สุวิมล สมไชย

วุฒิการศึกษา

- ประ.ด. (บริหารการศึกษา)
- ศน.ม. (บริหารการศึกษา)
- ศศ.บ. (ภาษาไทย)

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ข้าราชการบำนาญ
- นักวิชาการอิสระ
- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีสาน

ผู้เชี่ยวชาญด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรง

แบบสอบถามการวิจัย
เรื่อง การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัดยโสธร
 - ตอนที่ 3 แนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life)
 - ตอนที่ 4 รูปแบบการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามหลักนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น
 - ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะ
3. แบบสอบถามแต่ละตอนจะมีคำชี้แจงของตอนนั้นๆ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ทราบรายละเอียด ในการตอบแบบสอบถามให้เป็นไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์ (โปรดได้อ่านคำชี้แจงก่อนตอบแบบสอบถาม)
4. คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อตัวท่านและผู้อื่น เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา วิจัย และการสร้างความรู้ในด้านการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศิลปะและวัฒนธรรมอันทรงค่าของชาวจังหวัดยโสธร นับว่าเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณกาลให้คงอยู่กับนวัตกรรมวิถี (Inno-Life) ชุมชนสืบไป ดังนั้น ผู้วิจัยและคณะจึงขอความกรุณาท่านได้โปรดให้ข้อมูลแบบสอบถามตามสภาพความเป็นจริง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

นายวรเชษฐ์ โทอิน และคณะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวและความคิดเห็นทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพียงข้อเดียวและโปรดกรอกข้อความในช่องว่าง

1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง
2. อายุ ☐ 25-30 ปี ☐ 31-35 ปี ☐ 36-45 ปี
☐ 46-55 ปี ☐ 56-60 ปี ☐ 60 ปี ขึ้นไป
3. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย
☐ ปว.ช. ☐ ปว.ส. ☐ อนุปริญญา
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
4. อาชีพ ☐ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย ☐ รับข้าราชการ
☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ☐ บริษัทเอกชน ☐ ประกอบอาชีพอิสระ
☐ พนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ☐ พนักงานองค์การของรัฐ
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
5. ตำแหน่ง/สถานะ ☐ ผู้บริหารหน่วยงาน ☐ หัวหน้าส่วนงาน ☐ พนักงานทั่วไป
☐ ประชาชนทั่วไป ☐ กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ☐ ผู้นำทางศาสนา
☐ มัคทายก/ศาสนพิธีการ ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
6. หน่วยงาน ☐ หน่วยงานภาครัฐ ☐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
☐ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ☐ ศูนย์จำหน่ายสินค้า
☐ บริษัทเอกชน ☐ ห้างร้านทั่วไป
☐ สหกรณ์ชุมชน ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
7. รายได้ต่อเดือน ☐ ต่ำกว่า 10,000 บาท ☐ 10,001 - 15,000 บาท
☐ 15,001 - 20,000 บาท ☐ 20,001 - 25,000 บาท
☐ 25,001 - 30,000 บาท ☐ 30,001 - 35,000 บาท
☐ 35,001 - 40,000 บาท ☐ 40,001 - 45,000 บาท
☐ 45,001 - 50,000 บาท ☐ ตั้งแต่ 50,000 บาท ขึ้นไป
8. ประสบการณ์การทำงาน ☐ 1 - 5 ปี ☐ 6 - 10 ปี
☐ 11 - 15 ปี ☐ 16 - 20 ปี
☐ 21 - 25 ปี ☐ 26 - 29 ปี
☐ 30 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของชาวจังหวัด
ยโสธร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดในแต่ละ
คำถาม โดยที่ระดับความคิดเห็น แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ (5 = มากที่สุด, 4 = มาก, 3 = ปานกลาง,
2 = น้อย, 1 = น้อยที่สุด)

ที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1. ด้านวัฒนธรรมและประเพณี						
1.	วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับตัวท่าน					
2.	วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน					
3.	กิจกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนของท่านได้					
4.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนิกชนและนวัตวิถีชุมชน					
5.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีคุณค่าต่อประชาชนทั่วไปและอนุชนรุ่นหลัง					
6.	ท่านมีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก					
7.	ท่านสามารถอนุรักษ์ สืบสานประเพณีและถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้อื่นได้					
2. ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม						
1.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน					
2.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นมรดกเชิงวัฒนธรรมเพิ่มอันล้ำคุณค่าของชุมชน					
3.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน					
4.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสามารถสร้างความรู้ด้านวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว					
5.	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว					
6.	วัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม					
7.	ท่านสามารถอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืน					
3. ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณี						
1.	ระดับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาฝีมือการทำมาลัยข้าวตอกในชุมชนของท่าน					
2.	ระดับการพัฒนาชุมชนของท่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม					
3.	ระดับการมีส่วนร่วมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน					
4.	การให้การสนับสนุนกิจกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกจากหน่วยงานภาครัฐ					
5.	การให้การสนับสนุนงบประมาณการพัฒนาขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น					
6.	ระดับการให้ความร่วมมือของชุมชนในการส่งเสริมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก					
7.	แนวโน้มการมีส่วนร่วม การส่งเสริมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้ยั่งยืนในชุมชน					
4. ด้านวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก						
1.	วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทำให้ชุมชนมีวิถีการดำรงชีพอยู่ดี มีสุข					
2.	วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน					
3.	วัฒนธรรมและประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณธรรมทางจิตใจให้กับชุมชน					

4.	ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน					
5.	วิถีชุมชนในประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างคุณค่าทางจิตใจให้เกิดขึ้นในชุมชน					
6.	วิถีชุมชนในประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน					
7.	วิถีชุมชนหรือนวัตกรรมวิถีชุมชนสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างยั่งยืน					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life)

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับตัวท่านมากที่สุดในแต่ละข้อคำถาม โดยระดับความคิดเห็นซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับคะแนน คือ (5 = มากที่สุด, 4 = มาก, 3 = ปานกลาง, 2 = น้อย, 1 = น้อยที่สุด)

ที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1. ด้านแนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี						
1.	ผู้นำทางศาสนามีวิธีถ่ายทอดหลักธรรมและส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน					
2.	ผู้นำด้านพิธีกรรมมีวิธีการสร้างความรู้ในประเพณีต่างๆ ให้กับสมาชิกในชุมชน					
3.	ระดับการสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำชุมชน					
4.	ระดับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชน					
5.	ระดับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของผู้อาวุโสต่อเยาวชน					
6.	ระดับการถ่ายทอดความรู้และศิลปะการร้อยพวงมาลัยข้าวตอกของผู้เชี่ยวชาญ					
7.	ความประณีต งดงาม และความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ชุมชนมาลัยข้าวตอก					
2. ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม						
1.	ระดับการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของผู้นำทางศาสนา					
2.	วิธีการและรูปแบบในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของผู้นำชุมชน					
3.	การสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์กรปกครองท้องถิ่น					
4.	ชุมชนมีวิธีการและรูปแบบการประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก					
5.	ชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณีให้กับนักท่องเที่ยวได้					
6.	ชุมชนสามารถสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้					
7.	ชุมชนสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมได้					
3. ด้านแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอก						
1.	ภาวะผู้นำและการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนของผู้นำชุมชน					
2.	ระดับการมีส่วนร่วมและการพัฒนามาลัยข้าวตอกของผู้นำและสมาชิกในชุมชน					
3.	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว					
4.	การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมประเพณี					
5.	การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น					

6.	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศิลปะและรูปแบบของมาลัยข้าวตอก					
7.	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างสิ่งตอบแทนหลายรูปแบบต่อชุมชนได้					
4. ด้านแนวทางการส่งเสริมวิถีชุมชนกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก						
1.	ระดับของการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน					
2.	ระดับของการให้ความสำคัญและความร่วมมือในการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน					
3.	ระดับของการสร้างผลิตภัณฑ์มาลัยข้าวตอกที่งดงามและมีความหลากหลาย					
4.	ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการสร้างและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว					
5.	ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน					
6.	ระดับการให้ความสำคัญและการสนับสนุนวิถีชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ					
7.	ชุมชนมีการอนุรักษ์ หวงแหน และส่งเสริมประเพณีของตนให้มั่นคง มั่นคง ยั่งยืน					

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบหรือวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรมชีวิต (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดในแต่ละข้อคำถาม โดยระดับความคิดเห็น แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ (5 = มากที่สุด, 4 = มาก, 3 = ปานกลาง, 2 = น้อย, 1 = น้อยที่สุด)

ที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1. ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี						
1.	ผู้นำทางศาสนามีการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อวัฒนธรรมประเพณีอย่างสม่ำเสมอ					
2.	ผู้นำทางด้านพิธีกรรมเป็นต้นแบบที่ดีในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน					
3.	ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างชัดเจน					
4.	สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความสามารถในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี					
5.	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี					
6.	สถานศึกษาในชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนกิจกรรมและประเพณี					
7.	การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้โดดเด่นยิ่งขึ้น					
2. ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม						
1.	ชุมชนได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)					
2.	ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดหรือระดับองค์กร					
3.	สมาชิกในชุมชนได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น					
4.	กิจกรรมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานภาครัฐ					
5.	กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลายรูปแบบ					
6.	ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง					
7.	ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายรูปแบบ					

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง
การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก
เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำชี้แจง

ผู้วิจัยขอความกรุณาจากท่าน ในฐานะที่ตัวแทนของประชาชนจังหวัดยโสธร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล และผู้วิจัยจะนำมารวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ การสืบสาน และการสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดยโสธร ต่อไป

1. ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ในปัจจุบันได้จัดขึ้นแห่งเดียวในประเทศไทยและมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คืออำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ท่านนั้น ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนนัยยะสำคัญอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ทรงคุณค่าหลายประการต่อวิถีชีวิตของชุมชน ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีแหล่มาลัยข้าวตอกที่สืบสานมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเราจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. หากชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนกับประเพณีแหล่มาลัยข้าวตอกของอำเภอพานะชัย จังหวัดยโสธร ต้องการให้ผู้คนมาท่องเที่ยวและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของเราแล้วนั้น สิ่งที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวควรเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. วิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแหล่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life) ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นของเราได้อย่างเหมาะสมควรเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. วิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักนวัตกรรม (Inno-Life) ของอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ให้คงอยู่คู่กับวิถีชุมชนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั้น ชุมชนควรดำเนินการอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ให้สัมภาษณ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้ให้การสัมภาษณ์ ลำดับที่.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้บันทึกข้อมูล.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

สถานที่.....

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถาม ชุดที่ 1

การวิจัยเรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อวัตกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างและพัฒนาสื่อวัตกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
2. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 คำถามข้อมูลทั่วไปและข้อมูลเพื่อการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อวัตกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม
3. ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ประชากรในชุมชนวัฒนธรรมนวัตวิถีที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จำนวน 23 ชุมชน
4. แบบสอบถามแต่ละตอนจะมีคำชี้แจงของตอนนั้นๆ เพื่อผู้ตอบแบบสอบถามจะได้ทราบว่าต้องทำอะไรอย่างไรเพื่อให้การตอบเป็นไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์ กรุณาอ่านคำชี้แจงก่อนแล้วจึงตอบแบบสอบถาม
5. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามฉบับนี้ใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานและสถานภาพการประกอบอาชีพของท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณอย่างยิ่ง
วิภาชน์ เทศน์ธรรม
หัวหน้าโครงการวิจัย

ตอนที่ 1 คำถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพียงข้อเดียวและโปรดกรอกข้อความในช่องว่าง

1. เพศ

- ☐ ชาย
☐ หญิง

2. อายุ

- ☐ ต่ำกว่า 20 ปี
☐ 20-30 ปี
☐ 31-40 ปี
☐ 41-50 ปี
☐ 51-60 ปี
☐ 61 ปีขึ้นไป

3. อาชีพ

- ☐ เกษตรกรรม
☐ ค้าขาย
☐ รับจ้างทั่วไป
☐ รับราชการ
☐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. ระดับการศึกษา

- ☐ ต่ำกว่าประถมศึกษา
☐ ระดับมัธยมศึกษา
☐ ระดับปริญญาตรี
☐ ระดับปริญญาโท
☐ ระดับปริญญาเอก
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 2 คำถามข้อมูลเพื่อการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความที่ละข้อแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านในระดับต่างๆ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาระดับคะแนน ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	มากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	มาก
ระดับ 3	หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	น้อย
ระดับ 1	หมายถึง	น้อยที่สุด

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น						
1	การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น					
2	การสร้างความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น					
3	การบริหารจัดการงบประมาณสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่น					
4	การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสาน					
5	การประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายและทันสมัย					
ด้านความเชื่อประเพณีบุญบั้งไฟ						
1	การบวงสรวงหรือการบูชาผีแถนหรือเทวดาด้วยเครื่องสังเวยและดอกไม้ธูปเทียน					
2	การขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล					
3	ทำให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ปรองดองระหว่างหมู่บ้านชุมชนและประชาชน					
4	การขอฝนขอฟ้าจากพญาแถนด้วยการสื่อสารผ่านบั้งไฟ					
5	เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนอีสาน					
ด้านกิจกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ						
1	การรำเซิ้งบั้งไฟ					
2	การจัดบั้งไฟ					
3	การรำเซิ้งบูชาศาลปู่ตาของหมู่บ้าน					
4	การประกวดขบวนบั้งไฟสวยงาม					
5	การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่					
ด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ						
1	การส่งเสริมและการสร้างความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันทางศาสนา					
2	การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการประเพณีบุญบั้งไฟ					

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
ด้านการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ						
3	ผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนกำหนดรูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ					
4	หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันศาสนาทำกิจกรรมร่วมกัน					
5	เยาวชนและประชาชนทั่วไปร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน					

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการนำหลักอารักขสัมปทามาใช้เพื่อการสร้างสื่อนวัตกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความที่ละข้อแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านในระดับต่างๆ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาระดับคะแนน ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	มากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	มาก
ระดับ 3	หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	น้อย
ระดับ 1	หมายถึง	น้อยที่สุด

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับพฤติกรรม				
		5	4	3	2	1
ด้านการอนุรักษ์ประวัติประเพณีโบราณของบุญบั้งไฟ						
1	การเล่าเรื่องประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้ลูกหลานฟัง					
2	การอธิบายเรื่องประวัติประเพณีบุญบั้งไฟให้เพื่อนๆ ฟัง					
3	การจดบันทึกเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟไว้					
4	การบันทึกเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟไว้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์					
5	การนำเสนอเรื่องราวประเพณีบุญบั้งไฟในรูปแบบเอกสารหรือโปสเตอร์					
ด้านการอนุรักษ์รูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟ						
1	รณรงค์เพื่อให้การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นไปอย่างถูกต้อง					
2	ห้ามชุมชนไม่ให้มีการแสดงกิจกรรมที่ผิดเพี้ยนจากประเพณี					
3	ส่งเสริมให้มีศิลปะการแสดงที่สอดคล้องกับประเพณีบุญบั้งไฟโบราณ					
4	อธิบายการแต่งกายที่เหมาะสมและถูกต้องกับงานประเพณีบุญบั้งไฟ					
5	การรักษารูปแบบประเพณีบุญบั้งไฟที่ดั้งเดิมแบบดั้งเดิม					

ด้านการอนุรักษ์กิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีบุญบั้งไฟ					
1	การให้ทุนทรัพย์ส่งเสริมกิจกรรมการแสดงอันเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชน				
2	การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ				
3	จัดให้มีการถ่ายทอดการรำเซิ้งบั้งไฟจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่				
4	การเพิ่มรางวัลในกิจกรรมการประกวดขบวนบั้งไฟสวยงามและอื่นๆ				
5	การเผยแพร่กิจกรรมงานประเพณีบุญบั้งไฟด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง				
ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์					
1	สนับสนุนและจัดให้มีพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ				
2	จัดให้มีการอบรมหลักสูตรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์				
3	การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญบั้งไฟเชิงอนุรักษ์				
4	การติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ				
5	จัดทำงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์				
ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เชื่อมโยงประชาคมอาเซียน					
1	การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟกับประเทศในประชาคมอาเซียน				
2	การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญบั้งไฟเชิงอนุรักษ์ด้วยภาษาในกลุ่มประชาคมอาเซียน				
3	การจัดทำสื่อมัลติมีเดียงานประเพณีบุญบั้งไฟเผยแพร่ในกลุ่มประชาคมอาเซียน				
4	การจัดสัมมนาโครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มประชาคมอาเซียน				
5	การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับความต้องการในกลุ่มประชาคมอาเซียน				

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

4.1. ด้านการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

.....

.....

.....

.....

.....

4.2. ด้านการสร้างสื่อวัตกรรมการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

.....

.....

.....

.....

.....

4.3. ด้านอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

กราบขอบพระคุณอย่างยิ่ง

วิภาชน์ เทศน์ธรรม

หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสอบถาม ชุดที่ 2

การวิจัยเรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ
2. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมด้านเนื้อหาขอสื่อนวัตกรรม
ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมด้านเทคนิคการติดต่อ ด้านภาพและเสียง
3. ผู้ตอบแบบสอบถาม คือประชากรในชุมชนวัฒนธรรมนวัตวิถีที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร จำนวน 23 ชุมชน
4. แบบสอบถามแต่ละตอนจะมีคำชี้แจงของตอนนั้นๆ เพื่อผู้ตอบแบบสอบถามจะได้ทราบว่าต้องทำอะไรอย่างไรเพื่อให้การตอบเป็นไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์กรุณาอ่านคำชี้แจงก่อนแล้วจึงตอบแบบสอบถาม
5. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามฉบับนี้ใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานและสถานภาพการประกอบอาชีพของท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณอย่างยิ่ง

วิภาชน์ เทศน์ธรรม

หัวหน้าโครงการวิจัย

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมด้านเนื้อหาการผลิตสื่อ

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความที่ละข้อแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านในระดับต่างๆ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาระดับคะแนน ดังนี้

ระดับ	5	หมายถึง	มากที่สุด
ระดับ	4	หมายถึง	มาก
ระดับ	3	หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ	2	หมายถึง	น้อย
ระดับ	1	หมายถึง	น้อยที่สุด

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
ด้านความเหมาะสมด้านเนื้อหา						
1	ประวัติของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชั่น (Animation) ควรมีความยาวอยู่ในระดับใด					
2	การบูรณาการประวัติประเพณีบุญบั้งไฟกับสถานการณ์ปัจจุบันในสื่ออนิเมชั่น (Animation) ควรมีอยู่ในระดับใด					
3	ภาษาที่ใช้บรรยายมีควรมีทั้งภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และมีคำบรรยายประกอบ (Subtitle)					
4	ความสมบูรณ์ของเนื้อหาแบบสมัยดั้งเดิมของประเพณีบุญบั้งไฟในสื่ออนิเมชั่น (Animation) ควรมีอยู่ในระดับใด					
5.	เนื้อหาในสื่ออนิเมชั่น (Animation) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงประชาคมอาเซียนในระดับใด					

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมด้านเทคนิคการตัดต่อ ด้านภาพ และเสียง

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความที่ละข้อแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านในระดับต่างๆ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาระดับคะแนน ดังนี้

ระดับ	5	หมายถึง	มากที่สุด
ระดับ	4	หมายถึง	มาก
ระดับ	3	หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ	2	หมายถึง	น้อย
ระดับ	1	หมายถึง	น้อยที่สุด

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
ด้านความเหมาะสมทางเทคนิคการตัดต่อด้านภาพและเสียง						
1	ภาพประกอบสื่ออนิเมชัน (Animation) ควรมีความกลมกลืนแบบธรรมชาติและเอกลักษณ์ของประเพณีในระดับใด					

(ต่อ)

		(ต่อ)				
ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
ด้านความเหมาะสมทางเทคนิคการตัดต่อด้านภาพ และเสียง						
2	การสร้างรสนิยม เสน่ห์หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเชื่อในตัวละครอนิเมชัน (Animation) ควรประกอบด้วยวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น พญาแถน พระยาคันคาก และท้าวผาแดง-นางไอ่คำ ในระดับใด					
3	เสียงประกอบสื่อ (Soundtrack) และเสียงประกอบการบรรยาย ควรเป็นเสียงดนตรีพื้นบ้านหรือเสียงจากธรรมชาติในระดับใด					
4	ภาษาที่ใช้บรรยายมีควรมีทั้งภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่น และมีคำบรรยายประกอบ (Subtitle)					
5	ภาพ เสียง และตัวอักษรควรบรรยายเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับใด					

กราบขอบพระคุณอย่างยิ่ง

วิภาชน์ เทคนัธรรม

หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ
เรื่อง การสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง

ผู้วิจัยขอความกรุณาจากท่าน ในฐานะที่ตัวแทนของประชาชนจังหวัดยโสธร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ ไม่ส่งผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล และผู้วิจัยจะนำมารวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ การสืบสาน และการสร้างคุณค่าประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกเพื่อเสริมสร้างการสร้างและพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ ต่อไป

1. ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของชาว จังหวัดยโสธร ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนนัยยะสำคัญทางสังคมอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเราจะสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามให้อยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนในปัจจุบันด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. การประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟผ่านสื่อการ์ตูนอนิเมชั่น (Animation) มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. สื่อการ์ตูนอนิเมชั่น (Animation) ที่ดีและเหมาะสมกับการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. หากมีการสื่อการ์ตูนอนิเมชั่น (Animation) เพื่อการประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร ควรมีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ให้สัมภาษณ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้ให้การสัมภาษณ์ ลำดับที่.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้บันทึกข้อมูล.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

สถานที่.....

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

วิภาชน์ เทศน์ธรรม

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก

3. สภาพความเป็นอยู่

[illegible]

4. กิจกรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

[illegible]

5. แหล่งวัฒนธรรมชุมชน (วัด โรงเรียน พิพิธภัณฑ์)

This image shows a full page of a document template designed for handwritten notes or essays. It features approximately 28 evenly spaced, thin grey horizontal lines across the entire width of the page. The margins are consistent on all sides, providing ample space for writing. There are no pre-printed questions, headings, or other markings on the page.

ผู้บันทึกข้อมูล

วันที่ เดือน..... พ.ศ.

ເວລາ

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (ชุดที่ 2.)
โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ
เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตามกาจังหวัดยโสธร

คำชี้แจง

คณะผู้วิจัย ขอความกรุณาท่านในฐานะตัวแทนของประชาชนจังหวัดยโสธร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลโดยละเอียดในเชิงลึก ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกา จังหวัดยโสธร

1. ประเพณีจุดไฟตุ้มกามีความเป็นมาอย่างไร ท่านทราบหรือไม่? อย่างไร?

[illegible]

2. ท่านทราบหรือไม่ว่าไฟตุ่มกาทำมาจากวัตถุดิบอะไรบ้าง?

[illegible]

6. ท่านเคยซื้อผลิตภัณฑ์จากประเพณีจุดไฟตุ้มกาบ้างหรือไม่?

เคย (.....)

ไม่เคย (.....)

7. ผลิตภัณฑ์ลักษณะแบบไหนที่น่าสนใจซื้อจากประเพณีจุดไฟตุ้มกา?

7.1. โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับภายในบ้าน (.....)

7.2. โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับนอกบ้าน (.....)

7.3. ชุดต้นไฟตุ้มกาขนาดเล็กสำหรับประดับโต๊ะ (.....)

7.4. ชุดต้นไฟตุ้มกาของที่ระลึกพร้อมกรอบกระจก (.....)

7.5. ไฟตุ้มกาแบบห้อยเดียว (.....)

7.6. ไฟตุ้มกาแบบพวง (.....)

7.7. ไฟตุ้มกาแบบสาย (.....)

7.8. เทียนตุ้มกาสำหรับเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา (.....)

7.9. ไฟตุ้มกาโซ่ลวดลายตำนานต่างๆ (.....)

7.10 ไฟฉายตุ้มกา (.....)

7.11. อื่นๆ (โปรดระบุ)

8. ผลิตภัณฑ์ลักษณะแบบไหนที่น่าสนใจซื้อจากประเพณีจุดไฟตุ้มกา?

8.1. โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับภายในบ้าน (.....)

8.2. โคมไฟตุ้มกาสำหรับประดับนอกบ้าน (.....)

8.3. ชุดต้นไฟตุ้มกาขนาดเล็กสำหรับประดับโต๊ะ (.....)

8.4. ชุดต้นไฟตุ้มกาของที่ระลึกพร้อมกรอบกระจก (.....)

8.5. ไฟตุ้มกาแบบห้อยเดียว (.....)

8.6. ไฟตุ้มกาแบบพวง (.....)

8.7. ไฟตุ้มกาแบบสาย (.....)

8.8. เทียนตุ้มกาสำหรับเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา (.....)

8.9. ไฟตุ้มกาโซ่ลวดลายตำนานต่างๆ (.....)

8.10 ไฟฉายตุ้มกา (.....)

8.11. อื่นๆ (โปรดระบุ)

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ประเด็นการมีส่วนร่วมในการสืบสานและสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ท่านกรุณาแนะนำรูปแบบท่านสนใจ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

แบบสนทนากลุ่ม (ชุดที่ 3.)
โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ
เรื่อง การสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

คำถามในการสนทนากลุ่ม ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาใช้เป็น
แนวทางส่งเสริมการสืบสานและการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกาจังหวัดยโสธร

1. ประเพณีจุดไฟตูมกามีความเป็นมาอย่างไร? ท่านทราบหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านทราบหรือไม่ว่าไฟตูมกาทำมาจากวัตถุดิบอะไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านได้มีส่วนสนับสนุนการสืบสานประเพณีจุดไฟตูมกาอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านเคยเข้าร่วมประเพณีจุดไฟตูมกาอย่างไรบ้าง?

- 4.1. เข้าร่วมเป็นประจำทุกปี (.....)
- 4.2. เข้าบ้างไม่เข้าบ้างแล้วแต่โอกาส (.....)
- 4.3. ไม่ค่อยได้เข้าร่วม เพราะเห็นว่าเป็นประเพณีแบบเดิมๆ ไม่ค่อยมีความน่าสนใจ (.....)
- 4.4. เข้าร่วมเป็นประจำเพราะถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญทุกคนจะต้องร่วมกันสืบสานไว้ (.....)

5. ท่านเห็นว่าการสร้างคุณค่าจากประเพณีจุดไฟตูมกาอย่างไรบ้างที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ท่านเคยซื้อผลิตภัณฑ์จากประเพณีจุดไฟตูมกาบ้างหรือไม่?

- เคย (.....)
- ไม่เคย (.....)

7. ผลิตภัณฑ์ลักษณะแบบไหนที่น่าสนใจซื้อจากประเพณีจุดไฟตูมกา?

- 7.1. โคมไฟตูมกาสำหรับประดับภายในบ้าน (.....)
- 7.2. โคมไฟตูมกาสำหรับประดับนอกบ้าน (.....)
- 7.3. ชุดต้นไฟตูมกาขนาดเล็กสำหรับประดับโต๊ะ (.....)
- 7.4. ชุดต้นไฟตูมกาของที่ระลึกพร้อมกรอบกระจก (.....)
- 7.5. ไฟตูมกาแบบห้อยเดียว (.....)
- 7.6. ไฟตูมกาแบบพวง (.....)
- 7.7. ไฟตูมกาแบบสาย (.....)
- 7.8. เทียนตูมกาสำหรับเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา (.....)
- 7.9. ไฟตูมกาโหลวดลายตำนานต่างๆ (.....)
- 7.10. ไฟฉายตูมกา (.....)
- 7.11. อื่นๆ (โปรดระบุ)

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 การมีส่วนร่วมในการสืบสานและสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตูมกา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ท่านกรุณาแนะนำรูปแบบท่านสนใจ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา

12. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
 โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล.....
 วันที่.....ระหว่างเวลา.....น.
13. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
 โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล.....
 วันที่.....ระหว่างเวลา.....น.
14. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
 โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล.....
 วันที่.....ระหว่างเวลา.....น.
15. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
 โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล.....
 วันที่.....ระหว่างเวลา.....น.

ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

คำอธิบาย

ประเด็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ

- 1) พฤติกรรมการเข้าร่วมประเพณีจุดไฟตุ้มกา
- 2) ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาที่แสดงออกผ่านทักษะต่างๆ
- 3) ทักษะคติที่มีผลต่อการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาที่แสดงออกผ่านการสนทนา และ
- 4) ทักษะคติที่มีผลต่อการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุ้มกาที่แสดงออกผ่านการสนทนาและการกระทำ

และจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ (1) ด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลา กันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูล จะเหมือนเดิมหรือไม่ (2) ด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์ และ (3) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

1. พฤติกรรมการเข้าร่วมประเพณีจุดไฟตุ้มกา

[illegible]

2. ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจุดไฟตุ้มกาที่แสดงออกผ่านทักษะต่างๆ

[illegible]

3. ทักษะคิดที่มีผลต่อการสืบสานประเพณีจุดไฟตุ้มกาที่แสดงออกผ่านการสนทนา

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

4. ทักษะคิดที่มีผลต่อการสร้างคุณค่าประเพณีจุดไฟตุมกาที่แสดงออกผ่านการสนทนาและการกระทำ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้บันทึกข้อมูล.....

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

เวลา

สถานที่.....

ประมวลภาพประเพณีมาลัยข้าวตอก
ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 1 ขบวนแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 2 ขบวนแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 3 มาลัยข้าวตอก แสดง ณ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 4 มาลัยข้าวตอก แสดง ณ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 5 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกและการมีส่วนร่วม อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 6 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 7 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกและการมีส่วนร่วม อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 8 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 9 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 10 นวัตกรรมประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 11 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมาลัยข้าวตอกของท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 12 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีฟ้อนรำถวายเป็นพุทธรูปชาวมาลัยข้าวตอก

ภาพที่ 13 การสืบสานวัฒนธรรมประกวดธิดาฟ้าหยาด และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 14 การสืบสานวัฒนธรรมประกวดธิดาฟ้าหยาด และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 15 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมาลัยข้าวตอกของท้องถิ่นจากรุ่นใหญ่สู่เยาวชน

ภาพที่ 16 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมาลัยข้าวตอกของท้องถิ่นจากรุ่นใหญ่สู่เยาวชน

ภาพที่ 17 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมัลย์ข้าวตอกของท้องถิ่นจากรุ่นใหญ่สู่เยาวชน

ภาพที่ 18 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมัลย์ข้าวตอกและการมีส่วนร่วมของสู่เยาวชน

ภาพที่ 19 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมาลัยข้าวตอกและการมีส่วนร่วมของสู่เยาวชน

ภาพที่ 20 การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีมาลัยข้าวตอกและการมีส่วนร่วมของสู่เยาวชน